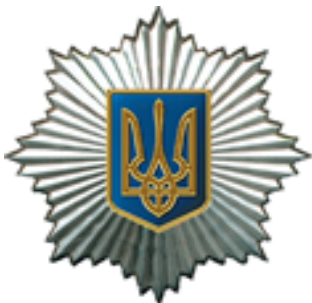

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії, історії та філософії права**

**XV НАУКОВІ ЧИТАННЯ,
ПРИСВЯЧЕНІ ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА
ВОЛОДИМИРА ВОЛОДИМИРОВИЧА КОПЕЙЧИКОВА**

**Збірник матеріалів
(Київ, 17 листопада 2025 року)**

**Київ
2025**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра теорії, історії та філософії права

ХV НАУКОВІ ЧИТАННЯ,
ПРИСВЯЧЕНІ ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА
ВОЛОДИМИРА ВОЛОДИМИРОВИЧА КОПЄЙЧИКОВА

Збірник матеріалів
(Київ, 17 листопада 2025 року)

Київ
2025

Редакційна колегія:

Тарасенко О.С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Чернявський С.С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Гусарєв С.Д., провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Кривицький Ю.В., завідувач кафедри теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Тихомиров Д.О., професор кафедри теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент.

Рекомендовано до оприлюднення рішенням науково-методичної ради Національної академії внутрішніх справ від 24 березня 2026 р., протокол № 3.

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори.

П 967 XV наукові читання, присвячені пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова : зб. матеріалів (Київ, 17 лист. 2025 р.) / Редкол. : О. С. Тарасенко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. 222 с.

У збірнику вміщено результати наукових пошуків здобувачів вищої освіти, наукових і науково-педагогічних працівників, а також юристів-практиків, присвячені широкому колу питань філософії права, історико-теоретичних і галузевих юридичних наук крізь призму творчого доробку академіка Володимира Володимировича Копейчикова.

Матеріали збірника можуть бути використані в освітньому процесі та науковій діяльності, є доступними широкому загалу й сприятимуть формуванню високого рівня правової культури та правосвідомості суспільства загалом.

КОПЄЙЧИКОВ
ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ
(17.11.1923 – 09.06.2002)

вчений-правознавець, засновник наукової школи прав людини та їх забезпечення в діяльності правоохоронних органів Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України

ЗМІСТ

РЕКОМЕНДАЦІЇ

XV наукових читань, присвячених пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова	10
--	----

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ НАУКОВИХ ЧИТАНЬ

Тарасенко О. С.....	12
Чернявський С. С.....	13
Гусарєв С. Д.....	14

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

<i>Власенко В. П.</i> КОНТЕКСТ ЯК ЮРИДИЧНА КАТЕГОРІЯ	15
<i>Дорошук Н. О.</i> ДО ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТИПОЛОГІЇ ДЕРЖАВ	19
<i>Іванчук Н. В.</i> ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИ І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СУЧАЙНОЇ ВІЙНИ	22
<i>Князєв С. М.</i> ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ: ВІД КЛАСИЧНОГО ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ ДО ЦИФРОВОЇ СТРАТЕГІЇ	25
<i>Кривенко В. В.</i> ФУНКЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА КОГНІТИВНИМ МАНІПУЛЯЦІЯМ	27
<i>Кривицький Ю. В.</i> ПРАВОВА РЕФОРМА В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ РЕФОРМ: ТЕОРЕТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	31
<i>Лапка В.-А. П.</i> ФУНКЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ЕКСПЕРТНИХ СЛУЖБ МВС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	35
<i>Лапка О. Я.</i> РОЛЬ ЄС У ГЛОБАЛЬНОМУ УПРАВЛІННІ БЕЗПЕКОЮ ТА ЗАПОБІГАННІ КОНФЛІКТАМ	39
<i>Лапка О. Я., Зінченко П. В.</i> ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ У ЗОНАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ ..	42
<i>Лапка О. Я., Литвиненко В. М.</i> ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	47

Лапка О. Я., Мамедова Л. М. ФІЛОСОФІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	51
Лапка О. Я., Решетченко Д. О. ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН УКРАЇНА-НАТО: ВІД ПАРТНЕРСТВА ДО СТРАТЕГІЧНОГО СОЮЗУ	54
Лапка О. Я., Толканець В. О. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУДІВ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД.....	57
Михайленко Р. В. ОТОТОЖНЕННЯ ТА РОЗРІЗНЕННЯ ЯК ФЕНОМЕН ПРАКТИКИ МИСЛЕННЯ.....	61
Назаренко О. А. ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВА ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОНЦЯ	63
Носенко О. В. ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ: ПРОБЛЕМА НОРМАТИВНОЇ ФРАГМЕНТАРНОСТІ ТА РІЗНОЧИТАНЬ ...	67
Палеха В. О. ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ.....	72
Пендюра М. М., Пилипенко В. В. УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	75
Пікуля Т. О. ФЕНОМЕН «ЗАХОПЛЕННЯ ДЕРЖАВИ» ЯК ФОРМА СИСТЕМНОЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ	78
Тараніч Є. А. ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВИХ ПРОГАЛИН І РОЛЬ АНАЛОГІЇ У ПРАВОЗАСТОСУВАННІ.....	81
Тихомиров Д. О. ДО РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА..	84

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Баклан М. А. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	87
Балаболко А. В. ТИПОЛОГІЯ ОСВІТНІХ РОЗРИВІВ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	90
Банделюк А. Р. СТРАТЕГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ М'ЯКОЇ ВЛАДИ: ІСТОРИЧНІ ПРИКЛАДИ ТА СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС	93

Бойко А. С.	ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І НАТО..	95
Борисенок М. Д.	ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ КУЛЬТУРИ ПРАВ ЛЮДИНИ.....	100
Гаврилюк П. Т., Ценов Д. Д.	РОЛЬ РУХУ «ШІСТДЕСЯТНИЦТВА» У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	102
Гілберт М. М.	НАЛЕЖНЕ ВРЯДУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ МОДЕЛІ ДЕМОКРАТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ	105
Горбань С. В., Сторчай Н. В.	ЖІНКА, ЯКА НЕ СКОРИЛАСЬ СИСТЕМІ: РОЛЬ ОКСАНИ МЕШКО В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОЗАХИСНОМУ РУСІ	107
Григор'єв М. Р.	КУЛЬТУРА ТА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ	110
Джунь С. В.	ДЕКЛАРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ – КВІНТЕСЕНЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ ХІХ–ХХ СТОЛІТТЯ.....	112
Джунь С. В.	ДЕРЖАВА, КОМУНІКАЦІЯ І ДЕМОКРАТІЯ: ДИЛЕМИ КОНТРОЛЮ ІНФОРМАЦІЇ ТА СВОБОДИ СЛОВА	114
Ківерський С. О.	ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКІ МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗБАР'ЄРНИХ ПРОСТОРІВ У ДЕРЖАВНІЙ СТРАТЕГІЇ	116
Кіндрат А. М.	ГЕНДЕРНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ.....	118
Книш В. А.	ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ.....	122
Ковальчук С. М.	ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА	124
Кожушко У. В.	ГЕЛЬСІНСЬКІ УГОДИ: ЇХ ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ	127
Корбут Т. А.	ЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЕЗБАР'ЄРНОЇ СТРАТЕГІЇ	129
Кравченко О. О.	ІДЕНТИЧНІСТЬ І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА.....	133
Кригін Є. В.	УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ У ПЕРІОД	

ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	135
Кузменко Н. Р. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ.....	137
Кукла Р. О. ПРАВОВА АНАРХІЯ: ЧИ МОЖЕ СУСПІЛЬСТВО ІСНУВАТИ БЕЗ ПИМУСУ?.....	140
Левашов А. В. СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГРОМАДИ У ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ.....	143
Лісовий О. М. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	145
Луняченко М. С. ОСНОВНІ ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ.....	148
Мартиненко І. В. ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....	151
Медвідь А. І. КРИЗИ ТА КОНФЛІКТИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ.....	154
Назарчук Н. Д. КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	156
Намчук А. О. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ.....	158
Новіков А. С. УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА ГРУПА. ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА НАСЛІДКИ ДІЯЛЬНОСТІ.....	161
Новікова А. О. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	163
Павлик Д. О. ІНФОРМАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД КРИЗ: ІСТОРИЧНІ УРОКИ ТА ВИКЛИК ДЛЯ ДЕРЖАВИ.....	166
Пінчук С. О. ПОБУДОВА ДОВІРИ МІЖ ПОЛІЦІЄЮ ТА ГРОМАДСЬКІСТЮ: ДЕОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО СЛУЖІННЯ.....	169
Поліщук А. М. РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ЗАПОБІГАННІ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	171
Приходько Ю. Ю. НАЦІОНАЛЬНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНІ ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА.....	174
Севрюкова Є. В.	

ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СТВОРЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ	177
Семиборенко К. В.	
ПРАВОТВОРЧІСТЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ	181
Слободяник Д. А.	
КОНЦЕПЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРАЦЯХ В.В. КОПЕЙЧИКОВА	184
Смалько А. П.	
ЛЕВКО ЛУК'ЯНЕНКО-ЛЕГЕНДАРНА ПОСТАТЬ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ	187
Тимчишин П. А.	
РОЛЬ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ У ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	190
Ткачова Д. А.	
КУЛЬТУРА ЗОВНІШНЬОГО ВИГЛЯДУ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ: ЕТИЧНА ТА ЕСТЕТИЧНА СКЛАДОВА.....	193
Ткачук А. В.	
ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ПУБЛІЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВИ.....	197
Ткачук І. С.	
ДЕРЖАВА ТА СУСПІЛЬСТВО В КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПАРТНЕРСТВІ.....	199
Толочко Б. В.	
ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО БЕЗБАР'ЄРНОСТІ: ВІД СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ.....	202
Хізанов О. Д.	
МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	204
Черновський І. О.	
ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВНЕСОК ШІСТДЕСЯТНИКІВ У СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	208
Шаль В. В.	
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ.....	213
Яровка А. О.	
ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ (ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ)	215
Ящур П. О.	
ІЄРАРХІЯ НОРМ І ПРІОРИТЕТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	219

РЕКОМЕНДАЦІЇ

XV наукових читань, присвячених пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова

17 листопада 2025 р. кафедра теорії, історії та філософії права Національної академії внутрішніх справ відповідно до Плану науково-дослідної роботи академії на 2025 рік провела XV наукові читання, присвячені пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова (17.11.1923 – 09.06.2002), доктора юридичних наук, професора, дійсного члена Академії правових наук України, Заслуженого діяча науки і техніки України.

Читання продовжили добру традицію щорічних наукових заходів, започаткованих кафедрою теорії держави та права у 2010 році, з метою увічнення пам'яті та популяризації наукового доробку академіка В.В. Копейчикова. У роботі XV наукових читань взяли участь здобувачі вищої освіти, наукові та науково-педагогічні працівники, а також юристи-практики.

В освітньо-науковій сфері Володимир Володимирович відомий як видатний учений, визнаний педагог, талановитий організатор наукової діяльності, один із провідних вітчизняних фахівців у галузях загальнотеоретичного правознавства та конституційного права. Академік В.В. Копейчиков успішно працював над різними правовими та державними проблемами, але найбільший внесок зробив у розробку таких теоретико-правових і конституційно-правових питань, як права людини, конституційний механізм захисту прав і свобод людини та громадянина, забезпечення правового статусу особи в діяльності правоохоронних органів, правова держава, механізм держави, громадянське суспільство, місцеве самоврядування, конституційний процес в Україні та ін.

Наукові читання пройшли в теплій, дружній атмосфері, у дусі конструктивної дискусії та поміркованої наукової полеміки. Особливу увагу організатори та учасники заходу приділили життєвому шляху і творчому доробку В.В. Копейчикова. Учасники зібрання обмінялися думками з низки актуальних проблем права та держави, зокрема щодо сутності, принципів, функцій, механізму та форми сучасної держави, її взаємозв'язку й взаємодії з громадянським суспільством, природи права як особливого соціокультурного феномена, а також інших юридичних явищ і процесів правового життя.

За результатами XV наукових читань, присвячених пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова, рекомендовано:

– використовувати окремі положення тез доповідей і наукових повідомлень, опублікованих у збірнику матеріалів, у подальшій науково-дослідній роботі, а також при розробленні й удосконаленні навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін філософсько-правового, теоретико-правового, історико-правового та деонтологічного спрямування, зокрема навчальних дисциплін «Основи правових знань», «Теорія держави та права», «Історія держави та права», «Професійна етика юриста», «Поліцейська деонтологія», «Юридична логіка», а також інших дисциплін, зміст яких пов'язаний із проблематикою прав людини, правової культури, громадянського

суспільства, державотворення, національної безпеки та сучасних державно-правових трансформацій;

– сприяти впровадженню результатів наукових пошуків, відображених у матеріалах збірника, в освітній процес, діяльність наукових гуртків, проблемних груп та інших форм курсантської наукової роботи, а також у заходи з формування правової культури, правосвідомості, національно-патріотичного та професійно-етичного виховання здобувачів вищої освіти;

– у подальшому, за умови дотримання вимог, передбачених Порядком видачі диплома про вищу освіту з відзнакою в Національній академії внутрішніх справ, враховувати опубліковані в цьому збірнику тези доповідей як один із результатів апробації наукових досліджень здобувачів вищої освіти та як одну з підстав для вирішення питання щодо отримання диплома про вищу освіту з відзнакою.

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ НАУКОВИХ ЧИТАНЬ

*Тарасенко Олег Сергійович,
проректор Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

Шановні колеги!

Щиро вітаю всіх учасників наукових читань, присвячених пам'яті видатного українського правознавця, академіка Володимира Володимировича Копейчикова – вченого, педагога, патріота, чия праця стала фундаментом сучасної української юриспруденції.

Сьогоднішній науковий захід відбувається у 102 річницю від дня народження Володимира Володимировича – символічну дату, що спонукає нас переосмислити його вагомий внесок у розвиток вітчизняної правової науки.

Його життя – приклад служіння науці й державі. Учасник Другої світової війни, нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня та медалями «За відвагу» і «За перемогу над Німеччиною», він після завершення війни присвятив себе юридичній науці. Працював у провідних закладах вищої освіти та наукових установах – від Харківського юридичного інституту до Національної академії внутрішніх справ. Доктор юридичних наук, професор, академік Академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України. Автор понад 250 праць, він виховав плеяду вчених і практиків, які продовжують його справу.

Справжня цінність спадщини Володимира Володимировича – в його наукових ідеях. Він одним із перших в Україні обґрунтував пріоритет прав людини, верховенства права та народовладдя як засад демократичного суспільства. Його монографії «Права людини: міфи та реальність» і «Народовладдя та особистість» стали віхами у розвитку вітчизняної теорії держави та права. Як член Конституційної комісії він зробив вагомий внесок у підготовку чинної Конституції України 1996 року, зокрема в розширення каталогу прав і свобод людини та громадянина.

Сьогодні, коли Україна проходить через важкі випробування війною, ідеї Володимира Володимировича про баланс влади, забезпечення прав людини й ефективне державне управління залишаються надзвичайно актуальними. Його наукова спадщина – це дороговказ для юристів, науковців і всіх, хто утверджує правову державу та демократію в Україні.

Бажаю всім учасникам плідної роботи, глибоких дискусій і натхнення у продовженні справи Володимира Володимировича Копейчикова.

Слава Україні!

*Чернявський Сергій Сергійович,
проректор Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

**Шановні учасники XV наукових читань, присвячених пам'яті
академіка Володимира Володимировича Копейчикова!**

Щиро вітаю вас із початком роботи нашого наукового зібрання, яке вже стало доброю академічною традицією та важливою формою вшанування пам'яті видатного українського правознавця, педагога і творця потужної наукової школи.

Постать Володимира Володимировича Копейчикова займає особливе місце в історії вітчизняної юридичної науки. Його життєвий шлях поєднав у собі мужність захисника Батьківщини, наполегливість ученого, талант викладача та мудрість наставника. Пройшовши через випробування війни, він зумів присвятити своє подальше життя розвитку правознавства, юридичної освіти й підготовці нових поколінь правників. Його біографія є прикладом внутрішньої сили, відданості справі та відповідального служіння державі й суспільству.

Для Національної академії внутрішніх справ ім'я Володимира Володимировича має особливе значення. Саме з його багаторічною працею пов'язане становлення потужного науково-педагогічного осередку, розвиток кафедри, формування творчого колективу фахівців у галузі теорії держави та права, історії вчень про державу і право, конституційного права. Завдяки його науковому авторитету, організаційній енергії та педагогічній вимогливості було закладено ті інтелектуальні й методологічні орієнтири, які й сьогодні визначають високий рівень правничої освіти та наукових досліджень у стінах академії. Особлива вага спадщини Володимира Володимировича полягає в широті його наукових інтересів і глибині поставлених ним проблем. Права людини, конституційний механізм їх захисту, правова держава, механізм держави, громадянське суспільство, місцеве самоврядування, конституційний процес в Україні, європейський правовий простір – усі ці напрями сьогодні залишаються не лише актуальними, а й визначальними для розвитку української державності. Саме тому звернення до його наукового доробку є не лише вшануванням пам'яті, а й важливою умовою збереження тягlosti української правничої думки.

Володимир Володимирович був не лише авторитетним ученим, а й засновником впливової наукової школи. Під його керівництвом сформувалися десятки докторів і кандидатів наук, а його ідеї, наукові підходи та стиль мислення продовжують жити в працях учнів і послідовників. У цьому виявляється справжній масштаб ученого: не лише у власних працях, а й у здатності породжувати інтелектуальне продовження, формувати традицію, яка не втрачає свого значення з плином часу.

Бажаю всім учасникам плідної праці, глибоких наукових дискусій, творчого натхнення та вагомих результатів.

Слава Україні!

*Гусарев Станіслав Дмитрович,
провідний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

Шановні колеги, вітаю!

Приєднуюся до привітань усіх учасників XV наукових читань, присвячених пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова.

Сьогодні ми зібралися не лише для того, щоб обговорити актуальні питання розвитку юридичної науки, державотворення та правового життя, а й для того, щоб вшанувати пам'ять видатного українського правознавця, педагога, ученого, чиє ім'я нерозривно пов'язане з утвердженням сучасної вітчизняної теоретико-правової думки. Наукова, педагогічна й громадянська діяльність Володимира Володимировича Копейчикова стала вагомим внеском у розвиток правничої освіти, юридичної науки та становлення демократичної, правової держави в Україні.

В умовах повномасштабної військової агресії проти України звернення до наукової спадщини академіка В.В. Копейчикова набуває особливого значення. Ідеї верховенства права, пріоритету прав і свобод людини, відповідальної державної влади, розвитку громадянського суспільства та конституціоналізму сьогодні є не лише предметом наукового осмислення, а й світоглядними та практичними орієнтирами для всіх, хто працює задля зміцнення української державності, законності та правопорядку.

Тематика нинішніх наукових читань є надзвичайно важливою й багатогранною, адже охоплює коло проблем, що перебувають у центрі сучасного правничого дискурсу. Це і питання природи права, держави та громадянського суспільства, і проблематика прав людини, правової культури, механізму держави, реформування правової системи, а також інші актуальні напрями, які вимагають глибокого теоретичного аналізу та практичного осмислення. Ці наукові читання є важливою платформою для професійного діалогу, обміну думками, науковими ідеями та досвідом. Переконаний, що доповіді учасників, фахові дискусії та запропоновані підходи сприятимуть подальшому розвитку юридичної науки, збагаченню освітнього процесу та збереженню кращих традицій вітчизняної правничої школи.

Сподіваємося, що результати сьогоднішнього наукового заходу, напрацювання його учасників і сформульовані за його підсумками висновки стануть вагомим внеском у розвиток сучасної юридичної науки, підготовку здобувачів вищої освіти, їх правове, громадянське, національно-патріотичне та професійно-етичне виховання.

Бажаю всім учасникам плідної роботи, змістовних виступів, цікавих дискусій, нових наукових здобутків і натхнення у продовженні тих інтелектуальних традицій, які уособлює постать академіка Володимира Володимировича Копейчикова.

Слава Україні!

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

*Власенко Валерій Павлович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОНТЕКСТ ЯК ЮРИДИЧНА КАТЕГОРІЯ

Категорії та поняття, сформульовані юридичною наукою, є інструментом пізнання, способом розуміння та фіксації здобутих правових знань. У цих категоріях накопичено та систематизовано змістовні й предметні знання про правничу дійсність. У кожній галузі юридичних наук виокремлюються усталені правові категорії як найбільш загальні та фундаментальні поняття, що вживаються у правознавстві і юридичній практиці, зміст яких визначається особливістю предмета юридичної науки, що виступає складовим елементом методу юриспруденції й теорії державно-правової організації суспільства [1, с. 53].

Розуміння контексту як юридичної категорії передбачає аналіз академічних інтерпретацій зазначеної дефініції. Так, у термінологічній енциклопедії «Контекст» (від лат. contextus – поєднання, зв'язок) – семантико-граматична й комунікативна єдність певного текстового елементу (слова, висловлення, періоду) [2, с. 252], в Енциклопедії сучасної України «Контекст» – сукупність обставин, від яких залежать значення або сенс будь-якого знака, вислову, тексту, дії [3], у Великому тлумачному словнику сучасної української мови «Контекст» – 1) закінчений за змістом уривок тексту, що дає змогу встановити значення слова або речення, які входять до його складу; 2) розглядається як ціле, яке зв'язує і пояснює які-небудь явища, факти [4, с. 567].

Контекст є засобом розуміння та представлення предметних областей і процесів прийняття рішень та інтеграції методів системного і ситуаційного аналізу. За допомогою його визначають поняття й конструкції, які сприяють зрозуміти природу, цілі та значення окремих сутностей [5, с. 231].

Ю. П. Чаплінський та О. В. Субботіна контекст розглядають як будь-яку інформацію, що може бути використана або характеризує процес розв'язання проблемних задач; як концептуальну або інтелектуальну конструкцію, що складається з понять в межах відповідних контекстних областей та допомагає зрозуміти, проаналізувати та використовувати природу та значення через елементарні сутності у відповідному середовищі або обставинах [6, с. 150].

В юриспруденції контекст охоплює як внутрішні елементи правової системи (структуру норми, системні зв'язки, принципи), так і зовнішні чинники (суспільні відносини, наміри суб'єктів, специфіку обставин), що дозволяє розглядати правові явища не ізольовано, а у взаємозв'язку з реальними умовами їх існування та застосування. Наприклад, Велика Палата Верховного Суду звернула увагу на те, що для визначення того, чи можуть бути певні

діяння кваліфіковані як воєнні злочини, важливим є суспільний контекст, у якому вони вчинені [7]. У такому разі контекст є вагомим чинником у процесі прийняття рішень, допомагає визначити, яка інформація необхідна для підтримки прийняття рішень та представляється множиною взаємопов'язаних компонентів [5, с. 231].

На основі зазначеного вище контекст у юридичній науці можна визначити як сукупність текстуальних, нормативних, соціальних, історичних та фактичних умов, у межах яких формується, існує й застосовується норма права, і які визначають зміст, мету, юридичні наслідки правореалізації та правотлумачення. До прикладу, на переконання О.В. Білоус в адміністративному судочинстві правила та прийоми контекстуального розуміння понять і категорій доцільно визначати наступним чином: прийом гармонійного читання – зміст понять або категорій, що стосуються одного інституту адміністративного процесу або процесу загалом, повинен тлумачитися таким чином, щоб зробити їх сумісними, а не такими, що суперечать один одному; пов'язані слова мають значення одне для одного; поняттям надається те значення, яке з ними пов'язується в певному колі суб'єктів; якщо в законодавчому акті не визначено тим чи іншим способом значення юридичних термінів, їм слід надавати те значення, в якому вони вживаються в актах тлумачення або в юридичній доктрині тощо. Контекстуальне тлумачення норм права передбачає соціокультурні контексти (аналіз норм в контексті філософських концептів, соціальних цінностей тощо), правозастосовні контексти (тобто враховується судова практика), ситуаційні контексти (обставини справи) [8, с. 7].

Теоретичні та прикладні питання контексту важливого значення набувають в юриспруденції через низку положень міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права під час дослідження воєнних злочинів. Зокрема, Н. О. Антонюк зазначає, що контекстуальний елемент як наскрізна ознака воєнних злочинів диференціює кримінальну відповідальність, оскільки змінює кримінально-правову оцінку вчиненого з урахуванням контексту збройного конфлікту, суб'єкта, який вчинює злочинне посягання, його усвідомлення факту конфлікту [9, с. 31].

У загальному розумінні юридичний контекст у міжнародному праві має складну, багаторівневу природу, оскільки міжнародне право функціонує в середовищі множинності держав, правових систем і політичних інтересів. На відміну від національного права, де контекст обмежується рамками однієї правової системи, у міжнародному праві він охоплює глобальні та міждержавні чинники, а також спеціальні механізми правотворчості та правозастосування.

Застосування норм міжнародного права можливо охарактеризувати з'ясувавши низку контекстуальних аспектів, серед яких доцільно виокремити багаторівневий (комполітний) нормативний контекст та контекст загальних принципів міжнародного права. У першому контексті це означає те, що норми права застосовуються не ізольовано, а у взаємодії з міжнародними договорами, рішеннями міжнародних судів, резолюціями міжнародних організацій, нормами національного законодавства. Контекст загальних принципів міжнародного права означає те, що застосування міжнародних норм завжди здійснюється

крізь призму принципів незастосування сили, суверенної рівності, територіальної цілісності, захисту прав людини, добросовісності та ін.

Міжнародне кримінальне право оперує нормами, які застосовуються в надзвичайно особливих умовах – у ситуаціях масового насильства, збройних конфліктів, атак проти цивільного населення чи геноциду. Тому контекст в міжнародному кримінальному праві не лише допоміжний елемент тлумачення, а структурно обов'язковий компонент юридичної кваліфікації.

Контекст при застосуванні норм міжнародного кримінального права має фундаментальні особливості, що відображені в Основних стандартах розслідування міжнародних злочинів. Зокрема, мова йде про два контекстуальні елементи, а саме: а) діяння скоєне у контексті міжнародного збройного конфлікту або неміжнародного збройного конфлікту і було пов'язано з ним; б) виконавець усвідомлював фактичні обставини, що засвідчували існування збройного конфлікту [10, с. 50].

Якщо контекстуальний елемент не встановлено, то діяння повинно кваліфікуватись як загальнокримінальний злочин. Контекстуальний елемент воєнного злочину полягає у встановленні того, що поведінка виконавця мала місце в контексті та була пов'язана з міжнародним збройним конфліктом, і того, що виконавець усвідомлював фактичні обставини, які встановлювали існування збройного конфлікту [9, с. 37]. Іншими словами контекст надає можливість встановити юридичну природу злочину, межі застосування норм, вид юридичної відповідальності та визначає стандарти, які мають бути дотримані в процесі доказування.

Таким чином, слід констатувати наявність спеціального предмету доказування у категоріях проваджень щодо воєнних злочинів, специфіка якого обумовлена особливостями кваліфікації з урахуванням побудови ст. 438 КК України, яка відсилає до норм міжнародних договорів та включає широке коло діянь, які можуть бути віднесені до воєнних злочинів виключно за доведеності контекстуальних обставин [11, с. 394].

Аналіз змісту та сутнісних властивостей контексту як юридичної категорії засвідчує, що він виступає ключовим методологічним інструментом сучасної юриспруденції, який забезпечує адекватне розуміння, інтерпретацію та застосування норм права. Юридичні категорії, в тому числі й категорія «контекст», відображають рівень наукової зрілості правової доктрини та слугують засобом теоретичного упорядкування правової реальності. Розгляд контексту в міждисциплінарному вимірі – від лінгвістичного нормативно-прикладного – показує, що його зміст виходить за межі суто текстуального тлумачення та охоплює комплекс соціальних, історичних, політичних і фактичних умов, без врахування яких правозастосування втрачає системність і передбачуваність.

У міжнародному гуманітарному та міжнародному кримінальному праві контекст набуває особливої правової ваги, адже виконує роль диференціації кримінальної відповідальності та є обов'язковим елементом юридичної кваліфікації воєнних злочинів. Саме контекстний елемент дозволяє встановити зв'язок діяння зі збройним конфліктом, визначити характер поведінки

виконавця, а також відмежувати воєнні злочини від загальнокримінальних правопорушень. У цьому аспекті контекст функціонує як нормативно-фактична матриця, через яку здійснюється правова оцінка діянь та формується предмет доказування у відповідних кримінальних провадженнях.

Отже, контекст виступає універсальною та водночас спеціалізованою юридичною категорією, що забезпечує єдність праворозуміння, точність тлумачення правових норм та об'єктивність правозастосування. Його дослідження має фундаментальне значення для розвитку теорії права, вдосконалення механізмів кримінальної кваліфікації та формування ефективної моделі міжнародного правосуддя, здатної адекватно реагувати на складні явища сучасних збройних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Митрофанов І.І. Категорії юридичної науки. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 53–56
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля. Київ. 2006. 718 с.
3. Лісовий В. С. Енциклопедія Сучасної України, редкол. І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін., т. 14. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. 2014. URL : [https://esu.com.ua/article-5031#:~:text=%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A2%D0%95%CC%81%D0%9A%D0%A1%D0%A2%20\(%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%BB%D0%B0%D1%82.,%D1%81%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%20%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%87%D0%B8%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%83](https://esu.com.ua/article-5031#:~:text=%D0%9A%D0%9E%D0%9D%D0%A2%D0%95%CC%81%D0%9A%D0%A1%D0%A2%20(%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%BB%D0%B0%D1%82.,%D1%81%D0%BC%D0%B8%D1%81%D0%BB%20%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%87%D0%B8%20%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%83)
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голова ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун». 2001. 1440 с.
5. Чаплінський Ю. П., Субботіна О. В. Контекстно-онтологічні аспекти прийняття рішень. *Artificial Intelligence*. 2022. № 1. С. 229–237.
6. Чаплінський Ю.П., Субботіна О.В. Онтологія та контекст при розв'язанні прикладних задач прийняття рішень. *Штучний інтелект*. 2016. № 2. С. 147–155.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28.02 2024, справа № 415/2182/20. URL : <https://zakononline.ua/court-decisions/show/117555176>
8. Білоус О.В. Контекстуальне тлумачення понять та категорій адміністративного судочинства: основні прийоми та правила. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: право, публічне управління та адміністрування. Серія 2021. № 1. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/issue_1_2021_01/issue_1_2021_01
9. Антонюк Н. О. Контекстуальний елемент воєнних злочинів: зміст і необхідність встановлення. *Право України*. 2023. № 5. С. 30–38. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2023_5_5
10. Basic Investigative Standards Manual for Documenting International Crimes in Ukraine. Global Rights Compliance. 2023. 490 p. URL :

<https://www.asser.nl/media/796394/basic-investigative-standards-manual-for-documenting-crimes-in-ukraine.pdf>

11. Гловюк І. В., Тетерятник Г. К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування SUI GENERIS. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 394–398.

*Дорошук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТИПОЛОГІЇ ДЕРЖАВ

Питання типологізації держав, як одного з основних методів пізнання закономірностей історичного державно-правового розвитку, наразі залишається актуальним для сучасної історико-юридичної науки. Попри існування досить значного масиву наукових досліджень, досі не визначено єдиного критерію, за яким держави можливо було би класифікувати на типи. Серед найбільш поширених підходів, які визначаються сьогодні дослідниками, є формаційний та цивілізаційний. Однак аналіз наукових публікацій та історичних джерел дає підстави для висновку про те, що окремі дослідники послуговуються деякими сфальсифікованими матеріалами більш ранніх публікацій. Розглянемо детальніше сутність та аргументацію названих підходів.

Основою формаційної типології є підтасоване радянським академіком Василем Струве вчення Карла Маркса про суспільні формації. Так, В. Струве історію розділяє на п'ять соціально-економічних формацій: первіснообщинну, рабовласницьку, феодальну, буржуазну та комуністичну, першої фазою якої соціалістична. Цю концепцію сучасні дослідники і поклали в основу формаційної типології держав, називаючи її «марксистською».

Поняття суспільної, або соціально-економічної формації, радянським академіком дійсно було запозичено із роботи К. Маркса «До критики політичної економії» [1, с. 7]. Соціально-економічною формацією К. Маркс називав суспільство на певному ступені історичного розвитку, яке характеризується певним способом виробництва, що визначається єдністю продуктивних сил і виробничих відносин. Продуктивними силами вчений називав засоби виробництва (знаряддя праці і предмет праці) та людей з їх умінням працювати. Виробничі відносини – це відносини, у які вступають люди у процесі виробництва. Спосіб виробництва матеріальних благ К. Маркс називав економічним базисом, на основі якого формується надбудова – сукупність політичних, суспільних, правових, ідеологічних, культурних та інших інститутів і відносин. Таким чином до надбудови належить держава, право, політичні організації, вчення, тощо. Базис і надбудова перебувають в

органічному взаємозв'язку: з одного боку, відповідно до характеру виробничих відносин формуються політичні та правові інститути, з іншого, держава, право, ідеологія можуть прискорювати, або гальмувати розвиток виробничих відносин. Таким чином, аналізуючи історичний поступ людства, К. Маркс виділяв чотири суспільні формації: азіатську, античну, феодальну та буржуазну. Отже спільним у роботах К. Маркса та В. Струве є виділення лише феодальної та буржуазної формацій. Розглянемо причини, які спонукали радянського академіка до викривлення «канонічного» для радянської ідеології марксистського вчення.

У 1920–1930-х роках, В. Струве, будучи провідним радянських сходознавцем, не міг не помітити схожості ознак азіатського та сучасного йому соціалістичного способів виробництва. Характерними рисами кожного з них були: сильна централізована влада, існування розгалуженої бюрократичної системи, контроль держави над ресурсами, відсутність антагоністичних класів (експлуататорів і експлуатованих), основним експлуатором була держава, у власності якої перебували засоби виробництва, основними виробниками матеріальних благ були де-юре вільні люди, які однак перебували на обліку у держави та вели колективне господарство (община в азіатських державах і колгоспи в радянській), існування єдиної офіційної ідеології (в азіатських державах цю роль виконувала релігія, в радянській – комуністична доктрина), яка освячувала особу правителя, владу та увесь існуючий режим.

Щоб уникнути небезпечних політичних аналогій і «прилаштувати» марксизм до радянських реалій, В. Струве об'єднав азіатський і античний способи виробництва в один – рабовласницький, а також додав первіснообщинний та комуністичний, першою фазою якого є соціалізм. Водночас, потрібно зазначити, що твори К. Маркса публікувалися в СРСР без купюр та фальсифікацій, в радянських бібліотеках вони були у відкритому доступі і вважалися обов'язковими для вивчення усіма громадянами. Але, як це не парадоксально, саме «п'ятичленка» В. Струве, ототожнена з марксистською теорією, стала панівною схемою у радянській історичній та історико-правовій науці і, відповідно, основою формаційної типології держав, якою дотепер послуговується багато дослідників [2, с. 15–36].

Цивілізаційний підхід до типології держав, був сформований сучасними вченими на противагу радянському формаційному. Його основоположником називають англійського історика Арнольда Джозефа Тойнбі. Таки дійсно у його праці «Дослідження історії» (A Study of History), 12 томів якої були надруковані упродовж 1934-1961 рр., викладена теорія генези цивілізацій. Потрібно зауважити, що вчений не наводив чіткого визначення поняття цивілізації. Однак з контексту праці можна зробити висновок, що таким терміном він називав суспільство на вищому рівні свого розвитку, яке докорінно відрізняється від примітивних суспільств. Це своєрідна замкнена спільнота, яка об'єднана релігійними, моральними, культурними цінностями. Мислитель виділяв 21 повністю розвинену цивілізацію: Єгипетську, Андську, Китайську, Мінойську, Шумерську, Вавилонську, Майянську, Індську, Хеттську, Сирійську, Еллінську, Західну (римо-католицьку), Православно-

християнську (основну – візантійську), Православно-християнську (російську), Іранську, Арабську (ісламську), Індуїстську, Далекосхідну (основну), Далекосхідну (японсько-корейську), Юкатанську та Мексиканську [3, с. 54].

На думку А. Дж. Тойнбі кожна цивілізація проходить чотири етапи еволюції: виникнення, зростання, надлом і розпад. В стадії розвитку цивілізації ці елементи перебувають у взаємній «гармонії», а в стадії розпаду – «в незгоді між собою» [4, с. 121]. Держава, як вважав мислитель, виникає перед розпадом цивілізації, коли творча меншість втрачає здатність креативно реагувати на виклики і перетворюється на панівну меншість. Прагнучи зберегти своє домінуюче становище, вони створюють державні установи та силові структури. Показово, що А. Дж. Тойнбі досить стримано оцінював значення держави в історії суспільного поступу, вважаючи, що в ієрархії утворених людством соціальних інституцій держава займає досить низьке місце. Тож очевидно, що вчений не ототожнював цивілізацію з державою, вважаючи цивілізацію вищою формою духовної організації людського життя. Таким чином А. Дж. Тойнбі можна назвати творцем цивілізаційної теорії історичного розвитку людства/суспільства, але не держави. Окрім того, оскільки у концепції А. Дж. Тойнбі одним із визначальних факторів цивілізаційної ідентичності постає не держава, а духовність і релігія, виникає питання щодо методологічної обґрунтованості покладання релігійного критерію в основу типології держав.

На підставі викладеного, можна зробити висновок, що дослідження типології держав залишається актуальною тематикою для історико-правової науки, оскільки потребує ґрунтовного осмислення критеріїв типологізації. Це є можливим на основі поглибленого аналізу закономірностей державотворення, систематизації характерних рис, уточнення чинників, що визначають специфіку цього процесу. А також варто наголосити на необхідності чіткого дотримання принципу академічної добросовісності та уважного і ґрунтовного опрацювання історичних джерел.

Список використаних джерел

1. Карл Маркс. До критики політичної економії. / Пер. з нім. М. Порша за ред. Є. Касяненка. Харків : Державне видавництво України, 1926. 198 с. URL: <https://www.marxists.org/ukrainian/marx-engels/1859/m-kritique-ep.htm>

2. Мінаєв А. До питання про «азійський спосіб виробництва» у формаційному підході до історичного процесу. *Методологія та філософія історії: актуальні питання дослідження та викладання* / Під загал. ред. проф. О. І. Сича. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. Ч. I. С. 15–36.

3. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії : скорочена версія томів I–VI Д. Ч. Соммервелла : Т. 1 / Арнольд Дж. Тойнбі; пер. з англ. В. Шовкуна. К. : Основи, 1995(I). 614 с.

4. Тойнбі А. Дж. Дослідження історії : скорочена версія томів VII–X Д. Ч. Соммервелла : Т. 2 / Арнольд Дж. Тойнбі; пер. з англ. В. Митрофанова, П. Таращука. Київ : Основи, 1995(II). 406 с.

*Іванчук Наталія Віталіївна,
старший викладач кафедри теорії,
історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ГУМАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ОСОБИ І ДЕРЖАВИ В УМОВАХ СУЧАЙНОЇ ВІЙНИ

Людина і держава, їх взаємовідносини – одна з ключових проблем політико-правової думки, що має багатовікову історію. Якою б не була держава за своєю природою, який би режим у ній не панував, взаємовідносини людини і держави завжди становили не лише теоретичний, а й практичний інтерес, оскільки без урахування інтересів як окремих громадян, так і держави неможливо встановити в суспільстві порядок. У сучасних умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну з 2022 року ця проблема набуває критичної гостроти: війна не лише загрожує суверенітету держави, але й масово порушує права людини, перетворюючи теоретичні принципи на питання виживання та відновлення. Саме тому суть нової історичної стратегії взаємовідносин між людиною і державою полягає в тому, “...щоб місце пануючої в минулому ідеології “керування” держави людиною посіла протилежна ідеологія – “служіння” держави людині”, особливо актуальна в контексті, коли держава мусить захищати громадян від агресора, забезпечуючи гуманітарні коридори, евакуацію та правовий захист.

Особлива роль у реалізації принципу взаємної відповідальності особи і держави, захисті прав людини і громадянина належить Президенту України, який є гарантом “...додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина” (ч. 2 ст. 102 Конституції України), і в умовах війни активно координує міжнародну підтримку для розслідування воєнних злочинів; Кабінету Міністрів України, який “...вживає заходів щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина” (п. 2 ст. 116 Конституції України), зокрема через програми допомоги внутрішньо переміщеним особам та відновлення інфраструктури; Верховній Раді України, яка на законодавчому рівні забезпечує права людини, приймаючи закони про воєнний стан і гуманітарну допомогу; місцевим державним адміністраціям, які забезпечують “...законність і правопорядок; додержання прав і свобод громадян” (п. 2 ст. 119 Конституції України) на фронтних територіях; Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, що здійснює “...парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина” (ст. 101 Конституції України), фіксуючи тисячі скарг на порушення під час окупації. Ці інститути, попри виклики війни, демонструють зусилля щодо збереження “людського виміру” влади, але стикаються з обмеженнями через руйнування судової системи та корупційні ризики.

Доктрина прав людини визначає провідні цінності у взаємовідносинах людини і держави – свободу, юридичну рівність, верховенство закону,

універсальність прав людини. Права людини виступають системоутворюючою складовою громадянського суспільства та демократичної, соціальної, правової держави і є нормативною формою вираження міри свободи індивіда, особливо в умовах, коли російські сили систематично порушують ці принципи через тортури, страти та примусові депортації в окупованих регіонах.

Складні відносини, що виникають між особою і державою, правові стосунки між людьми фіксуються в нормах права, правах і свободах, правах і обов'язках, що формують правовий статус людини і громадянина. Право можна розглядати як інструмент всебічної демократизації суспільства та необхідну умову забезпечення свободи. Право розглядається як міра людської свободи, її соціальна гарантія, суспільно визнана особиста автономія людини. Воно встановлює масштаб свободи і відповідальності особистості й надає простір для професійної, господарської, громадянської та політичної активності кожного члена суспільства, навіть у воєнний час, коли держава зобов'язана балансувати між національною безпекою та індивідуальними правами, як зазначає ООН у звітах про гуманітарне право.

Характеризуючи дії права в сучасних умовах, важливо враховувати стан правової політики в Україні, який є кризовим, як і стан системи юстиції та правового регулювання загалом, посилений російською агресією. Звичайно, йдеться про два прояви кризи. Перший має місце тоді, коли, незважаючи на зусилля правової системи, розвиток деяких процесів стає небезпечним, загрожує існуванню суспільства, його інститутам, державі, її суверенітету – як у випадку з понад 50 тисячами цивільних жертв з 2022 року та ескалацією насильства в 2025-му, де зафіксовано 968 убитих і 4807 поранених цивільних лише за перше півріччя. Другий прояв кризи полягає в тому, що деякі позитивні процеси, в тому числі правове регулювання, деформуються, втрачають ефективність, здатність до антикризового регулювання та впливу, саморуйнуються – наприклад, через нові закони, що послаблюють незалежність антикорупційних органів, або через репресії проти активістів.

У кожному з цих випадків, а тим більше при їх збігу, виникає проблема вибору нової стратегії і тактики діяльності держави. Визнання кризового стану механізму дії права свідчить про те, що він функціонує в граничних межах і недостатньо ефективно. Це означає, що має місце перебільшене чи перекручене формулювання цілей (мети) дії права; була обрана хибна стратегія діяльності; не виділялися необхідні сили й засоби тощо. У 2025 році це проявляється в необхідності посилення міжнародного моніторингу та судових реформ для відновлення довіри до інститутів.

Право загалом і права людини – це не різні (за своєю суттю, функціями, призначенням) феномени, а явища принципово одного порядку. Права людини – це необхідний, невід'ємний компонент будь-якого права, визначений аспект вираження сутності права як особливого типу і специфічної форми соціальної регуляції. Вони охоплюють собою правові можливості кожної людини діяти (чи не діяти) в межах цієї держави в різних сферах життя, включно з правом на безпеку та справедливий суд під час конфлікту.

Права людини – це “...досягнуті в ході історичного розвитку людської цивілізації можливості особи задовольняти свої життєво важливі потреби та інтереси, зафіксовані в міжнародних документах і національних нормативно-правових актах і в силу цього гарантовані та стимульовані з боку міжнародної спільноти, відповідного суспільства і держави”. У контексті війни це включає програми ООН та ІОМ для підтримки 6 мільйонів внутрішньо переміщених осіб у 2025 році.

Права людини – вища цінність демократичного суспільства, яка виступає критерієм “людського виміру” гуманістичних процесів, що відбуваються сьогодні. По суті, природні права людини – це безумовні домагання індивіда на вільне волевиявлення, самореалізацію в суспільстві й державі. При цьому “людський вимір” визначається не лише зафіксованими у конституціях тими чи іншими правами громадян, а, насамперед, тим, чи можуть вони в реальному житті скористатися ними, чи можливо цими правами захистити честь і гідність членів цивілізованого суспільства. Коли йдеться про “людський вимір”, це передбачає з’ясування питання про те, якою мірою громадяни тієї чи іншої країни користуються всіма природними правами і свободами в суспільстві – в Україні це особливо актуально через системні порушення в окупованих територіях, де тисячі цивільних зазнали тортур і зниклень.

Права людини – це, насамперед, суб’єктивні права, що виражають не потенційні, а реальні можливості індивіда, закріплені в конституціях і законах. Суб’єктивні права означають можливість для людини користуватися певними соціальними благами; повноваження виконувати певні дії та вимагати відповідних дій від інших; свободу поведінки, вчинків у межах, встановлених нормою права; можливість звертатися до держави для захисту порушених прав – навіть у воєнний час, коли українські суди розглядають тисячі справ щодо воєнних злочинів.

У всьому цивілізованому світі визнається абсолютна цінність прав людини, підкорення держави інтересам громадян. Цей гуманістичний принцип закріплений і в Конституції України, що передбачає орієнтацію всіх державних органів на забезпечення, охорону й захист прав людини, а суспільство – на здійснення контролю за тим, як ці права втілюються в життя. У 2025 році, попри виклики, Україна демонструє прогрес у міжнародних розслідуваннях, але потребує посилення ролі громадянського суспільства для моніторингу та адвокації.

Список використаних джерел

1. Тицька Я. О. Теорія держави і права : навчальний посібник / Я. О. Тицька, Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва, Н. В. Атаманова, Н. Б. Арабаджи. Міжнародний гуманітарний ун-т. Одеса, 2021. 193 с.
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енциклопедія, 2002. Т. 4: Н-П.
3. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період : матеріали наук. семінару – ЛьвДУВС/Лабораторія прав людини, 2023.

4. Нікітіна Л. О. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в умовах вітчизняного конституційного процесу: актуальні тенденції та виклики. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. 2024.

5. Скрипнюк О. В. Право як міра свободи і відповідальності особи. *Юридична Україна*. 2023. № 5. С. 12–18.

*Князєв Сергій Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової
діяльності та національної безпеки
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент*

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ПРОПАГАНДИ: ВІД КЛАСИЧНОГО ДЕРЖАВНОГО АПАРАТУ ДО ЦИФРОВОЇ СТРАТЕГІЇ

Державна комунікація та пропаганда впродовж історії були невід'ємними елементами функціонування публічної влади. Вони виконували завдання легітимації політичного порядку, мобілізації населення, формування лояльності та підтримки державних рішень. Зміна форм державності, технологічних можливостей і соціальної структури суспільства зумовила еволюцію комунікаційних практик – від ритуально-символічних форм до складних цифрових стратегій.

У монархічних державах комунікація влади мала переважно сакралізований характер і ґрунтувалася на символах, церемоніях, релігійних наративах та персоналізації влади монарха. Пропагандистська функція реалізовувалася через міфи про божественне походження влади та незмінність соціального порядку. У цьому випадку комунікація була односторонньою й спрямованою на підтримку стабільності та ієрархії.

У ХХ ст., особливо в умовах тоталітарних режимів, державна пропаганда набула системного й масового характеру. Вона спиралася на централізований контроль інформаційних потоків, монополію на засоби масової комунікації та використання ідеології як універсального інструменту впливу. Саме в цей період формується наукове осмислення пропаганди як інструменту політичного управління. Зокрема, Г. Лассуелл визначав пропаганду як управління колективними установками шляхом маніпуляції значущими символами [1, с. 627–630].

У демократичних державах державна комунікація зазнала істотної трансформації. Формально відмовляючись від тотальної пропаганди, демократичні режими перейшли до моделей публічної комунікації, що ґрунтуються на переконанні, діалозі та інформуванні громадян. Водночас це не

означає зникнення впливових практик, а радше їх інституціоналізацію в межах правових і етичних стандартів. У цьому контексті актуалізуються ідеї М. Маклуена щодо визначального впливу комунікаційних технологій на суспільну свідомість («medium is the message») [2, с. 7–9].

Критичний вимір аналізу пропаганди представлений працями Т. Адорно, який розглядав масову комунікацію як складову «індустрії культури», здатну стандартизувати мислення та підпорядковувати індивіда домінантним ідеологічним моделям [3, с. 94–97]. Ці підходи залишаються методологічно значущими й для аналізу сучасних цифрових практик державної комунікації.

В епоху інформаційних технологій та соціальних мереж відбувається якісна трансформація державної комунікації. Вона набуває багатоканального, інтерактивного й мережевого характеру, поєднуючи елементи інформування, стратегічного наративу та протидії дезінформації. Держава втрачає монополію на інформаційний простір, але водночас отримує нові інструменти для цільового впливу, аналізу аудиторій і швидкого реагування.

У цьому контексті державна комунікація набуває безпосереднього значення для національної безпеки, оскільки інформаційний простір стає полем гібридних загроз. Як слушно наголошується в сучасних теоретико-правових дослідженнях, ефективність державної політики значною мірою залежить від рівня правової культури, довіри до інституцій та здатності влади до змістовної комунікації з суспільством [4, с. 22–24].

Саме ці чинники зумовили необхідність формування цілісної Стратегії комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року, яка розглядає державну комунікацію як інструмент консолідації суспільства, протидії інформаційним загрозам та підтримки стратегічного курсу держави [5]. Стратегія передбачає перехід від фрагментарних інформаційних кампаній до системної, ціннісно орієнтованої комунікації, що ґрунтується на принципах відкритості, достовірності та партнерства з громадянським суспільством.

Отже, еволюція концепції державної комунікації та пропаганди відображає глибинні зміни у природі публічної влади, технологічних можливостях і суспільних очікуваннях. У сучасних умовах державна комунікація постає не як інструмент примусу, а як стратегічний ресурс національної безпеки та інтеграційного розвитку, ефективність якого залежить від поєднання технологічних інновацій, правових принципів і ціннісних орієнтирів.

Список використаних джерел

1. Lasswell H. D. Propaganda Technique in the World War. New York : Knopf, 1927. 256 p.
2. McLuhan M. Understanding Media: The Extensions of Man. New York : McGraw-Hill, 1964. 359 p.
3. Adorno T. W. The Culture Industry: Selected Essays on Mass Culture. London : Routledge, 1991. 230 p.

4. Кривицький Ю. В. Вплив правової культури на ефективність реалізації правової реформи. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 22–27. doi: 10.36695/2219-5521.2.2023.03

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» від 9 грудня 2022 р. № 1155-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>

*Кривенко Валерія Вадимівна,
ад'юнкт кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ*

ФУНКЦІЇ ПРЕВЕНТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА КОГНІТИВНИМ МАНІПУЛЯЦІЯМ

Стрімкий розвиток цифрових технологій, зростання обсягів та швидкості циркуляції інформації, а також трансформація комунікаційних процесів зумовили формування складного та нестабільного інформаційного середовища, яке характеризується підвищеною вразливістю до гібридних загроз. За таких умов дезінформація та когнітивні маніпуляції набувають системного характеру, перетворюючись на інструменти цілеспрямованого впливу на суспільну свідомість. Особливої гостроти зазначена проблема набуває в умовах воєнного стану, коли інформаційний простір стає окремим полем протистояння, а дезінформаційні кампанії та пропаганда фактично виконують функцію інформаційної зброї.

Масове та цілеспрямоване поширення фейкових повідомлень, маніпулятивних наративів і викривлених інтерпретацій подій створює ситуацію постійного інформаційного тиску, сприяє когнітивному перевантаженню населення, формуванню станів тривожності, паніки, недовіри до державних інститутів і соціальної дезорієнтації. У цьому контексті особливої ваги набуває розроблення та впровадження ефективних механізмів превентивної комунікації як складової системи інформаційної та національної безпеки.

Аналіз наукових джерел засвідчує відсутність універсального визначення поняття «дезінформація». Так, дезінформацію та пропаганду пропонує розглядати як використання неправдивої інформації або інформаційних спотворень для маніпулювання громадською думкою та послаблення противника [1, с. 57]. У науковому дискурсі вона розглядається не лише як поширення неправдивих відомостей, а як системна, цілеспрямована та тривала діяльність, що має чітко окреслену мету та організовується певними суб'єктами – політичними групами, інституціями або державами. Водночас дедалі більшого поширення набуває поняття «мізінформація», яке використовується для позначення некоректної або оманливої інформації, що поширюється без

умислу введення в оману, однак також може мати негативні соціальні наслідки [2, с. 120].

Важливо підкреслити, що дезінформація не завжди ґрунтується на відвертій неправді. Достовірні факти можуть використовуватися маніпулятивно шляхом їх вибіркового подання, контекстуального викривлення або акцентування виключно на негативних аспектах із одночасним ігноруванням позитивних, що сприяє формуванню упередженого сприйняття об'єкта інформаційного впливу. У цьому сенсі дезінформація тісно пов'язана з пропагандою як формою цілеспрямованого нав'язування певних смислів і ціннісних орієнтацій [3].

Протидія дезінформації та когнітивним маніпуляціям і є складним завданням, яке потребує комплексного підходу та скоординованих зусиль як держави та її органів так і самого суспільства. Зокрема, необхідно погодитись з, професором Оксфордського університету та експерта з цифрових технологій Філіпом Говардом, який наголошує на тому, що ефективність протидії фейкам залежить від поєднання технологічних інновацій, розвитку критичного мислення в суспільстві та активної ролі урядів у підтримці прозорих інформаційних екосистем [4; 5, с. 63].

Одним із ключових елементів системи протидії дезінформації та когнітивним маніпуляціям постає превентивна комунікація. На відміну від реактивних заходів, саме вона орієнтована на випередження інформаційних загроз шляхом формування стійкого, критично налаштованого та інформованого суспільства [6].

Однією з базових функцій превентивної комунікації є інформаційно-роз'яснювальна функція, що полягає у своєчасному наданні перевіреної, достовірної та доступної інформації з боку державних органів і суспільно значущих інституцій. Така комунікація знижує ефективність фейкових повідомлень і мінімізує ризик поширення чуток у кризових ситуаціях [7]. Прикладом реалізації цієї функції є регулярні офіційні повідомлення державних органів щодо безпекової ситуації, роз'яснення причин та наслідків певних рішень, а також спростування дезінформаційних вкидів ще на початковому етапі їх поширення. В умовах воєнного стану така комунікація виконує стабілізуючу роль, знижуючи рівень тривожності та запобігаючи панічним настроям.

Не менш важливою є профілактична функція, яка реалізується через підвищення рівня медіаграмотності населення, формування навичок критичного мислення та здатності розпізнавати маніпулятивні технології. Науковці наголошують, що саме когнітивна підготовленість аудиторії є одним із ключових чинників інформаційної стійкості суспільства [8]. Прикладом реалізації цієї функції є освітні кампанії з розпізнавання фейків, пояснення типових маніпулятивних технік (емоційна поляризація, апеляція до страху, фальшиві авторитети), а також поширення рекомендацій щодо перевірки джерел інформації. Така діяльність формує у громадян навички самостійного аналізу інформації та зменшує ефективність дезінформаційних кампаній у довгостроковій перспективі.

Окреме значення має когнітивно-захисна функція превентивної комунікації, спрямована на запобігання закріпленню у свідомості осіб викривлених наративів та маніпулятивних смислових конструкцій. Її реалізація передбачає системне спростування дезінформаційних повідомлень, пояснення механізмів маніпуляції та формування альтернативних, науково обґрунтованих інтерпретацій подій [9]. На практиці ця функція реалізується через пояснення механізмів когнітивних викривлень, спростування маніпулятивних узагальнень, а також формування альтернативних, науково обґрунтованих смислових рамок. Важливою особливістю є те, що така комунікація повинна бути послідовною та повторюваною, оскільки когнітивні установки формуються поступово.

Нормативно-орієнтаційна функція полягає у формуванні ціннісних і правових орієнтирів, що визначають межі допустимого в інформаційному просторі та слугують основою для інтерпретації подій. У контексті гібридних загроз вона має особливе значення, оскільки дезінформація часто спрямована на розмивання базових соціальних і правових норм [3]. Прикладом реалізації цієї функції є комунікація, що підкреслює неприпустимість поширення панічних чуток, виправдання насильства або дискредитації державних інституцій у кризових умовах. Така діяльність сприяє консолідації суспільства навколо спільних цінностей і зменшує вплив деструктивних наративів.

Адаптаційна функція превентивної комунікації спрямована на забезпечення психологічної та соціальної адаптації населення до кризових умов. Послідовна та прогнозована інформаційна політика дозволяє громадянам краще орієнтуватися в умовах невизначеності та зберігати здатність до раціонального прийняття рішень [10]. Прикладом є роз'яснення змін у правилах безпеки, алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях, а також комунікація, що сприяє зниженню емоційного напруження та формуванню відчуття контролю над ситуацією.

Водночас превентивна комунікація виконує довіротворчу функцію, оскільки послідовна, відкрита та аргументована інформаційна політика сприяє зміцненню довіри громадян до державних інститутів, правоохоронних органів та засобів масової інформації. Довіра, у свою чергу, істотно знижує сприйнятливність суспільства до ворожих інформаційно-психологічних впливів [11; 12, р. 21; 13 с. 143]. Прикладом реалізації цієї функції є відкритість комунікації, готовність визнавати помилки, аргументованість повідомлень та узгодженість слів і дій. За відсутності довіри навіть достовірна інформація може бути сприйнята як маніпулятивна.

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, доцільно констатувати, що превентивна комунікація в сучасному інформаційному середовищі виступає комплексним і стратегічно важливим інструментом протидії дезінформації та когнітивним маніпуляціям. В умовах гібридних загроз і підвищеної інформаційної турбулентності її значення полягає не лише у своєчасному інформуванні або спростуванні недостовірних повідомлень, а передусім у формуванні стійкого когнітивного та ціннісного простору, здатного мінімізувати ефективність маніпулятивних впливів.

Превентивна комунікація забезпечує перехід від реактивної моделі інформаційної безпеки до проактивної, орієнтованої на випередження загроз шляхом розвитку критичного мислення, зниження когнітивної вразливості та підтримання суспільної довіри. Реалізація її функцій у сукупності сприяє збереженню соціальної стабільності, консолідації суспільства та зміцненню інформаційної резильєнтності держави.

Список використаних джерел

1. Інформаційно-психологічні операції на геополітичній арені [Текст]: навч. посіб. / Сергій Валентинович Федонюк. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 3,49Мб. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24508/1/pos_ipo2%2021.06.pdf
2. Нікітіна Н. Сучасні методи дезінформації та маніпуляції як інструменти впливу на свідомість молоді. // Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, (м. Умань, 31 трав. 2022 р.) / М-во освіти і науки України, уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; редкол.: О.О. Кравченко, А.І. Войтовська. Умань. С. 119-124.
3. Почепцов Г. Г. Пропаганда та контрпропаганда. Київ : Центр вільної преси, 2015. 256 с.
4. Howard, P. N., & Bradshaw, S. The global disinformation order: Global inventory of organized social media manipulation. Oxford University. 2019. P. 23.
5. Войчук В. Комунікаційні інструменти протидії недостовірній інформації. Інтегровані комунікації. 2025. № 1 (19). С. 60-65. URL: <https://intcom.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/365/312>
6. Литвиненко О. В. Стратегічні комунікації в системі національної безпеки. Київ : НІСД, 2018. 224 с.
7. Белінська О. Є. Комунікативна безпека в умовах інформаційного суспільства // Наукові записки Інституту журналістики. 2019. № 2. С. 33–39.
8. Hobbs R. Media Literacy in the Information Age. New York : Routledge, 2010. 256 p.
9. Sunstein C. R. #Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media. Princeton : Princeton University Press, 2017. 336 p.
10. Гаврилюк Р. А. Комунікаційна політика держави в умовах кризових та надзвичайних ситуацій. *Державне управління: теорія та практика*. 2020. № 2. С. 112–121.
11. Castells M. Communication Power. Oxford : Oxford University Press, 2013. 571 p.
12. Action Plan against Disinformation. Brussels : European Commission, 2018. 26 p.
13. Почепцов Г. Г. Стратегічні комунікації: стратегія, тактика, практика. Київ: Альтерпрес, 2016. 304 с.

*Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОВА РЕФОРМА В СИСТЕМІ СУСПІЛЬНИХ РЕФОРМ: ТЕОРЕТИЧНІ ОРІЄНТИРИ ДОСЛІДЖЕННЯ

*Щодня нові закони й норми
Суспільству пруть нові реформи –
Конституційну, правову,
Податкову і судову,
Сільськогосподарську, медичну,
Пенсійну і енергетичну,
Освітню і бозна-яку
Ми ще відчуєм на віку¹*

Упродовж усієї історії суспільства реформи супроводжують людство як один із головних механізмів його розвитку. Ще античний філософ Геракліт наголошував, що «усе тече», а отже, зміна є не випадковим, а закономірним станом буття. У сучасному інтелектуальному просторі ця ідея знайшла продовження в узагальнюючих роботах Ю.Н. Харарі, який показує, що темп трансформацій цивілізації стрімко зростає, а їхня складність потребує науково обґрунтованих інструментів управління змінами [1, с. 457; 2, с. 55, 318]. Таким інструментом у демократичних суспільствах виступають реформи – упорядковані, еволюційні, послідовні перетворення, спрямовані на прогресивний розвиток соціальних інститутів [3, с. 5].

У цьому сенсі реформу слід розглядати не як разову дію, а як форму, спосіб і механізм суспільного розвитку. На відміну від революції, що за своєю природою є різкою, часто стихійною та конфліктною трансформацією, реформа забезпечує поступове, кероване й передбачуване оновлення суспільних інститутів без руйнування фундаментальних засад соціального устрою. Революція зумовлює ламання старих структур, тоді як реформа – їх перетворення, модернізацію та оптимізацію відповідно до нових викликів. У цьому полягає сутнісна перевага реформаторського шляху, що стає особливо важливим у добу глобальних потрясінь та епохальних змін [4, с. 278–279].

Суспільна реформа – це спеціально організована, цілеспрямована, еволюційна та якісна зміна певного суспільного явища, інституту чи процесу. Її сутність полягає в удосконаленні системи суспільних відносин для забезпечення прогресивного розвитку соціуму. У науковій літературі суспільна реформа характеризується як форма діяльності, обґрунтована причинами, що вимагають оновлення або модернізації тих чи інших елементів суспільного життя. До того ж, реформа зберігає існування певного суспільства, його соціального ладу, а також окремих політичних, економічних чи ідеологічних структур та інститутів, одночасно спрямовуючи їх на поступальний рух уперед

¹ Степанюк М. І. Твори. Рівне : ПП Лапсюк В. А., 2016. 572 с. С. 323.

[5, с. 548].

У науковому дискурсі сформовано низку ключових ознак суспільної реформи, які дозволяють відмежувати її від суміжних категорій та окреслити власну теоретичну природу:

1. Суспільна реформа є формою суспільного розвитку. Суспільне життя – це складне, багаторівневе й динамічне буття, в якому постійно виникають, трансформуються або зникають соціальні зв'язки. Реформа виступає одним із механізмів цієї зміни, забезпечуючи узгодження інтересів різних соціальних груп і створюючи умови для оновлення соціальних структур [3, с. 5].

2. Суспільна реформа – це якісна зміна суспільного явища. Йдеться не про поверхові зміни, а про сутнісні трансформації, що торкаються змістових характеристик об'єкта реформування: його природи, функцій, структури, способів взаємодії з іншими елементами системи [6, с. 495–497].

3. Еволюційний характер суспільної реформи. Вона не здійснюється раптово, а має поступовий характер, що забезпечує збереження соціальної стабільності. Еволюційна форма розвитку постає як органічний і закономірний процес розгортання соціальних змін, що поступово сприяє модернізації суспільства без потрясінь [4, с. 278–279].

4. Прогресивний розвиток як сутнісна ознака реформи. Остання є не просто зміною, а зміною прогресивною, спрямованою на вдосконалення суспільних інститутів і підвищення ефективності їхнього функціонування. Це принципово відрізняє реформу від деградаційних або регресивних процесів, а також від контрреформ, що відкидають суспільство назад [7, с. 331].

5. Істотний, сутнісний характер трансформацій. Реформа торкається базових, фундаментальних характеристик суспільного явища, що перетворюється. Це не косметичні зміни, а глибинна модернізація, яка відбувається в рамках цілісної суспільної системи [8, с. 64].

6. Суспільна реформа як особлива форма діяльності. Реформа – це не тільки результат, а й процес: цілепокладання, програмування, реалізація, моніторинг, оцінювання. Вона має діяльнісний характер і передбачає спеціально організовану діяльність уповноважених суб'єктів, насамперед держави, за підтримки громадянського суспільства [9, с. 48, 245].

Ці ознаки формують комплексне теоретичне уявлення про суспільну реформу як керований, прогресивний, цілеспрямований процес еволюційної трансформації суспільних явищ. З огляду на це будь-які дослідження реформ повинні виходити з їхньої природи як складних суспільних механізмів, що розгортаються в певних політичних, економічних і культурних умовах.

Беручи до уваги те, що будь-яка реформа є формою суспільного розвитку, правова реформа – як один із видів суспільних реформ – успадковує її сутнісні характеристики. Вона не може бути осмислена поза контекстом загальної теорії суспільної реформи, оскільки відображає закономірності, тенденції та суперечності суспільного розвитку і водночас формує власні – притаманні лише правовій сфері – механізми оновлення. Правова реформа являє собою цілеспрямовану діяльність держави щодо якісного оновлення правової системи, модернізації законодавства, удосконалення правозастосування, оптимізації

інституційної структури та підвищення рівня правової культури суспільства. Її змістовим ядром є вдосконалення механізмів правового регулювання з орієнтацією на верховенство права, права людини та принципи демократичної правової держави. Фактично правова реформа виконує роль нормативного каркаса суспільних реформ, забезпечуючи правові підвалини їхньої реалізації. Без модернізації правової системи неможливо ефективно здійснювати економічну, адміністративну, освітню чи інші реформи. Це зумовлено тим, що право виконує функцію впорядкування, координації та легітимації суспільних трансформацій. У цьому сенсі правова реформа є не просто однією зі сфер реформаторської діяльності, а системоутворюючою реформою, без якої інші реформи або втрачають ефективність, або набувають хаотичного, непослідовного характеру. Саме тому її результати мають визначальний вплив на загальну траєкторію суспільного розвитку.

Варто окреслити низку методологічних підходів, якими слід керуватися при дослідженні правової реформи: по-перше, системний підхід – реформа розглядається як елемент цілісної системи суспільного розвитку, що взаємодіє з іншими реформами – політичною, економічною, соціальною. Такий підхід дозволяє відстежити міжсекторну взаємодію й узгодженість реформаторських процесів [10, с. 27]; по-друге, функціонально-інституційний підхід – аналіз спрямовується на зміну державних інститутів, правових форм їх функціонування та механізмів реалізації публічної влади; по-третє, ціннісний (праволюдний) підхід – правова реформа осмислюється через призму прав людини, гуманізації правового порядку, посилення гарантій і реалізації принципу верховенства права; по-четверте, діяльнісний підхід – реформа є діяльністю, що включає діагностику, прогнозування, програмування, організацію, реалізацію, моніторинг та оцінювання правових змін. Ці підходи формують цілісний методологічний базис для осмислення правової реформи як складного, багатовимірного й інтегративного суспільного явища.

Правова реформа займає центральне й водночас унікальне місце у структурі суспільних реформ. Це зумовлено тим, що право: задає нормативні рамки реформування; забезпечує узгодженість і послідовність реформ; фіксує цілі та результати трансформацій; виступає гарантійним механізмом дотримання суспільного інтересу; запобігає хаотичності, фрагментарності й контрреформам.

Правова реформа є інтегративною за своєю суттю: вона поєднує в єдиному нормативному просторі різні сфери суспільного життя й корелює між собою економічні, соціальні, політичні та культурні зміни. Саме тому в науковій думці утверджується підхід, відповідно до якого якість правової реформи визначає успішність суспільних реформ загалом. Становлення правової держави, зміцнення верховенства права, підвищення довіри до правосуддя, оновлення інституцій публічної влади та підвищення рівня правової культури громадян – це стратегічні результати правової реформи, що безпосередньо впливають на загальносуспільний розвиток.

Отже, правова реформа є невід’ємною складовою системи суспільних реформ і водночас – їх нормативним стрижнем. Вона успадковує ключові

ознаки суспільної реформи – якісність, еволюційність, прогресивність і діяльнісний характер – і реалізує їх у форматі модернізації правової системи, інституцій публічної влади та механізмів правового регулювання. З огляду на складність сучасних викликів правова реформа потребує системного, методологічно виваженого підходу, який дозволяє осмислити її природу та визначити вектор подальшого розвитку. Правова реформа виступає тим інтелектуальним і практичним інструментом, який забезпечує узгодженість, послідовність і легітимність суспільних трансформацій, створює правове середовище для реалізації інших реформ і формує підґрунтя для поступального розвитку демократичної правової держави.

Список використаних джерел

1. Харарі Ю. Н. Людина розумна. Історія людства від минулого до майбутнього. 2-ге вид. виправ. Харків, 2018. 543 с.
2. Харарі Ю. Н. 21 урок для 21 століття / пер. з англ. О. Дем'янчука; 2-ге вид., доповн. автор. Київ : Форс Україна, 2019. 416 с.
3. Суспільні відносини та розвиток: теорія, історія, практика : монографія / А. М. Михненко (кер. авт. кол.), О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, О. В. Соснін. Київ : НАДУ, 2009. 396 с.
4. Михненко А. М., Макаренко Е. М., Макаренко Н. Г. Інституалізація суспільного розвитку : навч. посіб. Київ : НАДУ, 2011. 292 с.
5. Бойченко І. Реформа соціальна. *Філософський енциклопедичний словник* / В. І. Шинкарук (гол. редокол.) та ін. Київ : Абрис, 2002. С. 547–548.
6. Ющик О. І. Правова реформа. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О. В. Петришин (голова) та ін. Харків : Право, 2017. С. 495–497.
7. Пархоменко Н. Концептуальні засади правової реформи (окремі аспекти). *Правова реформа: концепція, мета, впровадження* : зб. наук. праць. Матер. VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 лист. 2017 р.) / за заг. ред. Н. М. Пархоменко, М. М. Шумила. Київ : Ніка-Центр, 2017. С. 329–333.
8. Пархоменко Н. М. Парадигма правового регулювання в Україні: змістовно-інструментальні виміри : монографія. Київ : Парламентське видавництво, 2023. 320 с.
9. Кравченко С. О. Державно-управлінські реформи: теоретико-методологічне обґрунтування та напрями впровадження : монографія. Київ : НАДУ, 2008. 296 с.
10. Хотинська-Нор О. З. Теоретико-правові та праксеологічні засади судової реформи в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. 38 с.

*Лапка Володимир-Андрій Петрович,
судовий експерт відділу автотехнічних досліджень
лабораторії автотехнічних досліджень
та криміналістичного дослідження
транспортних засобів Київського НДЕКЦ МВС України*

ФУНКЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ЕКСПЕРТНИХ СЛУЖБ МВС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення воєнного стану в Україні Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 (зі змінами) [1] кардинально трансформувало правове поле судової експертизи, зокрема діяльності експертних служб Міністерства внутрішніх справ України. Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України (далі – НДЕКЦ МВС) став ключовим суб'єктом документування воєнних злочинів, ідентифікації жертв, встановлення обставин застосування забороненої зброї та фіксації наслідків збройної агресії. Умови воєнного стану – руйнування інфраструктури, евакуація лабораторій, обмежений доступ до об'єктів, загроза життю експертів – вимагають адаптації традиційних функцій судового експерта до екстремальних обставин.

Правову основу діяльності судового експерта становлять Конституція України (ст. 129) [2], Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038-ХІІ [3], Кримінальний процесуальний кодекс України (ст. 242) [4], Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5 (зі змінами) [5]; Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС від 17.07.2017 № 591 [6]. Специфіка воєнного стану регулюється низкою нормативних актів, що адаптують експертну діяльність до умов збройного конфлікту: Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1]; Наказ Міністерства юстиції України від 14.03.2022 № 1138/5 «Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану [7] та ін.

В умовах воєнного стану допускається спрощена процедура призначення експертизи: дистанційне подання клопотань, використання мобільних експертних груп (далі – МЕГ), архівування цифрових копій матеріальних об'єктів, електронний документообіг з кваліфікованим електронним підписом (далі – КЕП). Експерт МВС зберігає статус незалежної процесуальної особи (ст. 69 КПК України [4]), однак його діяльність підпорядковується оперативним пріоритетам документування воєнних злочинів (ст. 214 КПК України [4]) та міжнародним стандартам доказування (Римський статут МКС, ст. 69 [8]).

Функції діяльності судового експерта становлять комплекс професійних завдань та ролей, спрямованих на забезпечення об'єктивного, науково обґрунтованого та неупередженого дослідження матеріальних об'єктів, явищ чи

процесів, що мають значення для встановлення істини у конкретному провадженні.

В умовах воєнного стану функції судового експерта зберігають традиційну структуру, однак набувають специфічного змісту та доповнюються. Пропонована їх класифікація здійснюється за критерієм домінуючого аспекту діяльності та етапу судочинства. Зокрема, в цьому контексті можна виокремити:

–пізнавальну функцію (гносеологічна) – основа судової експертизи, що полягає у отриманні нової, об'єктивної, науково обґрунтованої інформації про факти, явища та процеси, які не можуть бути встановлені за допомогою загальнодоступних знань. Реалізується через застосування спеціальних знань (природничих, технічних, медичних, комп'ютерних наук) до матеріальних об'єктів, що містять слідову інформацію.

Здійснюючи дану функцію судовий експерт досліджує вилучені об'єкти, зокрема і тих, що зібрані в зонах бойових дій, та встановлює факти, які в подальшому можуть мати доказове значення. У воєнний час акцент робиться здебільшого на польових методиках: мобільні ДНК-лабораторії, портативні спектрометри, аерофотознімкування та ін. Наприклад, у квітні 2022 року в м. Буча Київської області експерти НДЕКЦ МВС України за допомогою портативного рентгенівського флуоресцентного спектрометра (XRF) ідентифікували хімічний склад вибухової речовини в уламках касетного боєприпасу [9, с. 89–91].

– інформаційно-процесуальну функцію – охоплює фіксацію результатів дослідження у формі експертного висновку відповідно до встановлених процесуальних вимог (ст. 242 КПК України [4]). Судовий експерт забезпечує чіткість, логічність і структурованість викладу результатів, дотримується принципів об'єктивності, професійної нейтральності та недопущення виходу за межі своєї компетенції. Ця функція забезпечує можливість ефективного використання висновку у судовому розгляді та інших процесуальних діях.

У воєнний час висновок набуває міжнародного значення: передається до Офісу Генерального прокурора, Міжнародного кримінального суду, спільних слідчих груп Євроюсту. Зокрема, такі висновки були передані до МКС, як докази у справі ІСС-01/22 [10].

– комунікативна функція – полягає у взаємодії з органами досудового розслідування, судом, адвокатами та іншими суб'єктами процесу виключно в межах професійних повноважень. Експерт може надавати роз'яснення щодо змісту, методики та результатів проведених досліджень у судовому засіданні чи під час допиту як спеціаліст. Така взаємодія спрямована на забезпечення правильного розуміння наукових аспектів експертного висновку та сприяє всебічному й об'єктивному розгляду справи.

Особливого значення така взаємодія має при фіксації, вилучення, збереження та транспортування доказів у зонах бойових дій. В умовах воєнного стану судовий експерт може залучатись до роботи слідчих груп, а також надавати консультації та проводити навчання військовослужбовців та поліцейських. Так, наприклад, у вересні 2022 року в м. Ізюм Харківської

області судовий експерт консультував слідчих щодо вилучення ДНК-зразків з масових поховань з урахуванням контамінації ґрунту радіонуклідами та хімічними речовинами. Було рекомендовано використання стерильних контейнерів з буферним розчином та фіксацію ланцюга зберігання через блокчейн-платформу [11, с. 112].

– організаційно-методична функція – передбачає участь судових експертів у формуванні та вдосконаленні методичних підходів, розробленні нових експертних методик, проведенні наукових досліджень, апробації новітніх технологій. Вона забезпечує розвиток теоретичної та методологічної бази судово-експертної діяльності, сприяє уніфікації експертних процедур та підвищує якість експертних досліджень.

В умовах воєнного стану, гібридних загроз, застосування новітніх технологій та зброї перед судовими експертами постало питання щодо вироблення нових підходів та методик діяльності. Так, за період дії воєнного стану було розроблено і впроваджено: «Методику експрес-ідентифікації вибухових речовин у польових умовах» (2022) [12], програмне забезпечення «Explosive-ID Mobile» на базі RAMAN-спектроскопії (2023). Зокрема, програма «Explosive-ID Mobile» дозволяє ідентифікувати RDX, PETN, HMX за 30 секунд з точністю 97 % у польових умовах (температура $-10...+50$ °C). Тестування проведено на 150 зразках з зонах бойових дій (Донецька, Херсонська області) [13, с. 34–37].

– оперативно-документаційна функція. Специфічна для воєнного стану функція, яка полягає у фіксації доказів у реальному часі. Зокрема, використовуються 3D-моделювання, супутникові знімки, блокчейн для забезпечення незмінності даних. Так, наприклад, для розрахунку розміру відшкодування пошкодженого (зруйнованого, знищеного) майна виникає необхідність застосування сучасних технологій 3-D моделювання (3-D сканери) [14, с. 421].

профілактична функція. Експертна профілактика – це система заходів по застосуванню спеціальних знань в профілактичній діяльності, яку проводять органи МВС України, суду та експертні установи усіх рівнів [15, с. 59]. Профілактична діяльність судового експерта реалізує шляхом проведення дослідження по питанням, які не були поставлені ініціатором дослідження, але у межах експертної методики.

– виховна функція. Полягає у навчанні особового складу ЗСУ, Нацполіції, ДСНС методам збереження доказів на полі бою. Зокрема, було розроблено посібник «Збереження криміналістичної інформації в умовах бойових дій» (НДЕКЦ, 2023) [16].

Проведений аналіз функцій судового експерта свідчить, що запровадження воєнного стану в Україні зумовило докорінну трансформацію умов і змісту судово-експертної діяльності, зокрема в системі експертних підрозділів Міністерства внутрішніх справ України. Зберігаючи базові засади правового статусу судового експерта як незалежної процесуальної особи, діяльність НДЕКЦ МВС України набула стратегічного значення у сфері документування воєнних злочинів, фіксації наслідків збройної агресії та формування доказової

бази, що відповідає національним і міжнародним стандартам кримінального судочинства.

В умовах воєнного стану традиційні функції судового експерта не втрачають своєї сутності, однак істотно модифікуються та доповнюються з урахуванням екстремальних обставин здійснення експертної діяльності. В сьогоденних умовах функції судового експерта наповнюються новим змістом, що зумовлено необхідністю оперативного реагування, використання мобільних і цифрових технологій, дистанційних форм взаємодії та спеціалізованих польових методик. Водночас, у воєнний період чітко виокремлюються специфічні для збройного конфлікту функції – оперативно-документаційна, профілактична та виховна, що відображають розширення ролі судового експерта за межі класичного процесуального формату. Виконання даних функцій вказує на те, судово-експертна діяльність в умовах воєнного стану постає як динамічна, адаптивна система, що поєднує правові, наукові та організаційні компоненти й відіграє ключову роль у забезпеченні принципу невідворотності відповідальності за воєнні злочини та захисті національних інтересів України.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. Офіційний вісник Президента України. 2022. № 7. Ст. 12.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Мін'юсту України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0708-98>
6. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС від 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>
7. Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 14.03.2022 № 1138/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-22#Text>
8. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Статут. ООН. Міжнародний документ від 17.07.1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
9. Криміналістична вибухотехнічна експертиза : навч. посіб. / за ред. О. М. Джузи. Київ : НДЕКЦ МВС, 2023. 200 с.

10. Рішення Печерського районного суду м. Києва від 10.11.2022 у справі № 757/23456/22-к. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>

11. Сучасні технології в судовій експертизі воєнного часу : зб. наук. пр. / за ред. В. Г. Гончаренка. Київ : НДЕКЦ, 2024. 120 с.

12. Методика експрес-ідентифікації вибухових речовин у польових умовах. Київ : НДЕКЦ МВС, 2022. 45 с.

13. Експрес-аналіз вибухових речовин у воєнний час : наук. звіт. Київ : НДЕКЦ МВС, 2023. 56 с.

14. Литвиненко Д.О., Шульженко А.В. Судова експертиза під час воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 419–422. URL: http://lsej.org.ua/8_2024/100.pdf

15. Самойлова О.Ф., Печерська І.О. Експертна профілактика як одна з форм судово-експертної діяльності і роль судового експерта в цій сфері. *Молодий вчений*. 2022. № 2 (102). С. 58–62. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3187/3153>

16. Збереження криміналістичної інформації в умовах бойових дій : посіб. Київ : НДЕКЦ МВС, 2023. 80 с.

*Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

РОЛЬ ЄС У ГЛОБАЛЬНОМУ УПРАВЛІННІ БЕЗПЕКОЮ ТА ЗАПОБІГАННІ КОНФЛІКТАМ

Сучасна система міжнародних відносин функціонує в умовах зростання кількості багатовимірних загроз безпеці, що поєднують військові, політичні, економічні, інформаційні та кібернетичні складові. Збройні конфлікти, порушення принципів міжнародного права, гібридні війни та ерозія механізмів колективної безпеки зумовлюють необхідність формування нових підходів до глобального управління безпекою. У цьому контексті Європейський Союз (далі – ЄС) поступово утвердився як впливовий актор глобального управління безпекою, здатний поєднувати нормативно-ціннісні засади з практичними інструментами запобігання конфліктам і кризового реагування [1, с. 23–25].

Інституційно-правові засади безпекової діяльності ЄС у положеннях Договору про Європейський Союз, який визначає Спільну зовнішню та безпекову політику (CFSP) і Спільну політику безпеки й оборони (CSDP) як складові зовнішньої діяльності Союзу. Зокрема, відповідно до ст. 21 даного Договору, ЄС у своїй зовнішній діяльності керується принципами демократії,

верховенства права, поваги до прав людини та норм міжнародного права, що формує його специфічну модель «нормативної сили» у глобальній політиці безпеки [2; 3, с. 3]. Такий підхід зумовив формування специфічної моделі «нормативної сили», у межах якої безпекова політика поєднує дипломатичні, правові, економічні та військово-цивільні інструменти.

Концептуальні орієнтири діяльності ЄС у сфері глобальної безпеки були систематизовані в Глобальній стратегії Європейського Союзу з питань зовнішньої та безпекової політики 2016 року [4]. У документі наголошується на необхідності комплексного підходу до безпеки, пріоритеті превенції конфліктів, посиленні стійкості держав і суспільств, а також розвитку стратегічної автономії ЄС у сфері безпеки та оборони. Попри програмний характер, зазначена стратегія стала методологічною основою для розширення практичної участі ЄС у врегулюванні міжнародних криз.

Практична реалізація безпекової ролі ЄС здійснюється через механізми CSDP, зокрема цивільні та військові місії з управління кризами, посередництво, підтримку реформ сектору безпеки, а також тісну взаємодію з ООН, НАТО та іншими міжнародними організаціями. Як зазначають науковці, ключовою особливістю підходу ЄС є орієнтація на довгострокове запобігання конфліктам шляхом усунення їх структурних причин, а не лише реагування на наслідки [5, с. 66–70].

Збройна агресія РФ проти України стала визначальним чинником трансформації безпекової політики ЄС. Повномасштабне вторгнення у 2022 році продемонструвало неспроможність традиційних механізмів стримування та змусило ЄС перейти до більш активної й рішучої моделі безпекової поведінки. Одним із ключових інструментів реагування стала санкційна політика, спрямована на обмеження військового, фінансового та технологічного потенціалу держави-агресора, а також на захист міжнародного правопорядку [6].

Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року стало найбільшим викликом європейській та глобальній безпеці з часів завершення «холодної війни». Відповідь ЄС на цю агресію засвідчила перехід від переважно декларативної безпекової політики до більш рішучих і скоординованих дій.

Одним із ключових інструментів реагування стала санкційна політика ЄС, спрямована на обмеження військового, фінансового та технологічного потенціалу держави-агресора, а також на захист міжнародного правопорядку [6].

Принципово новим кроком у безпековій діяльності ЄС стало створення Європейського фонду миру (European Peace Facility), за рахунок якого вперше в історії Союзу було профінансовано постачання озброєння третій державі – Україні. Зокрема, між 2022 і 2024 роками ЄС мобілізував 6,1 мільярда євро в рамках Європейського фонду миру для задоволення нагальних військових та оборонних потреб України. Крім того, у березні 2024 року ЄС вирішив збільшити фінансову стелю Європейського фонду миру на 5 мільярдів євро, створивши спеціальний Фонд допомоги Україні [7].

У жовтні 2022 року ЄС також започаткував Військову місію з надання допомоги Україні (EUMAM Ukraine), стратегічною метою якого є сприяння посиленню військової спроможності Збройних Сил України (ЗСУ) для відновлення та ефективного проведення операцій, щоб дозволити Україні захищати свою територіальну цілісність у межах міжнародно визнаних кордонів, ефективно здійснювати свій суверенітет та захищати цивільне населення в Україні [8]. Це рішення свідчать про суттєве посилення оборонного виміру ЄС та перегляд попередніх обмежень у сфері безпеки

У Висновках Європейської Ради щодо європейської оборони від 6 березня 2025 року наголошено, що сильніший і спроможніший ЄС у сфері безпеки та оборони зробить позитивний внесок у глобальну та трансатлантичну безпеку та є доповненням до НАТО, яка залишається для держав-членів основою їхньої колективної оборони [9; 10, с. 13].

Отже, можна сказати, що в умовах воєнного стану взаємовідносини між ЄС та Україною у сфері безпеки набули якісно нового рівня. Вони виходять за межі класичного партнерства та поступово трансформуються у модель поглибленої безпекової інтеграції. Угода про асоціацію між Україною та ЄС [11] закріпила політичні та правові засади такого зближення, однак саме після 2022 року її безпекові положення отримали практичне наповнення.

Сьогодні ЄС розглядає Україну як ключовий елемент нової європейської архітектури безпеки, а її досвід протидії збройній та гібридній агресії — як важливий ресурс для зміцнення власної стійкості. Водночас підтримка України з боку ЄС є не лише проявом солідарності, а й стратегічною інвестицією у стабільність європейського континенту та міжнародної системи загалом [12, с. 76–80].

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що роль Європейського Союзу у глобальному управлінні безпекою та запобіганні конфліктам істотно зросла, особливо в контексті російської агресії проти України. ЄС дедалі більше утверджується як активний безпековий актор, здатний поєднувати нормативні принципи з практичними інструментами стримування агресії, підтримання миру та зміцнення міжнародного правопорядку. Український вимір безпекової політики ЄС став каталізатором глибших трансформацій, що визначатимуть розвиток європейської та глобальної безпеки у середньо- та довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Брусиловська О. І. Європейський Союз як суб'єкт міжнародної безпеки: монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 240 с.
2. Договір про Європейський Союз : Міжнародний документ від 07.02.1992 р. URL: <https://msu.edu.ua/library/wp-content/uploads/2018/08/konsolidovani-dohovory.pdf>
3. Битяк Ю.П., Яковюк І.В. Спільна політика безпеки і оборони ЄС: еволюція і стратегія розвитку. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14031/1/Butyk_Ykovyuk_3-9.pdf

4. European Union Global Strategy for Foreign and Security Policy. Brussels : European Union, 2016. 56 p.

5. Карпчук Н. П. Політика ЄС у сфері запобігання конфліктам: сучасні інструменти та обмеження. Міжнародні відносини. 2023. № 2. С. 66–75.

6. EU restrictive measures in view of Russia's war of aggression against Ukraine. European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-restrictive-measures-in-view-of-russia-s-war-of-aggression-against-ukraine.html>

7. European Peace Facility. Official website of the Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-peace-facility/>

8. Council Decision (CFSP) 2022/1968 of 17 October 2022 on a European Union Military Assistance Mission in support of Ukraine (EUMAM Ukraine). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/1968/oj/eng>

9. European Council conclusions on European defence, 6 March 2025, II. EUROPEAN DEFENCE. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/03/06/europeancouncil-conclusions-on-european-defence/pdf/>

10. Грицяк І.А. Спільні зовнішня, безпекова та оборонна політики Європейського Союзу. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/52322/2/I_Hrytsiak.pdf

11. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода. ЄС. Міжнародний документ від 27.06.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_a11#Text

12. Кучик О. С. Україна в системі європейської безпеки в умовах російської агресії. *Політичне життя*. 2022. № 4. С. 76–85.

*Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Зінченко Поліна Владиславівна,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ У ЗОНАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Збройні конфлікти становлять одну з найсерйозніших загроз для реалізації прав дитини, оскільки поєднують у собі ризики для життя, здоров'я, безпеки, психоемоційного стану та подальшого соціального розвитку неповнолітніх. У

таких умовах правовий захист дітей набуває особливого значення й потребує функціонування ефективної, комплексної системи правових механізмів, здатних забезпечити не лише формальне проголошення прав, а й їх реальну реалізацію. Теоретично така система базується на поєднанні норм міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини та національного законодавства, що в сукупності формують особливий правовий режим охорони дитинства в умовах збройного конфлікту.

За підтвердженими даними УВКПЛ, з 24 лютого 2022 року по 31 грудня 2024 року в Україні загинуло щонайменше 669 дітей, а 1833 отримали поранення. Із них 521 дитина загинула та 1529 були поранені на території, підконтрольній Уряду України, тоді як на окупованій території загинуло 148 дітей, а 304 зазнали поранень. Реальна кількість жертв, ймовірно, є значно вищою [1, с. 6].

Міжнародно-правові стандарти захисту прав дітей у зонах збройних конфліктів закріплені насамперед у Конвенції ООН про права дитини 1989 року, яка визначає пріоритет найкращих інтересів дитини та покладає на держави обов'язок забезпечувати особливий захист і піклування щодо дітей, які зазнали впливу воєнних дій [2]. Зокрема, стаття 38 даної Конвенції зобов'язує держави «поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів та стосуються дітей, а також забезпечувати їх дотримання», «вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними» [2]. Додатково Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах забороняє їх вербування та використання у воєнних діях, що є одним із ключових механізмів превентивного характеру [3]. Зазначені положення деталізуються нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковими протоколами до них, відповідно до яких діти визнаються цивільними особами та користуються підвищеним рівнем правового захисту [4].

Практична реалізація міжнародних стандартів забезпечується діяльністю спеціалізованих міжнародних інституцій, зокрема Комітету ООН з прав дитини, механізму моніторингу серйозних порушень прав дітей у збройних конфліктах, а також Міжнародного кримінального суду (далі – МКС), юрисдикція якого охоплює воєнні злочини проти цивільного населення, включно з дітьми [5; 6]. Судова практика МКС свідчить про формування сталої тенденції притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності осіб, винних у незаконному вербуванні дітей, нападах на цивільні об'єкти та інших тяжких порушеннях, що має важливе значення для забезпечення принципу невідворотності покарання.

На національному рівні захист прав дітей у зоні збройного конфлікту реалізується через систему конституційних гарантій і спеціального законодавства. Конституція України закріплює положення про те, що дитинство перебуває під особливою охороною держави (ст. 52) [7], а Закон України «Про охорону дитинства» [8] визначає комплекс обов'язків державних органів щодо захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій.

В умовах воєнного стану ці норми отримали подальший розвиток через ухвалення підзаконних нормативних актів, спрямованих на евакуацію дітей із зон активних бойових дій, створення механізмів їх обліку, влаштування в безпечних регіонах, забезпечення доступу до освіти, медичної та психологічної допомоги.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [9] містить визначення поняття «внутрішньо переміщена дитина, а також закріплює широкий перелік заходів щодо внутрішньо переміщених дітей, які спрямовані на відновлення їх особистих, соціальних, економічних і культурних прав. Діти-ВПО в умовах воєнного стану, окрім загальних прав, мають і додаткові пільги та гарантії, серед яких: право на першочергове зарахування до державних (комунальних) закладів дошкільної освіти; право на безоплатне гаряче харчування у державних і комунальних закладах дошкільної, загальної середньої освіти та інших закладах освіти; право на продовження здобуття певного освітнього рівня; право на отримання грошової допомоги на проживання (за певних умов) та ін. [10; 11, с. 128].

Ефективність правового захисту дітей у зоні збройного конфлікту зумовлюється рівнем узгодженості та інституційної спроможності суб'єктів, залучених до реалізації відповідних правових і організаційних механізмів, насамперед органів державної влади, міжнародних інституцій та інститутів громадянського суспільства. Саме міжсекторальна взаємодія у цій сфері забезпечує комплексний характер реагування на порушення прав дитини, поєднуючи правові, гуманітарні та соціальні інструменти захисту.

У цьому контексті слід відзначити низку позитивних кроків, здійснених державою в умовах збройного конфлікту. Зокрема, важливе значення має запровадження централізованих механізмів евакуації та обліку дітей, у тому числі тих, які втратили батьківське піклування, що сприяє мінімізації ризиків їх повторної віктимізації та забезпечує подальший контроль за дотриманням їхніх прав. Не менш вагомим досягненням є розвиток міжвідомчої взаємодії між органами Національної поліції, службами у справах дітей, органами опіки та піклування, що дозволяє забезпечити оперативний обмін інформацією, координацію дій і комплексний супровід дитини на всіх етапах правового захисту.

Особливого значення набуває активна співпраця державних органів з міжнародними організаціями, яка сприяє імплементації міжнародних стандартів захисту прав дітей та залученню додаткових інституційних і ресурсних можливостей. Важливим практичним результатом такої взаємодії є системне документування фактів примусової депортації та незаконного переміщення дітей, що не лише виконує доказову функцію в національних і міжнародних провадженнях, а й формує правові підстави для подальшого повернення дітей та забезпечення їх захисту на міжнародному рівні. У сукупності зазначені заходи свідчать про поступове формування комплексної моделі правового захисту дітей у зоні збройного конфлікту, орієнтованої на поєднання превентивних, захисних і відновлювальних механізмів.

Водночас аналіз правозастосовної практики свідчить про наявність низки проблем, які потребують системного вирішення. Так, необхідно наголосити на фрагментарності нормативного регулювання окремих процедур захисту дітей у зоні бойових дій, недостатньому рівні ресурсного забезпечення органів, відповідальних за соціальний та психологічний супровід постраждалих дітей, а також складності реалізації права дитини на доступ до правосуддя в умовах триваючого збройного конфлікту. Окремої уваги потребує питання реінтеграції дітей, які тривалий час перебували на тимчасово окупованих територіях або зазнали насильницького впливу війни, що вимагає розроблення спеціалізованих державних програм довгострокового характеру.

Необхідно погодитись з В.В. Чернобук, який наголошує на тому, що одним з ключових елементів захисту прав дитини є медична та психологічна допомога. Адже, постійний стрес, загроза життю та здоров'ю можуть мати тривалий негативний вплив на психічний стан дітей, що може призвести до посттравматичного стресового розладу та інших психічних порушень. Відповідно, надання якісної медичної допомоги та психологічної підтримки сприяє стабілізації стану дитини і мінімізує можливі негативні наслідки [12, с. 1292].

Не менш важливим є й відновлення освітнього процесу, повернення дітей до нормального соціального життя. Ключову роль у цьому процесі, на наш погляд, мають відігравати перш за все місцеві громади та освітні заклади, які можуть забезпечити створення безпечного, інклюзивного та підтримувального середовища, здатного сприяти поступовій соціальній адаптації дітей, які зазнали негативного впливу збройного конфлікту. Саме на рівні територіальних громад формується найближчий до дитини соціальний простір, у межах якого можливе своєчасне виявлення її потреб, надання адресної допомоги та залучення до освітніх, культурних і соціальних програм відновлювального характеру.

Освітні заклади в цьому контексті виконують не лише функцію передачі знань, а й виступають важливими інституціями соціалізації та психосоціальної підтримки. Через запровадження адаптованих освітніх програм, індивідуальних навчальних траєкторій, діяльність психологічних служб і залучення фахівців соціальної роботи забезпечується відновлення відчуття стабільності та безпеки, що є критично важливим для дітей, які пережили травматичний досвід війни. Водночас ефективність реабілітаційних заходів значною мірою залежить від належної координації дій між органами місцевого самоврядування, закладами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що захист прав дітей у зонах збройних конфліктів є складною, багаторівневою системою, ефективність якої залежить від узгодженості міжнародних і національних норм, спроможності державних інституцій та реального наповнення правових гарантій практичним змістом. Подальше вдосконалення цієї системи має бути спрямоване на усунення наявних прогалин, посилення інституційної спроможності органів захисту прав дітей і забезпечення сталого балансу між

гуманітарними, правовими та соціальними механізмами охорони дитинства в умовах збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Вплив збройного конфлікту та окупації на права дітей в Україні (24 лютого 2022 року – 31 грудня 2024 року). Доповідь УВКПЛ. 27с. URL: https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2025-04/2025-03-21%20ОНСНР%20Report%20on%20Children%27s%20Rights%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf
2. Конвенція про права дитини: Конвенція. ООН. Міжнародний документ від 20.11.1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах: Протокол. ООН. Міжнародний документ від 01.01.2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text
4. Основні положення Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. листопад 2023 р. URL: https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2023/11/0365_154-ebook.pdf
5. Secretary-General annual report on children and armed conflict. 3 June 2024. URL: <https://ukraine.ohchr.org/uk/reports/children-and-armed-conflict?created%5Bmin%5D=2024-01-01&created%5Bmax%5D=2024-12-31>
6. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду: Статут. ООН. Міжнародний документ від 17.07.1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
8. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14/ed20110710/stru>
9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>
10. Навчання, харчування, оздоровлення та інше. На яку допомогу можуть розраховувати діти ВПО в умовах воєнного стану / NV.Україна. 23.02.2023. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/vpo-ukrajina-2023-derzhavni-pilgi-tadopomoga-dityam-pereselencyam-noviniukrajini-50306042.html>
11. Проць О. Є., Кліса О. А. Нормативно-правові основи захисту дітей в Україні в умовах збройного конфлікту. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2023. № 2 (80). С. 125–130. URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/2_2023.pdf
12. Чернобук В. В. Захист прав дитини в умовах воєнних конфліктів: міжнародний досвід та Українські реалії. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2025. № 2. С. 1291–1294 URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/197.pdf>

*Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Литвиненко Володимир Максимович,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У сучасних умовах глобальної цифровізації питання правосуб'єктності штучного інтелекту (далі – ШІ) набуває особливої актуальності, адже розвиток автономних технологій, здатних до самостійного прийняття рішень, ставить перед правовою наукою нові виклики. Йдеться про необхідність переосмислення традиційних уявлень щодо суб'єктів права, їх волевиявлення, деліктоздатності тощо. Якщо раніше правосуб'єктність розглядалася виключно як атрибут людини чи створених нею юридичних осіб, то нині наукова думка активно обговорює можливість надання її новим цифровим агентам – системам штучного інтелекту, що діють з елементами автономності та здатні до самонавчання [1].

Правосуб'єктність у класичному розумінні визначається як здатність виступати суб'єктом правовідносин [2, с. 303], мати суб'єктивні юридичні права та юридичні обов'язки (правоздатність) і самостійно їх реалізовувати (дієздатність). Вона передбачає наявність волі, свідомості, наміру та здатності нести юридичну відповідальність за власні дії. Однак, у випадку зі штучним інтелектом ці риси мають умовний характер, оскільки воля і намір системи є результатом алгоритмічних процесів, а не проявом людської свідомості. Відтак постає фундаментальне питання: чи може створена людиною система, позбавлена морально-вольових якостей, виступати носієм прав та обов'язків?

Науковці висувають кілька підходів до вирішення цього питання:

➤ перший – традиційний – заперечує можливість визнання ШІ суб'єктом права, розглядаючи його лише як об'єкт правовідносин, знаряддя діяльності людини. Прихильники цієї позиції (В. Кобко-Одарій, О. Костенко, Т. Попович та ін.) наголошують на тому, що ШІ не володіє волею в правовому сенсі, не має власних інтересів. Так, Т. Попович у своїх дослідженнях акцентує увагу на тому, що «дієздатність завжди пов'язана з вольовим аспектом, вона заснована на добровільній волі людини здійснити ті чи інші усвідомлені дії» [3, с. 146]. Відповідно, наявність у ШІ інтелекту не дає достатніх підстав вважати його за суб'єкта права. Крім того, виникає питання з деліктоздатністю ШІ. Тільки людина здатна нести моральну і юридичну відповідальність, а тому правосуб'єктність не може бути відчужена від людської природи [4]. Прихильники даного підходу наголошують на тому, що ШІ не може бути наділений деліктоздатністю на рівні з людиною, оскільки не може формувати суб'єктне ставлення до скоєних діянь, нести юридичну відповідальність через

відсутність почуття провини [5, с. 32]. Відповідно, неможливо досягнути основної цілі відповідальності – забезпечення принципу справедливості, виховання правопорушника та запобігання вчиненню правопорушень в подальшому [3, с. 146].

➤ другий підхід – функціональний – передбачає часткове визнання правосуб'єктності ШІ у межах делегованих функцій. Такий підхід дозволяє розглядати штучний інтелект як «електронного агента», «електронну особистість» або «квазісуб'єкта» права, який може діяти в межах наданих повноважень, але без повної автономії волі. Ця концепція близька до підходів, закріплених у Резолюції щодо норм цивільного права про робототехніку від 16.02.2017 р. (2015/2013(INL)), прийнятої Європейським парламентом [6]. Вона містила пропозиції до Європейської комісії створити специфічний легальний статус для роботів, щоб саме найбільш досконалі автономні роботи мали статус «електронної особистості» (електронної особи), відповідальної за заподіяну ними шкоду. Крім того, передбачалась можливість застосування категорії «електронна особа» у випадках, коли «роботи приймають автономні рішення або незалежно (самостійно) вступають у відносини з третіми особами» [7, с. 122].

➤ третій підхід – еволюційно-правовий – розглядає ШІ як потенційного суб'єкта права майбутнього (Ю. Бикова, М. Антонова, П. Морхат, О. Радутний та ін.). Так, з позиції П. Морхата, «правосуб'єктність ШІ має визначатися його можливостями та функціонально-цільовим призначенням, а тому ШІ може існувати в правовому просторі і як об'єкт права, і як електронна особа, наділена повною правосуб'єктністю» [8, с. 5]. У своїх наукових працях також відстоює позицію щодо доцільності визнання ШІ суб'єктом права, зокрема і кримінального права. На його думку ШІ є «електронною особою», суб'єктом злочину. Однак, він наголошує на тому, що «така позиція буде доцільною та обґрунтованою лише за умови переопрацювання всієї системи кримінального права поза спокусливого наслідування науковій або політичній моді» [9, с. 114; 5, с. 33]. Прихильники даного підходу наголошують на тому, що у разі досягнення рівня «сильного» ШІ, здатного до самосвідомості та саморозвитку, вимагає створення нового правового інституту, який поєднає елементи цивільного, інформаційного та кіберправа [10].

Вищенаведені підходи вказують на те, що у сучасній науковій думці відсутній єдиний підхід до визначення правового статусу штучного інтелекту. Однак, спільним для всіх концепцій є усвідомлення необхідності адаптації чинної правової системи до технологічних реалій, що швидко змінюються. У найближчій перспективі найбільш реалістичним видається функціональний підхід, який забезпечує баланс між правовими гарантіями та інноваційним розвитком, водночас залишаючи відкритим питання про можливість майбутнього формування повноцінної правосуб'єктності штучного інтелекту.

Сьогодні питання правосуб'єктності штучного інтелекту перебуває на стику правової теорії, етики та технологічної філософії. Його вирішення потребує вироблення нової парадигми праворозуміння, у якій враховуватиметься не лише антропоцентрична природа права, а й технологічна

реальність XXI століття. Зокрема, потребує законодавчого закріплення спеціального інституту «електронної особистості», який би дозволив забезпечити юридичну визначеність у сфері використання автономних систем.

Слід підкреслити, що впродовж останніх років спостерігається активізація зусиль щодо правового врегулювання питань, пов'язаних із розвитком і застосуванням штучного інтелекту. Першим у світі всеосяжним нормативним актом, який регулює відносини, пов'язані із ШІ став Закон про штучний інтелект Європейським парламентом 13 березня 2024 року [11]. Однак, даний Закон перш за все спрямований на захист фундаментальних прав, демократії, верховенства права та стійкості навколишнього середовища від ШІ.

В більшості країн світу спеціальні законодавчі акти, спрямовані безпосередньо на регулювання правового статусу та використання ШІ, поки що не ухвалено. Наразі лише окремі норми, що стосуються його практичного застосування, частково закріплені у правових системах Федеративної Республіки Німеччини, Республіки Кореї та Французької Республіки [5, с. 31].

На сучасному етапі розвитку цифрових технологій штучний інтелект в Україні уже набув практичного застосування у багатьох сферах суспільного життя, зокрема в економіці, освіті, охороні здоров'я, публічному управлінні. Також особливого значення набуває використання систем штучного інтелекту у військово-оборонному секторі, де такі технології стають ключовим інструментом підвищення національної безпеки та обороноздатності держави.

Говорячи про сучасне нормативно-правове регулювання статусу штучного інтелекту та його правосуб'єктності в Україні, то можна сказати, що дане питання перебуває тільки на етапі становлення. Наразі відсутній окремий закон, який би комплексно визначав правовий статус, принципи функціонування та межі відповідальності систем штучного інтелекту. Діючі нормативно-правові акти лише опосередковано торкаються цієї проблематики. Так, у Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р, наголошено на потребі створення правового середовища, здатного забезпечити розвиток технологій ШІ з урахуванням етичних, правових і соціальних аспектів [12]. У документі визначено стратегічну мету – розроблення законодавства, яке регулюватиме питання відповідальності, безпеки та взаємодії людини й інтелектуальних систем, однак без конкретизації правосуб'єктного статусу останніх.

Вагомим кроком в цьому напрямі стала розробка Міністерством цифрової трансформації України Дорожньої карти з регулювання штучного інтелекту в Україні [13], яка була презентована 07 жовтня 2023 року. Вона має стратегічне значення для подальшого формування цілісної системи правового, етичного та інституційного забезпечення розвитку технологій ШІ.

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що питання правосуб'єктності ШІ в сучасних умовах цифрової трансформації має міждисциплінарний характер і перебуває на перетині права, етики та технологій. Відсутність єдиного підходу до визначення правового статусу ШІ зумовлює потребу у формуванні нової правової парадигми, яка б поєднувала антропоцентричні засади права із технологічною реальністю XXI століття.

Аналіз сучасних наукових концепцій засвідчує, що найбільш реалістичним у короткостроковій перспективі є функціональний підхід, який визнає можливість обмеженої правосуб'єктності ШІ у межах делегованих функцій, не порушуючи при цьому базових принципів юридичної відповідальності.

Список використаних джерел

1. Floridi L., Cowls J. A Unified Framework of Five Principles for AI in Society. *Harvard Data Science Review*. 2021. Vol. 3(1).
2. Теорія держави та права [Текст]: навч. посіб. / [Власенко В.П. та ін.] за заг. ред. С. Д. Гусарєва. Київ: ФОП Маслаков, НАВС, 2022. 500 с.
3. Попович Т.П. Правосуб'єктність штучного інтелекту: майбутнє чи ілюзія? *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2025 Серія ПРАВО. Випуск 89: частина 1. С. 144-149 URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/335495/324379>
4. Костенко О. М. Соціально-правовий механізм забезпечення безпеки людини і суспільства. Київ: КНТ, 2019. 324 с.
5. Кобко-Одарій В.С. Правова природа штучного інтелекту: проблема визначення правосуб'єктності та юридичної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 1. С. 30-33. URL: http://lsej.org.ua/1_2025/6.pdf
6. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2018_252_R_0026
7. Жорнокуй Ю.М. Штучний інтелект: питання відповідальності на сучасному етапі розвитку доктрини. *Форум права*. 2024. № 79 (2). С. 118-127. URL: https://forumprava.pp.ua/files/118-127-2024-2-FP-Zhornokui_13.pdf
8. Morkhat. M. The question of the personality of the «e-person». In: *Yuridicheskie issledovaniya [Legal Studies]*, 2018. № 4, pp. 1–8.
9. Радутний О.Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*. № 4 (23). 2017. С. 106-115.
10. Антонова М. В. Правові проблеми регулювання використання штучного інтелекту: сучасний стан і перспективи розвитку. *Право України*. 2022. № 7. С. 45–56.
11. Artificial Intelligence Act. A9-0188/2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/ta-9-2024-0138_en.html.
12. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
13. Міністерство цифрової інформації України. «Регулювання штучного інтелекту в Україні: презентуємо дорожню карту». URL: <https://thedigital.gov.ua/news/regulyuvannya-shtuchnogo-intelektu-v-ukraini-prezentuemo-dorozhnyu-kartu>

*Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Мамедова Людмила Магомедалівна,
інспектор сектору дотримання прав людини
Печерського управління поліції Головного
управління Національної поліції у місті Києві*

ФІЛОСОФІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Філософія прав людини виступає одним із ключових теоретичних фундаментів сучасних демократичних правових систем і відіграє визначальну роль у формуванні правових засад поліцейської діяльності. Вона не лише відображає універсальні моральні цінності, закріплені в міжнародно-правових актах, але й формує практичні орієнтири для діяльності правоохоронних органів, що реалізують державну владу у сфері безпеки та правопорядку [1, с. 27].

Конституція України закріплює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю, а громадяни мають рівні конституційні права й свободи та рівні перед законом і державними органами [2]. Це створює фундаментальний правовий орієнтир для поліції як суб'єкта правоохоронної діяльності, що здійснює свої повноваження винятково в межах і на засадах закону та з повагою до прав людини.

У філософському вимірі поняття прав людини базується на ідеї людської гідності, автономії та свободи як фундаментальних цінностей. Права людини розглядаються як універсальні, невідчужувані й рівні для всіх осіб, оскільки походять із самої природи людини як морального й суспільного агента [3, с. 45]. Такий підхід дозволяє розглядати права людини не лише як юридичні інструменти, а й як моральні й етичні орієнтири для поведінки державних інституцій, до яких належить і поліція.

На міжнародному рівні Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) [7] є одним із ключових документів, які регулюють стандарти захисту прав людини. Вона була прийнята Радою Європи у 1950 р. і набула чинності у 1953 р., встановлюючи зобов'язання держав-учасниць гарантувати права і свободи кожному, хто перебуває під їх юрисдикцією. ЄКПЛ визначає, зокрема, право на життя (ст. 2), право на повагу до приватного життя (ст. 8), свободу думки й совісті (ст. 9) [7] та інші фундаментальні свободи, які є орієнтирами для діяльності поліції в демократичному суспільстві.

Роль Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) у тлумаченні ЄКПЛ є важливою складовою у визначенні сучасних стандартів, що впливають на поліцейську практику. Рішення ЄСПЛ щодо застосування сили, захисту прав на справедливий судовий розгляд або захист від дискримінації формують практичні орієнтири, якими мають керуватися національні органи при

реалізації своїх повноважень. Наприклад, практика ЄСПЛ підтверджує, що право на особисту недоторканність, закріплене в ЄКПЛ, обмежується лише у випадках, коли це необхідно за законом і відповідно до демократичного суспільства для забезпечення безпеки чи для запобігання злочину [7].

Правоохоронні органи держав-учасниць ЄКПЛ, зокрема поліція, мають обов'язок не лише забезпечувати безпеку суспільства, а й поважати та захищати фундаментальні права людини і свободи під час виконання своїх функцій, таких як охорона громадського порядку, запобігання та розслідування злочинів, а також здійснення контролю за дотриманням закону [6, р. 7–8]. При цьому використання примусових заходів, у тому числі сили, має бути пропорційним, законним і необхідним, а також відповідати стандартам мінімального втручання у права людини [6, р. 24].

В Україні правове регулювання діяльності поліції здійснюється насамперед через Закон України «Про Національну поліцію» [4], який визначає, що поліція у своїй діяльності керується принципом верховенства права, забезпеченням прав і свобод людини та громадянина, відданістю ідеалам соціальної справедливості. Поліція має забезпечувати дотримання законності та правопорядку, при цьому її діяльність повинна бути спрямована на захист прав та свобод людини у всіх формах взаємодії з громадянами.

Філософія прав людини акцентує увагу на необхідності балансу між свободою особи та інтересом суспільства в безпеці. З одного боку, поліція покликана запобігати правопорушенням і захищати громадян від насильства, з іншого – дії правоохоронців повинні бути пропорційними, законними і спрямованими на мінімізацію втручання у свободу особи, якщо це втручання є необхідним для виконання службових обов'язків [1, с. 35]. Такий підхід реалізує морально-етичну складову поліцейської діяльності й дозволяє уникати сваволі та зловживань владою, що є загрозою основоположним правам і свободам [3, с. 47].

Практичне втілення принципів філософії прав людини в діяльності поліції включає забезпечення прозорості та підзвітності правоохоронних заходів, дотримання процедурних гарантій під час затримання і тримання під вартою, а також запровадження механізмів контролю за дотриманням прав затриманих осіб [5, с. 63]. Наприклад, інформаційні підсистеми, такі як «Custody Records», є важливими компонентами, що сприяють фіксації дій поліції і гарантують дотримання стандартів прав людини під час тримання осіб під вартою [5, с. 64].

Особливої уваги потребує питання реалізації прав людини поліцією в умовах воєнного стану, оскільки забезпечення безпеки суспільства у відповідних умовах може вимагати балансування між необхідністю оперативного реагування на загрози та обов'язком дотримуватись міжнародних і національних стандартів прав людини [2, с. 15]. Наукові праці вказують, що під час воєнного стану важливо не допустити надмірного обмеження прав і свобод громадян, а діяльність поліції повинна залишатися в межах правового поля й бути спрямована на захист населення з урахуванням базових правових гарантій [5, с. 8].

Важливим елементом філософії прав людини у контексті поліцейської діяльності є також взаємодія поліції з громадою на засадах партнерства та поваги до основоположних прав особи. Такі підходи передбачають формування довіри між поліцією і громадянами, активну участь громадськості у контролі за діяльністю правоохоронних органів та розвиток стратегій community policing, що базуються на співробітництві, взаємоповазі і взаємному розумінні [1, с. 40]. Це не лише зміцнює ефективність правоохоронної діяльності, а й сприяє реалізації філософських і правових засад прав людини в повсякденній практиці.

Отже, філософія прав людини виступає не лише теоретичним поняттям, а й практичним орієнтиром для поліцейської діяльності, що забезпечує захист прав і свобод громадян, законність дій правоохоронців та довіру суспільства до державних інститутів. Дотримання цих засад поліцією сприяє утвердженню демократичних принципів, поваги до гідності особи та зміцненню правової держави в Україні.

Список використаних джерел

1. Варга Т. М. Дотримання принципу прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2023. Вип. 45. С. 27–41.

2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Приходьков М. В. Дотримання прав і свобод людини в діяльності Національної поліції України. Київ: НАВС, 2022. 80 с.

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

5. Bezpalova O. I. Ensuring the citizens' rights as a priority area of police activity in Ukraine (on the example of the information subsystem «Custody Records» functioning). // *Law and Safety.* 2023. № 5. С. 62–65.

6. Jim Murdoch, Ralph Roche *The European Convention on Human Rights and Policing: A Handbook for Police Officers and Other Law Enforcement Officials.* Strasbourg: Council of Europe, 2025. 152 p. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/handbook_european_convention_police_eng

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція. Рада Європи. Міжнародний документ від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

*Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Решетченко Дар'я Олександрівна,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН УКРАЇНА-НАТО: ВІД ПАРТНЕРСТВА ДО СТРАТЕГІЧНОГО СОЮЗУ

Відносини між Україною та Північноатлантичним альянсом (НАТО) упродовж трьох десятиліть зазнали глибокої трансформації – від політичного партнерства до стратегічного співробітництва, яке нині набуває ознак фактичного союзу. Даний процес є складовою реалізації євроатлантичного курсу України, закріпленого у Конституції України (ст. 102, 116) [1] як один із пріоритетів зовнішньої політики та гарантії забезпечення національної безпеки. В умовах воєнного стану, спричиненого повномасштабною збройною агресією російської федерації, євроатлантична інтеграція набула не лише політичного, а й екзистенційного значення, перетворившись на чинник збереження державного суверенітету, територіальної цілісності та демократичного розвитку країни [2]. Початкові етапи взаємодії, що почалися з 1991 року, заклали основу довіри та спільного бачення безпекової архітектури Європи. Важливим інституційним кроком стало підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО у 1997 році, яка заклала політико-правову основу співробітництва [3]. Подальше впровадження механізму Річних національних програм співробітництва (з 2009 року) сприяло поступовій адаптації сектору безпеки й оборони України до стандартів Альянсу.

Подальше впровадження механізму Річних національних програм співробітництва (з 2009 року) сприяло поступовій адаптації сектору безпеки й оборони України до стандартів Альянсу. Події 2022–2025 років стали переломним моментом в еволюції відносин Україна–НАТО. Після початку повномасштабної війни Альянс не лише однозначно засудив агресію, а й запровадив безпрецедентні механізми підтримки України, включаючи постачання оборонного озброєння, обмін розвідувальною інформацією, стратегічну координацію та підготовку Збройних Сил України відповідно до стандартів НАТО [4]. У 2022–2023 роках ключову роль відіграв створений Контактний формат «Рамштайн», у межах якого країни НАТО та партнери координують військову допомогу Україні. Паралельно розвивається співпраця у рамках Комплексного пакета допомоги (Comprehensive Assistance Package, CAP), який був розширений під час Мадридського саміту НАТО (2022 р.) і остаточно ухвалений на Вільнюському саміті 2023 року [5, с. 72]. Даний пакет охоплює понад 15 напрямів — від енергетичної стійкості та кіберзахисту до реабілітації поранених військовослужбовців. Однак, результати співпраці не повною мірою відповідали очікуванням української сторони, оскільки Альянс

утримувався від прийняття рішень щодо прискореного членства України, обмежуючись політичними деклараціями та заявами солідарності.

Важливим досягненням стало набуття Україною статусу асоційованого члена багатосторонньої програми взаємосумісності (MIP) НАТО, що надало можливість брати участь у розробленні та оновленні ключових стандартів Альянсу у сфері бойового управління та оперативної сумісності [6]. Водночас у перший рік повномасштабної війни представництво НАТО не відновило свою роботу в Києві, що свідчило про збереження певних інституційних обмежень у співпраці [7, с. 80–87]. Якісно новим кроком стало створення у 2023 році Ради Україна–НАТО (NATO–Ukraine Council), яка замінила Комісію Україна–НАТО та надала Києву можливість брати участь у засіданнях Альянсу на правах рівного партнера, а також ініціювати спільні рішення у сфері безпеки, оборони та кризового реагування [8]. Така інституційна трансформація засвідчила перехід до формату стратегічного партнерства високої інтенсивності [9, с. 82–89]. У 2024 році відбулося подальше поглиблення політичного та військового діалогу. Зокрема, було ухвалено Індивідуальний партнерський план дій у сфері оборони, активізовано програми професійної підготовки кадрів, посилено підтримку протиповітряної оборони та логістичної інтеграції. Важливими подіями стали запуск Спільного центру JАТЕС у Польщі, проведення Форуму оборонних інновацій НАТО–Україна, а також ухвалення на Вашингтонському саміті НАТО Дорожньої карти взаємосумісності та рішення про виділення 40 млрд євро фінансування у 2025 році [10]. Також було підписано «Український договір» за участі 22 країн НАТО, ЄС і Японії щодо постачання зброї, боєприпасів та навчання. У Брюсселі відбулося установче засідання Комітету стратегічних комунікацій Ради Україна – НАТО, а у Києві відновило роботу представництво НАТО зі старшим представником Тернером [11, с. 84–91; 12].

У 2025 році співпраця Україна–НАТО характеризується поєднанням воєнно-технічної взаємодії, стратегічних комунікацій і політичного діалогу високого рівня. Україна бере участь у низці оперативних та аналітичних платформ Альянсу, включаючи Групу з оборонних інновацій і Фонд інновацій НАТО, що відкриває можливості для розвитку власного оборонно-промислового комплексу. Крім того, на двосторонньому рівні Україна уклала низку довгострокових безпекових угод з окремими членами НАТО (зокрема, Великою Британією, Польщею, Канадою, Німеччиною, Францією), які гарантують військову, розвідувальну та фінансову підтримку до моменту повноправного членства [13]. У цей період спостерігається також розширення секторальної взаємодії у сфері кібербезпеки, стратегічних комунікацій, протидії гібридним загрозам та інформаційним впливам. У 2023–2025 роках в Україні створено спільні центри НАТО з кіберзахисту критичної інфраструктури та військових комунікацій. Це не лише підвищує технологічну спроможність держави, а й формує новий рівень інтеграції у безпекову архітектуру Альянсу.

Водночас сучасний етап відносин не позбавлений проблемних аспектів, зокрема відсутності чіткого календаря вступу, складності реформування оборонного сектору, інформаційно-психологічного тиску з боку російської федерації та асиметрії військових спроможностей [14].

Підсумовуючи вищезазначене, можна сказати, що період 2022–2025 років став визначальним у формуванні стратегічного партнерства між Україною та НАТО. Така трансформація має не лише оборонний, а й цивілізаційний вимір, оскільки Україна поступово інтегрується у систему колективної безпеки Заходу, формуючи нову архітектуру безпеки в Європі.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. К.: Юрінком, 1996. 80 с.
2. Гуменюк В. І. Євроатлантична інтеграція України: еволюція, сучасний стан і перспективи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини*. 2020. № 3 (53). С. 14–23.
3. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору: Хартія. Міжнародний договір від 9 липня 1997р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_002#Text
4. Декларація Мадридського саміту. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm
5. Фролова О., Теренник В. Співробітництво між Україною та НАТО у сфері інформаційної безпеки. *Геополітичні пріоритети України*. 2025. Вип. 1 (34). С. 69-79.
6. Резніков О. Україна стала асоційованим членом програми технологічного співробітництва збройних сил країн НАТО. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-stala-asotsiiovanym-chlenom-prohramy-tekhnolohichnoho-sprivrobitnytstva-zbroinykh-syl-krain-nato-oleksii-reznikov>
7. Українська призма: Зовнішня політика 2022. Аналітичне дослідження // ГО «Рада зовнішньої політики «Українська призма», Фонд ім. Ф. Еберта. Київ: ТОВ «Вістка», 2023. 308 с.
8. НАТО узгоджує потужний пакет для України, зміцнює стримування і оборону. 2023. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_217059.htm?selectedLocale=uk
9. Українська призма: Зовнішня політика 2024. Аналітичне дослідження. Київ: ТОВ «Вістка», 2025. 308 с.
10. Січень І. Вашингтонський саміт НАТО в контексті інтересів України. 2024. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/washingtonskij-samit-nato-v-konteksti-interesiv-ukrayini/>
11. Українська призма: Зовнішня політика 2024. Аналітичне дослідження. Київ: ТОВ «Вістка», 2025. 308 с.
12. Декларація Вашингтонського саміту від 10 липня 2024. URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_227678.htm?selectedLocale=uk
13. Відносини з Україною. URL: https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=uk
14. Ліпкан В. А. Національна безпека України: сучасні виклики і стратегічні орієнтири. Київ: КНТ, 2022. 412 с.

*Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Толканець Валерія Олександрівна,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СУДІВ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД

У сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій відбувається трансформація практично всіх сфер суспільного життя – від економіки та освіти до публічного управління й системи правосуддя. Судова влада як ключовий елемент правової держави не залишається осторонь цих процесів, зазнаючи глибоких інституційних і функціональних змін. Перехід судочинства у цифровий формат не зводиться виключно до впровадження технічних інновацій чи спрощення процедур, а означає докорінну зміну логіки функціонування правосуддя, способів комунікації між судом і учасниками процесу, а також механізмів забезпечення доступу до суду.

Діджиталізація судової системи спрямована на підвищення прозорості, ефективності та доступності правосуддя, водночас гарантуючи реалізацію права кожного на справедливий суд. Це право закріплене у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] та визнається фундаментальною гарантією демократичного суспільства. В умовах цифрової трансформації забезпечення цього права набуває нових форм, що поєднують традиційні правові принципи з сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями.

В Україні цифровізація судової влади стала відповіддю на комплекс сучасних викликів, зокрема застарілість паперових процедур, надмірну бюрократизацію та тривалі строки розгляду справ. Особливої актуальності потреба у цифрових рішеннях набула під час пандемії COVID-19, коли постало завдання забезпечення безперервності судочинства в умовах обмеженого фізичного доступу до судів. Подальший імпульс цифровій трансформації надали умови воєнного стану, за яких судова система мала функціонувати в умовах підвищених ризиків для життя та безпеки працівників і учасників процесу.

У загальному значенні діджиталізація (цифровізація) означає процес переведення діяльності органів державної влади у цифровий формат із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. У сфері правосуддя це передбачає впровадження електронного документообігу, систем онлайн-комунікації, відеоконференцз'язку, електронних баз даних і відкритих реєстрів судових рішень. Як слушно зауважує О.З. Никон, цифровізація судової системи полягає не лише у використанні технічних засобів, а й у зміні філософії

правосуддя, де ефективність і довіра до суду забезпечуються через технологічну відкритість і контрольованість процесів [2, с. 269].

Ключовим інституційним елементом цифрової трансформації судової системи України стало створення та впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС). Вона функціонує як комплексна платформа електронної взаємодії між судами, учасниками судових процесів, органами державної влади та громадянами. Основною метою ЄСІТС є перехід від паперового до електронного документообігу, що сприяє підвищенню ефективності, прозорості та оперативності судочинства. Система охоплює електронний кабінет користувача, автоматизований розподіл судових справ, підсистему відеоконференцзв'язку та публічний портал судової влади, що забезпечує відкритість інформації та доступ громадян до правосуддя [2, с. 269].

Запровадження ЄСІТС створює передумови для формування сучасного цифрового середовища у сфері правосуддя, яке відповідає європейським стандартам. Система дозволяє скоротити часові та матеріальні витрати, зменшити бюрократичні бар'єри та забезпечити доступ до суду для осіб, які перебувають у віддалених регіонах. Як зазначає О. З. Никон, функціонування ЄСІТС змінює не лише технічний, а й організаційно-правовий підхід до діяльності судових установ, формуючи нову модель цифрового правосуддя. У цьому контексті М. Козлов розглядає концепцію «Go PaperLess!» як ефективний інструмент підвищення довіри громадян до судової влади [3].

Вагомим практичним результатом цифрової трансформації стало впровадження проєкту «Електронний суд», який реалізує ідею безпаперового судочинства. Він надає можливість подавати процесуальні документи, отримувати судові рішення та відстежувати стан справ у режимі реального часу без необхідності фізичної присутності в суді. Автоматизація процедур мінімізує вплив людського чинника, сприяючи підвищенню об'єктивності та неупередженості судочинства [3].

Важливою складовою цифрового правосуддя стали судові засідання у форматі відеоконференцій. Під час пандемії та воєнного стану вони забезпечили безперервність здійснення правосуддя, дозволивши учасникам процесу брати участь у засіданнях дистанційно. За спостереженнями Т. Павлової, дистанційна форма участі у суді поєднує принципи гласності, доступності та безпеки, демонструючи гнучкість і демократичність держави [5, с. 231]. Відеозасідання також зменшують навантаження на суддів і секретарів, оскільки автоматизуються процесуальні дії. Таким чином, відеоконференції стали символом нової епохи цифрового правосуддя, яке поєднує традиційні принципи з технологічними інноваціями.

Цифровізація безпосередньо впливає на реалізацію права на справедливий суд, гарантованого Конституцією України та міжнародними правовими актами. Вона розширює доступ до правосуддя для мешканців віддалених територій, зон бойових дій і внутрішньо переміщених осіб, сприяє дотриманню розумних строків розгляду справ і зменшенню адміністративних бар'єрів. Як підкреслює А. Згама, цифрові інструменти створюють умови для ефективної взаємодії між

судами та учасниками процесу [4, с. 321]. Електронні сервіси також мінімізують можливості маніпуляцій, підвищуючи довіру до суду, а автоматизований розподіл справ гарантує дотримання принципу неупередженості.

Не менш важливою складовою реформи є забезпечення прозорості та підзвітності судової влади через відкриті електронні ресурси, які надають публічний доступ до інформації про діяльність судів. Публікація рішень на вебпорталах дозволяє громадянам ознайомитися з позиціями суддів, практикою розгляду справ і тенденціями у системі. Автоматизований розподіл справ гарантує об'єктивність і виключає зовнішнє втручання, що є умовою реалізації принципу неупередженості суду. Як зазначає О. Никон, цифровізація підвищує правову культуру через відкритість і контрольованість дій судової влади [1, с. 269]. Ведення електронних журналів засідань створює цифровий слід процесуальних дій, що дозволяє відстежувати законність рішень. Громадяни можуть бачити стан справ, заплановані засідання та ухвалені рішення у своїх електронних кабінетах, що формує новий рівень комунікації між судом і суспільством.

Водночас важливим аспектом права на справедливий суд є захист конфіденційності та безпеки персональних даних. Оскільки діджиталізація передбачає обробку великого обсягу інформації – від персональних даних до доказової бази – кіберзахист має першочергове значення. У судах застосовують електронний цифровий підпис, двох факторну автентифікацію та шифрування каналів зв'язку, що гарантує автентичність і цілісність даних. Проте, як зазначають К. Денисенко, Н. Шамрук та І. Борко, навіть сучасні технічні рішення потребують фінансування та системного підходу, адже «кіберзахист не може бути ефективним без створення єдиної цифрової стратегії в межах усіх органів правосуддя» [7, с. 87]. Необхідно також забезпечити взаємодію між судовими системами та державними реєстрами на основі єдиних стандартів. Гарантія безпеки інформації є як технічним, так і правовим аспектом реалізації права на справедливий суд.

Серед проблем цифрової трансформації особливої уваги потребує нерівність доступу до цифрових технологій та недостатній рівень цифрової грамотності населення. Це може обмежувати реалізацію принципу рівного доступу до правосуддя, особливо для осіб похилого віку. Як зазначає М. Ларченко, успішна цифровізація неможлива без системної підготовки користувачів і працівників судової системи [6, с. 39]. Тому поряд із впровадженням електронних сервісів держава має забезпечити збереження альтернативних, офлайн-форм звернення до суду.

Україна не є винятком у прагненні модернізувати систему судочинства – аналогічні процеси відбуваються у багатьох країнах. Естонія має систему e-Justice, яка дозволяє електронний документообіг між судами, учасниками та державними установами. Засідання проводяться онлайн, а рішення автоматично надсилаються в електронні кабінети [4, с. 323]. У Великій Британії програма Her Majesty's Courts and Tribunals Service Reform Programme передбачає онлайн-платформи для цивільних спорів. Польща та Литва обрали поступовий

шлях цифрової інтеграції: портал e-Sąd у Польщі спрощує подання позовів онлайн, а в Литві система LITEKO об'єднує всі суди країни в єдину мережу. Як зазначає О.З. Никон, міжнародний досвід показує, що «успішна цифровізація правосуддя неможлива без узгодженості технологічних, нормативних та освітніх компонентів» [2, с. 269]. Україна демонструє значний прогрес, але для повної ефективності потрібно зміцнити нормативну базу та технічну інфраструктуру.

Шлях до цифрової юстиції в Україні залишається складним. Основні виклики – недостатнє фінансування, брак ІТ-фахівців, недосконале законодавство та кіберризик. Як зазначає Г. Залуговська, цифровізація «дозволила зберегти безперервність функціонування судової системи під час воєнного стану та забезпечити реалізацію правосуддя навіть в умовах небезпеки» [8, с. 62]. Для сталого розвитку необхідно створити єдину державну стратегію цифровізації судової влади, узгоджену з національними програмами електронного урядування, кіберзахисту та правової освіти. Стратегія має охоплювати технічне оснащення, підготовку кадрів, гармонізацію нормативної бази та моніторинг ефективності. Комплексність і послідовність реформ стане запорукою сучасної, прозорої та справедливої судової системи в Україні.

Таким чином, діджиталізація судової системи України є не лише технічним процесом, а стратегічним напрямом розвитку правової держави. Вона сприяє підвищенню довіри до судової влади, забезпечує доступність і оперативність правосуддя та формує нову модель взаємодії між державою і громадянами. Подальший розвиток цифрового правосуддя потребує комплексної державної стратегії, належного фінансування, удосконалення нормативної бази та підготовки фахових кадрів. Лише за цих умов цифрова екосистема правосуддя зможе повною мірою гарантувати кожному реальне, швидке й справедливе судове вирішення спорів.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція. Рада Європи. Міжнародний документ від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Никон О. З. Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. 269 с.
3. Козлов М. Go PaperLess! Стратегія цифровізації роботи судів. Інформаційне агентство «ЛІГА:ЗАКОН». 2021. 29 вересня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20221223#Text>.
4. Згама А. О. Щодо цифрової трансформації правосуддя та перспектив для сфери господарювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 6. С. 320–325.
5. Павлова Т. О. Діджиталізація як засіб модернізації держави та окремих органів кримінальної юстиції. *Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному і приватному праві : колективна монографія*. Одеса : Фенікс, 2023. С. 223–258.

6. Ларченко М. О. Використання комп'ютерних технологій при реформуванні пенітенціарної системи. //Пенітенціарна система у глобальному вимірі : матеріали I Міжнародного пенітенціарного форуму (м. Рівне, 29–30 жовтня 2021 року). Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. Рівне : Гельветика, 2021. С. 38–40.

7. Денисенко К. В., Шамрук Н. Б., Борко І. С. Роль Міністерства цифрової трансформації України у цифровізації діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2023. № 1, т. 34 (73). С. 85–90.

8. Залуговська Г. П., Барахта В. В., Косов О. М. Діджиталізація діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України в умовах воєнного стану. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2023. № 2 (14). С. 58–69.

*Михайленко Роман Володимирович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філософських наук, доцент*

ОТОТОЖНЕННЯ ТА РОЗРІЗНЕННЯ ЯК ФЕНОМЕН ПРАКТИКИ МИСЛЕННЯ

Людському суспільству притаманна функція мислення. За своєю природою процес мислення є предметом багатьох галузей науки. Коли мова йде про мислення неможливо оминати і розуміння тотожності. Мислити у певному сенсі означає проводити певні ототожнення чи відхиляти їх.

Розуміння тотожності (або ідентичності) – це одна з центральних тем у філософії, логіці й психології мислення. Якщо коротко, природу тотожності можна розглядати у трьох вимірах: онтологічному, логічному й психологічному.

У філософії тотожність означає збереження сутності речі в часі. Навіть коли предмет змінюється, ми визнаємо, що він «той самий» – наприклад, людина залишається собою від дитинства до старості.

У логіці тотожність – це відношення речі до самої себе. Воно формулюється у вигляді закону тотожності: $A \in A$. Цей закон означає, що поняття або висловлення зберігає свій зміст у межах одного міркування. Якщо ми кажемо «дерево», ми маємо на увазі те саме «дерево», а не щось інше. Отже, в логічному сенсі тотожність – це умова послідовності мислення. Всяке висловлювання є тотожним стосовно самого себе. Це означає, що незалежно від кількості вживань висловлювання в деякому міркуванні, це висловлювання не

повинно змінювати свого значення. Закон тотожності можна сформулювати ще й так: якщо висловлювання є істинним, то воно є істинним.

Суттєвим є те, що щоб дотримуватися закону тотожності, треба знати відповідну сферу об'єктивної дійсності, про яку йдеться в міркуванні; вміло користуватися синонімами й омонімами; використовувати найновішу наукову термінологію; не вдаватися до полеміки, попередньо не визначивши тези доведення і основних понять, якими доводиться оперувати в процесі полеміки. При цьому не слід забувати, що закони логіки іноді порушують навмисне.

З погляду пізнання, розуміння тотожності – це здатність свідомості впізнавати одне й те саме в різних умовах. Коли ми бачимо знайому людину через багато років, наш розум «збирає» різні сприйняття в єдине уявлення – «це він». Тут тотожність виникає як акт розпізнавання й самоусвідомлення.

Синтетична природа тотожності, опосередкованість у тотожності це те чим оперує мислення після класичної філософії. Синтетична природа тотожності вже у Гегеля полягає у ототожненні одного і різного. Власне, одне є самототожним собі і інше різне також собі самототожне, в цьому полягає суть існування предметів у бутті. Гайдегер вважає, що єдність тотожності є основною рисою буття суцього. Самототожність відкриває для пізнання предметність.

Саме в силу самототожності предмети можуть стати і постають предметами наукового дослідження. Але тотожність одного і різного виявляє специфічну (синтетичну) предметність для пізнання. Власне тотожність буття і мислення є синтетична по суті, а рефлексується як монотонний повтор, як тавтологія. І ця тавтологія є включеною у структуру синтетичної тотожності.

Суттєвим кроком у становленні тотожності є філософія Гегеля. С. Возняк пише: «Навряд чи можна знайти іншу історичну «філософію», з якою сперечаються так само запекло, завзято й уперто, як із Гегелевою; при цьому опоненти торпедують не лише конкретний зміст філософії Гегеля, а і її предмет, точніше, її претензії на право працювати із цим предметом. Чи не найсерйозніша претензія до Гегеля – це його бачення власної філософії як такої, що є останньою, фіналізує, окреслює та осмислює на якісно іншому рівні як усю попередню історію думки, так і буття/світ/людину загалом» [1, 29]. Таким чином гносеологізація буття та онтологічний поворот у мисленні – це форми, що не виходять за рамки синтетичної природи тотожності. Вони навіть можуть співіснувати у тотожності між собою. Тому онтологічно-гносеологічна тотожність є формою розвитку мислення, його еволюцією у позитивному сенсі. Адже людство розвивається лише тоді коли розвивається мислення. Мислення вирізняє людину з природи, змінює при цьому саму природу і мислення.

Реальна дійсність має відповідати таким формам котрі будуть онтологічно виправдані і гносеологічно обґрунтовані. Це саме і є форми де здійснюється онтологічно – гносеологічна тотожність. Цілком логічним є те, що проблеми тотожності стають визначальними для філософського осягнення дійсності. Всяка реальність потребує узагальненого розгляду, а узагальнення, в свою чергу, базується на абстрагуванні. Процес абстрагування виводить думку до вищого рівня абстракції, а саме до розуміння тотожності. Розкрити нові

горизонти усвідомлення тотожності, означає наблизитись до дійсності у новій формі філософії.

Список використаних джерел

1. Возняк С. Тотожність мислення та буття як фундамент тотальності філософії Гегеля. Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія», 43, 2021. С. 26–33, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.43.4>

2. Михайленко Р.В. Розвиток мислення як розвиток розуміння тотожності // Вісник НТУУ “КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка. – Вип. 1. – 2006. – С. 11–15.

*Назаренко Ольга Анатоліївна,
старший викладач кафедри,
теорії, історії та філософії права
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ*

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВА ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРАВООХОРОНЦЯ

Особливої актуальності в сучасних умовах швидкоплинних політичних та загалом соціальних процесів, а також різного роду трансформацій, набувають тенденції до збереження цінності існування принципів правової держави та верховенства права. Оскільки, дедалі більше зростає значення проблеми формування та розвитку правової культури працівників правоохоронних органів. Варто розуміти, що саме правоохоронна діяльність за своєю природою пов'язана з реалізацією владних повноважень, в особі посадових осіб, які безпосередньо уповноважені на застосування норм права та наділені значними компетенціями для охорони та захисту прав і свобод людини та громадянина. В контексті чого особливу увагу потрібно звернути саме на рівень правової культури правоохоронця, яка виступає ключовим елементом для ефективної та якісної його професійної діяльності, дотримання законності, принципу справедливості та зміцнення довіри суспільства до існуючих державних органів.

Правова культура як складне соціально-правове явище відображає сукупність правових знань, уявлень про право, поглядів, ціннісних орієнтацій, в цілому правосвідомості, професійних умінь, навичок, а також значимих морально-етичних засад, які визначають поведінку кожного суб'єкта в дійсній правовій сфері існування. Саме тому, для сучасного правоохоронця вона має не просто загальну значимість, але й представляє чітко виражену цінність для його

професійної реалізації, оскільки впливає на процес і характер прийняття управлінських рішень, забезпечення працівниками законності та правопорядку. Дійсно високий рівень правової культури сприяє формуванню відповідального ставлення правоохоронців до службових обов'язків, усвідомлення важливості дотримання правової дисципліни та принципів справедливості, гуманізму, доброчесності.

Як зазначає Ю. Мурза людина, яка ставить інтереси суспільства вище за свої є правоохоронцем. Необхідною умовою для формування у правоохоронця правової культури є професійна та правова підготовка [1, с. 178]. Тобто, він повинен бути достатньо відповідальним у своїй справі, проявляти емпатію, дотримуватись етичних норм та діяти тільки на підставі приписів нормативно-правових актів. Загалом, активно захищати громадян від можливих правопорушень, сприяти швидкому розкриттю злочинів та допомагати в кризових та небезпечних ситуаціях.

Правова культура представляє собою особливу цінність не тільки для окремої людини та всього суспільства загалом, але й окремо правоохоронця, як представника держави, оскільки служить основою, яка забезпечує його професійний розвиток. На думку О. Муращенко фундаментальним поняттям у системі правової освіти, яке відображає рівень правосвідомості, правових знань та глибину засвоєння правових цінностей і суспільних норм представляється правовою культурою. Вона виступає важливим чинником у формуванні правової компетентності громадян, забезпечує їхню здатність до свідомої та відповідальної поведінки [2, с. 13-14]. Так, О.О. Сидоренко, А.В. Кухарчук, О.Р. Ткаченко зазначають, що правова культура – це система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством прогресу і відображають у правовій формі стан свободи особи та інші соціальні цінності [3, с. 64]. На думку О.В. Минькович-Слободян одним із головних чинників демократизації суспільства, що характеризує правосвідомість та поведінку людини з огляду на рівень і зміст її правового виховання, соціальної активності, юридичної підготовки та загальноосвітнього рівня є власне правова культура [4, с. 47]. Досить широко та змістовно розкриває поняття правової культури О. М. Ноздрин, який висловлює твердження, що сукупність усіх правових цінностей, які утворюють позитивний шар у правовому житті окремих людей, суспільства в цілому та соціальних груп, де під цінностями розуміються тільки прогресивні, позитивні явища та процеси являє собою правову культуру. Таким чином, поняття цінності виражає сутнісну сторону правової культури. В правову культуру не можуть бути включені негативні юридичні явища, а саме мова йде про правопорушення, також явища та процеси, які виступають регресивними факторами, що перешкоджають розвитку особи та суспільства [5, с. 28]. Таким чином, можна помітити, що правова культура передбачає не тільки знання положень законодавства, але й вміння ними користуватися, демонструвати її у власній поведінці на практиці. Крім того, вона містить у собі дійсне ставлення людини до приписів норми права та усвідомлення її цінності для організації безпечних умов суспільного життя.

Професійна-правова культура представників правоохоронної системи, або інакше правова культура їхньої професійної діяльності – це глибокі і об’ємні знання законів і підзаконних актів, джерел права, на які вони повинні спиратися, створюючи освітнє середовище, розуміння принципів права учасників правоохоронного процесу і способів правового регулювання їхніх відносин, професійне відношення до права і практики його застосування в навчально-виховному процесі у суворій відповідності до правових чи розпорядчих принципів законності, тобто високий ступінь володіння правом у конкретній професійно-педагогічній практичній діяльності [6, с. 86]. На думку О. Цуркан правоохоронець – це професіонал, який повинен вирізнятися позитивним ставленням до права і практики його застосування, що сприяє розумінню необхідності, справедливості та користі застосування правових норм, звички керуватися законом. Також, від рівня професійної культури та правосвідомості цих працівників залежить правомірна поведінка населення і гарантування безпеки для кожної конкретної людини [7, с. 61]. Поряд з цим правова культура правоохоронця повинна включати: професійно-правову майстерність; всебічне і глибоке знання правових норм та специфіки їх практичної реалізації; високу нормативну культуру; якісний рівень правового мислення – навички і вміння необхідні для правоохоронної діяльності; оптимальна професійна підготовка і ефективне використання соціальних засобів; ціннісно-правові орієнтації в сфері права; належний рівень загальної правової культури; ступінь готовності послідовно і цілеспрямовано приводити в життя принципи права; мотиви вибору власної професії; високі моральні якості правоохоронця; професійна бездоганність; службова дисциплінованість; добросовісність та чесність; соціально-політична і громадянська відповідальність за забезпечення прав і свобод громадян, які виступають не тільки як особисті цінності, але й як загальний суспільний інтерес; ґрунтовні знання у різних галузях суспільного життя; належний ступінь глибини політичного і економічного мислення, кругозір у сфері специфічних проблем [1, с. 178-179]. Загалом, таке висвітлення правової культури характеризує дійсну її значимість, як фундаментальної основи для належного здійснення правоохоронцями свого професійного обов’язку. Оскільки, відсутність вище висвітлених елементів унеможливить забезпечення її якісного рівня і призведе до виникнення іншого протилежного для неї явища, яке має назву професійна деформація. Тому що, в іншому випадку не буде йти мова не тільки про подальший професійний розвиток та самовдосконалення, але й навпаки буде започаткована стрімка тенденція в бік регресу у професійній сфері.

В продовження чого варто привести думку, яку висловлюють Н.В. Атаманова та О.В. Дяченко проте що у формуванні професійної правової культури представників правоохоронної системи важливу роль відіграє її деформація. Говорячи про фахову деформацію та деформацію правової культури, автори вважають, що вони є результатом тривалого негативного впливу умов і характерних рис мислення працівників правоохоронних органів. Також, зазначається про правову культуру, яка вимагає свідомого сприяння правових цінностей, вимог Конституції та законодавства, їх виконання й

дотримання. Нігілізм, свою чергу, призводить до крайнього прояву безкультур'я, ігнорування або відкидання права, юридичних норм і загальноприйнятих юридичних цінностей, до зневажливого ставлення до правових принципів і традицій. Як антипод правової культури правовий нігілізм породжує правопорушення, зокрема кримінальні злочини [6, с. 86-87]. Крім того, О.О. Кирбят'єв стверджує, що можна зробити висновки щодо суб'єктивних причин професійної деформації працівників правоохоронних органів, до яких слід віднести такі: відсутність відповідних ціннісних орієнтацій; низький рівень професійних знань; відсутність нормальних умов для здійснення професійної діяльності; невідповідність між службовими функціями та обов'язками працівника і його повноваженнями і правами; напруженість стосунків, яка спричиняється конфліктами з керівництвом, працівниками, громадянами, неадекватну професійну мотивацію [8, с. 207]. Боротьба з професійною деформацією представляється перешкодою на шляху до професійного розвитку працівників правоохоронних органів. Саме тому, еволюції освітньої складової правоохоронців потрібно приділяти більше уваги з метою підвищення рівня їх правової культури та правосвідомості, які виступають невід'ємною складовою на шляху до професійного удосконалення, незважаючи на різні негативні фактори впливу.

Отже, можна зробити висновок, що правова культура дійсно відіграє особливе значення для формування професійного розвитку правоохоронця, що відображає в тому числі і перспективи для його кар'єрного зростання. Вона представляє собою основу, ключовий фактор, який покликаний визначати якість та ефективність реалізації професійної діяльності правоохоронця. Крім того, відображати собою поєднання знань не тільки про норми права, які він уповноважений застосовувати в процесі своєї роботи, але й загальні уявлення про право, його значимість, цінність, тобто бути неупередженим, наділеним правосвідомістю, розуміти морально-етичні принципи та володіти почуттям справедливості. Властивості правової культури допомагають правоохоронцю усвідомити свою роль та значимість у сфері забезпечення прав і свобод людини, підтримання державного ладу та безпеки суспільства. Правова культура працівників правоохоронних органів слугує прикладом для населення, який сприяє прояву поваги до приписів норм законодавства, зменшенню рівня злочинності, підтриманню правопорядку та недопущенню виникнення правового нігілізму. В сучасних умовах суспільного життя правова культура виступає не тільки важливою основою для належної організації професійного розвитку правоохоронців, але й здійснює значний вплив на процеси організації розбудови соціальної та правової держави, а також панування на її теренах принципів верховенства права, законності, справедливості.

Список використаних джерел

1. Мурза Ю. Ю. Питання формування правової культури особистості правоохоронця. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Вінниця, 24 берез. 2023 р. Вінниця, 2023. С. 177-179

2. Муращенко О. «Правова культура» як ключове поняття правової освіти. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2024. № 5 (148). С. 11-15

3. Сидоренко О.О., А.В. Кухарчук, О.Р. Ткаченко Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. *Юридичний електронний журнал*. 2021. № 4. С. 62-64 URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/15.pdf

4. Минькович-Слободян О. В. Основні етапи формування правової культури на теренах сучасної України. *Часопис київського університету права*. 2019. № 3. С. 44–49.

5. Ноздрин О.М. Правова культура як позитивна складова правового життя. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Право. 2013. Вип. 5. С. 23-29

6. Атаманова Н. В., Дяченко О. В. Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної української держави. *Нове українське право*. 2022. Вип. 1. С. 82-87

7. Цуркан О. А. Професійна правосвідомість працівника поліції як важлива складова його правової культури. *National law journal: theory and practice*. 2017. № 6–2 (28). С. 59–63 URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/6/part_2/13.pdf

8. Кирбят'єв О.О. Професійна деформація особистості працівника правоохоронного органу як причина неналежного виконання своїх обов'язків. *Юридичний вісник*. 2019. № 4. С. 204–210

*Носенко Олександр Володимирович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філософських наук, доцент*

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ: ПРОБЛЕМА НОРМАТИВНОЇ ФРАГМЕНТАРНОСТІ ТА РІЗНОЧИТАНЬ

Етичні стандарти діяльності працівників поліції є фундаментальними елементами формування їхньої професійної поведінки, які визначають не лише ефективність виконання службових обов'язків, але й рівень довіри суспільства до правоохоронних органів. Як найзагальніші світоглядні засади, принципи етики в поліції повинні слугувати основою для розвитку правосвідомості співробітників, забезпечуючи струнку систему цінностей з чіткою ієрархією та послідовністю. Вони виступають запорукою результативності норм, оскільки систематичне дотримання етичних принципів сприяє мінімізації корупційних ризиків, підвищенню професіоналізму та гармонізації взаємодії поліції з громадянами. У правовій державі принципи етики не можуть бути

ізолюваними нормами; вони мають формувати цілісну структуру та вибудувати ціннісний кістяк світогляду представника влади. Такий підхід «забезпечує ефективність норм, перетворюючи їх з декларативних на інструментальні, що сприяє не тільки внутрішній дисципліні, але й зовнішній легітимності поліції» [1].

Однак аналіз нормативної бази України, яка регулює етичні стандарти діяльності поліції має дещо кластерний характер, Нормативні документи, такі як Закон України «Про Національну поліцію» та спеціалізовані накази МВС, демонструють відсутність уніфікації, що призводить до суперечливих тлумачень принципів і ускладнює їх застосування. Фрагментарність проявляється в тому, що принципи часто перелічуються без системної структури, ієрархії чи пояснень, а в деяких випадках взагалі не розкриваються. Різноманітність виникають через різний обсяг і акценти в документах: десь принципи обмежуються загальними засадами, десь – деталізуються з підпунктами, а десь – зведені до простого переліку через кому. Це не тільки порушує принцип системності, але й знижує ефективність норм, оскільки відсутність послідовності ускладнює формування єдиної правосвідомості у працівників поліції.

Закон України «Про Національну поліцію» (від 02.07.2015 № 580-VIII) у розділі II фіксує сім принципів діяльності поліції (статті 6–12): верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність [5]. Кожен принцип розкривається детально: наприклад, верховенство права (ст. 6) акцентує на визнанні людини найвищою цінністю з урахуванням практики ЄСПЛ, а дотримання прав людини (ст. 7) забороняє катування та дискримінацію. Цей перелік має певну логіку – від фундаментальних (верховенство права) до операційних (безперервність), – є деяка ієрархія та послідовність, це робить принципи більш системними. Вони слугують основою для правосвідомості, але не завжди пов'язані з системою цінностей, що знижує їх результативність у практиці.

Наказ МВС № 1179 від 09.11.2016 «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» (zareєстрований 06.12.2016 за № 1576/29706) повторює сім принципів із Закону, але перелічує їх у п. 5 розділу I через кому без розкриття: верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність [6]. Принципи мають послідовно тлумачитись, розкриваючи їх єдину природу, адже вони мають тісний взаємозв'язок. Наприклад, «справедливість, неупередженість та рівність» додано в кінці без контексту, це є надважливими принципами, тоді як у Законі окремо вони взагалі не виділяються. Це ускладнює формування стрункої системи цінностей, оскільки принципи не пов'язані логічно, а їх ефективність як норм знижується через відсутність деталізації.

Наказ МВС № 230 від 09.04.2024 «Про затвердження Правил етичної та добросовісної поведінки працівників Міністерства внутрішніх справ України» (zareєстрований 25.04.2024 за № 596/41941) вводить сім принципів, але з іншим

акцентом: патріотизм, верховенство права та законність, доброчесність та нульова толерантність до корупції, неупередженість та чесність, професіоналізм, професійна етика, корпоративна культура [7]. Кожен принцип деталізовано підпунктами (наприклад, патріотизм включає служіння народові, повагу до символів, державну мову). Тут є спроба ієрархії – від загальних (патріотизм) до професійних (принцип професійної етики), – але різночитання з попередніми документами очевидні: відсутні відкритість чи безперервність, натомість додано патріотизм і доброчесність. Фрагментарність проявляється в тому, що принципи орієнтовані на працівників МВС загалом, а не тільки поліції, що призводить до неоднозначного тлумачення для поліцейських підрозділів. Це порушує системність, оскільки відсутня уніфікація з Законом про НПУ, знижуючи результативність норм як запоруки правосвідомості.

Наказ МВС № 570 від 06.07.2017 «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» (zareєстрований 27.07.2017 за № 918/30786) у п. 4 розділу I перелічує 20 принципів діяльності слідчих підрозділів через кому без будь-якого розкриття: верховенство права, законність, рівність перед законом і судом, повага до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання в приватне життя, недоторканність права власності, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, свобода від самовикриття та права не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї, заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення, забезпечення права на захист, змагальність сторін кримінального провадження та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, безпосередність дослідження показань, речей і документів, забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, публічність, диспозитивність, розумність строків досудового розслідування [8]. Цей перелік фрагментарний і хаотичний: відсутня послідовність чи ієрархія, принципи не групуються, а просто перераховані. Різночитання з іншими документами помітне – тут акцент на процесуальних принципах, без етичних аспектів як патріотизм чи корпоративна культура. Відсутність розкриття робить принципи декларативними, що знижує їх роль як запоруки ефективності норм і формування правосвідомості слідчих.

Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад (затверджена наказом МВС № 650 від 28.07.2017, у редакції від 18.05.2022, zareєстрована 21.08.2017 за № 1041/30909) не містить явного переліку етичних принципів [9]. У розділі I згадується принцип взаємодії з населенням на засадах партнерства (п. 1), а в завданнях і обов'язках акцент на профілактиці, взаємодії з громадами, дотриманні прав людини (II.1–2). Фрагментарність критична: принципи не сформульовані як система, а розпорошені в описі обов'язків (наприклад, повага до прав у п. II.1.3). Відсутня ієрархія, а різночитання з Законом про НПУ очевидне – немає згадки про політичну нейтральність чи безперервність. Це призводить до неоднозначного

тлумачення, коли принципи не слугують стрункою системою цінностей, знижуючи ефективність норм для дільничних.

Інструкція з організації діяльності підрозділів дотримання прав людини Національної поліції України (затверджена наказом МВС № 699 від 16.10.2024, зареєстрована 22.10.2024 за № 1589/42934) фокусується на моніторингу та захисті прав, але не перелічує етичні принципи явно [10]. У розділі I згадуються принципи з КПК України та Закону про НПУ (п. 5), але без власного списку. Завдання (II.1) включають запобігання порушенням прав, моніторинг, взаємодію, але без етичної деталізації. Фрагментарність проявляється в відсутності самостійних принципів, а різночитання — в орієнтації на процесуальні аспекти без морально-етичних (як патріотизм чи корпоративна культура в №230). Відсутність розкриття робить документ декларативним, що ускладнює формування системної правосвідомості в підрозділах ДПЛ.

Загалом, нормативна база етичних стандартів поліції в Україні демонструє фрагментарність: принципи в різних документах відрізняються за кількістю (від 7 до 20), акцентами та деталізацією, без уніфікації. Відсутність послідовності та ієрархії (наприклад, у №570 – хаотичний перелік, у №650 – неявні) призводить до різночитань, коли одні принципи дублюються (верховенство права), а інші специфічні або відсутні. Деякі не розкриваються (як у №1179 чи №570), що знижує їх роль як запоруки ефективності норм. Це порушує системність, необхідну для формування стрункої системи цінностей і правосвідомості працівників поліції.

Разом з тим, слід враховувати специфіку діяльності підрозділів поліції в Україні, особливо в умовах воєнного стану, гібридних загроз та підвищеної суспільної напруги. Етичні принципи, хоч і набувають конкретизації та уточнення залежно від функціональних особливостей конкретного підрозділу – чи то слідчих органів, дільничних офіцерів, чи підрозділів дотримання прав людини, – не втрачають своєї універсальності як світоглядні засади. Їхня адаптація до реалій, наприклад, у вигляді посиленого акценту на безперервності та неупередженості в кризових ситуаціях, не повинна призводити до фрагментації, а навпаки, забезпечувати єдність системи цінностей, де кожен принцип логічно доповнює інший, формуючи ієрархію від загальних (верховенство права) до спеціалізованих (корпоративна культура).

Незважаючи на цю специфіку, принципи є запорукою формування позитивного іміджу поліції як єдиної організації. Фрагментарність і різночитання в нормативних актах можуть призводити до неоднозначного тлумачення, але саме системне їх дотримання забезпечує результативність норм і ефективність діяльності. Кожен працівник поліції, незалежно від підрозділу, повинен усвідомлювати свою відповідальність: його дії не є ізольованими, а безпосередньо впливають на репутацію всієї структури. Порушення етичних стандартів одним співробітником може підірвати довіру суспільства до всієї системи, тоді як послідовне втілення принципів – від поваги до прав людини до політичної нейтральності – зміцнює легітимність поліції та сприяє соціальній згуртованості.

Саме в цьому полягає дієвість системи принципів: вони не просто декларативні норми, а інструмент, що формує правосвідомість і професійну культуру. Усвідомлення цієї корпоративної відповідальності перетворює фрагментарні норми на струнку систему, де специфіка підрозділів не розмиває, а збагачує загальні цінності, забезпечуючи баланс між ефективністю правоохоронної діяльності та захистом прав громадян. У підсумку, подолання фрагментарності через уніфікацію та ієрархізацію принципів стане ключем до підвищення авторитету поліції в українському суспільстві.

Для подолання цих проблем пропонується уніфікація принципів у єдиному кодексі, з чіткою ієрархією (від загальних до спеціалізованих), детальним розкриттям і обов'язковим навчанням. Такий підхід забезпечить результативність норм, підвищить ефективність поліції та довіру суспільства.

Список використаних джерел

1. Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид. Хмельницький: ХУУП, 2013. 768 с.
2. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13 грудня 2022 р. № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
3. Закон України «Про закордонних українців» від 18 березня 2004 р. № 1582-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15#Text>
4. Лозовий В. О. Деонтологія в юриспруденції: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 224 с.
5. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
6. Наказ МВС України «Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських» від 09.11.2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text>
7. Наказ МВС України «Про затвердження Правил етичної та добросовісної поведінки працівників Міністерства внутрішніх справ України» від 09.04.2024 № 230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0596-24#Text>
8. Наказ МВС України «Про організацію діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України» від 06.07.2017 № 570. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text> (дата звернення: 26.12.2025).
9. Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад, затверджена наказом МВС України від 28.07.2017 № 650 (у редакції від 18.05.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text> (дата звернення: 26.12.2025).
10. Інструкція з організації діяльності підрозділів дотримання прав людини Національної поліції України, затверджена наказом МВС України від 16.10.2024 № 699. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z16102024-699-pro-2024-112886.html>

*Палеха Владислав Олександрович,
аспірант кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

У сучасних умовах розвитку цифрових технологій директивною України як демократичної держави є забезпечення доступу ветеранів до необхідних послуг та їхньої підтримки через онлайн-сервіси. Оскільки Конституція України виступає як керівний нормативно-організаційний орієнтир, держава гарантує рівний доступ громадян до інформації, участь у суспільному житті та отримання соціальних послуг, що визначає цифровізацію як основний напрямок у модернізації системи соціальної підтримки населення [1].

На початку огляду даної теми доречним буде означити тлумачення дефініції терміну «ветеран». Отже, відповідно до ст. 4 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни. Оскільки реінтеграція ветеранів в суспільство на усіх рівнях забезпечує визнання їх правового статусу, створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них, важливим є підтримка її інституційного аспекту [2].

Статистика Міністерства у справах ветеранів України демонструє, що станом на 1 вересня 2025 року в Україні статус учасника бойових дій отримали 1 326 552 осіб, дані про яких були внесені в Єдиний державний реєстр ветеранів війни. [3] Тож, це ставить перед державою нові виклики щодо створення ефективної цифрової інфраструктури підтримки ветеранів як важливої складової реінтеграційної системи. Цифрова трансформація сфери ветеранських послуг розглядається як інструмент інноваційного підходу до державного управління (e-governance) та соціальної роботи і є одним із пріоритетних напрямків задля забезпечення якісного надання послуг.

Перелік таких цифрових послуг є обширним і орієнтований на різні сфери діяльності забезпечення державної, соціальної, медичної, освітньої та правової підтримки та адаптації захисників у суспільство. До таких можна віднести створення певного документу, правові засади якого затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 139 від 09.02.2022 «Деякі питання запровадження електронного посвідчення ветерана», а саме електронне посвідчення ветерана (далі - е-посвідчення ветерана) – посвідчення ветерана у формі електронного відображення інформації, що містить відомості про видане особі «Посвідчення учасника бойових дій», «Посвідчення особи з інвалідністю внаслідок війни», «Посвідчення учасника війни» або «Посвідчення члена сім'ї загиблого» разом з унікальним електронним ідентифікатором (QR-кодом, штрих-кодом, цифровим кодом), який забезпечує перехід за посиланням на відповідний підтвердний запис в електронних ресурсах Єдиного державного

реєстру ветеранів війни, яке формується у разі виявлення бажання запитувача, підтверджує його статус; невід'ємною частиною е-посвідчення ветерана є відцифрований образ обличчя, що міститься в Єдиному державному реєстрі ветеранів війни або відображається в порталі «Дія», який надає доступ до подання заявки на отримання статусу ветерана війни, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасника бойових дій, тощо [4].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 685 від 08.09.2015 «Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок травми (поранення, контузії, каліцтва) або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України» затверджено, що дані послуги можуть бути отримані в електронній формі заявниками з допомогою засобів порталу «Дія» (для законних представників або уповноважених осіб зазначених осіб за наявності технічної можливості), а також незалежно від адреси задекларованого/зареєстрованого місця проживання (перебування) заявника може бути подана адміністратором центру, який здійснює ідентифікацію заявника шляхом пред'явлення заявником паспорта громадянина України або тимчасового посвідчення громадянина України, після проходження електронної ідентифікації та автентифікації з використанням інтегрованої системи електронної ідентифікації, електронного підпису або інших засобів електронної ідентифікації, які дають змогу однозначно встановити особу адміністратора центру [5]. Такі сервіси дають можливість отримати потрібну послугу без відвідування державних установ, здійснювати перевірку статусу ветерана з постійним мобільним доступом до персональних даних у реєстрі, які відображаються у застосунку «Дія» та мають однакову юридичну силу, як паперові фізичні документи.

Окремої згадки в огляді потребує цифрова платформа ««Ветеран» та «Ветеран PRO», основною метою яких є підвищення рівня соціального захисту ветеранів війни шляхом онлайн контролю за реалізацією їх прав та гарантій [6]. Дана платформа працює як віртуальний простір, який забезпечує безбар'єрний доступ до послуг, а окрема опція, яка має назву «Твій шлях» забезпечує індивідуалізований супровід для кожного ветерана на основі даних з різних реєстрів та баз даних, а також відповідно до запитів та потреб, що спрощує користування даним цифровим сервісом. На електронній платформі є можливість не лише отримати послуги з оформлення документів та подання електронних заяв і запитів, а й оперативно здійснювати моніторинг за актуальними вакансіями на ринку праці для ветеранів, отримати сервіс з психологічної допомоги та інформацію про спортивні заходи. Даний проєкт було реалізовано Міністерством у справах ветеранів України спільно з Мінцифрою та «Дією» за підтримки Програми розвитку ООН (ПРООН) в

Україні у межах «Проекту підтримки Дія», що реалізується за фінансування Швеції, а статистичні дані підтверджують ефективність та високий попит. Адже, станом на липень 2025 року ветеранами було отримано 53 877 витягів з Єдиного реєстру ветеранів війни, 400 документів із затвердження статусу члена сім'ї загиблого захисника чи захисниці, 365 таких щодо осіб з інвалідністю внаслідок війни, отримано більше 112 мільйонів гривень для занять спортом, а це 74 692 успішні заявки від захисників держави [7].

Додаткової уваги потребує цифрова спільнота «ВетеранХаб», яка в діджитал-форматі спрямувала свою діяльність на комплексну підтримку ветеранської політики, перший крок до якої можна зробити саме онлайн, а її можливість стала реалізована за підтримки Програми реінтеграції ветеранів, яку втілено у життя за співпраці з міжнародною організацією IREX та підтримки Державного департаменту США. На офіційному веб-порталі можна отримати інформацію з юридичної підтримки та супроводу ветерана, працевлаштування та освітніх можливостей, а також формування ветеранського кола однодумців керуючись сучасними методиками соціалізації та психологічної допомоги тим, хто її потребує [8].

У підсумку, варто відзначити, що такі платформи є значним внеском на шляху до цифровізації системи підтримки захисників України та дозволяють пов'язати всі необхідні послуги, пільги та потрібну інформацію в одному зручному онлайн-просторі, забезпечуючи доступність, прозорість і швидкість взаємодії між ветеранами та державою з дотриманням захисту персональних даних, а за потребою, конфіденційність.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закон України, Відомості Верховної Ради України, 1993, № 45, зі змінами, від 03.09.2025 року, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

3. Офіційна статистика Міністерства у справах ветеранів України щодо кількості запитів на оформлення статусу учасника бойових дій // I півріччя 2025 року. URL: <https://news.liga.net/ua/society/news/v-ukraini-kilkist-uchasnykiv-bojovykh-diy-zroslo-do-ponad-1-3-mln>.

4. Деякі питання запровадження електронного посвідчення ветерана, Постанова Кабінету Міністрів України № 139 від 09.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/139-2022-%D0%BF#Text>.

5. Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок травми (поранення, контузії, каліцтва) або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для

забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, Постанова Кабінету Міністрів України № 685 від 08.09.2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF#Text>.

6. Офіційний веб-сайт цифрової платформи «Ветеран». URL: <https://eveteran.gov.ua>.

7. Офіційна статистика платформи «Дія» щодо кількості наданих послуг, пов'язаних з запитами ветеранів або членів їх сімей. URL: <https://diia.gov.ua/news/zapustyly-veteran-pro-tsyfrovyi-prostir-dlia-veteraniv-i-veteranok-u-dii>.

8. Офіційний веб-сайт цифрової платформи «ВетеранХаб». URL: <https://veteranhub.com.ua>

***Пендюра Максим Миколайович,**
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

***Пилипенко Вікторія Вікторівна,**
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Національна та громадянська ідентичність в умовах регіональних конфліктів, що формують геополітичний порядок денний, є основним об'єктом інформаційних та інших гібридних впливів. Для України, яка з 2014 року протистоїть російській агресії, а з 2022 року веде повномасштабну оборонну війну, європейська інтеграція стала не лише стратегічним вектором зовнішньої політики, але й каталізатором трансформації ідентичності її громадян. Національна ідентичність тут розуміється як сукупність культурних, історичних та етнічних елементів, що формують почуття приналежності до української нації, тоді як громадянська ідентичність акцентує на політичних, правових та демократичних аспектах, пов'язаних з державою та її інституціями. Ці дві складові не є антагоністичними, а радше взаємодоповнюючими, особливо в контексті європейської інтеграції, яка пропонує модель цивільного

націоналізму, орієнтованого на різноманітність та спільні цінності [1]. Однак виклики сьогодення, такі як збройний конфлікт, міграція та внутрішні регіональні відмінності, ускладнюють цей процес, тоді як післявоєнний період обіцяє нові можливості для консолідації, але й ризики фрагментації.

Історично українська ідентичність формувалася в умовах колоніального панування, спочатку під владою Російської та Австро-Угорської імперій, а згодом у складі Радянського Союзу, де етнічні та культурні особливості українців часто придушувалися на користь "єдиного радянського народу". Після здобуття незалежності в 1991 році процес націобудівництва набув нового імпульсу, а його епогеєм стала Революція, коли мільйони українців вийшли на Майдан за європейські цінності, такі як демократія, верховенство права та права людини, що безпосередньо вплинуло на самоідентифікацію. Події Євромайдану призвели до посилення громадянської ідентичності, де Україна сприймається як "батьківщина" незалежно від етнічного походження, хоча етнічні ідентичності залишалися стабільними [1]. Це підкреслює, що збройний конфлікт та інтеграція до ЄС не стирають етнічні корені, а радше інтегрують їх у ширший цивільний наратив. Сьогодні виклики для утвердження української ідентичності тісно пов'язані з повномасштабним вторгненням Росії у 2022 році, яке не лише загострило геополітичні протистояння, але й прискорило зусилля у самоідентифікації українців. Результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 6 по 12 червня 2024 року в рамках Програми сприяння громадській активності «Долучайся!», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Раєт в Україні показують значне посилення національної та європейської ідентичності: 51% українців вважають себе європейцями (значне зростання порівняно з попередніми роками), а 84% вірять у наявність однієї національної ідентичності [2].

Збройний конфлікт створює й перепони, зумовлюючи поляризацію ідентичності "ми-проти-них" поділів. Українці, які залишились в Україні протиставляють себе українцям, які виїхали за кордон. Також відбувається протиставлення українців із прифронтових і віддалених громад. При цьому тут на перше місце виходить національна ідентичність, як мірило того, кого більше вважати українцем за національністю, того, хто виїхав, чи того, хто залишився, того, хто ризикує життям, але в своєму домі чи того, хто вимушено перемістився. Громадянська ідентичність взагалі у внутрішніх дискусіях не підіймається, адже оцінюється не те, де ти більше громадянин України, а те, де ти більше проявляєшся як українець з національним характером.

Громадянська ідентичність виходить на перший план, коли мова йде українців, які виїхали за межі України. Ті, хто виїхав на територію РФ зазнають інформаційних спланованих впливів саме на прояви громадянської ідентичності, що проявляється у стиранні будь-яких асоціацій з Україною на атрибутивному рівні (вимушена паспортизація, присяга на вірність РФ) та ментальному, з вихованням відсутності бажання на повернення додому. Водночас, дослідження демонструють, що сильна національна ідентичність та гордість позитивно корелюють з намірами повернутися серед біженців в

країнах ЄС. Однак, тривала війна та інтеграція в ЄС-країни знижують оптимізм щодо повернення [4].

За даними ООН станом на 2025 рік, понад 6,7 млн українців шукають захисту в Європі, з намірами повернення 57-69% серед біженців та ВПО [6]. Фактори, як безпека, житло та робота, є ключовими; сильна національна ідентичність підвищує бажання повернутися, але інтеграція в країнах-господарках (доступ до ринку праці, освіти) зменшує його, особливо серед висококваліфікованих представників [4].

Європейська інтеграція виступає як стратегічний ресурс для подолання цих викликів, пропонуючи модель, де громадянська ідентичність базується на спільних демократичних принципах, а не на етнічній гомогенності [1]. Станом на грудень 2025 року, Україна досягла значного прогресу, отримавши схвалені переговорні позиції для всіх шести кластерів, а оновлена зона вільної торгівлі з ЄС набула чинності в жовтні 2025 року, посилюючи торгівлю та інтеграцію в єдиний ринок [3]. Незважаючи на блокування Угорщиною формального відкриття переговорів по кластерах, ЄС запровадив механізми «фронтлоадингу» технічної роботи, дозволяючи Україні просувати реформи неформально, з метою відкриття всіх кластерів до кінця 2025 року [5]. Такі позитивні заходи відзначають зростання підтримки вступу до ЄС до понад 70%, а ідентифікація з Європою як "ідеальною спільнотою" посилює громадянську єдність, диференціюючи від російського авторитаризму [2].

У післявоєнному періоді, з урахуванням переговорів про мир станом на грудень 2025 року (включаючи пропозиції США щодо гарантій безпеки, подібних до НАТО, та економічної допомоги), утвердження ідентичності набуде нових контурів, з фокусом на реконструкцію та повну інтеграцію до ЄС. Прогнозоване відкриття кластерів та поступове інтегрування в єдиний ринок (включаючи роумінг з 2026 року) закріпить європейську ідентичність [5]. Політики примирення етнічних та громадянських ідентичностей через багатомовність та діалог залишаться ключовими, аби уникнути фрагментації [1]. Реконструкція, підтримана Ukraine Facility та замороженими російськими активами, залежатиме від непохитної підтримки ЄС, корельованої в сприйнятті Союзу як спільноти демократичних принципів. Водночас післявоєнні виклики включатимуть подолання травм пам'яті, економічну відбудову та інтеграцію поверненців. Якщо ЄС надасть чітку перспективу членства (з можливим завершенням переговорів до 2028-2030 років), це посилить громадянську ідентичність через реформи. Однак затягування процесу чи невирішені територіальні питання можуть призвести до розчарування та регіональних поділів. Війна трансформувала європейську інтеграцію з мирного проєкту в безпековий, де Україна стає "биттям серця європейських цінностей".

Отже, європейська інтеграція є ключовим інструментом для утвердження української національної та громадянської ідентичності, перетворюючи виклики війни на можливості для єдності. Станом на 2025 рік, прогрес у переговорах та високий рівень підтримки ЄС свідчать про незворотність проєвропейського курсу. Сьогодні вимагає балансу між дерусифікацією та інклюзивністю, тоді як післявоєнний період – політики, орієнтованої на

примирення, повернення біженців та європейські стандарти. Лише через діалог, освіту та реформи Україна зможе побудувати стійку ідентичність, що поєднує етнічну спадщину з громадянським патріотизмом, забезпечуючи стабільне майбутнє в європейській сім'ї.

Список використаних джерел

1. Європа і українська громадянська національна ідентичність // Heinrich Böll Stiftung. – 2018. – 25 квітня. – URL: <https://eu.boell.org/en/2018/04/25/europe-and-ukrainian-civic-national-identity> (дата звернення: 25.12.2025).

2. Ідентичність громадян України: тенденції змін (червень 2024 р.) // Центр Разумкова. – 2024. – URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-cherven-2024r> (дата звернення: 25.12.2025).

3. Пакет розширення 2025: прогрес на шляху до членства в ЄС для ключових партнерів з розширення // Європейська комісія. – 2025. – 4 листопада. – URL: https://enlargement.ec.europa.eu/news/2025-enlargement-package-shows-progress-towards-eu-membership-key-enlargement-partners-2025-11-04_en (дата звернення: 25.12.2025).

4. Повернення додому з-за кордону: тенденції, фактори та реінтеграція: тематичний бриф // Міжнародна організація з міграції (ІОМ). – 2025. – Липень. – URL: https://crisisresponse.iom.int/sites/g/files/tmzbd11481/files/appeal/documents/IOM_UKR_Returning-Home-From-Abroad_July-2025_Updated.pdf (дата звернення: 25.12.2025).

5. Україна: Звіт 2025 // Європейська комісія. Директорат-Генерал з питань розширення та політики сусідства. – 2025. – 4 листопада. – URL: https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en (дата звернення: 25.12.2025).

6. Ukraine Refugee Situation // UNHCR. – 2025. – URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 25.12.2025).

*Пікуля Тетяна Олександрівна,
професор кафедри теоретичної юриспруденції
Юридичного інституту Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
кандидат юридичних наук, доцент*

ФЕНОМЕН «ЗАХОПЛЕННЯ ДЕРЖАВИ» ЯК ФОРМА СИСТЕМОЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Особливість організації діяльності державних інституцій в Україні полягає в тому, що окремі органи були створені або діють із порушенням

конституційних норм. Проблема полягає не в ідеї їх створення, а у способі формування, підпорядкування та призначення керівництва. Прикладами є створення НАБУ, діяльність РНБО та розширення повноважень Офісу Президента України, що в окремих випадках виходять за межі конституційно визначених функцій [1; 2; 3].

Держави, які мають відповідні особливості інституційно-функціональної побудови у наукових колах отримали назву «state capture». Поняття «захоплення держави» уперше було використано Світовим банком у 2000 році для опису ситуацій у країнах Центральної Азії, де малі корумповані групи впливали на державні рішення з метою зміцнення власних економічних позицій [4].

Одним із перших системних досліджень поняття «захоплення держави» (state capture) став твір Дж. С. Геллмана, Г. Джонса та Д. Кауфмана «Confronting the Challenge of State Capture in Transition Economies» (2001) [5]. Автори визначили це явище як спроби приватних суб'єктів впливати на формування законів та державної політики через підкуп або політичний тиск. Дослідження базувалося на масштабному опитуванні підприємств у 22 країнах із перехідною економікою, що дозволило кількісно оцінити рівень цього явища.

В українській науці значний внесок у розробку теми зробила Галина Зеленько у праці «Феномен Capture State: зміст, наслідки і особливості функціонування в Україні» [6]. Аналіз корупційних практик у вітчизняному контексті подано у статті Анни Марковської та Олексія Сердюка «Black, grey or white? Finding the new shade of corruption in Ukraine» [7].

Мета нашого дослідження полягає у з'ясуванні теоретико-правового змісту поняття «захоплення держави» та його розмежуванні з близькими категоріями, такими як «кризова держава».

У сучасному розумінні «захоплення держави» є формою системної корупції, за якої приватні економічні або політичні еліти впливають на державні інституції з метою отримання вигоди, що суперечить інтересам суспільства. Це явище характеризується такими основними ознаками:

1. Легалізація приватних інтересів через державні механізми.
2. Викривлення законодавчого процесу.
3. Контроль над судовою системою.
4. Концентрація влади.
5. Корупційний характер управління [8].

У сукупності ці ознаки свідчать про системний характер феномену «захоплення держави», який охоплює всі гілки влади та пронизує політичну, економічну й судову системи.

Для кращого розуміння досліджуваного поняття важливим є порівняння його з феноменом «кризової держави» (fragile state) [9]. «Захоплення держави» – це ситуація, коли еліти отримують контроль над ключовими інституціями для досягнення приватних інтересів, зберігаючи при цьому формальну державну структуру. Натомість «кризова держава» – це стан, коли держава втрачає здатність виконувати свої базові функції через політичну, економічну або соціальну дезінтеграцію.

Якщо у «захопленій державі» рішення ухвалюються під контролем вузьких груп, то у «кризовій» – контроль відсутній, і держава перебуває у стані хаосу. Водночас між цими явищами існує причинно-наслідковий зв'язок: захоплення держави часто призводить до її кризи, а кризовий стан робить її вразливою до нового захоплення.

Прикладом є Україна 2010–2014 рр., коли політичний режим Віктора Януковича характеризувався олігархічним контролем над державними інституціями, що призвело до соціально-політичної кризи, анексії Криму та воєнних подій на Донбасі.

Проведений аналіз засвідчує, що в Україні наявні риси, характерні для феномену «захоплення держави»: легалізація приватних інтересів через державні механізми; маніпуляції законодавчим процесом; підпорядкування судової влади та зловживання владними повноваженнями; системна корупція.

Разом із тим, наявність активного громадянського суспільства, незалежних медіа та міжнародного тиску є чинниками, які стримують повне утвердження моделі «захопленої держави» в Україні. Становлення ефективних інститутів, забезпечення прозорості влади та подолання політичної залежності державних органів залишаються ключовими завданнями сучасного державотворення.

Список використаних джерел

1. РНБО України запровадила санкції щодо юридичних і фізичних осіб, які пов'язані з російською агресією проти України. Рада національної безпеки і оборони України. <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/3020.html?PRINT>.

2. Санкції РНБО проти громадян України без вироків суду мають ознаки узурпації влади, – правозахисники. «Новинарня». 07 квітня 2021 р.. <https://novynarnia.com/2021/04/07/sanktsiyi-rnbo-proty/>.

3. Офіс президента робить спробу повної узурпації влади під прикриттям воєнного стану. «Закрита зона». 16 жовтня 2023. https://prm.ua/ofis-prezydenta-robyt-sprobu-povnoi-uzurpatsii-vlady-pid-prykryttiam-voiennoho-stanu/?utm_source=chatgpt.com.

4. Звільнити захоплену державу Україна. Центр економічної стратегії. https://ces.org.ua/zvilnyty-zakhoplenu-derzhavu-ukraina/?utm_source=chatgpt.com.

5. Hellman J., Jones G., Kaufmann D., Schankerman M. Measuring governance and state capture: The role of bureaucrats and firms in shaping the business environment. *European Bank for Reconstruction and Development*. Working Paper 2000. № 51.

URL:<http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/workingpapers/wp0051.pdf>.

6. Зеленько Г. Феномен capture state: зміст, наслідки і особливості функціонування в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. Випуск 18. С. 114 - 127. https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/149?utm_source=chatgpt.com.

7. Markovska A., Serdiuk O. Black, grey or white? Finding the new shade of corruption in Ukraine. *The Relativity of Wrongdoing: Corruption, Organised Crime*,

Fraud and Money Laundering in Perspective.-Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 2015. P. 21-42.

8. Пікуля Т. О. «Захоплення держави» (state capture): теоретико-права характеристика поняття. *«Південноукраїнський правничий часопис»*. 2025. № 2. С. 19–25. URL: <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2025/2/6.pdf>.

9. Багінський А. В. Крихкі держави в умовах кризових ситуацій. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. Вип. 3 (55). С. 29–35.

*Тараніч Євген Анатолійович,
старший викладач кафедри поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВИХ ПРОГАЛИН І РОЛЬ АНАЛОГІЇ У ПРАВОЗАСТОСУВАННІ

Однією із перешкод, які має час від часу долати правозастосовний орган, є так звані прогалини в законодавстві. Прогалина в законодавстві – це відсутність регулювання певних суспільних відносин, які мають бути врегульованими з позицій принципів права. Тобто це відсутність норми права або її окремої частини, що необхідно для регулювання відносин, які мають правовий характер. Відсутність норм або їх частин виявляється у процесі правозастосовної діяльності.

Прогалини в законодавстві пов'язані переважно з такими причинами: а) відносною «консервативністю» права порівняно з більш активною динамікою суспільних відносин; б) недосконалістю законів та юридичної техніки; в) нескінченною різноманітністю реального життя; г) появою нових відносин, яких не було в момент прийняття тієї чи іншої норми.

Прогалина в законодавстві, утворена свідомим умовчанням законодавця, в теорії права називається навмисною. Вчені-юристи та практичні працівники вважають, що прогалини такого роду не можуть заповнюватися органами та особами, що застосовують право. Останні не можуть ігнорувати бажання законодавця «мовчати там, де слід було б висловити позитивну думку». Подібний підхід послідовно проводиться й у практичній діяльності.

Свідоме умовчання законодавця з будь-якого питання не долається у процесі правозастосування з об'єктивних причин. Вирішальне значення найчастіше мають не наміри законодавця, а неможливість прийняття правозастосовного акта через відсутність законодавства у досить специфічній сфері суспільних відносин. Інший підхід у теорії та практиці спостерігається до прогалин у законодавстві, викликаних законотворчими помилками або появою нових суспільних відносин вже після ухвалення відповідного закону, іншого

нормативно-правового акта. Такі прогалини визнаються дійсними та долаються шляхом застосування подібної норми права. Застосування до суспільних відносин, які прямо не врегульовані чинним законодавством, правових норм, що регулюють подібні відносини, називається аналогією.

Способом заповнення прогалин є правотворча діяльність державних органів. Однак прогалина може бути виявлена вже в процесі правозастосування, а прийняття необхідних правових норм відбувається не швидко, тому правозастосовні органи використовують інші засоби заповнення прогалин для вирішення конкретної юридичної справи. До таких засобів належить аналогія.

Термін «аналогія» в перекладі з латинської означає подібність, відповідність чогось із чимось. Тут йдеться про подібність правових норм і регульованих ними відносин. Завдання аналогії полягає в тому, щоб вирішити ситуацію, не передбачену законом, таким чином, яким би вирішив її законодавець, судячи з того, як він вирішує інші подібні справи.

Законодавець усуває прогалину, а компетентний орган і посадова особа, що застосовує право – заповнюють її або долають. В основі аналогії лежить припущення, що всі відносини, подібні між собою, а значить можуть вирішуватись однаково. При цьому обов'язковою умовою є те, щоб ситуація, яку необхідно вирішити, входила до кола регульованих правом відносин, інакше кажучи, перебувала у межах юридичного поля. До моральних відносин аналогія права не застосовується.

Розмежують види правової аналогії, або способи подолання прогалин. Це аналогія закону, аналогія права та субсидіарне застосування правових норм. У першому випадку знаходять і застосовують подібну з іншими норму закону чи іншого нормативного акта. У другому, коли немає навіть подібної норми, справа вирішується на основі та відповідно до загального духу, сенсу, принципів чинного права. Зрозуміло, що в такій ситуації особливого значення набуває правосвідомість, юридична культура та професіоналізм суддів. Субсидіарне застосування права (від слова «subsidium» – допомога) – це та ж аналогія правової норми (аналогія закону), але норма належить іншій – спорідненій галузі права. Тобто це застосування норм однієї галузі законодавства до відносин, що складаються у сфері регулювання іншої галузі. При цьому запозичення можливе тільки з галузей, що мають подібність у засобі правового регулювання. Таке допускається, наприклад, між нормами цивільного права та сімейного, адміністративного та фінансового права.

Застосування аналогії закону чи права передбачає знаходження в чинному законодавстві норм або принципів, які дають достатню правову базу винесення правозастосовного рішення. Не суб'єктивні оцінки та думки правозастосовного органу та посадових осіб, а дух законодавця кладеться в основу юридичного рішення казусу, який не підпадає під конкретну норму чинного законодавства.

Процес вирішення справ за аналогією здійснюється у загальному порядку. Складним є лише процес юридичної кваліфікації. Правозастосовний орган має здійснити низку додаткових процедур, у тому числі такі:

1) Визначити, що фактичні обставини справи мають правовий характер. Для цього необхідно в чинних нормах знайти відповідні вказівки на те, що фактичні обставини мають правове значення і підлягають вирішенню в межах права. Такі вказівки можуть бути отримані шляхом посилань на права людини, загальновизнані норми міжнародного права, чинну Конституцію та інші джерела.

2) Знайти подібну норму або відповідні принципи права і методом логічного аналізу, зробивши ряд умовиводів, підвести юридичний казус під ці норми чи принципи.

3) Сконструювати загальне правило, на основі якого можна вирішити відповідну справу. В даному випадку компетентний орган або посадова особа виконує не властиву їм функцію творців норми права, правотворчого органу. Однак така діяльність не може розглядатися як правотворчість, оскільки виведена таким чином норма права має значення лише для даного конкретного випадку і не набуває чинності судового чи адміністративного прецеденту.

Аналогія права може застосовуватись не в усіх галузях права. Інститут аналогії не діє в Особливій частині кримінального права, хоча прогалини в ньому також виникають, але вони усуваються законодавчим шляхом. У загальній частині це трапляється. Аналогія в кримінальному праві не застосовується тому, що ця галузь виходить із основоположної ідеї: немає злочину без вказівки про те в законі. Злочином може бути визнано тільки таке діяння, яке прямо передбачено кримінальним кодексом. Отже, кримінальна відповідальність може настати лише за заздалегідь передбачене діяння. Ця ідея визнана всіма демократичними правовими системами та спрямована на захист свободи людини. В інших галузях права аналогія використовується. Взагалі правова аналогія можлива всюди, де немає спеціальної заборони. Більше того, згідно із загальновизнаним у світовій юридичній практиці принципом, суд не має права відмовити громадянину у вирішенні спору під приводом відсутності закону. Він повинен прийняти справу до розгляду та вирішити її по суті, використовуючи інститут аналогії. Отже, соціальне призначення інституту правової аналогії – захист прав громадян.

Список використаних джерел

1. Харківський національний університет внутрішніх справ. Методичні матеріали з прав людини. – Харків, 2020. – 56 с.

2. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енциклопедія, 2002. Т.4: Н-П.

3. Тимошенко В. І. Примус як мотив поведінки. *Право України*. 2007. №6. С. 104-107.

4. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. енциклопедія, 2002. Т.4: Н-П.

*Тихомиров Денис Олександрович,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент*

ДО РОЗУМІННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Соціальна безпека є однією з найважливіших складових національної безпеки будь-якої держави, оскільки саме вона визначає рівень захищеності людини й суспільства від ризиків і загроз у соціальній сфері. У сучасних умовах, коли суспільство стикається з економічними кризами, соціальною нерівністю, демографічними проблемами та зовнішніми викликами, забезпечення соціальної безпеки набуває особливої актуальності. Вона не лише мінімізує негативний вплив загроз на життєдіяльність людини, а й створює умови для її гармонійного розвитку, реалізації потенціалу та збереження соціальної стабільності в цілому.

У науковій літературі соціальну безпеку традиційно розглядають як комплексну систему, що умовно поділяється на дві взаємопов'язані складові – соціальну безпеку людини та соціальну безпеку суспільства. Такий підхід дозволяє глибше проаналізувати механізми захисту індивідуальних прав і свобод, з одного боку, та забезпечення загальносуспільних умов для якісного життя й відтворення населення – з іншого. Метою даної роботи є розкриття сутності цих двох складових, їхніх основних елементів та взаємозв'язку між ними.

Соціальну безпеку людини можна визначити як комплексний результат дії суб'єктів, що спрямований на мінімізацію впливу ризиків, загроз та небезпек в соціальній сфері, направлених на людину.

Складові соціальної безпеки людини можна поділити на такі основні види: безпека життєдіяльності – забезпечення умов для фізичного захисту та захисту від загроз, пов'язаних із навколишнім середовищем; безпека реалізації загальносоціальних цінностей – захист прав, свобод, моральних і культурних норм, що становлять основу соціального життя; безпека гідного рівня життя – створення умов для забезпечення базових потреб, економічної стабільності та соціальної справедливості; безпека соціального середовища – забезпечення сприятливих умов у суспільстві, вільних від конфліктів, дискримінації та інших загроз; психологічна та психічна безпека – захист психоемоційного стану особи, запобігання стресам, травмам та іншим негативним впливам; самозахист – здатність людини самостійно захищати свої права, інтереси та безпеку; самозбереження – дії, спрямовані на підтримку власного здоров'я, життя та благополуччя; саморозвиток – створення умов для особистісного та професійного зростання, що сприяє загальній соціальній безпеці.

Ці аспекти соціальної цілісної системи, що забезпечує гармонійне середовище людини у соціальному середовищі.

На думку Н. Буняк соціальна безпека людини є станом, який забезпечує захист особистості від внутрішніх і зовнішніх загроз, які можуть порушити її

основні інтереси, права та свободи. Цей стан передбачає: збереження нормальної життєдіяльності – забезпечення стабільних умов для забезпечення, включаючи доступ до основних ресурсів, таких як харчування, житло та охорона здоров'я; поліпшення матеріального добробуту – створення можливостей для підвищення рівня доходів і зменшення впливу соціальних нерівностей; сприяння розвитку та самореалізації – формування умов для освітнього, професійного та культурного зростання, що дозволяє людині максимально реалізувати свій потенціал [1].

Це визначення акцентує увагу на інтегрованому підході до соціальної безпеки, що включає як захист від ризиків, так і створення умов для сталого розвитку людини у суспільстві.

Покращення соціально-економічної ситуації в країні та усунення загрози соціальної безпеці сприяють підвищенню рівня захисту кожного громадянина. Завдяки ефективній системі соціального та функціонування розвинених соціальних інститутів людина має змогу захистити реалізацію своїх потреб та прав у соціальній сфері. Тому об'єктом соціальної безпеки є життєво важливі права і свободи, такі як: право на життя, право і її гідну оплату, безоплатну медичну допомогу та освіту, право на відпочинок і гарантований державою соціальний захист [1].

До складових соціальної безпеки людини можна додатково віднести: соціальне страхування (захист від ризиків, пов'язаних із внутрішньою працевдатністю, безробіттям, старістю або нещасними випадками, пенсійне забезпечення, страхування здоров'я тощо), соціальна допомога (підтримка найбільш вразливих груп населення, таких як малозабезпечені сім'ї, людей з інвалідністю, літні особи), захист зайнятості (програми збереження робочих місць, сприяння працевлаштуванню та професійній підготовці, встановлення мінімальних стандартів праці – зарплата, умови праці, обмеження робочого часу), охорона здоров'я (забезпечення доступу до якісної медицини та профілактичних заходів), освітні можливості (рівний доступ до якісної освіти для всіх верств населення, програми підвищення кваліфікації та доступу до навчальних ресурсів), стабільність доходів (забезпечення мінімального рівня доходів через соціальні виплати, пільги та допомогу, захист від майнової нерівності та соціальної поляризації), житлова безпека (гарантії доступності житла, програми субсидування оренди житла тощо) соціальна інтеграція та стабільність (зниження соціальної напруженості, запобігання конфліктам та створення умов для гармонійного співіснування різних груп), правовий захист (забезпечення рівності перед законом, захист прав громадян у соціальній сфері, контроль за дотриманням соціальних стандартів з боку держави).

Соціальна безпека суспільства – це складова національної безпеки, яка відображає ступінь соціальної стабільності суспільства, за якого забезпечується рівень соціальних умов і благ (матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо), що визначають якість життя людей і гарантують мінімальний ризик для життя, здоров'я та розвитку суспільства в цілому та нормальне відтворення населення як демографічної спільноти, нації та народу.

Основними аспектами соціальної безпеки суспільства можна вважати: економічна безпека (включає гарантії стабільного доходу та можливості працевлаштування, що дає людям мати гідний рівень життя), продовольча безпека (доступ кожної людини до достатньої кількості харчових продуктів, необхідних для здорового життя. Вона забезпечує політику підтримки сільського господарства, захист від нестачі продовольства в кризових ситуаціях тощо), медична безпека (гарантії доступу до медичних послуг та ліків, незалежних від фінансового стану населення), особиста безпека (захист людини від фізичного насилля, злочинності, загрози війни та тероризму тощо), екологічна безпека (захист від екологічних загроз, таких як забруднення, зміна клімату, стихійного лиха), політична безпека (захист прав людини на свободу слова, політичну участь, вільне волевиявлення та захист від дискримінації), громадянська безпека (підтримує соціальні зв'язки та соціалізацію людини в суспільство, що включає рівний доступ до освіти, можливості для культурного розвитку та створення соціальних програм, які сприяють інтеграції та виховання).

Отже, соціальна безпека людини та соціальна безпека суспільства є нерозривно пов'язаними елементами єдиної системи, де захист інтересів окремої особистості безпосередньо впливає на рівень стабільності всього суспільства, і навпаки. Соціальна безпека людини охоплює комплекс заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків у сферах життєдіяльності, гідного рівня життя, психологічного комфорту, самозахисту та саморозвитку, тоді як соціальна безпека суспільства забезпечує економічну, продовольчу, медичну, екологічну, політичну та громадянську стабільність, що є запорукою нормального відтворення населення й гармонійного розвитку нації.

Таким чином, ефективне функціонування обох складових соціальної безпеки вимагає скоординованої державної політики, розвитку соціальних інститутів та активної участі громадян. Лише за умови комплексного підходу до захисту прав і свобод людини, створення сприятливого соціального середовища та підвищення рівня соціальної справедливості можна досягти справжньої соціальної стабільності й національної безпеки держави в цілому. Перспективним напрямом подальших досліджень може стати аналіз механізмів реалізації соціальної безпеки в умовах сучасних викликів, таких як цифрова трансформація та глобальні кризи.

Список використаних джерел

1. Буняк Н. Соціальна безпека людини: сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*, 2022. (37). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-68>

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

*Баклан Мирослав Анатолійович,
здобувач навчально-наукового інституту права та психології,
Національної академії внутрішніх справ*
Науковий керівник:
*Назаренко Ольга Анатоліївна,
старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права
навчально-наукового інституту права та психології,
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день Україна продемонструвала всьому світу, що її стійкість та витримка мають пріоритетне значення на шляху до збереження власної незалежності, а також потреби зміцнення національної безпеки в умовах воєнного стану. Саме тому, актуальними залишаються питання щодо проблем захисту територіальної цілісності та суверенітету держави, зокрема організації діяльності її інституцій в цьому напрямку, поряд з цим вмінні гарантувати дотримання прав і свобод громадян, які на даному етапі потребують особливої уваги та захисту. Оскільки, кожна сучасна демократична держава незважаючи на різні соціальні проблеми та виклики покликана працювати над тим, щоб забезпечувати права та свободи своїх громадян, навіть в тяжких кризових умовах, що можуть стосуватись в тому числі загроз у сфері національної безпеки. У зв'язку з чим, незважаючи на велику кількість вимірів та аспектів, які розкривають сутність самого поняття «національна безпека» з позиції військових, політологів, економістів, що висвітлюють її бачення, все ж доцільно здійснити саме теоретико-правовий аналіз національної безпеки України. Зокрема, за допомогою науково-правових поглядів розкрити юридичний зміст поняття «національна безпека».

Таким чином, як зазначають В.С. Хаустова та Н.В. Трушкіна національна безпека представляє собою рівень захищеності національних інтересів і цінностей держави від потенційних і реальних загроз, які можуть виникнути через воєнні дії, збройні конфлікти, війни і кібератаки, екологічні та техногенні катастрофи, демографічну кризу та природні катаклізми [1, с. 148]. На думку Б. Мельниченко та Н. Фігель національна безпека представляє собою багатокомпонентне та багаторівневе явище, що відображає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, держави та суспільства від потенційних та реальних загроз [2, с. 71]. Ю.П. Битяк пропонує розуміти під національною безпекою стан захищеності державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань із

боку окремих організацій, осіб і груп [3, с. 7]. Висвітлені авторами підходи акцентують увагу перш за все на національних інтересах, цінностях та захищеності держави від потенційних та реальних загроз, які потрібно контролювати з метою запобігання їх проявів.

Також, О.С. Власюк представляє у широкому розумінні національну безпеку України, як спосіб самозбереження українського народу, який досяг рівня організації у формі незалежної держави. Цей спосіб уможливує його вільне існування та саморозвиток, надійний захист від внутрішніх та зовнішніх загроз. Національну безпеку України можна визначити як систему державно-правових і суспільних гарантій стабільності життєдіяльності та розвитку українського народу загалом та кожного громадянина зокрема, захист їхніх базових цінностей та законних інтересів, джерел матеріального та духовного розвитку від можливих реальних та потенційних, внутрішніх та зовнішніх загроз [2, с. 70]. Відповідно до ч. 1 ст. 17 Конституції України зазначається, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [4]. Також, п. 9. ч. 1. ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» передбачає, що національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [5]. Загалом, варто відмітити, що національна безпека України відображає собою дійсний стан захищеності держави та громадян від різного роду можливих загроз, які обов'язково повинен бути підкріплений надійним нормативно-правовим механізмом для реагування на внутрішні та зовнішні фактори, що можуть загрожувати збереженню непохитності її конституційного ладу.

У процесі здійснення теоретико-правового аналізу важливо для розкриття сутності національної безпеки визначити безпосередніх суб'єктів та об'єктів національної безпеки. Так, варто підтримати систему суб'єктів забезпечення національної безпеки й оборони України, яку висвітлює О.В. Нестеренко, зокрема: 1) керуюча підсистема (Президент України); 2) керована підсистема - сили безпеки (розвідувальні та правоохоронні органи, сили цивільного захисту, державні органи спеціального призначення, наділені правоохоронними функціями, та інші органи); сили оборони (Збройні Сили України та інші утворені відповідно до чинного законодавства військові формування, розвідувальні та правоохоронні органи й органи спеціального призначення, наділені правоохоронними функціями); оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання; 3) допоміжні ланки системи (судові органи, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України тощо) [6, с. 37].

В свою чергу об'єктами національної безпеки є громадяни, а саме (їхні права і свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності), держава (її конституційний устрій, суверенітет і територіальна цілісність). До основних показників національної безпеки відносять: національну незалежність та суверенітет, розвиненість громадянського суспільства, територіальну цілісність держави, рівень демократизму, захищеність особи та дієвість законодавчої бази

правової держави [2, с.70]. Також, окремо варто зазначити про принципи забезпечення системи національної безпеки, які відіграють важливе значення для її існування. Так, до таких принципів за результатами наукового та законодавчого аналізу можна віднести: забезпечення пріоритету прав та свобод людини; дотримання балансу життєво важливих інтересів людини, суспільної групи, суспільства та держави; верховенства права та дотримання законності; забезпечення взаємної відповідальності людини, групи, суспільства та держави за вирішення питань забезпечення національної безпеки; ствердження пріоритету договірних (мирних) засобів у вирішенні конфліктів соціального, міжетнічного, міжконфесійного характеру на національному та міжнародному рівнях; чітке розмежування повноважень та відповідальності в системі державного управління національною безпекою; підтримання наукових досліджень у сфері забезпечення національної безпеки на належному рівні; адекватність і своєчасність проведення заходів щодо застосування національних інтересів наявним загрозам; гнучке й оперативне реагування на надзвичайні ситуації; активна участь у міжнародних структурах безпеки; дотримання територіальної недоторканості інших країн; повага суверенітету інших держав та невтручання в їхні внутрішні справи; дотримання норм міжнародного права і належне виконання міжнародних зобов'язань [7, с. 50-51]. Вище викладені принципи визначають фундаментальні засади, які мають особливе значення для забезпечення національної безпеки, а також представляють орієнтири для належної реалізації державних програм розвитку.

Отже, підсумовуючи всі вище висвітлені положення можна зазначити, що здійснення теоретико-правового аналізу національної безпеки України допомагає глибше зрозуміти саме її правову природу, а саме розкрити теоретичні підходи до визначення поняття, зазначити безпосередніх суб'єктів та поглянути на об'єкти, висвітлити перелік основних принципів на яких вона реалізовується. Оскільки, забезпечення національної безпеки є гарантом підтримання державного суверенітету, який сприяє встановленню політичної та загалом соціальної рівноваги. В сучасних умовах воєнного стану, як ніколи постає потреба швидкого реагування на існуючі виклики, залучення більшої кількості аналітики для зміцнення стійкості національної безпеки держави, яка буде гарантувати інтереси її населення в складних ситуаціях зовнішнього тиску. В сучасних реаліях повсякденного життя, навіть в кризових умовах національна безпека України представляється гідним прикладом захисту своєї незламності, разом з тим, ще й невпинної боротьби за незалежність та демократію.

Список використаних джерел

1. Хаустова В. Є., Н.В. Трушкіна Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «національна безпека» та її складових. *Проблеми економіки*. 2024. № 4. (62). С. 134-153
2. Мельниченко Б., Н. Фігель Основні підходи до розуміння «національна безпека». *Вісник Національного університету «Львівського політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. № 2 (30). С. 68-72

3. Макарчук В.В. Генеза поняття «національна безпека» в адміністративному праві. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 4/1. С. 5-8

4. Конституція України: Редакція від 28.06.1996. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

5. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

6. Нестеренко О. В. Система суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони України. *Право і безпека*. 2020. № 2 (77). С. 33–39.

7. Нашинець-Наумова А.Ю. Принципи забезпечення системи національної безпеки: конституційно-правовий аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2018. № 35. Т. 1. С. 50–53.

*Балаболко Анна Володимирівна,
студентка Маріупольського державного університету*

Науковий керівник:

*Мараховська Наталя Владиславівна,
доцент кафедри романо-германської філології
Маріупольського державного університету,
кандидат філологічних наук, доцент*

ТИПОЛОГІЯ ОСВІТНІХ РОЗРИВІВ ПРИ ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

В умовах глобалізації та розвитку цифрового суспільства володіння англійською мовою стає ключовою компетентністю, що визначає конкурентоспроможність молодшої людини на національному та міжнародному ринках праці. За словами Н. Іваненко та ін., англійська мова в Україні стає необхідною навичкою на всіх рівнях освіти [3, с. 81].

Водночас між різними групами учнів зберігаються суттєві освітні розриви – нерівність у доступі до якісного навчання, педагогічних ресурсів, технологій і можливостей саморозвитку. Як зазначає В. Паляголла, нерівний доступ до інформаційно- та досвіду вчителів поглиблює освітні прогалини [2, с.5].

Поняття «освітній розрив» (educational gap) визначається як розбіжність між очікуваними та фактичними результатами навчання, зумовлена соціальними, педагогічними або технологічними факторами. Як підкреслює О. Максименко, ефективність іншомовної освіти безпосередньо залежить від створення рівного навчального середовища та сучасної освітньої інфраструктури [5, с. 50].

У дослідженнях С. Бабушко [1, с. 231] та Н. Іваненко [3, с. 83] наголошується, що в Україні спостерігається нерівність формальних можливостей для оволодіння англійською як другою мовою. Водночас у роботі М. Єршова [2, с. 7] вказується, що цифровізація освіти відбувається

нерівномірно, що поглиблює існуючі освітні диспропорції. Таким чином, освітній розрив у мовній освіті має багатовимірну природу, де взаємодіють соціально-економічні, цифрові, психологічні та організаційні чинники.

Як зазначає С. Бабушко, формальні можливості для оволодіння другою мовою суттєво відрізняються залежно від соціального статусу та типу школи [1, с. 234]. Учні з родин із нижчим соціально-економічним становищем рідше мають змогу відвідувати приватні курси, мовні клуби чи користуватися платними онлайн-платформами. Це формує сталу різницю між міськими й сільськими школами. Згідно з точкою зору М. Єршова, у системі загальної середньої освіти України існує нерівномірна цифровізація та обмежена інформаційно-комунікаційна інфраструктура, що впливає на якість мовного навчання [2, с. 8]. Згідно з дослідженням І. Іванюк та О. Пінчук, близько третини батьків не мають доступу або навичок користування освітніми онлайн-середовищами шкіл, що свідчить про цифрову нерівність навіть у змішаному форматі навчання [4, с. 57]. Як підкреслюють В. Паращук та Т. Кавицька, більшість підручників з англійської мови для старшої школи містять переважно питання нижчого рівня складності, що не стимулює критичне мислення учнів [6, с. 59]. Нерівномірна кваліфікація вчителів, обмежена участь у програмах професійного розвитку та різна якість навчально-методичних матеріалів формують педагогічну нерівність між школами.

За словами Н. Іваненко [3, с. 85], рівень мотивації українських учнів до вивчення англійської залишається неоднорідним. Психолінгвістичні фактори – мовна тривожність, самооцінка, страх помилок – формують внутрішні бар'єри, які знижують ефективність навчання.

Продовжуючи думку О. Палиша, територіальні диспропорції, спричинені воєнними подіями, створюють додаткові освітні бар'єри: школи у прифронтових або віддалених регіонах мають суттєво менше ресурсів [7, с. 4].

Регіональна нерівність особливо проявляється у доступі до кваліфікованих викладачів, технічного забезпечення та освітніх проєктів міжнародного рівня.

Наявність освітніх розривів при вивченні англійської мови зумовлює низку негативних наслідків, а саме зниження середнього рівня володіння мовою серед випускників, зростання соціальної та освітньої стратифікації, зменшення конкурентоспроможності України у глобальному освітньому просторі.

Співзвучними є погляди UNDP (United Nations Development Programme – Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй) на те, що цифрова нерівність обмежує можливості для отримання освіти, працевлаштування та громадянської активності [8]. Наразі основними шляхами для подолання освітніх розривів на рівні держави є інвестиції в цифрову інфраструктуру шкіл, підтримка освітніх закладів із низькими показниками успішності, створення безкоштовних національних онлайн-платформ для вивчення англійської.

На рівні педагогічної практики це підвищення кваліфікації вчителів англійської мови, розробка адаптивних методик навчання, оновлення підручників та матеріалів відповідно до CEFR (Common European Framework of Reference for Languages – Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти).

На рівні учнів і родин – розвиток мотивації до самостійного вивчення мови, популяризація неформальної освіти (мовні клуби, онлайн-курси, волонтерські програми). Згідно з дослідженнями UNDP, подолання цифрового розриву вимагає підходу, орієнтованого на людину, заснованого на рівному доступі та цифровій грамотності [8].

Узагальнюючи думки науковців, доцільно зазначити, що розриви у процесі вивчення англійської мови у середній школі мають комплексний характер. Як можемо бачити, опрацювавши літературні джерела, типологія освітніх розривів охоплює соціально-економічні, цифрові, педагогічні, мовно-психологічні та регіональні аспекти. Системне подолання розривів можливе лише за умов взаємодії держави, школи, учнів і батьків. Рівний доступ до якісного навчання англійської мови є ключовим чинником формування людського капіталу та інтеграції України до глобального освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Babushko S. Challenge for Ukrainian researchers: English as a second language. *Biblioteka Nauki*, 2016. С. 231–238. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/2004961.pdf>
2. Paliagolla W. W. N. C. K., Wickramarachchi A. P. Constraints of using ICT in school education. *arXiv preprint*, 2019. 10 с. URL: <https://arxiv.org/abs/1901.01579>
3. Ivanenko N. V., Borysenko O. A., Herasymenko Yu. A. The English language in Ukraine: challenges and achievements according to the English Proficiency Index. *Zakarpattia Philological Studies*, 2023. Вип. 32. С. 81–86. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2023.32.1.14.
4. Ivaniuk I. V., Pinchuk O. P. The use of the digital environment of secondary school by parents in a blended learning format during the war in Ukraine. *CEUR Workshop Proceedings*, 2025. Vol. 4043. С. 53–58. URL: <https://ceur-ws.org/Vol-4043/paper13.pdf>
5. Maksymenko O. O. Foreign languages in school education: European and Ukrainian trends. *Education: Modern Discourses*, 2021. № 4. С. 50–65. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730376/>
6. Parashchuk V., Kavytska T. Instructional potential of questioning in Ukrainian secondary school English textbooks. *Ars Linguodidacticae*, 2025. Т. 15, № 1. С. 51–66. URL: <https://journals.uran.ua/ald/article/download/332648/321653/772019>
7. Palysh O. Bridging the educational gap in Ukrainian schools under crisis conditions. *Pedagogical and Psychological Sciences*, 2023. С. 1–7. URL: <https://pps.udpu.edu.ua/article/view/288422>
8. United Nations Development Programme. Bridging the Digital Divide in Ukraine: A Human-Centric Approach. UNDP Ukraine, 2020. URL: <https://www.undp.org/ukraine/blog/bridging-digital-divide-ukraine-human-centric-approach>

*Банделюк Артем Русланович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

СТРАТЕГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ М'ЯКОЇ ВЛАДИ: ІСТОРИЧНІ ПРИКЛАДИ ТА СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КЕЙС

У сучасних умовах глибокої трансформації суспільних відносин, цифровізації публічного управління та загострення гібридних загроз стратегічна комунікація поступово утверджується як самостійний і системоутворювальний інструмент публічної влади. Її значення виходить далеко за межі інформаційного супроводу управлінських рішень, оскільки стратегічна комунікація безпосередньо пов'язана з формуванням довіри до держави, легітимацією владних рішень і консолідацією суспільства навколо спільних цінностей і смислів [2].

Особливої ваги стратегічна комунікація набуває у зв'язку з концепцією м'якої влади (soft power), яка ґрунтується на здатності держави впливати на поведінку інших суб'єктів не шляхом примусу, а через привабливість власної моделі розвитку, політичних і правових цінностей, культури та способу життя [6, с. 5]. У цьому контексті стратегічна комунікація виступає інструментом трансляції та закріплення таких цінностей, забезпечуючи їх сприйняття як усередині країни, так і за її межами.

У сучасному теоретико-правовому дискурсі стратегічна комунікація розглядається не як сукупність окремих інформаційних заходів, а як інтегрований механізм реалізації публічної влади, що поєднує правові, управлінські, політичні та комунікаційні компоненти [3, с. 41–43]. Саме така комплексність дозволяє їй виконувати функції не лише інформування, а й формування смислового простору, в межах якого вибудовується взаємодія між державою та суспільством.

Історичний аналіз свідчить, що елементи стратегічної комунікації використовувалися задовго до появи самого терміна. У період античності публічні виступи політичних лідерів, символіка влади, правові тексти та ритуали виконували функцію легітимації політичного порядку та формування лояльності громадян. У середньовіччі значну роль у стратегічній комунікації відігравали релігійні наративи та символи, які забезпечували ціннісну єдність суспільства. У ХХ ст. стратегічна комунікація набула інституціоналізованого характеру. Провідні держави світу почали цілеспрямовано використовувати культурну дипломатію, міжнародне мовлення, освітні обміни та інформаційні кампанії як складники державної політики. Показовим є досвід Сполучених Штатів Америки періоду «холодної війни», коли через культуру, мас-медіа та

освітні програми формувався привабливий образ демократичної моделі розвитку, що значною мірою визначив результати глобального ідеологічного протистояння [4, с. 18–20]. Разом із тим історичний досвід демонструє й потенційні загрози стратегічної комунікації, пов'язані з її використанням як інструменту пропаганди, маніпуляції та дезінформації. Саме тому в сучасних демократичних державах стратегічна комунікація дедалі більше пов'язується з принципами верховенства права, правдивості, прозорості та поваги до гідності людини. У цьому сенсі вона набуває нормативного виміру, стаючи частиною правової культури та механізму захисту прав людини [1, с. 219–221].

Для України проблематика стратегічної комунікації набула особливої актуальності після 2014 р., а з початком повномасштабної агресії Російської Федерації у 2022 р. стала одним із ключових інструментів забезпечення національної безпеки. У відповідь на масштабні інформаційні атаки держава була змушена формувати цілісну систему стратегічних комунікацій, спрямовану на протидію дезінформації, захист національного інформаційного простору та мобілізацію суспільства [5].

Сучасний український кейс демонструє унікальний приклад поєднання стратегічної комунікації та м'якої влади в умовах війни. Україна послідовно апелює до універсальних цінностей свободи, гідності, верховенства права та права на самовизначення, що дозволило сформувати потужну міжнародну коаліцію підтримки. У цьому процесі стратегічна комунікація виконує не лише інформаційну, а й ціннісно-консолідаційну функцію, сприяючи зміцненню внутрішньої єдності суспільства та довіри до державних інституцій [1; 2].

Важливою особливістю українського досвіду є активна участь у стратегічній комунікації не лише органів державної влади, а й інститутів громадянського суспільства, волонтерських рухів, експертного середовища та медіа. Така багаторівнева модель комунікації свідчить про поступовий перехід від ієрархічного до мережевого формату публічної влади, у межах якого держава виступає координатором, а не єдиним суб'єктом комунікаційного впливу.

Отже, стратегічна комунікація як інструмент м'якої влади є складним багатовимірним феноменом, що поєднує історичний досвід, правові механізми та сучасні інформаційні технології. Український досвід переконливо свідчить, що в умовах гібридної війни ефективна стратегічна комунікація здатна не лише протидіяти зовнішнім загрозам, а й формувати нову модель державної суб'єктності, засновану на цінностях, довірі та праві. Подальше наукове осмислення цього досвіду є перспективним напрямом досліджень у сфері публічного управління, національної безпеки та теорії права.

Список використаних джерел

1. Кривицький Ю. В. Забезпечення прав людини як мета правової реформи в умовах воєнного стану та післявоєнний період. *Альманах права*. 2025. Вип. 16. С. 219–227. DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-219-227
2. Кривицький Ю. В. Вступ до методології дослідження правової реформи. *Інформаційна безпека суспільства в умовах дії правового режиму воєнного*

стану та повоєнний період : зб. матеріалів (Київ, 29 трав. 2025 р.) / редкол. : О. С. Тарасенко та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 56–59. URL: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/37700>

3. Почепцов Г. Г. Стратегічні комунікації: стратегія, структура, зміст. Київ : Альтерпрес, 2016. 304 с.

4. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2017. 496 с.

5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» від 9 грудня 2022 р. № 1155-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>

6. Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York : PublicAffairs, 2004. 191 p.

Бойко Артем Сергійович,

студент навчально-наукового

інституту права та психології

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Назаренко Ольга Анатоліївна,

старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права

навчально-наукового інституту права та психології,

Національної академії внутрішніх справ

кандидат юридичних наук

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ВІДНОСИН УКРАЇНИ І НАТО

На сьогоднішній день не втрачає своєї актуальності дослідження питання історичного аспекту становлення відносин між Україною та Організацією Північноатлантичного договору (НАТО). Вони почали формуватися з моменту здобуття Україною незалежності після розпаду Радянського Союзу в 1991-му році. Відтоді розвиток відносин між Києвом і Північноатлантичним альянсом пройшов через 5 умовних етапів: 1) 1991-1997 рр.(початок партнерства); 2) 1998-2004 рр.(розширення співробітництва і політичне зближення; 3) 2005-2013 рр.(коливання курсу та пошук балансу); 4) 2013-2018 рр.(перелом і відновлення стратегічного партнерства); 5) 2019-2025 рр.(поглиблення співпраці).

Так, перший етап 1991-1997 рр., який пов'язується з моментом після проголошення незалежності України та розпаду СРСР, держави-члени НАТО визнали суверенітет України. Це стало відправною точкою для встановлення двосторонніх відносин між Україною та Альянсом. Проте, варто зазначити, що

відносини України та НАТО набули офіційного статусу тільки в грудні 1991-го року, коли Україна після відновлення незалежності приєдналося до Ради північноатлантичного співробітництва (пізніше перейменовану на Раду євроатлантичного партнерства), адже це була перша угода про встановлення двосторонніх відносин України й НАТО.

Також, не менш важливою угодою, яку уклали Україна та НАТО в період з 1991-го по 1997-й роки є «Партнерство заради миру», яку Україна підписала першою з-поміж всіх інших країн СНД 8-го лютого 1994-го року. Саме ця програма відкрила шлях для практичної співпраці у військовій сфері, проведення спільних навчань, обміну досвідом тощо. Вже з 1995 року розпочалося проведення спільних українсько-натівських навчань на території України та встановлено регулярні контакти між Збройними силами України та структурами Північноатлантичного альянсу. І, напевно, найважливіший документ, який був підписаний в цей період – Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО. Ця хартія мала одну з найвизначніших ролей, адже саме згідно їй НАТО визнало незалежність, суверенітет, територіальну цілісність України, а також стратегічну важливість партнерства.

Про цей період Валерій Щурін висловив таку думку, що зазначений етап зводився до розбудови нормативно-правових, а також інституційних осередків й, крім того, окреслення теоретико-концептуального базису державної політики загалом, відзначався ще й тим, що в українській владі і суспільства на деякий час зростало прагнення дистанціюватися від Москви. Також існувала недостатня кількість інформаційної пропаганди стосовно прийняття присяги на вірність народу України, стосовно положення Законів України з воєнних питань і розбудови Збройних сил теж не існувало роз'яснювальної політики серед громадян, не кажучи про Організацію Північноатлантичного договору, що вимагала роз'яснювальних заходів. Посольством Сполучених Штатів Америки було засвідчено свою повагу до сформованого Міністерства оборони України, головне завдання котрого в мирний період – втілення державної політики з питань оборони й військового будівництва, хоч головна Концепція знаходилася ще на етапі напрацювання. В Україні була мета налагодити міцні відносини між вищим воєнним і політичним керівництвом Альянсу, обговорювалися питання, що були в інтересах як НАТО, так і України. Будь-яка комунікація України з НАТО спричиняла в російського керівництва підозри. 1994 року між НАТО та Російською Федерацією виникла замаскована напруженість з обох сторін, а в січні на Брюссельському саміті НАТО було опубліковано нову стратегічну лінію Альянсу, котрий тоді здійснював функцію оборонної інтеграції, поки Євросоюз об'єднував Європу в політичному та економічному аспектах. В НАТО було оголошено про своє подальше розширення на Схід, через це виявилось реальним членство посткомуністичних та пострадянських держав у трансатлантичному союзі і в економічному, і в оборонному планах [1, с. 16].

Отже, перший етап став фундаментом усіх подальших відносин – саме тоді Україна вперше задекларувала намір співпрацювати із західною системою безпеки та заклала підвалини для свого майбутнього курсу на євроатлантичну

інтеграцію. На другому етапі 1998-2004 рр. в цей період відбувається поглиблення співпраці на різних рівнях. Україна та НАТО розвивають інституційні формати: регулярні консультації, участь у спільних проєктах і навчаннях, залучення до миротворчих операцій. Також змінюється характеристика партнерства з більш формального до прагнення політичного зближення.

Можна вважати, що цей період доцільно назвати будівництвом фундаменту державності й переорієнтації України на захід. Україна тоді мусила балансувати між внутрішніми проблемами (державне будівництво, економічна криза, політична нестабільність) і зовнішнім тиском. В таких умовах глибокого й стратегічного курсу на Альянс чекати було нереалістично. Важливим здобутком стало те, що замість ситуативних контактів було створено сталі інституції й формати, які пізніше дозволили швидше реагувати на зміни. Але водночас тут можна віднайти втрачену можливість. Слід зазначити, що тоді могло бути чіткіше прописане довгострокове бачення реформ у оборонній сфері (щоб швидше досягати сумісності зі стандартами НАТО). Утім, в цілому, цей етап мав позитивний вплив, адже без нього подальші кроки були б неможливі.

Так, Л. Алексієвець та М. Аліксієвець у своїй праці зазначають, що новий етап у відносинах між Україною й НАТО розпочався з утворенням 1998 р. спільної робочої групи з питань оборонної реформи та відкриття у квітні наступного року в Києві Офісу зв'язку НАТО в Україні, діяльність якого спрямували на тісніше налагодження контактів і співпраці українських державних установ, міністерств та відомств із відповідними структурами альянсу. Офіс сприяв реформуванню оборонної галузі в Україні та її участі у програмі «Партнерство заради миру». Для модернізації двосторонніх угод з альянсом в Україні було прийнято кілька винятково важливих законодавчих актів. Так, наприкінці 1998 р., президент України Л. Кучма затвердив державну програму співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору на період до 2001 р.; 23 квітня 1999 р. український парламент ухвалив постанову «Щодо відносин України і Організації Північноатлантичного договору (НАТО)». В обох документах зазначалося, що стратегічною метою нашої країни є повномасштабна інтеграція до європейських та євроатлантичних структур і повноправна участь у системі загальноєвропейської безпеки [2, с. 133] Отже, другий етап став періодом інституційного закріплення партнерства – Україна перейшла від декларацій до реальних механізмів взаємодії, але ще не наважилася на чіткий політичний вибір щодо членства.

На третьому етапі у період 2005-2013 рр. події Помаранчевої революції 2004 року ознаменували політичний зсув у бік Заходу. Нове керівництво на чолі з Віктором Ющенком проголосило стратегічний курс на вступ до НАТО. У 2008 році на Бухарестському саміті лідери Альянсу офіційно заявили, що Україна стане членом НАТО в майбутньому.

Це був важливий політичний сигнал підтримки, однак відсутність внутрішнього консенсусу й низький рівень підтримки населення завадили Києву отримати План дій щодо членства. Після зміни влади у 2010 році

політика різко змінилася - нова адміністрація Януковича В. Ф. проголосила позаблоковість, фактично заморозивши активну взаємодію з Альянсом.

З позиції Т.В. Мелешенко зазначається євроатлантичну інтеграцію було призупинено у зв'язку з політикою уряду, який очолив В. Янукович у 2006 р. і який повернув курс на зближення з Росією. Під час свого візиту до Брюсселю у 2006 р. він відмовився від приєднання до Плану дій щодо набуття Україною членства в НАТО. У свою чергу Росія вдалася до погроз у разі прагнення України вступити до НАТО. Зокрема міністр оборони Росії С. Іванов під час візиту до Києва у грудні 2006 р. озвучив, що вступ України до НАТО матиме «негативні наслідки» для її відносин з Росією. Росія бачила Україну чи то у Митному союзі чи Євразійському економічному союзі, який вона намагалася створити. У подальшому для України це матиме негативні наслідки, вона втратила можливість отримати гарантії незалежності. Закріпивши позаблоковий статус і розвернувши політику в бік Москви, В. Янукович, вже за часи свого президенства, остаточно підважив українську безпеку [3, с. 119]. Отже, третій етап відзначився різкими коливаннями зовнішньополітичного курсу - від амбітного прагнення до членства до відвертого згортання співпраці. Саме в цей час стало зрозуміло, що без внутрішньої єдності та стабільної політичної волі інтеграція в НАТО неможлива.

На четвертому етапі 2013-2018 рр. російська агресія проти України у 2014 році стала точкою неповернення у відносинах з НАТО. Збройний конфлікт на Донбасі та анексія Криму показали, що політика нейтралітету не гарантує безпеки. У цих умовах Україна різко активізувала співпрацю з Альянсом - було започатковано Комплексний пакет допомоги НАТО, проведено сотні спільних навчань, розпочато глибоку реформу сектора безпеки та оборони за стандартами НАТО. Альянс, у свою чергу, посилив консультативну, технічну й матеріальну підтримку, зокрема у сферах кіберзахисту, логістики та медичної евакуації.

Вчений О. Аніщенко визначає такі тенденції співробітництва України та НАТО, як зростання рівня інтенсивності військової співпраці, використання створених та формування нових механізмів і програм військової співпраці з урахуванням змін в безпековому середовищі, трансформацій у військовій сфері, позитивна еволюція характеру воєнно-політичних відносин: від рівня партнерства до перспективи членства в НАТО, активізація військового співробітництва у напрямках, які безпосередньо впливають на розвиток Збройних Сил України та наближення їх за рівнем сумісності до стандартів НАТО, розширення сфер військового співробітництва в інтересах забезпечення обороноздатності України [4, с. 126]. Отже, четвертий етап став періодом практичного зближення - НАТО стало ключовим безпековим партнером України, а співпраця перейшла з політичного рівня у сферу реальної оборонної взаємодії.

На п'ятому етапі 2019-2025 рр. після президентських і парламентських виборів 2019 року євроатлантичний вектор був офіційно закріплений у Конституції України як стратегічна мета держави. Цей крок став свідченням політичної зрілості та незворотності обраного шляху. У 2020 році Україна

отримала статус партнера з розширеними можливостями НАТО, що дозволило брати участь у спільних оперативних плануваннях, місіях і навчаннях на рівні держав-членів. Водночас тривали реформи у сфері оборони, боротьби з корупцією та демократичного контролю над Збройними силами України - ключові умови для подальшої інтеграції.

Під час війни 2022 року співпраця стала особливо практичною: НАТО надає технічну та матеріальну допомогу, проводить навчання, консулює у сфері оборони та кібербезпеки. Було створено нові формати взаємодії, зокрема спільний центр JАТЕС, а також підписано Ukraine Compact та інші угоди, які підкреслюють стратегічну підтримку Альянсу. Одночасно Україна адаптує своє законодавство та структури під стандарти НАТО, щоб забезпечити сумісність і готовність до майбутнього членства.

Попри активну співпрацю, залишається невирішеною проблема офіційного надання Україні Плану дій щодо членства, а війна ускладнює швидку інтеграцію та реформування. Проте цей період демонструє, що НАТО та Україна не лише співпрацюють на політичному рівні, а й успішно реалізують практичні заходи для посилення обороноздатності країни.

На думку Ю.П. Стрижук та М.І. Шпура в умовах повномасштабної війни, розв'язаною РФ у лютому 2022 р. Україні вдалось значно розширити міжнародне співробітництво в оборонній сфері. На сучасному етапі розвитку відносин НАТО надає першорядного значення підтримці всеосяжних перетворень у галузі безпеки і оборони в Україні. Ці реформи мають вирішальне значення для розвитку України. Російська агресія змінила чинну архітектуру безпеки, змусила переглянути стратегії та оборонні плани в Європі, а також бачення майбутнього безпекового порядку, тож подальші взаємини України і НАТО можуть стати одними з ключових для підтримання стабільності в трансатлантичному регіоні [5, с. 123]. Таким чином, п'ятий етап відзначився переходом від декларативного партнерства до стратегічної та практичної взаємодії. Україна закріпила курс на членство, отримала системну підтримку НАТО та підготувала основу для майбутньої інтеграції, що робить цей етап ключовим для безпеки та євроатлантичного майбутнього країни.

Отже, підсумовуючи все вище викладене можна зробити висновок, що історичний аспект становлення відносин України та НАТО розкриває поетапний розвиток партнерства, зумовлений прагненням нашої держави забезпечити власну надійну безпеку, територіальну цілісність та незалежність. Протягом зазначених п'яти етапів становлення відносин між Україною та НАТО варто відмітити, що вони поглиблювались під впливом як зовнішніх викликів, які пов'язувались із загрозами національній безпеці, так і проведенням внутрішніх реформ. Взаємодія між Україною та НАТО посприяла наближенню стандартів безпеки та оборони до євроатлантичних, а також в кризових умовах сьогодні допомогти своєю міжнародною підтримкою.

У контексті сучасних політичних процесів продовжує тривати еволюція розвитку цих відносин, яка спрямовується на досягнення стабільної стратегічної взаємодії, що має невід'ємне значення для забезпечення

національної безпеки України, захисту прав та свобод громадян, які проживають на її території, а також їх надійного європейського майбутнього.

Список використаних джерел

1. Щурін В. Історія становлення та розвитку відносин України та НАТО. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2023. Т. 34 (73). № 2. С. 14–20.
2. Алексієвець Л., Алексієвець М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991-2019 рр.: історичний аспект. *Український історичний журнал*. 2020, № 1. С. 126-142
3. Мелещенко Т. Україна-НАТО: проблеми і перспективи партнерства. *Проблеми всесвітньої історії* 2023. № 4. С. 113–127.
4. Аніщенко О. Сучасні тенденції військового співробітництва Збройних сил України з НАТО та ЄС. *Воєнно-історичний вісник*, 2021. № 4. Т. 42. С. 117–133
5. Стрижук Ю. Співробітництво України з НАТО : історична ретроспектива та сучасність. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2022. № 3 (76). С. 118–127.

Борисенко Максим Дмитрович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОФІЛАКТИКА НАСИЛЬСТВА ЯК ЕЛЕМЕНТ КУЛЬТУРИ ПРАВ ЛЮДИНИ

Насильство в сучасному суспільстві є складним соціально-правовим явищем, що має багатовимірні прояви – від фізичного та психологічного примусу до структурних і дискримінаційних форм. Домашнє насильство та насильство за ознакою статі підривають фундаментальні засади прав людини, зокрема принципи гідності, рівності та недискримінації. За таких умов профілактика насильства постає як ключовий елемент культури прав людини, зорієнтований на запобігання порушенням, а не лише на реагування на їх наслідки [1, с. 112–115]. Формування ненасильницьких цінностей у суспільстві

є тривалим соціокультурним процесом, що ґрунтується на визнанні гідності кожної людини та неприпустимості будь-яких форм примусу. Ненасильницькі цінності охоплюють не лише відмову від фізичного насильства, а й неприйняття психологічного тиску, мови ворожнечі та дискримінаційних практик. Саме культура прав людини створює нормативно-ціннісну основу для такого підходу, поєднуючи правові стандарти з моральними орієнтирами та соціальними установками [4, с. 28–31].

Визначальну роль у формуванні ставлення до насильства відіграє освіта. Через систему формальної й неформальної освіти здійснюється соціалізація особи, формування правосвідомості, толерантності та навичок ненасильницького вирішення конфліктів. Освітні програми з прав людини, громадянської освіти та гендерної рівності сприяють усвідомленню того, що насильство і дискримінація є несумісними з демократичними цінностями та принципами правової держави [4, с. 56–59]. Важливим чинником впливу на суспільні уявлення про насильство є засоби масової інформації. ЗМІ можуть як відтворювати стереотипи та нормалізувати агресивні моделі поведінки, так і виконувати превентивну функцію, поширюючи інформацію про права людини, механізми захисту та відповідальність за насильницькі дії [5].

Не менш значущою є роль виховання в сім'ї та громаді, де закладаються первинні уявлення про взаємоповагу, рівність і допустимі способи розв'язання конфліктів. Поширення практик позитивного батьківства, ненасильницької комунікації та медіації сприяє зниженню толерантності до насильства й формуванню соціального середовища, заснованого на співпраці та солідарності [3, с. 72–75]. Культура прав людини відіграє ключову роль у запобіганні дискримінації, яка часто є підґрунтям для різних форм насильства. Усвідомлення рівності прав незалежно від статі, віку, походження чи інших ознак формує суспільну нетерпимість до дискримінаційних практик і насильницької поведінки. У цьому контексті профілактика насильства тісно пов'язана з реалізацією антидискримінаційної політики та підвищенням рівня правової культури населення [1, с. 214–218]. Нормативною основою державної політики у сфері профілактики насильства є Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, яка передбачає комплекс превентивних, освітніх і соціальних заходів [2]. Програма акцентує увагу на формуванні культури нульової толерантності до насильства, розвитку міжвідомчої взаємодії та активному залученні громадянського суспільства.

Отже, профілактика насильства як елемент культури прав людини є багатовимірним процесом, що поєднує освітні, виховні, інформаційні та правові інструменти. Формування ненасильницьких цінностей, відповідальна роль освіти й ЗМІ, а також реалізація державних програм створюють необхідні передумови для запобігання насильству та утвердження поваги до прав і гідності людини в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Основні права людини: німецько-український правовий вимір :

монографія / М. В. Савчин та ін. / За ред. Р. С. Мельника. Одеса : Гельветика, 2022. 404 с.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» від 24 лютого 2021 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>

3. Левченко К. Б. Запобігання та протидія домашньому насильству: теорія і практика. Київ : ФОП Клименко, 2020. 180 с.

4. Тихомиров О. О. Права людини: інформаційний вимір : монографія. Одеса : Юридика, 2023. 304 с.

5. UNICEF. Ending Violence Against Children: Global Evidence and Practice. New York, 2019.

*Гаврилюк Павло Тарасович,
курсанти навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Ценов Дмитро Дмитрович,
курсанти навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Дорощук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

РОЛЬ РУХУ «ШІСТДЕСЯТНИЦТВА» У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Рух «шістдесятництва» посідає особливе місце в історії українського національного відродження ХХ століття. Його значення виходить далеко за межі літератури чи мистецтва – це був моральний прорив, духовне та інтелектуальне піднесення, яке підготувало ґрунт для відновлення державної незалежності України. Ця доповідь присвячена аналізу того, яку роль відіграла діяльність шістдесятників у збереженні та розвитку української національної ідентичності, еволюції національної свідомості та як вона вплинула на наступні покоління, які врешті здійснили політичний прорив 1991 року.

Після смерті Йосипа Сталіна у 1953 році в Радянському Союзі розпочалася доба так званої «відлиги», яка відкрила можливості для часткової лібералізації суспільного життя. Люди вперше за багато десятиліть відчули певне послаблення цензурних обмежень, що дало змогу відкритіше висловлюватися,

порушувати раніше заборонені теми, та по-новому, більш критично і об'єктивно, осмислювати історичне минуле. Для України цей період став поштовхом до творчого та духовного відродження. Сформувалося покоління молодих поетів, художників, режисерів, філософів і науковців, які не хотіли миритися з культурною ізоляцією, заборонами та політикою русифікації. Саме на цьому тлі виникає рух, який згодом отримав назву «шістдесятництво».

Шістдесятники не ставили за мету знищення радянської системи. Більшість із них спершу щиро вірили в можливість її гуманізації та побудови «соціалізму із людським обличчям» [1, с. 454]. Вони закликали до свободи творчості, поваги до людської гідності, рівності всіх народів СРСР. Однак дуже швидко їхня діяльність набула виразного національного змісту, адже саме в Україні питання мови, культури та історичної пам'яті були особливо болючими. Політика русифікації, контроль над освітою, літературою й мистецтвом, обмеження свободи слова – усе це створювало перешкоди для розвитку української культури. Шістдесятники стали тими, хто відкрито виступив проти цього тиску. Духовними лідерами руху стали поети Василь Симоненко та Ліна Костенко. В. Симоненко у своїх творах сміливо говорив про справедливість, гідність людини і свободу, засуджував брехню та лицемірство тоталітарної системи. Його знаменитий вірш «Ти знаєш, що ти – людина?» повертав читачам віру у власну цінність, у можливість бути собою. Ліна Костенко стала символом жіночої сили та незламності. Її поезія засновувалася на високих моральних принципах, на глибокому історичному корінні української культури. Вона однією з небагатьох не піддавалася цензурі, не зрікалася принципів і своїм прикладом надихала інших [2]. Поруч творили також Іван Драч, Микола Вінграновський, Алла Горська, Євген Сверстюк, Іван Світличний та багато інших талановитих митців. Важливу роль відіграла художниця Алла Горська, яка відома не лише своїми мистецькими роботами, а й активною громадянською позицією. Вона допомагала родинам репресованих, брала участь у розслідуванні масових поховань жертв сталінських репресій у Биківні. Її вбивство у 1970 році стало показовим актом залякування діячів українського культурного відродження.

Особливої уваги заслуговує творчість Василя Стуса – поета, якого по праву називають совістю української нації. В. Стус послідовно виступав проти порушення прав людини, проти політики придушення української культури. Він не зрікся своїх переконань навіть у неволі, де провів більшу частину життя. У таборах його поезія набувала глибокого філософського та патріотичного змісту. Стус помер у карцері в 1985 році, ставши мучеником української свободи. Організаційним осередком руху стали клуби творчої молоді – «Сучасник» у Києві та «Пролісок» у Львові. Саме там відбувалися літературні вечори, виставки, дискусії, покази фільмів, що створювали атмосферу інтелектуального піднесення та свободи думки [2]. Водночас ці клуби швидко опинилися під пильним наглядом КДБ, адже саме в їх межах формувалися неформальні осередки культурно-національного відродження, які радянська влада прагнула контролювати. У 1965 році влада розпочала масові арешти інтелігенції. Ці події стали переломним моментом: рух шістдесятників почав

перетворюватися на дисидентський. Першою відомою акцією протесту став виступ Івана Дзюби, Василя Стуса та В'ячеслава Чорновола під час прем'єри фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків» у Києві. Вони відкрито заявили про політичні репресії, чим викликали жорстку реакцію влади і хвилю нових арештів. Саме Дзюба стає автором культової праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?», у якій доводив системність політики знищення української мови та культури [3]. Ця праця посіла важливе місце у формуванні української національної ідеї другої половини ХХ століття та справила помітний вплив на розвиток українського національно-визвольного руху.

Серед інших учасників руху вагомий внесок зробили Євген Сверстюк – філософ, публіцист, автор морально-філософських есеїв; Левко Лук'яненко – політичний діяч, який за свою діяльність отримав смертний вирок, замінений на 15 років ув'язнення. Саме Левко Лук'яненко став одним із авторів Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р., що символічно пов'язує шістдесятників із державотворенням.

Ідеї шістдесятників не зникли з посиленням радянської цензури в 1970-х роках. Навпаки, вони були підхоплені новою хвилею правозахисників – членами Української Гельсінської групи, заснованої у 1976 році [4, с. 482]. Саме ця група стала основою організованої боротьби за права людини та національні свободи в Україні. Подальший розвиток цих ідей проявився у створенні Народного Руху України наприкінці 1980-х років – першої масової політичної сили, яка відкрито виступила за незалежність.

Таким чином, рух шістдесятництва відіграв ключову роль у формуванні нової української інтелігенції, яка не лише усвідомлювала свою національну ідентичність, але й була готова її захищати. Він повернув українцям віру в самих себе, у свою культуру, мову та право на власну державу. Ще в 1960-х роках шістдесятники створили моральну платформу, без якої неможливими були б ані правозахисний рух 1970–1980-х років, ані політичний прорив 1991 року. Їхня діяльність довела, що навіть у тоталітарних умовах можна залишатися вірним правді та служити своєму народові. Завдяки мужності, жертвності та непохитності шістдесятників ми сьогодні живемо у незалежній Україні. Їхня творчість стала духовною опорою, а їхня громадянська позиція – дороговказом для майбутніх поколінь. Таким чином, рух шістдесятництва посів важливе місце серед чинників, що сприяли відновленню української державності.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Д. Історія України : посіб. Київ: Академвидав, 2008. 686 с.
2. У вирі шістдесятницького руху: Погляд з відстані часу / ідея та упоряд. В. М. Квітневий. Львів : Каменяр, 2003. 128 с.
3. Іван Дзюба – талант і доля : біобібліогр. нарис Національна парламентська бібліотека України ; бібліограф-уклад. Т. М. Заморіна. Київ : Київська правда, 2005. 118 с.

4. Новітня історія України (1900–2000): підруч. / А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. М. Литвин та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Вища школа, 2002. 719 с.

*Гілберт Міра Миколаївна,
здобувачка інституту заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Тихомиров Денис Олександрович,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент*

НАЛЕЖНЕ ВРЯДУВАННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ МОДЕЛІ ДЕМОКРАТИЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Досвід, накопичений Радою Європи та іншими міжнародними організаціями у сфері належного врядування, має велике значення для формування сучасної моделі демократичного управління. Зокрема, правова база Ради Європи, що охоплює питання демократії, прав людини та верховенства права, стала фундаментом для розвитку концепції належного врядування як ефективного і прозорого механізму взаємодії влади з громадянськістю. Ця модель передбачає тісну співпрацю між органами влади, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами. Її головна мета – забезпечити загальне благополуччя, правопорядок і довіру в суспільстві. Саме завдяки таким підходам публічне управління стає більш відкритим, відповідальним і орієнтованим на потреби людей [1]. Рекомендація № R(80)2 Комітету міністрів Ради Європи від 11 березня 1980 р. дійсно є важливим документом, що встановлює базові принципи здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами. Цей документ спрямований на забезпечення справедливості, правової визначеності та захисту прав людини в адміністративному процесі. Рішення мають прийматися об'єктивно, без упередженості, з урахуванням лише тих обставин, які мають безпосереднє значення для конкретної справи. Важливо, щоб адміністративні органи не допускали дискримінації, дотримувалися принципу рівності перед законом і забезпечували належний баланс між наслідками своїх рішень та цілями, яких прагнуть досягти. Ці принципи є основою належного врядування і сприяють формуванню довіри громадян до державних інституцій [5].

У 2005 році, під час третього саміту Ради Європи у Варшаві, глави держав та урядів країн-членів підтвердили важливість ефективної демократії та належного врядування як ключових чинників для розвитку сучасного суспільства. У своїй декларації вони наголосили, що саме ці принципи є

основою для запобігання конфліктам, забезпечення стабільності, а також для стимулювання економічного та соціального поступу. Ця позиція Ради Європи підкреслює, що належне врядування – це не лише адміністративна ефективність, а й глибока повага до прав людини, участі громадян та принципів верховенства права [3]. Ухвалення Європейської стратегії стало важливим етапом у зміцненні місцевої демократії, оскільки вона визначає ключові орієнтири для розвитку самоврядування в європейських країнах, зокрема й в Україні. Однією з головних умов успішного реформування системи місцевого самоврядування є здатність органів місцевої влади ефективно виконувати дедалі ширший спектр повноважень, які передаються їм від центральних органів. Такий підхід сприяє не лише підвищенню рівня довіри до влади, а й формуванню активних, відповідальних громад, здатних впливати на процеси розвитку своїх територій [4, с. 213]. Належне демократичне врядування на місцевому рівні базується на принципах відкритості, справедливості та рівності. Його фундаментом є чесне проведення виборів, які мають відповідати міжнародним стандартам і національному законодавству, виключаючи будь-які форми фальсифікації. Особлива увага приділяється тому, щоб голос кожного був почутий, зокрема представників найбільш вразливих і соціально незахищених груп. Це стосується не лише загальних питань, а й таких важливих аспектів, як розподіл ресурсів. Прийняття рішень здійснюється на основі волі більшості, але при цьому обов'язково враховуються права та законні інтереси меншості, що є ознакою зрілої демократії та поваги до принципу верховенства права [1, с. 11]. Права людини, культурне різноманіття та соціальна згуртованість є невід'ємними складовими належного врядування, яке базується на повазі до гідності кожної людини. Цей принцип передбачає, що місцева влада має не лише гарантувати рівність прав для всіх мешканців громади, а й активно протидіяти будь-яким проявам дискримінації [3]. Європейський кодекс поведінки для осіб, залучених до місцевого та регіонального врядування, містить ключові принципи належного врядування. Ці засади сприяють формуванню відкритого, справедливого та ефективного управління на місцевому рівні [2].

Належне врядування є ключовим чинником формування ефективної, демократичної та правової держави. Досвід Ради Європи та інших міжнародних організацій засвідчує, що основою сучасного публічного управління повинні бути принципи відкритості, підзвітності, справедливості, рівності та поваги до прав людини. Рекомендації Ради Європи, зокрема № R(80)2, закладають фундаментальні стандарти здійснення дискреційних повноважень, спрямовані на забезпечення правової визначеності та недискримінаційного підходу в адміністративному процесі. Особливе значення належне врядування має на місцевому рівні, де воно сприяє розвитку самоврядування, підвищенню довіри громадян до влади та формуванню активних громад. Європейська стратегія місцевої демократії визначає орієнтири для ефективного делегування повноважень і забезпечення участі громадян у прийнятті рішень. Чесні вибори, інклюзивність, захист прав меншин і протидія дискримінації – це не лише

ознаки зрілої демократії, а й практичні інструменти зміцнення соціальної згуртованості.

Таким чином, належне врядування – це не лише адміністративна ефективність, а насамперед – механізм реалізації прав людини, забезпечення правопорядку та сталого розвитку суспільства. Його впровадження є необхідною умовою для побудови довіри до державних інституцій та утвердження верховенства права.

Список використаних джерел

1. Бенчмаркінг доброго врядування : практ. посіб. / За заг. ред. А. Гука. Київ : Юстон, 2018. 60 с.

2. Європейський кодекс поведінки для всіх осіб, які залучені до місцевого та регіонального врядування. URL: <https://rm.coe.int/168071b2e5>

3. Стратегія інновацій та доброго врядування на місцевому рівні URL: http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/Strategy_for_Innovation.pdf

4. Толкованов В. Європейська стратегія інновацій та доброго врядування на місцевому рівні: основні завдання, історія виникнення та досвід впровадження. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. Вип. 3. С. 212–216.

5. Про здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами. Рекомендація № R(80)2 Комітету міністрів Ради Європи від 11.03.1980. URL: <https://rm.coe.int/16804f22ae>

*Горбань Софія Вікторівна,
курсанти навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Сторчай Назар В'ячеславович,
курсанти навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Дорошук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

ЖІНКА, ЯКА НЕ СКОРИЛАСЬ СИСТЕМІ: РОЛЬ ОКСАНИ МЕШКО В УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОЗАХИСНОМУ РУСІ

Дослідження історії українського правозахисного руху другої половини ХХ ст. є надзвичайно актуальною темою для українського сьогодення.

Перебуваючи в умовах жорсткого ідеологічного тиску з боку влади, представники української інтелігенції сміливо виступили на захист прав людини, домагаючись виконання радянською державою зобов'язань, які та взяла на себе, підписуючи «Заключний акт наради з безпеки та співробітництва у Європі». Непересічною постаттю українського правозахисного руху є Оксана Мешко – жінка, діяльність якої стала прикладом послідовної боротьби за права і свободи людини.

Народилася Оксана Мешко 30 січня 1905 року у містечку Старі Санжари полтавської губернії у селянській родині, яка мала козацьке коріння. Родичі Оксани брали активну участь у суспільно-політичному житті України: були членами українських політичних партій, Української Центральної Ради, Директорії, а також діячами ОУН, УПА, дисидентського руху, представниками наукової та громадської еліти. За свою любов до Батьківщини та активну громадянську позицію вони зазнавали політичних утисків і переслідувань від влади. Будинок та інше майно її родини були конфісковані. «Гнані й переслідувані уламки нашої родини – я, дві сестри – Віра і Катерина, брат Іван – розбрелися по світу, хто куди», – згадувала Оксана Мешко [1]. Навчалась Оксана Мешко на хімічному факультеті Інституту народної освіти в Дніпропетровську (нині – Дніпро). За «неблагонадійне соціальне походження» її кілька разів відраховували, мужня і наполеглива, вона домогалася відновлення і закінчила інститут у 1931 році. Працювала в хімлабораторії інституту зернового господарства у Дніпропетровську. Ще у роки навчання Оксана одружилась зі своїм викладачем Федором Сергієнком, який раніше був членом Української комуністичної партії. Але жінці не судилося відчувати справжнього сімейного щастя. У 1935 році Федора Сергієнка заарештували. Захищаючи чоловіка, жінка дійшла до генерального прокурора УРСР. Справу було переглянуто і Федора Сергієнка звільнено. Однак роботи у Дніпропетровську для нього не знайшлося, тож мусив виїхати на Урал. Упродовж 1936-1937 років зазнали репресій дядько та двоюрідний брат Оксани. Будучи родичкою стількох «ворогів народу» зазнала поневірянь і сама Оксана Мешко. У 1946 році Оксана із сім'єю переїхала до Києва де мешкала разом із сестрою Вірою, родина якої також зазнала репресій через участь її членів у визвольному русі. Син Віри – Василь і чоловік Михайло Худенко були заарештовані за зв'язки з ОУН, а інший син, Євген, загинув у «штрафбаті». Попри спроби Оксани допомогти сестрі, Віру за доносом сусідів також було заарештовано. У пошуках справедливості Оксана зверталася до органів влади, чим привернула до себе увагу органів державної безпеки. У результаті її саму звинуватили у «замаху на Хрущова» та заарештували. Звичайно, це була неправда й доказів не було. «Мене загнали в бокс, місткістю з одержну шафу, але вищу, темну, із зачиненою кватиркою вгорі і маленькою електролямпою. Далі перший допит, потім тюремна камера, темна сира одиночка», – згадувала Оксана Мешко [цит. за 2, с. 280]. Жінка провела 21 добу без сну. Допити принципово робили вночі, а в день спати не дозволялось. Вона мліла від втоми, проте не визнала вини навіть під погрозами заарештувати матір. Кожного разу, коли був допит Оксана уявляла як вона розірве рота слідчому. Був випадок, коли вона намагалась втілити це в реальність, не

задумуючись кинулась на слідчого, але справу до кінця не довела, той встиг викликати охорону. Через 7 місяців слідства, без судового розгляду сестрам Особлива нарада при Міністерстві державної безпеки СРСР винесло вирок: 10 років виправно-трудоих таборів. Покарання відбувала в Ухті. 11 липня 1956 року Оксана Мешко була реабілітована.

Хрущовська «відлига» породила ілюзорну віру у можливість вільно говорити і діяти. Оксана Мешко разом із однодумцями включилися до національного руху: організовували літературні вечори, де читали твори шістдесятників, обговорювалася праця Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Однак, як згадувала О. Мешко, ніщо не проходило поза увагою МДБ. [3, с.51]. За виступ на похороні української художниці Алли Горської було арештовано сина Оксани Мешко – Олесья. В оселі О. Мешко неодноразово вчинялися обшуки, під час яких було конфісковано багато літературних творів. Маючи ґрунтовні знання законів Оксана Мешко неодноразово надсилала листи протесту до різних державних органів, включаючи Президію Верховної Ради УРСР та МДБ. Восени 1976 року, Микола Руденко запропонував Оксані стати співзасновницею Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. Вона погодилася, хоча одразу її попередили, що будуть арешти. Після арешту лідерів УГГ у лютому 1977 року фактичне керівництво і координація дій членів групи здійснювала Оксана Мешко. «Я одна зосталась, як на белебені, як більмо в оці КГБ, тож зазнавала страшного тиску від органів. Постійні труси, ловили мене на вулиці, примусово саджали мене в машину, везли до КГБ, знімали з мене допити і намовляли облишити цю справу, попереджали, що скінчиться це погано», – згадувала вона [4, с.15].

У червні 1980 року Оксану Мешко примусили до «обстеження» у Київській психіатричній лікарні. У жовтні того ж року вона була знову заарештована. У січні 1981 року їй оголошено вирок: 6 місяців ув'язнення та 5 років заслання за «антирадянську агітацію і пропаганду», ч. 1 ст. 62 КК УРСР. На етапі 76-річна Оксана Мешко перебувала 108 днів [2, с.288]. Вона витримала і наприкінці 1985 року, з початком лібералізаційних процесів, спричинених політикою «перебудови», повернулася із заслання. У лютому 1988 року, на запрошення української діаспори, вона виїхала до Австралії для проходження лікування, де виступила в парламенті Австралії та взяла участь у роботі Світового конгресу вільних українців, що відбувався у Сполучених Штатах Америки. Повернувшись на Батьківщину, стала одним із засновників Української Гельсінської спілки, членом її Координаційної ради, брала участь у численних акціях протесту проти Комуністичної партії. Померла Оксана Мешко 2 січня 1991 року, похована на Байковому кладовищі у Києві. Вона була нагороджена посмертно Орденом «За мужність» I ступеня.

Таким чином, постать Оксани Мешко посідає чільне місце в історії українського правозахисного руху. Своїм життям і діяльністю вона сприяла формуванню правової свідомості українства, вона є прикладом громадянської мужності і морального опору репресивній політиці держави.

Список використаних джерел

1. Попелюк Роксолана. Не боятися системи: історія правозахисниці Оксани Мешко. *Локальна історія*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/ne-boiatisia-sistemi-istoriia-pravozakhisnitsi-oksani-meshko/>

2. Овсієнко Василь. Світло людей: Мемуари та публіцистика. У 2 кн. Кн. I / Упорядкував автор; Худож.-оформлювач Б. Є. Захаров. Харків: Харківська правозахисна група; К.: Смолоскип, 2005. 512 с.

3. Оксана Мешко. Не відступлюся! До 100-річчя Оксани Яківни Мешко / Харківська правозахисна група; Упоряд. В. В. Овсієнко, О. Ф. Сергієнко; Харків : Фоліо, 2005. 334 с.

4. Мешко О. Я. Свідчу / записав Василь Скрипка. Київ : Укр. Респ. партія, 1996. 55 с.

Григор'єв Микола Русланович,
курсант навчально-наукового

експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кривицький Юрій Віталійович,

завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

КУЛЬТУРА ТА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ І ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У сучасних умовах глобалізації, воєнних загроз та інтенсивного інформаційного впливу проблема національної й громадянської ідентичності набуває особливої актуальності. Культура та історична пам'ять виступають ключовими чинниками формування колективної самосвідомості, забезпечуючи спадкоємність цінностей, символів і смислів, що об'єднують суспільство. Саме через культуру та осмислення історичного досвіду нація формує уявлення про власне минуле, сучасність і перспективи майбутнього [1, с. 15–18].

Культурні традиції – мова, звичаї, обряди, мистецькі практики – виконують інтегративну функцію, формуючи відчуття належності до спільноти. Вони передаються між поколіннями не лише як сукупність зовнішніх форм, а як носії ціннісних орієнтирів і моделей соціальної поведінки [4, с. 24–27].

Важливе місце у цьому процесі посідають історичні події, які стають опорними точками колективної пам'яті. Війни, визвольні змагання, національні трагедії й переломні моменти державотворення формують символічний капітал нації та впливають на уявлення про свободу, справедливість і державність. Історична пам'ять у цьому сенсі постає не як механічне відтворення минулого,

а як соціально й культурно сконструйований феномен, що залежить від наукових інтерпретацій, освітніх практик і публічного дискурсу [1, с. 72–76].

Значення історичної пам'яті істотно зростає в умовах зовнішніх викликів і спроб маніпуляції історичними наративами. Саме тому держава відіграє важливу роль у формуванні державної політики пам'яті, спрямованої на збереження національної історико-культурної спадщини, протидію фальсифікаціям і підтримку суспільного діалогу щодо складних сторінок минулого. Законодавче закріплення охорони культурної спадщини створює правові умови для збереження пам'яток історії, культури та місць пам'яті [2].

Водночас ефективна політика пам'яті неможлива без активної участі територіальних громад, які є безпосередніми носіями локальної історії та культурних традицій. Саме на рівні громади зберігається жива пам'ять про події та персоналії, формується повага до культурної спадщини як складової повсякденного життя. Участь громад у збереженні історичної пам'яті сприяє розвитку громадянської ідентичності та солідарності.

Особливу роль у цьому процесі відіграє освіта, яка забезпечує системне передання знань про культуру й історію, формує здатність до критичного мислення та відповідального ставлення до минулого. Взаємодія держави, громади та освітніх інституцій створює умови для цілісного підходу до формування ідентичності, в межах якого культура й історична пам'ять стають чинниками розвитку правосвідомості та громадянської зрілості.

Методологічно важливим є усвідомлення того, що культура й історична пам'ять тісно пов'язані з рівнем правової культури суспільства. Як зазначається у сучасних теоретико-правових дослідженнях, саме правова культура визначає ефективність реалізації державної політики та сприйняття суспільством базових цінностей, зокрема гідності людини й верховенства права [3, с. 23–25].

Отже, культура та історична пам'ять є визначальними складовими зміцнення національної й громадянської ідентичності. Їх збереження та розвиток потребують узгодженої взаємодії держави, територіальних громад і системи освіти, а також виваженої державної політики пам'яті, заснованої на науковому знанні та повазі до людської гідності.

Список використаних джерел

1. Ассман А. Довга тінь минулого: культура пам'яті та політика історії. Київ : Критика, 2014. 328 с.
2. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 8 червня 2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>
3. Кривицький Ю. В. Вплив правової культури на ефективність реалізації правової реформи. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 22–27. doi: 10.36695/2219-5521.2.2023.03
4. Smith A. D. *National Identity*. Reno : University of Nevada Press, 1991. 226 p.

*Джунь Софія Вікторівна,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Дорощук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРИНЦИПІВ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ – КВІНТЕСЕНЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНСЬКОЇ ОПОЗИЦІЇ ХІХ-ХХ СТОЛІТТЯ

Декларація принципів Української Гельсінської спілки була ухвалена в 1988 році та стала апогеєм боротьби Української опозиції проти радянського режиму. Численні факти порушення прав і свобод людини в Україні не фіксувались у міжнародних договорах чи на міжнародних засіданнях, світ про них не знав. Тому звернення Української Гельсінської спілки до світової громадськості є важливим у дослідженні питання реалізації права нашої нації на самовизначення.

Основоположні документи Української Гельсінської спілки були оприлюднені на одному з громадських мітингів у Львові біля пам'ятника Іванові Франкові 7 липня 1988. Цими документами є: Декларація принципів Української Гельсінської спілки та Статутні принципи Української Гельсінської спілки. Їх появі передувало «Звернення Української Гельсінської спілки до української та світової громадськості». Отже Українська Гельсінська спілки мала на меті інформувати як світову громадськість, так і український народ про порушення його основоположних прав, які були передбачені 1 ст. Ратифікованого Радянським Союзом міжнародного Пакту про громадянські і політичні права. Попри те, що пакт мав обов'язкову юридичну силу для держав, які його ратифікували, Радянський Союз систематично порушував узяті на себе міжнародно-правові зобов'язання. Метою ж діяльності організації було відновлення української державності та перетворення СРСР на конфедерацію незалежних держав [1 с.10].

Декларація принципів Української Гельсінської Спілки є надзвичайно важливим документом української політичної думки, вона безсумнівно стала орієнтиром дій українського національно-визвольного руху кінця ХХ століття. Про підготовку цього документа повідомляв Виконавчий комітет спілки ще в березні 1988 року [2]. Його прийняття планувалось на 1 липня 1988 на Загальних Зборах, але роботу над текстом було завершено дещо пізніше. Написана В'ячеславом Чорноволом та братами Михайлом і Богданом Горинями, Декларація принципів УГС являє собою документ у вигляді 13 машинописних сторінок. Документ розпочинається Преамбулою, у якій цитується ст.1 міжнародного пакту про громадянські і політичні права: «Всі народи мають право на самовизначення. В силу цього права вони вільно

встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток» [1, с.9]. Цю статтю можна назвати основоположною у діяльності УГС, адже ця організація була створена насамперед для захисту прав націй на самовизначення. Чому ж свобода нації така важлива й чому про право на самовизначення згадується одразу в Преамбулі?

Реалізація прав і свобод людини і громадянина є неможливою без забезпечення прав нації. Ця теза знайшла відображення в Декларації принципів Української Гельсінської спілки, де захист прав людини розглядався у нерозривному зв'язку з правом українського народу на національне самовизначення. У Конституції СРСР та, відповідно, конституціях союзних республік було закріплено широкий перелік прав і свобод людини, однак Радянський Союз у своїй практиці неодноразово порушував ці норми. Відповідно до ст. 72 Конституції СРСР 1977 року за кожною союзною республікою зберігалось право вільного виходу зі складу СРСР. Однак ця норма була лише декларативною. Керівництво Радянського Союзу ніби «забувало» про існування різноманіття націй, що проживали на теренах держави.

Саме тому Декларація принципів УГС чітко і ясно засвідчувала: національне питання в СРСР й УРСР є однією з ключових проблем, зумовлених відсутністю суверенного уряду, практиками етноциду, денаціоналізації тощо. Автори Декларації принципів УГС заявляють про себе як опозиційну силу українського народу: «без альтернативних, опозиційних (в цілому чи в окремих питаннях) до політики уряду і правлячої партії організацій дійсне забезпечення прав людини і нації неможливе» [1, с.10].

Першим і головним принципом Декларації була боротьба за незалежність: «УГС вважає, що відновлення української державності, яка сьогодні існує тільки на папері, було б основною сталою гарантією забезпечення економічних, соціальних, культурних, громадянських та політичних прав як українського народу, так і національних меншостей, що живуть на території України» [1, с.10]. Декларація засвідчувала про прагнення УГС до співпраці з українською еміграцією за кордоном та з усіма українцями, що проживають у межах інших республік СРСР. Суверенна Україна, згідно з Декларацією принципів УГС, повинна мати своє представництво в інших країнах, сьогодні це посольства та консульства. Також визначалося поняття «громадянство України», яке набували б особи, які вільно володіють українською мовою, яка повинна мати статус державної, а також проживають на території України не менше 10 років.

Спосіб досягнення зазначених цілей визначався в десятому пункті Декларації, і якому зазначено: «передача фактичної влади в Республіці із рук Компартії «в руки обраних демократичним шляхом Рад народних депутатів». Отже, в Декларації принципів Української Гельсінської спілки не лише встановлювались цілі й мета, а й наголошувалося на законному, демократичному способі досягнення поставлених задач.

Декларація принципів УГС була не просто програмним документом, але квінтесенцією національної свідомості українства, вагомим етапом

організаційного становлення української опозиції та української політології. В умовах тоталітарного режиму Українська Гельсінська спілка була готова відкрито заявляти про порушення прав і свобод нації, про необхідність вирішення національного питання і способи його вирішення. Це прогресивний документ, який став основою творення сучасної незалежної України.

Список використаних джерел

1. Основоположні документи Української Гельсінської Спілки / Передр. закорд. представництва Української Гельсінської Спілки. Нью-Йорк, 1989. 24 с.
2. Русначенко Анатолій. Декларація принципів УГС: плани і здійснення/нездійснення / Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/dopovidi/konferenciya-ugs/deklaraciya-pryncypiv-ugs-planu-i-zdiysnnnyanezdiysnennya>

*Джунь Софія Вікторівна,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕРЖАВА, КОМУНІКАЦІЯ І ДЕМОКРАТІЯ: ДИЛЕМИ КОНТРОЛЮ ІНФОРМАЦІЇ ТА СВОБОДИ СЛОВА

Кожна особа має право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань відповідно до ст. 34 Конституції України. Водночас держава здійснює заходи з контролю та моніторингу інформації, що поширюється засобами масової комунікації, особливо державними. Такий контроль реалізується у сферах культури, освіти, публічної інформації тощо й ґрунтується на чинному законодавстві. Однак у філософському вимірі поняття «контроль» і «свобода» демонструють певну суперечливість. Сам термін «контроль» передбачає певні межі свободи, що може виглядати як заперечення конституційних гарантій. Утім, їх співіснування є значно складнішим явищем, і завдання держави полягає у пошуку оптимального балансу між правом на свободу слова та необхідністю інформаційної безпеки. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, коли контроль посилюється, а права й свободи можуть тимчасово обмежуватися задля захисту держави.

В «Юридичній енциклопедії» за редакцією Ю.С. Шемшученка свободу

визначено як природний стан народу чи окремої особи, що характеризується можливістю діяти за власним розсудом; це суб'єктивна здатність людини виконувати або не виконувати певні дії, спираючись на свої конституційні права і свободи [1, с. 441]. У «Великому тлумачному словнику» свобода трактується як відсутність політичного чи економічного утиску, а також необмеженість у суспільно-політичному житті певної групи чи всього суспільства [3, с. 538]. Натомість «контроль» як термін не передбачає утиску прав і свобод, а означає нагляд та перевірку визначених фактів. Тому самі по собі ці явища не взаємовиключні, хоча й породжують низку етичних та правових дилем. Зокрема, цензура або контроль інформації можуть убезпечувати суспільство від неправдивих даних, шкідливих наративів та пропаганди, але за надмірного застосування здатні перетворитися на інструмент авторитаризму.

Історія неодноразово демонструвала небезпечні наслідки надмірного контролю інформації. У ХХ ст. яскравим прикладом стала нацистська Німеччина часів Гітлера, де міністерство народної освіти й пропаганди на чолі з Йозефом Геббельсом повністю узурпувало інформаційний простір. Пропаганда, що поширювалася через культуру, освіту, мистецтво й медіа, спричинила формування образу «ворога» та стала ідеологічним підґрунтям геноциду євреїв. Населення сприймало насильницькі дії як «захист» власної держави та культури.

Близьким до України є приклад Радянського Союзу, де пропаганда комуністичної ідеології поєднувалася з тотальним контролем суспільства. Заборонялися національні традиції, відбувалася русифікація, освіта використовувалася як інструмент формування «правильного» світогляду, переписувалася історія, насаджувався атеїзм. Окремі групи населення зазнавали переслідувань, були позбавлені прав, піддавалися дегуманізації. Відсутність незалежних ЗМІ, цензура та монополія на інформацію сприяли узурпації влади та поширенню вигідних для режиму наративів.

Такі приклади демонструють: там, де відсутній плюралізм і незалежні медіа, де інформаційний простір підпорядкований державі, неминуче зростає ризик зловживань і трансформації контролю в репресивний механізм.

У ХХІ ст. проблема ускладнюється стрімким розвитком цифрових технологій. Обсяг фейкової інформації зростає, а можливості штучного інтелекту розмивають межу між правдою і маніпуляцією. За цих умов потреба в ефективному, але демократично обмеженому контролі стає особливо важливою.

Нині в Україні діє Стратегія комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року. Її мета – забезпечити свідому підтримку процесу набуття членства в ЄС, інтеграцію в європейський політичний, економічний і культурний простір, а також утвердження суспільства, заснованого на європейських цінностях: гідності, рівності, правах людини, свободі, демократії та верховенстві права [3]. Стратегія передбачає комунікаційні заходи за участю державних органів, медіа, бізнесу, громадських організацій, аналітичних центрів, освітніх та наукових установ – тобто формує

відкриту систему взаємодії, що унеможливорює монополію на інформацію. Документ не вводить цензуру, але визначає завдання протидії дезінформації, що спрямоване не на обмеження критики, а на запобігання поширенню маніпулятивних наративів, здатних підірвати довіру до євроінтеграційного процесу. Окремим напрямом визначено постійний моніторинг інформаційного простору органами влади.

Отже, в демократичній державі свобода слова та державний контроль можуть співіснувати за умови, що контроль є законним, прозорим, пропорційним і не спрямованим на приховування інформації чи придушення інакодумства. Такий контроль покликаний не обмежувати свободу думки, а забезпечувати доступ громадян до достовірної інформації, запобігати поширенню небезпечних наративів, захищати національну безпеку, інформаційний простір і суспільство загалом.

Список використаних джерел

1. Батанов О. В. Свобода. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / Редкол : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 5 : П–С. 2003. С. 441.

2. Щукіна І. А. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я. Донецьк : БАО, 2008. 704 с.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» від 9 грудня 2022 р. № 1155-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>

Ківерський Сергій Олексійович,

*курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

*Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПОЛІТИКО-УПРАВЛІНСЬКІ МОДЕЛІ РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗБАР'ЄРНИХ ПРОСТОРІВ У ДЕРЖАВНІЙ СТРАТЕГІЇ

Реалізація політики безбар'єрності в сучасних державах постає як складний багаторівневий процес, що поєднує правові, управлінські, соціальні та ціннісні компоненти. Створення безбар'єрних просторів виходить за межі суто

соціальної або інфраструктурної проблематики й набуває значення стратегічного напрямку публічної політики, спрямованого на забезпечення рівності, гідності та повноцінної участі людини в суспільному житті. В Україні такий підхід закріплений у Національній стратегії із створення безбар'єрного простору на період до 2030 року [1].

З позицій теорії публічного управління реалізація безбар'єрності може бути осмислена крізь призму різних політико-управлінських моделей, які по-різному визначають роль держави, органів місцевого самоврядування та недержавних акторів. У межах концепції New Public Management (NPM) акцент робиться на ефективності, результативності та стандартизації публічних послуг. У такій логіці безбар'єрність розглядається як показник якості публічного сервісу, що досягається через управлінські інструменти, регламенти та систему оцінювання результатів діяльності органів влади [2].

Водночас практика реалізації інклюзивних політик засвідчує обмеженість суто менеджерського підходу. Це зумовлює зростання ролі моделі Network Governance, яка ґрунтується на мережевій взаємодії державних органів, місцевого самоврядування, громадських організацій, експертного середовища та бізнесу. У межах цієї моделі створення безбар'єрних просторів постає як результат скоординованих дій множинних суб'єктів, що діють у спільному нормативному й ціннісному полі [3]. Такий підхід особливо актуальний для сфер, де держава не може ефективно діяти одноосібно.

Особливе значення в реалізації державної стратегії безбар'єрності має децентралізація, яка істотно розширює повноваження територіальних громад. Саме на місцевому рівні вирішуються питання доступності фізичного середовища, публічних послуг, інформації та комунікацій. У цьому сенсі безбар'єрність виступає критерієм спроможності місцевого самоврядування реалізовувати публічну владу з орієнтацією на потреби людини та громади [1].

Водночас однією з ключових проблем залишається координація між центральними й місцевими органами влади. Фрагментарність нормативного регулювання, дублювання повноважень, відмінності у пріоритетах і ресурсному забезпеченні ускладнюють імплементацію стратегічних рішень. Ця проблема має не лише організаційний, а й концептуальний вимір, оскільки пов'язана з різним розумінням цілей публічної політики та механізмів їх досягнення.

У цьому контексті методологічно продуктивним є підхід, відповідно до якого ефективність державних стратегій безпосередньо залежить від ціннісної та правової основи публічного управління, зокрема від утвердження принципів гуманізму, верховенства права та правової культури як орієнтирів діяльності органів влади [4]. Саме такий підхід дозволяє розглядати безбар'єрність не як допоміжний соціальний проєкт, а як складову загального правового розвитку.

Отже, реалізація безбар'єрних просторів у межах державної стратегії потребує поєднання різних політико-управлінських моделей – управлінської ефективності (NPM), мережевої взаємодії (Network Governance) та децентралізованої відповідальності громад. Подолання проблем координації між центральними й місцевими органами влади можливе лише за умови системного підходу, що спирається на правові принципи та цінності публічного

управління. Такий підхід створює передумови для сталого розвитку безбар'єрного середовища як елементу сучасної демократичної держави.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

2. OECD. Public Governance and Inclusive Policy Making. Paris : OECD Publishing, 2020.

3. Rhodes R. A. W. Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability. Buckingham : Open University Press, 1997.

4. Кривицький Ю. В. Забезпечення прав людини як мета правової реформи в умовах воєнного стану та післявоєнний період. *Альманах права*. 2025. Вип. 16. С. 219–227. DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-219-227

*Кіндрат Ангеліна Михайлівна,
здобувачка інституту заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:*

*Тихомиров Денис Олександрович,
професор кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент*

ГЕНДЕРНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

Вивчення історичних етапів формування гендерних відносин дозволяє простежити, як зміни у правовому статусі жінки та чоловіка впливали на розвиток суспільних інститутів, систему державного управління, трудові відносини та політичну участь, що має важливе значення для розуміння джерел сучасних проблем у сфері гендерної рівності та пошуку ефективних механізмів їх подолання. З історико-правової точки зору, аналіз гендерної соціальної політики дає змогу виявити закономірності формування правових норм і державних механізмів, спрямованих на забезпечення соціальної справедливості. Актуальність дослідження гендерної соціальної політики в історії держави та права зумовлена потребою осмислення процесу становлення принципу рівності прав і можливостей жінок і чоловіків у контексті розвитку публічного управління та посилюється потребою адаптації національного законодавства до

міжнародних стандартів рівності та протидії дискримінації, що визначає стратегічний напрям розвитку сучасного публічного управління в Україні.

У публічному соціокультурному просторі фігурує також наступне визначення поняття «гендер» – це набута, соціально закріплена поведінка, пов'язана з ролями та характеристиками, приписуваними чоловікам або жінкам у кожній конкретній культурі. На відміну від біологічної статі, що являє собою набір генетично закладених анатомо-фізіологічних ознак людини, гендер будується у конкретному соціокультурному контексті у певний історичний період і, відповідно, є різним у часі та просторі. «Гендер» нерідко дослідниками сприймається як боротьба за права людини та громадянина, дотримання громадянської рівності [1, с. 82].

Гендер – це набути в процесі соціалізації цінності, норми, ролі та способи мислення чоловіків і жінок, які можуть різнитися в кожному суспільстві, навіть бути протилежними [2, с. 12].

Вітчизняні науковці з'ясовують гендерні аспекти соціальної політики в Україні: трудову міграцію населення України, гендерні невідповідності пенсійної системи України, віділяють увагу гендерним проблемам на ринку праці України. Значна увага приділяється також гендерним відмінностям в електоральній поведінці громадян України, гендерним особливостям кар'єрних орієнтацій молоді, проблемі гендерної рівноправності в українській політиці тощо. У ХХІ ст. забезпечення гендерної рівності стає пріоритетним суспільно-політичним напрямком розвитку світу, подолання нерівності між чоловіком і жінкою та гендерним вирівнюванням в усіх сферах життя. Крім того, активно розвиваються гендерні дослідження в історичному аспекті. Українські науковці переконують, що у багатьох країнах світу останні десятиріччя ХХ ст. і перші роки ХХІ ст. ознаменувалися істотними зрушеннями у розумінні рівності потенційних можливостей чоловіків і жінок і правового забезпечення цієї рівності у постіндустріальному суспільстві. Формування особистості жінки та чоловіка, статева збалансованість у суспільстві проголошені однією зі стратегій розвитку європейських держав у ХХІ ст. Дотримання приписів неупередженого ставлення до особи незалежно від статі нині сприймається як невід'ємна складова демократичних перетворень і сталого розвитку будь-якого суспільства [1, с. 83].

Рівність жінки і чоловіка закріплена конституційно. Розширено вона виражена в базовому Законі України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» (2005 р.), а також в інших документах. Жінки поступово займають місця у владних структурах. Так, у Верховній Раді жінки становлять 12 % від складу парламенту. Парламент прийняв ряд законів, спрямованих на подолання всіх форм дискримінації жінок і насильства. У 2015 році Верховна Рада прийняла Закон України «Про місцеві вибори», яким запроваджено гендерні квоти, завдяки чому збільшено представництво жінок в обласних і місцевих радах. Гендерні перетворення все більше охоплюють усі сфери життєдіяльності країни. Жінка все активніше виступає як творець, як діячка, як партнер чоловіка в перетвореннях, які раніше пов'язувалися в основному з діяльністю чоловіка. Гендерна революція не є локальною. Вона

магістральна. Вона охоплює весь магістральний світ. Історично ключовим у такому звільненні було ХХ століття. Дві світові війни, революції, в їх результаті – карколомні зміни, широка урбанізація, а також розвиток науки, технологій, медицини, освіти і культури, що призвели до появи нової ролі жінки, а саме жінки емансипованої, самодостатньої. У ХХІ столітті процес гендеризації як соціальне явище і забезпечення прогресу суспільного розвитку ще більш відкриває горизонти для самореалізації і самоутвердження жінки в партнерстві з чоловіком. Однак процес гендерних перетворень не відбувається миттєво [3, с. 44].

Гендерно орієнтована соціальна політика спрямована на задоволення стратегічних гендерних потреб, на трансформацію та гармонізацію сформованих у суспільстві гендерних відносин, подолання їх асиметрії. Мета такої соціальної політики – вирівнювання можливостей гендерних груп. Тільки такі пріоритети можуть бути цілями людського розвитку, тому що зумовлюють розширення індивідуальної свободи та можливостей особистісної самореалізації як жінок, так і чоловіків. Важливо розуміти, що політика задоволення стратегічних гендерних потреб, як і політика першого типу, покращує становище жінок як соціально вразливої групи [4, с. 146].

Світова історія, національна історія країн або окремих сфер функціонування суспільства не є забавою її дослідників. Вони мають значення для смислової і змістовної оцінки подій з позиції ретроспективи і оцінки реалій, а особливо для стратегічного бачення змін і розвитку в суспільстві. Невипадково в Англії багато дослідників вважають історію наукою політичною. Це стосується й історії гендерної діяльності, а саме задіяності жінок і чоловіків в усіх сферах функціонування суспільства та їх відносин і поведінки в процесі самореалізації своїх сутнісних, а саме людських, сил. Важливим є історичне бачення утвердження гендерної політики в Україні, її інтеграції в усі сфери життя, в діяльність державних і політичних інституцій, в життєдіяльність особистості жінки і чоловіка. Без такого розгляду неможливо зрозуміти розвиток суспільства, його організацію і управління, самоорганізацію життя кожної із статей і їх взаємозалежності, інтеграцію у міжнародне співтовариство [3, с. 47].

Звертаючись до аналізу механізмів політики гендерної рівності як системи соціальних та юридичних засобів, неможливо не згадати про довгий та виснажливий шлях, який пройшли країни Європи. Сама політична історія західних країн ілюструє різноманіття факторів розвитку законодавства, спрямованого на пошук оптимальних механізмів реалізації прав і свобод людини та забезпечення конституційно-правових гарантій для їхнього чіткого дотримання. Що очевидно – у період після закінчення Другої світової війни в основних законах держав Заходу суттєво посилилася соціальна складова конструкції прав людини. Таким чином, можна констатувати, що вражаючих успіхів у виробленні механізмів та здійсненні соціально-політичних стратегій рівності статей досягли переважно держави Північної Європи. За допомогою постійної підтримки жіночого суспільно-політичного руху та захищаючи саме «жіноче право», в цих країнах знайшли втілення конструкції активного

включення представниць прекрасної половини людства у політичне та соціально-економічне життя. На основі як імперативних, так і диспозитивних засад у цій групі країн була прийнята та ефективно реалізується ціла система антидискримінаційного законодавства. Шляхом заснування спеціальних органів публічної влади у Норвегії, Фінляндії, Ісландії та Швеції повноцінно забезпечуються державні гарантії фактичного та юридичного принципу гендерної рівноправності та соціальної рівноваги у суспільстві [4, с. 151].

Отже, гендерна соціальна політика в історії держави та права засвідчує тривалий шлях еволюції суспільних відносин від дискримінаційних форм до принципу рівності прав і можливостей чоловіків і жінок. Історичний досвід формування публічного управління у цій сфері показує, що поступовий розвиток правових інститутів, поява соціальних гарантій та нормативне закріплення гендерної рівності стали фундаментом сучасної демократичної держави, орієнтованої на справедливість і недискримінацію. Сучасна гендерна політика є результатом поєднання історичних надбань, міжнародних стандартів і національних правових реформ, вона передбачає активну участь держави у забезпеченні рівних прав, протидії гендерному насильству, розвитку освіти та підвищенні ролі жінок у системі публічного управління. Таким чином, гендерна рівність виступає не лише соціальною цінністю, а й важливою умовою сталого розвитку суспільства та ефективного функціонування державної влади.

Список використаних джерел

1. Єгрешій О. Гендерна політика і гендерна ідеологія: омоніми чи синоніми?. *Емінак*. 2017. С. 82–89. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eminak_2017_1\(3\)_18.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/eminak_2017_1(3)_18.pdf) (дата звернення: 29.10.2025).

2. Комарова Д.М. Гендерна політика в Україні в умовах євроінтеграції. 2024. 74 с. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6888/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%9A%D0%A0.pdf (дата звернення: 29.10.2025).

3. Мельник Т. Сучасні виклики гендерної політики в Україні. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. С. 43–62. URL: <http://srso.udpu.edu.ua/article/view/190397> (дата звернення: 29.10.2025).

4. Карпеко Н.М. Гендерні аспекти формування соціальної політики в Україні на прикладі країн Північної Європи. 2023. С. 145–152. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/19340/1/Karpeko.pdf> (дата звернення: 29.10.2025).

*Книш Владислав Андрійович,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Дорошук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ

Діяльність Української Гельсінської групи (УГГ) є актуальною темою наукового дослідження адже надає можливість осмислити історичний досвід захисту прав людини в умовах монопольного панування великодержавної ідеології, що є важливим на сучасному етапі розбудови правової держави.

Українська Гельсінська група була сформована після підписання у 1975 році 35 країнами Європи і Північної Америки, у числі яких був і СРСР, «Заключного акта наради з безпеки і співробітництва Європи», який у науковій літературі також називають Гельсінськими угодами від місця підписання – міста Гельсінкі, що на території Фінляндії [1].

Гельсінські угоди стали важливим етапом у формуванні європейської системи безпеки та співробітництва, зобов'язуючи держав-учасниць до мирної співпраці на основі поваги до принципів державного суверенітету та основоположних прав людини. Що важливо для України – вони дали поштовх формуванню правозахисного руху і заклали ідейну основу діяльності Української Гельсінської групи. Отже діяльність Української Гельсінської групи ґрунтувалася на поєднанні фундаментальних принципів прав людини з ідеями національного самовизначення та правової держави. Розглянемо основні ідейні засади УГГ.

Пріоритет прав людини. Українська Гельсінська група, вважаючи права людини найвищою цінністю, ставила своїм завданням стежити за дотриманням Радянським Союзом Гельсінських угод. Безумовно, виконання взятих державою зобов'язань мали забезпечувати державні структури СРСР, однак члени Української Гельсінської групи розуміли, що радянська влада не мала наміру дотримуватися Гельсінських угод у частині прав людини, оскільки їх основоположні ідеї суперечили засадам радянської політичної системи. Тож, виявивши факти порушень Радянським Союзом положень «Заключного акта наради з безпеки і співробітництва Європи», члени Української Гельсінської групи мали інформувати про це світову спільноту, сподіваючись на її підтримку на міжнародній арені.

Важливо, що поняття національних прав українського народу і прав людини вони вважали нероздільними. Адже обмеження можливості вільного розвитку національної культури та мови є порушенням прав людини.

Красномовно це засвідчують слова Ю. Литвина: «Захист прав і свобод людини без захисту прав і свобод нації не має під собою ґрунту» [2, с. 182].

Основоположною засадою вільного національного розвитку члени Української Гельсінської групи вважали право нації на самовизначення, яке формально було закріплено Конституцією СРСР, однак його реальної реалізації вироблено не було.

Українська Гельсінська група, будучи першою легальною правозахисною організацією, наголошувала, що діє в межах законів СРСР та міжнародних зобов'язань, взятих на себе цією державою.

Основними формами діяльності Української Гельсінської групи були такі: фіксація фактів порушення прав людини в СРСР, збирання свідчень про незаконність арештів, зокрема що стосувалося самих членів УГГ, про умови утримання політв'язнів у таборах СРСР. Зібрані матеріали публікувалися у вигляді меморандумів, надсилалися звернення і заяви до міжнародних правозахисних організацій, поширювали у західних медіа інформацію про стан забезпечення прав людини в УРСР [3, с. 146].

Важливим аспектом діяльності Української Гельсінської групи стало також інформування свідомої частини населення УРСР про зміст та ідейні засади «Заключного акта наради з безпеки і співробітництва Європи», оскільки за відсутності знань про існування та зміст цього документа його норми не могли бути використані громадянами у практиці захисту власних прав.

Усі члени Української Гельсінської групи зазнали переслідувань у тій чи іншій формі: від ув'язнення до лікування у психіатричних закладах. Однак їх діяльність підготувала ґрунт для подальшого ненасильницького, правового процесу проголошення державної незалежності України.

Список використаних джерел

1. Українська гелсінська група / Стус Центр.
<https://stus.center/p/ukrayinska-gelsinska-grupa-842059>

2. Правозахисний рух на Україні, його засади та перспективи. *Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінських угод*: в 4 т. Т. 3. Документи і матеріали. Серпень 1977 – 10 грудня 1978 / Харківська правозахисна група; Упорядник В. Овсієнко. Харків : Фоліо, 2001. С. 177–182.

3. Секо Я. Основні етапи діяльності Української Генсільської групи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Історія. 2012. Вип. 1. С. 142–149.

*Ковальчук Світлана Миколаївна,
здобувачка навчально-наукового
інституту права та психології,
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Назаренко Ольга Анатоліївна,
старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права
навчально-наукового інституту права та психології,
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

У сучасних політичних умовах існування принцип верховенства права продовжує залишатися фундаментальною основою для сьогоденної правової системи, що впливає, як на організацію державної влади, так і життєдіяльність кожного громадянина. На сьогоднішній день цей принцип покликаний передбачати підпорядкування всіх учасників суспільних відносин закону, справедливості та моралі, які гарантують стабільність у сфері захисту прав людини. Здійснюючи дослідження принципу верховенства права варто звернутись до стародавніх часів. Так, в античній філософії ідея верховенства права формувалася вже в працях Аристотеля, який зазначав, що закон повинен панувати над усім, а не воля окремої людини. На його думку, справедлива держава будується не на примусі та свавіллі влади, а на дотриманні розумних законів, що відображають загальні інтереси суспільства [1, с. 27]. Зокрема, Джон Локк у своїх «Двох трактатах про правління» розвинув ці ідеї, підкресливши, що мета держави – забезпечення природних прав людини: життя, свободи та власності. Він стверджував, що влада повинна бути обмежена законом, а закон – вираженням суспільної згоди [2, с. 47]. Такий підхід став основою концепції правової держави, де верховенство права гарантує свободу особистості. Шарль Монтеск'є у «Дусі законів» довів необхідність розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову як спосіб забезпечення верховенства права. Його концепція стримувань і противаг вплинула на формування сучасних демократичних держав, де контроль влади та баланс інтересів громадян забезпечують стабільність суспільного порядку [3, с. 125]. Натомість, Іммануїл Кант вважав, що верховенство права – це фундамент морального і правового порядку. У його концепції «Rechtsstaat» право виступає не лише як інструмент контролю, а як гарантія свободи кожного громадянина, що узгоджується з свободою інших [4, с. 36]. Як можна побачити історія формування принципу верховенства права має потужне коріння, яке сягає античних часів. Існування незалежної та демократичної держави неможливо уявити без його панування, адже регулювання суспільних відносин передбачає прийняття законодавчих актів, які будуть містити норм права, які відповідатимуть його цінностям та ідеалам справедливості.

Так, принцип верховенства права закріплений у ч. 1 ст. 8 Конституції де зазначено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права [5], а також розкривається у наукових працях вітчизняних авторів, зокрема Б.В. Малишева, який в основу принципу верховенства права закладає ідею природних прав людини. Здійснюючи при цьому критичну оцінку законодавства крізь призму принципу справедливості, який відображається у невід'ємних правах людини. Така оцінка відбувається як щодо змісту, так і форми та практики реалізації. Принцип верховенства права для свого функціонування потребує існування позитивного законодавства. Тому що права людини повинні охоронятися силою закону. Держава в свою чергу шляхом правотворчості виконує свій обов'язок стосовно забезпечення і утвердження прав людини [6, с. 32-33]. Схожу думку висвітлює О. А. Золотарьова, яка зазначає, що зумовленість діяльності держави, її органів та посадових осіб необхідністю забезпечити дотримання прав та свобод людини і громадянина, закони мають прийматися з цієї позиції, щоби гарантувати дотримання цих прав і соціальну справедливість складають власне основу принципу верховенства права [7, с. 657]. Загалом, у сучасній правничій науці продовжують тривати дискусії щодо узгодженого розуміння принципу верховенства права, які підтверджуються численною кількістю висвітлених у наукових працях позиціях.

Так, у юридичній енциклопедії верховенство права тлумачать, як принцип, що передбачає панування права в процесі функціонування правової держави та життєдіяльності громадянського суспільства [8, с. 127]. Як зазначає Г.О. Попадинець у правовій державі принцип верховенства права передбачає функціонування та створення не тільки державних органів, а й громадських організацій, соціальних спільнот, порядок їх взаємовідносин. Даний принцип дає можливість звернути увагу на той факт, що право є основою організації і життєдіяльності держави в особі її органів і посадових осіб, громадських організацій, а не створюється державою [9, с. 331]. Л.М. Ніколенко вважає, що сучасні правові держави та демократичні держави повинні розвиватись на основі принципу верховенства права і беззаперечно дотримуватись. Зміст верховенства права становлять не тільки норми права як зразки поведінки, а відповідний механізм реалізації приписів правових норм [10, с. 84]. Також, варто погодитись з позицією, яку висвітлюють М. Братсюк та О. Росоляк, які зазначають, що принцип верховенства права можна трактувати як панування права українського народу, вираженого та втіленого чинною Конституцією України як волеустановленим актом нашого народу. Важливою в плані верховенства права є ідея первинності і визначальності людини і народу та їх права стосовно державної влади з її писаним, державним правом [11, с. 14]. Враховуючи вище висвітлені положення слід відзначити, що принцип верховенства права представляє собою певним чином поєднання самої ідеї справедливості та відображення цінності прав людини. Крім того, він потребує наявності надійної нормативно-правової бази для його реалізації в інтересах людини, а саме підтримання якості втілення на практиці приписів норм права, не тільки за допомогою держави в особі її органів, але й представників

громадянського суспільства. Також цікавою представляється позиція, яку висловлює Я. Берназюк, який пропонує розглядати верховенство права як багатовимірний концепт, що виходить за межі традиційного правового розуміння. Він аналізує класичні складові (законність, правова визначеність, незалежність суду) та вводить нові виміри: штучний інтелект як виклик правозастосуванню, національна безпека як сфера, де правові гарантії мають зберігатися навіть у надзвичайних умовах, міжпоколіннєва відповідальність як етична складова правової політики [12]. Так, позиція автора наголошує на тому, що верховенство права має адаптуватися до нових реалій, зберігаючи свою гуманістичну сутність і здатність захищати права людини. Таким чином, принцип верховенства права представляє собою поєднання давніх філософських традицій, сучасних концепцій правознавства та практики національних і міжнародних органів. Він включає формальні елементи (законність, передбачуваність, стабільність) та змістовні (справедливість, мораль, гуманізм, права людини). Реалізація цього принципу є ключовою умовою розвитку демократичної правової держави, підвищення довіри громадян до держави та ефективного функціонування правової системи.

Отже, підсумовуючи можна зробити висновок, що значна кількість наукових класичних та сучасних поглядів демонструють, що з позиції теоретичного аналізу на сьогоднішній день принцип верховенство права – це не просто юридична категорія, але й навіть цілісна філософсько-правова концепція, що забезпечує баланс між владою та правами людини, створює умови для стабільності та розвитку демократичного суспільства. Додатково, важливо відзначити, що реалізація цього принципу містить у собі потребу постійного контролю за незалежністю судової влади, професійної підготовки правників та активної позиції громадянського суспільства. Тільки комплексний підхід забезпечує справжнє панування верховенство права та можливість його подальшого розширення для забезпечення розвитку правової і незалежної держави, яка буде сприяти надійному захисту прав і свобод кожної людини.

Список використаних джерел

1. Арістотель. Політика. Київ : Основи, 2000. 239 с.
2. Локк Дж. Два трактати про правління. Київ : Юніверс, 2001. 392 с.
3. Монтеск'є Ш. Дух законів. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 656 с.
4. Кант І. До вічного миру. Київ : Наукова думка, 2001. 112 с.
5. Конституція України: Редакція від 28.06.1996. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 07.11.2025).
6. Малишев Б.В., Москалюк О.В. Застосування норм права (теорія і практика). Київ: Реферат, 2010. 260 с.
7. Золотарьова О. А. Співвідношення принципів верховенства права та законності в українському праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 654-658 URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/152.pdf

8. Авакян Т. А. Верховенство права як основоположний принцип державної політики у сфері внутрішніх справ. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2015. № 2 (10). С. 124-132

9. Попадинець Г.О. Принцип верховенства права як засадничий принцип правової держави. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету*, 2025. Серія ПРАВО. Випуск 90: ч. 5. С. 328-332

10. Ніколенко Л. М. Визначення принципу верховенства права в господарському судочинстві. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1. С. 82–86.

11. Братсюк М., Росоляк О. Співвідношення принципу верховенства права та принципу законності. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2018. 1 (13). С. 11–17.

12. Берназюк Я. Верховенство права та його складові: класичні, нові та нетипові принципи. 2024 URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2024/components_of_the_rule_of_%20law_bernaziuk.pdf

*Кожушко Уляна Володимирівна,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Дорощук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

ГЕЛЬСІНСЬКІ УГОДИ: ЇХ ЗМІСТ ТА ЗНАЧЕННЯ

Дослідження проблематики Гельсінських угод є важливим для українського сьогодення, що обумовлено їх значенням для формування системи європейської безпеки. Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі (Гельсінські угоди) було підписано 1 серпня 1975 р. у м. Гельсінкі (Фінляндія). Через тридцять років після закінчення Другої світової війни 35 країн Європи та Північної Америки нарешті досягли порозуміння щодо післявоєнного закріплення кордонів та важливості визнання принципів територіальної цілісності та державного суверенітету одна одної.

Підписання Гельсінських угод сприяло розрядці міжнародної напруги, адже провідні держави світу брали на себе такі зобов'язання:

- мирно вирішувати суперечки, уникаючи сили, чи погроз застосування сили, щоб таким чином були створені умови «у яких їхні народи зможуть жити

у справжньому й тривалому мирі, вільному від будь-якої загрози чи замаху на їхню безпеку» [1];

- поважати суверенітет одна одної, визнаючи право кожної держави «вільно обирати та розвивати свої політичні, соціальні, економічні та культурні системи, а також визначати своє законодавство та нормативні акти» [1];

- визнавати рівні права усіх народів, зокрема право на самовизначення.

Названі положення мали стати основою міждержавних та міжнаціональних відносин. Всупереч власним амбіціям країни-підписанти зобов'язувалися поважати територіальну цілісність та незалежності кожної з держав. Стрижень документу – Декларація про принципи, які регулюють взаємовідносини між державами-учасницями – фактично, був спільною програмою дій для будівництва єдиної, мирної, демократичної і процвітаючої Європи. Таким чином підписання Гельсінських угод дозволило уникнути посилення конфронтації між Сходом і Заходом у роки «холодної війни» [2, с.306].

Окремим і так само важливим пунктом було закріплення принципу поваги до прав і основоположних свобод людини, зокрема права на свободу думки, совісті, вільний розвиток національної культури.

Радянський Союз, у складі якого були і Україна, і Росія, також взяв на себе ці зобов'язання. Відомий український громадський та політичний діяч Ігор Юхновський зазначав, що це були важливі угоди, вони поклали початок нормалізації відносин між СРСР та США. На його думку Радянський Союз намагався певною мірою їх дотримуватися, адже, по-перше, у складі Комуністичної партії було багато українців, які посідали і вищі керівні посади в органах державної влади, по-друге, в Україні діяла легальна організація – Українська Гельсінська група (УГГ), яка домагалася реалізації для українців прав, записаних у Конституції СРСР [3].

Діяльність УГГ була яскравою віхою в історії українського національно-визвольного руху. Серед засновників організації були уже відомі на той час громадські діячі: Микола Руденко, Петро Григоренко, Оксана Мешко, Левко Лук'яненко, Олександр Бердник. УГГ була найбільшою легальною правозахисною організацією в республіці. Однак, її активна діяльність вийшла за межі дозволеного в СРСР, тож почалися переслідування і арешти її членів. Показово, що, незважаючи на репресії, УГГ не припинила свого існування, на її основі пізніше виникли Українська Гельсінська спілка (1988 р.) та Українська республіканська партія (1990 р.). Сьогодні правонаступницею УГГ вважається Українська Гельсінська спілка з прав людини, яка складається з 29 громадських правозахисних організацій-учасників. Попри беззаперечне значення Гельсінських угод потрібно зауважити, що недоліком цього документа є відсутність напрацювань щодо гарантій дотримання країнами-підписантами його положень. Через 40 років після знакової для всієї Європи події Кремль порушив домовленості: анексував Крим та підтримує збройний конфлікт на Сході України. Голова правління Громадянської мережі Опора Ольга Айвазовська висловила критичну, але справедливую оцінку неспроможності ОБСЄ реагувати на воєнну агресію та знецінення міжнародного права.

Вона зауважила, що ще з 2014 року, коли почалася російська агресія проти України, ОБСЄ, попри свої повноваження, не змогла вжити адекватних заходів протидії. Причиною цього була, передусім, невиробленість механізму реагування світового співтовариства на акти агресії. Айвазовська згадала свій досвід участі в Мінському процесі: неодноразові візити до Мінська, спостереження за роботою Спеціальної моніторингової місії на Донбасі, яка, не маючи доступу до окупованих територій, фіксувала лише те, що відбувалося на підконтрольній Україні частині. «Якщо ви не маєте доступу до місць, де катують людей, – зазначала вона, – то ваш голос має бути ще гучнішим. Але він не був таким» [4].

Таким чином Гельсінські угоди стали важливим етапом на шляху до становлення нової системи міжнародної безпеки. Водночас події останнього десятиліття в Україні засвідчують необхідність доповнення політичних декларацій реальним механізмом контролю та запровадження відповідальності для агресора.

Список використаних джерел

1. Нарада з безпеки та співробітництва в Європі. Заключний акт / Офіційний переклад. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055#Text
2. Котляр О., Бевзюк Є. Гельсінські угоди: урок загальноєвропейського процесу. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2022. С. 301-321.
3. Полянська Я. 40 років Гельсінським угодам: як СРСР і Європа обіцяли берегти кордони. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27160453.html>
4. Шоботенко К. Крах ОБСЄ. Україні потрібна нова система, яка здатна діяти / Главком. URL: <https://glavcom.ua/publications/krakh-obsje-ukrajini-potribna-nova-sistema-jaka-zdatna-dijati-1067553.html>

Корбут Тимофій Аркадійович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЕТИЧНІ ЗАСАДИ БЕЗБАР'ЄРНОЇ СТРАТЕГІЇ

Безбар'єрність формується на засадах гуманності, справедливості та рівності прав усіх людей. Основні принципи такої стратегії – недискримінація

та забезпечення рівності можливостей для кожного, а також повага до гідності й самовизначення особи. Як зазначено в офіційних документах, дотримання «принципів безбар'єрності – рівності, доступності та поваги до гідності кожної людини» є фундаментом справедливого суспільства, де кожен має захист і рівні шанси реалізувати свої права [1].

Безбар'єрність означає суспільну норму, у межах якої «кожну людину приймають, поважають і цінують незалежно від походження, статі, віку, фізичних особливостей, а під час ухвалення рішень влада, бізнес і громада враховують інтереси всіх суспільних груп» [2].

Кожна особа має право на однакове ставлення незалежно від індивідуальних ознак – саме це відображає принцип недискримінації. У теорії прав людини та трудового права підкреслюється, що цей принцип вимагає забезпечення «рівності перед законом осіб, поваги до гідності кожної людини, гарантування рівних можливостей». Це означає, що суспільство повинно створювати такі умови, за яких не виникають бар'єри, що обмежують реалізацію прав і свобод, а відмінності між людьми не перетворюються на підставу для виключення.

Етична стратегія безбар'єрності виходить із визнання гідності кожної людини як невід'ємної цінності. Це передбачає право на вільне самовираження, визнання унікальності особи й повагу до її потреб. У «Довіднику безбар'єрності» та офіційних роз'ясненнях підкреслюється, що безбар'єрність – це насамперед питання цінності та поваги кожного члена суспільства [2].

Створення безбар'єрного простору спирається на уявлення про соціальну справедливість, за якого кожен має доступ до ресурсів та послуг на рівних умовах. Цей підхід підтримується як у національних стратегічних документах (до 2030 року), так і в міжнародних стандартах, де рівність можливостей визначається основою правової системи та громадянської рівності [1].

Етичні засади безбар'єрності пов'язані з визнанням права людини на самостійне вирішення життєвих питань. Органи влади зобов'язані створити такі умови, щоб «людина могла самостійно розпоряджатися своїм життям, отримувати необхідну допомогу та підтримку», не втрачаючи контролю над власними рішеннями [1]. Це забезпечує можливість вільного вибору, а отже – збереження автономії незалежно від особистих можливостей чи життєвих обставин.

Додатково, безбар'єрна стратегія включає елемент відповідальності держави та інституцій за створення умов, у яких людина не змушена «просити про особливе ставлення», а користується простором, спочатку спроектованим з урахуванням різноманіття потреб. Такий підхід змінює оптику: від благодійності й «допомоги вразливим» – до утвердження прав людини як базової етичної та правової норми.

Поняття рівності можливостей («égalité des chances») означає, що всі люди повинні мати однакові стартові умови для реалізації своїх прав і потенціалу. З теоретичної точки зору це пов'язано з усуненням штучних, соціально сконструйованих бар'єрів, які створюють нерівність. Концепція безбар'єрності покликана втілити цю ідею на практиці: безбар'єрність визначається як

принцип організації соціального простору і взаємодії, за якого «кожна людина має рівний доступ до всіх можливостей: освіти, працевлаштування, пересування, участі в громадському житті» [3].

Іншими словами, безбар'єрність гарантує рівний доступ до інфраструктури та сервісів незалежно від особливостей людини (віку, стану здоров'я, інвалідності, статі тощо). Це переносить акцент із «пристосування людини до системи» на «адаптацію системи до потреб людини».

Усунення фізичних, соціальних та інформаційних перепон означає, що ніхто не стоїть «на узбіччі» через недосконалість інституцій чи середовища. Доступність пандусів, тактильних елементів навігації, адаптованої інформації, онлайн-сервісів, інклюзивного освітнього простору сприяє тому, щоб усі могли вільно пересуватися, отримувати освіту, працювати, подорожувати та користуватися електронними послугами [1]. Перелік таких можливостей охоплює: вільне пересування, навчання, працю, участь у громадському житті, доступ до цифрових сервісів.

Теоретично рівність можливостей випливає з принципу рівності перед законом: різне ставлення вважається дискримінаційним за відсутності об'єктивної, належно обґрунтованої причини. У правничій літературі наголошується, що з принципу рівності «виводиться заборона дискримінації і право на недискримінацію», що передбачає «рівність перед законом, повагу до гідності, забезпечення рівних можливостей осіб» [4, с. 6–7].

Отже, безбар'єрний простір – це не «пільги» для окремих груп, а створення умов за єдиним стандартом, де всі мають однаковий шанс на розвиток.

У межах Національної стратегії безбар'єрності запроваджується комплекс заходів: від фізичної адаптації міст та будівель до цифрової доступності, освітньої інклюзії та реформування сервісних практик державних органів [1]. Ці кроки спрямовані на те, щоб кожна людина «отримувала вільний доступ до будь-якої сфери суспільного життя», реалізуючи концепцію рівних можливостей на практиці.

У безбар'єрному просторі ключову роль відіграють гідність та особиста автономія людини. Гідність означає, що кожна людина є цінною сама по собі, а суспільство має поважати її внутрішню цінність. Безбар'єрна політика розглядає будь-які перешкоди як порушення гідності осіб, оскільки вони обмежують свободу та можливості. Як зазначають експерти, повага до гідності кожної людини є частиною основи формування справедливого суспільства, у якому всі мають рівні можливості [2].

Безбар'єрність передбачає, що під час ухвалення рішень і створення сервісів враховуються інтереси всіх людей. У матеріалах «Довідника безбар'єрності» наголошується на мові та поведінці з повагою – без принизливих формулювань чи стигматизуючих означень [2]. Державні документи акцентують, що безбар'єрність – це про комфорт і гідність кожного, а дизайн середовища (фізичного та інформаційного) має враховувати особливості різних груп, не роблячи життя принизливим або залежним від сторонньої допомоги [1].

Спроможність людини самостійно приймати рішення є складником її

автономії. Безбар'єрний простір створює умови, за яких люди можуть «самостійно розпоряджатися своїм життям», зокрема обирати професію, місце проживання, форму зайнятості, спосіб отримання послуг [3]. Доступна цифрова інфраструктура дозволяє людині самостійно оформлювати документи, отримувати консультації, користуватися сервісами онлайн. Забезпечення автономії передбачає й підтримку самостійності за допомогою засобів реабілітації, адаптації та інклюзивних сервісів, щоб люди з функціональними порушеннями могли повною мірою долучатися до життя, а не бути залежними від інших.

У ширшому вимірі безбар'єрність пов'язується з формуванням культури поваги: суспільство визнає, що «нормою» є різноманіття, а не стандартизований «ідеальний громадянин». Це змінює спосіб організації інституцій: вони мають бути гнучкими, чутливими до потреб громадян і орієнтованими на партнерство, а не на патерналістське «підкування».

Безбар'єрна стратегія ґрунтується на універсальних етичних цінностях: людина з будь-якими особливостями заслуговує на рівні права, рівні можливості, повагу до своєї гідності та автономії. У практичному вимірі це означає усунення будь-яких штучних перепон – фізичних, інформаційних, цифрових чи соціальних – які обмежують доступ до освіти, праці, транспорту, послуг і участі в суспільному житті. Рівність можливостей і безбар'єрність взаємопов'язані: створюючи простір без перешкод, суспільство втілює ідею рівності шансів і справедливості. Повага до гідності та підтримка автономії гарантують, що людина відчуває власну цінність і здатність самостійно будувати життя. Таким чином, безбар'єрний простір – це не лише сукупність технічних рішень, а передусім етична позиція суспільства, яка визначає ставлення до найуразливіших груп і формує справжню громадянську солідарність.

Список використаних джерел

1. Міністерство соціальної політики України. Безбар'єрність. Офіційний вебсайт. URL : <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/bezbaryernist>
2. Національна соціальна сервісна служба України. Безбар'єрність – це про повагу та гідність. URL : <https://nssu.gov.ua/news/bezbariernist-tse-pro-povahu-ta-hidnist>
3. Державна податкова служба України. Основні поняття та напрями безбар'єрності. Розділ «Безбар'єрність» офіційного вебпорталу ДПС. URL : <https://tax.gov.ua/diyalnist-/bezbarernist/osnovni-ponyattya-ta-napryami-bezbarernosti/>
4. Соціально-трудові права і виклики цифровізації : монографія / кол. авт.; за ред. Я. В. Сімутіної, М. М. Шумила. Київ : Ніка-Центр, 2023. 348 с.

*Кравченко Олексій Олександрович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ІДЕНТИЧНІСТЬ І НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

У сучасних умовах глобальної нестабільності, збройних конфліктів, гібридної агресії та трансформацій інформаційного простору проблема національної безпеки дедалі більше виходить за межі суто військового або інституційно-державного розуміння. Вона набуває комплексного характеру, охоплюючи гуманітарний, соціокультурний, інформаційний і правовий виміри. У цьому контексті особливого значення набуває феномен ідентичності як внутрішнього ресурсу стійкості суспільства та держави.

Національна ідентичність постає інтегративним чинником, що забезпечує єдність суспільства, узгодженість соціальних дій і здатність до самоорганізації в умовах кризових викликів. Вона ґрунтується на спільних цінностях, історичній пам'яті, культурних кодах, мові та правових орієнтирах, формуючи символічний простір «ми», без якого неможливе стале існування політичної нації. Як підкреслює Ю. Габермас, у сучасному демократичному суспільстві ідентичність пов'язується не лише з етнокультурною спільністю, а й із громадянством, конституційними цінностями та практиками публічної солідарності [1, с. 23–25].

У науковому дискурсі ідентичність розглядається як динамічний процес соціального конструювання, у межах якого відбувається осмислення належності, формування уявлень про «своє» і «чуже», прийнятне та загрозливе. У цьому сенсі, за М. Кастельсом, ідентичність може виступати як джерело соціальної мобілізації та солідарності або, навпаки, як простір маніпуляцій і конфліктів, що безпосередньо впливає на безпекову ситуацію в державі [5, с. 6–8].

Відсутність спільної ідентифікаційної основи або її цілеспрямоване розмивання зумовлюють фрагментацію суспільства, зниження рівня довіри та підвищення вразливості до зовнішніх впливів. Особливу небезпеку для національної безпеки становлять інформаційні та культурні загрози, що реалізуються через дезінформацію, пропаганду, нав'язування альтернативних ідентифікаційних моделей, дискредитацію національної історії, мови, символів і базових цінностей. Інформаційна агресія спрямована не стільки на зміну конкретних політичних рішень, скільки на трансформацію масової свідомості, підрив почуття належності й солідарності, унаслідок чого криза ідентичності перетворюється на прямий виклик національній безпеці.

Формування стійкої національної ідентичності виступає важливим

інструментом протидії гібридним загрозам. Вона забезпечує критичне сприйняття інформації, імунітет до маніпулятивних наративів, готовність захищати демократичні цінності та конституційний лад. Водночас ідентичність не може зводитися до уніфікування або нав'язування єдиної ідеологічної моделі. Йдеться про поєднання спільних ціннісних орієнтирів із визнанням культурного плюралізму, прав людини та свободи самовираження.

У цьому контексті особливого значення набуває правовий вимір ідентичності, пов'язаний із категорією конституційної ідентичності. Як слушно зазначає В. Ковальчук, конституційна ідентичність постає відображенням національної ідентичності в конституції та втілюється через систему базових цінностей, принципів і інститутів, покликаних забезпечити збереження державності, суверенітету та правопорядку в умовах перманентних загроз [4, с. 206–210].

Саме цінності конституціоналізму виконують функцію нормативного «ядерного шару» ідентичності, що обмежує деструктивні трансформації та забезпечує спадковість державного розвитку.

Важливу роль у зміцненні ідентичності відіграють державні стратегії у сфері національної безпеки, інформаційної політики, культури й освіти. В Україні відповідні підходи закріплені у Стратегії національної безпеки України, яка визначає суспільну згуртованість, національну єдність і стійкість як ключові елементи безпекової політики [2], а також у Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України, спрямованій на формування спільних ціннісних орієнтирів, протидію дезінформації та розвиток відповідального інформаційного середовища [3]. Зазначені документи орієнтовані не на обмеження свободи думки, а на створення умов для свідомої громадянської участі та зміцнення демократичної ідентичності.

Отже, у сучасному світі ідентичність постає не другорядним культурним феноменом, а стратегічним ресурсом національної безпеки. Її цілеспрямоване, науково обґрунтоване та демократично виважене формування сприяє зміцненню державної стійкості, підвищенню рівня суспільної довіри та здатності ефективно протидіяти як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам у соціокультурному та правовому вимірах.

Список використаних джерел

1. Габермас Ю. Громадянство і національна ідентичність / пер. з нім. Київ : Дух і Літера, 2004. 192 с.
2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»» від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» від 9 грудня 2022 р. № 1155-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>
4. Ковальчук В. Конституційна ідентичність та національні цінності в

умовах перманентної загрози державності України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 1. С. 206–213. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.30>

5. Castells M. *The Power of Identity*. Oxford : Blackwell Publishing, 2010. 584 p.

*Кригін Євген Володимирович,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Дорошук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ У ПЕРІОД ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Український народ прагнув до незалежності у всі роки свого існування. Починаючи від часів козацтва, закінчуючи нинішнім часом, коли українські воїни героїчно боронять нашу державу та народ від підлого нападу та терористичних атак росії. Жага до свободи притаманна кожному українцю, саме тому Україна зараз є незалежною та суверенною державою, яка здатна захистити себе навіть у такі складні часи. Прикладом героїчної боротьби нашого народу із агресором була також Друга світова війна (1939–1945 рр.).

Після вторгнення Німеччини в Польщу у вересні 1939 р., Червона армія, відповідно до умов пакта Молотова-Ріббентропа, вступила на територію Східної Галичини, Волині та Полісся, а вже в листопаді сесія Верховної Ради СРСР, задовольнивши «прохання» Народних Зборів Західної України, прийняла рішення про включення Західної України до складу СРСР із возз'єднанням її з УРСР. Радянський Союз звісно переслідував власну вигоду і прагнув розширити свій вплив. Для українців ця подія була неоднозначною: з одного боку це було об'єднання нації, але з іншого, для західних українців це була зміна одного окупанта, на іншого. Почалась радянська: одержавлено засоби виробництва, заборонено діяльність українських партій і організацій, розпочато репресії проти діячів ОУН, Січових Стрільців, та навіть священників і вчителів. Українці не сприймали колективізацію, репресії, закриття церков та переслідування інтелігенції, хоча були й ті, хто вітали «возз'єднання».

У 1940 році відбувся розпад Організації українських націоналістів на дві частини: ОУН (м) під проводом Андрія Мельника та ОУН (б) під проводом

Степана Бандери. Ідеологічних розбіжностей між ними не було, цілі і мета залишалися єдиними – незалежна Україна. Але методи бачилися різними. Андрій Мельник більше сподівався на дипломатію та очікував допомоги від німців. Степан Бандера робив ставку на активну збройну боротьбу. Антирадянські настрої серед населення зростали, діячі націоналістичного руху готові були скористатися війною для відновлення Української державності.

Ще до початку німецько-радянської війни у складі Вермахту переважно з українських добровольців – членів ОУН(б) було створено два батальйони: «Нахтігаль» та «Роланд». Формування координував Абвер з метою використати українців у війні проти СРСР, українці ж прагнули набути військового досвіду для створення майбутньої української армії, яка мала боротись за незалежність України. 30 червня 1941 р. ОУН (б) під проводом Ярослава Стецька проголосила у Львові Акт відновлення Української держави, але Німеччина не визнала незалежність, керівників ОУН(б) було заарештовано за непокору окупантам, частину активістів було розстріляно. У серпні «Нахтігаль» та «Роланд» були розформовані [1, с. 239]. Вже у грудні окупаційний режим був встановлений на більшій частині української території, почався масовий терор проти населення. «Бандерівці» перейшли до підпільної боротьби проти нацистів, відбулися перші акти саботажу, розповсюдження листівок, знищення адміністрацій окупантів, підривалися мости та залізниці. У відповідь на це нацисти знищили тисячі мирних жителів Полісся та Волині. Почався збір зброї, багато українців вступали до допоміжних поліційних батальйонів з метою отримання зброї. У травні 1942 р. відбулися збори командирів ОУН, де обговорювались ідеї створення єдиної повстанської армії. ОУН (б) поширювала програму «Боротьби двох фронтів», у якій йшлося про боротьбу як проти нацистів, так і проти радянських військ. Були створені пересувні підпільні школи, де здійснювалася підготовка майбутніх командирів УПА. Поширювалися заклики до боротьби за самостійну Україну, ідея незалежності зміцнювала дух і волю населення. У жовтні 1942 року була створена єдина збройна сила – Українська Повстанська Армія.

Після заснування УПА у жовтні 1942 р. тисячі людей прагнули вступити до лав повстанців. Було введено спеціальні звання, запроваджено військову дисципліну, форму. Повстанці звільнили ряд сіл на Волині, створювали Українську адміністрацію, відновлювали школи, накази видавали українською мовою. Німці, зазнавши втрат, змушені були відходити з багатьох волинських сіл. У червні розпочалися бої між УПА та радянськими партизанами, які намагалися змусити повстанців воювати під радянським прапором. Водночас виникали перші масштабні зіткнення з Армією Крайовою (Польське збройне формування), які теж зазіхали на Західну Україну. Командиром усіх відділів УПА став Роман Шухевич, це надало рухові єдиного керівництва і дисципліни. Зазначимо, що у цей час велися переговори з деякими радянськими партизанськими загонами про спільну боротьбу проти нацистів, але безуспішно. Повстанці проводили рейди аж до Київщини і Поділля. Повернення радянського режиму на звільнених від нацистів територіях стало новим етапом

боротьби. Радянська влада відновила каральну політику проти українських націоналістів – НКВС і радянські війська стали новими ворогами для УПА.

Відбулися великі бої у районах Кременця, Калуша. У серпні 1944 року, коли радянські війська відновили контроль над Західною Україною, почалася масова депортація українців за обвинуваченням у співпраці з повстанцями. УПА вимушені переходити через Словаччину для пошуку зв'язків із західними союзниками. Пізніше було створено Українську Головну Визвольну Раду – підпільний уряд для координації боротьби [2, с. 235]. Капітуляція Німеччини у травні 1945 року стала для європейців кінцем війни, а для українців – продовження боротьби. Бійці УПА продовжували збройний опір, але змінилася тактика: відкриті бої майже не велися, влаштовувалися диверсії, проводилася пропагандистська робота. Боротьба УПА тривала до кінця 1940-х років.

Отже, попри суперечливість історичної спадщини, діяльність ОУН відіграла важливу роль у процесі становлення Української державності. ОУН була одним із ключових суб'єктів визвольного руху середини ХХ ст., її боротьба сприяла поширенню ідеї політичної незалежності України та вихованню поколінь, для яких свобода стала безальтернативною цінністю.

Список використаних джерел

1. Гінда В. В. Національно-визвольний рух в Україні 1930–1950 років: факти, постаті, події. Київ : Арій, 2024. 431 с.
2. Мамонтов І. О. ОУН і УПА у правовому полі. К.: Норма права, 2023, 272 с.

Кузменко Нікіта Романович,

*курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

*Дорощук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ В УКРАЇНІ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Сьогодні, в умовах триваючої російсько-української війни, звернення до проблематики функціонування окупаційного режиму в Україні у період Другої світової війни має важливе наукове і суспільне значення оскільки дозволяє

краще зрозуміти сутність окупаційної політики агресора та її наслідки для цивільного населення.

У роки Другої світової війни українські землі перебували під контролем Німеччини та Румунії. До німецької зони входили дистрикт «Галичина», Рейхскомісаріат «Україна» та «зона військової адміністрації» до румунської – губернаторства «Бессарабія», «Буковина» та «Трансністрія». Окупаційний режим кожної з них мав як спільні риси, так і свої особливості. Дистрикт «Галичина» входив до складу Генеральної губернії, що була автономною частиною Третього рейху, його очолював губернатор. Рейхскомісаріат «Україна» перебував під контролем імперського міністерства окупованих східних територій, з 20 серпня 1941 р. його очолював рейхскомісар Ерїх Кох. Східні та частина північно-східних областей України перебували під управлінням військової адміністрації вермахту. Губернаторства «Бессарабія», «Буковина» увійшли до складу Румунії, яка вважала ці території споконвічно своїми. «Трансністрія» формально не була частиною Румунії, але була їй підконтрольна і керувалась румунською цивільно-військовою управою. Низовими ланками між німецькою та румунською адміністраціями були управи, в яких за задумом окупантів служити мали переважно українці. Це мало підвищити лояльність населення до нової влади. Місцеве населення було змушене взаємодіяти з ними, адже іншого способу вирішити питання, що стосувалися, наприклад, харчування, житла, комунальних послуг, охорони здоров'я та ін., не існувало.

Відомо, що територія України ще до початку війни розглядалася Гітлером як «життєвий простір» для німецької нації. Тож населення, яке проживало на захоплених територіях ділилося на дві частини: працездатних і «зайвих», до числа яких були зараховані інваліди, євреї, цигани, психічно хворі, тощо. «Зайві! Разом із комуністами та працівниками радянських та державних органів підлягали знищенню, або ізоляції в концентраційних таборах та гетто. Працездатні мали займатися корисною для окупантів діяльністю. Тож економічна політика окупантів визначалася потребами рейху. На територіях дистрикту «Галичина» та губернаторств «Бессарабія» і «Буковина» встановлювався державний контроль за розподілом землі, вона передавалася селянам, у тому числі й колишнім власникам, які обкладалися високим податком. У Рейхскомісаріаті «Україна» та «Трансністрії» зберігалися колгоспи, робочий день в яких мав тривати від сходу і до заходу Сонця. Головним обов'язком селянства було забезпечення Німеччини та Румунії, передусім їх військових частин, продовольством. Відступаючи з території України окупанти довершили пограбування і руйнування сільського господарства України, виконуючи накази німецького та румунського урядів щодо «евакуації» [1, с. 156].

Під державний контроль перейшла також промисловість. Німецьким монополіям надавалося право відновлювати, чи брати в оренду збережені підприємства видобувної та металургійної промисловості, що мало на меті забезпечення нагальних військових потреб. Запроваджувалася загальна трудова повинність, робочий день на підприємствах тривав 10-16 годин, при цьому рівень матеріального забезпечення населення залишався вкрай низьким [2,

с. 108]. За найменшу непокору робітників карали ув'язненням у «трудові табори», де вони мали виконувати найтяжчі роботи.

Водночас середні та дрібні підприємства могли перебувати у приватній власності німецьких підприємців. У дистрикті «Галичина» та губернаторствах «Бессарабія» і «Буковина» такі підприємства могли бути повернуті колишнім власникам на правах оренди. Вільний товарообіг було заборонено, для усіх виробників запроваджувалися норми здачі готової продукції, невиконання поставок каралося штрафами, конфіскаціями майна, та уже згаданим ув'язненням у «трудові табори» [2, с. 32].

Іншим напрямом мобілізаційних заходів окупаційної влади була депортація робочої сили до Німеччини. Спочатку здійснювалося вербування кваліфікованих робітників для промислових підприємств на добровільній основі. Однак, після провалу цього плану почала застосовуватися практика розверсток та облав. Працівники місцевих адміністрацій за невиконання планів розверстки підлягали суворому покаранню.

Своєрідною була політика у культурній сфері. На усіх окупованих територіях відновлювалася мережа закладів початкової та професійної освіти, що обумовлювалося потребою у кваліфікованих працівниках. Доступ до середньої та вищої освіти у Рейхскомісаріаті «Україна» та дистрикті «Галичина» був суттєво обмеженим. У губернаторствах «Бессарабія», «Буковина» та «Трансністрії» функціонували освітні заклади усіх рівнів, однак мовою навчання була румунська. На усіх окупованих територіях було налагоджено випуск періодичних видань, що було необхідно для пропаганди переваг «нового порядку». Показово, що в дистрикті «Галичина» освітні заклади та преса були переважно україномовними, що мало на меті посилення антипольських та пронімецьких настроїв [4].

Аналіз нацистської ідеології та окупаційної політики дозволяє провести паралелі з режимом, встановленим сьогодні Росією на тимчасово окупованих територіях України. Нацистська Німеччина розглядала Україну як частину «життєвого простору» для німців, без права українців на власну державу. Росія так само заперечує право України на існування як незалежної держави, називаючи її «частиною російського світу». Нацисти запроваджували каральні операції проти мирного населення (Бабин Яр, Дахау, Освенцим тощо). Під час російського вторгнення російські війська теж втілювали нацистську політику геноциду, про що свідчать злочини проти мирного населення Бучі, Ірпеня, Маріуполя, а також масові катування та фільтраційні табори. Нацисти вивозили українців до Німеччини як остарбайтерів, Росія депортує українців із окупованих територій, зокрема дітей, у віддалені регіони РФ. Нацисти нав'язували власну ідеологію, знищуючи українську вищу освіту, інтелігенцію. Росія нищить українську культуру, мову, фальсифікує історію, запроваджує в освітніх закладах російські програми. Нині російське громадянство є обов'язковим, якщо людина хоче працювати, вчитися або отримати термінову медичну допомогу, а вартість життя і безробіття різко зросли. Обидві окупаційні системи викликали появу як колаборантів, так і потужного опору.

Отже, усе сказане дає підстави для висновку про схожість нацистського та рашистського окупаційних режимів в Україні. Попри різні епохи і різні ідеології їх мета є однаковою: позбавити українців права на власну державу, знищити національну ідентичність і підкорити народ через терор, депортації та масові вбивства. Але як у минулому так і сьогодні українці довели що жоден окупант не здатен зламати їхню волю до свободи і прагнення жити у власній незалежній державі.

Список використаних джерел

1. Левченко Ю. І. Особливості реалізації політики окупаційної влади в адміністративно-територіальних одиницях України 1941–1944 рр. : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. 402 с.

2. Ветров І. Г. Економічна експансія Третього рейху в Україні 1941-1944 рр. Київ : Четверта хвиля, 2000. 232 с.

3. У лещатах “нового порядку” населення Вінниччини під нацистським окупаційним режимом : зб. док. і матер. / упоряд. С. Д. Гальчак та М. В. Чехівський. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2013. 336 с.

4. Боляновський А. Німецька окупаційна політика і проблеми українсько-польських взаємин. *Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Вип. 13 : Україна у Другій світовій війні : українсько-польські взаємини. Львів, 2005, 68–119.

Кукла Роман Олегович,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Іванчук Наталія Віталіївна,
старший викладач кафедри теорії,
історії та філософії права
Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПРАВОВА АНАРХІЯ: ЧИ МОЖЕ СУСПІЛЬСТВО ІСНУВАТИ БЕЗ ПИМУСУ?

У підручнику «Правознавство» В.В. Копейчикова сказано, що право є системою загальнообов'язкових правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою, забезпечених її примусовою силою. Таким чином, без права і законів, а також механізмів примусу держава не може ефективно функціонувати, оскільки ніхто не буде дотримуватися встановлених правил лише на основі моральних переконань.

Правова анархія – це концепція, згідно з якою право може існувати і діяти без зовнішнього примусу, лише на основі внутрішнього переконання та моральної відповідальності людини. Це ідея суспільства, де панує повна свобода, але кожен індивід добровільно дотримується правил співжиття. Такий стан часто розглядається як ідеал, проте на практиці виявляється вкрай нестійким. Вона передбачає відсутність формальних законів і державних органів, що забезпечують їх виконання, і базується на добровільному дотриманні норм, що ґрунтуються на моральних, культурних або соціальних правилах. За визначенням О.Г. Данильяна та співавторів, правова анархія є радикальним концептом, який ставить під сумнів традиційну роль держави як головного гаранта правопорядку та безпеки в суспільстві. Незважаючи на теоретичні припущення реалії сучасного суспільства свідчать про неможливість забезпечення порядку виключно через моральні принципи, навіть якщо більшість людей володіє високими моральними цінностями. Як тільки примус зникає, у суспільстві неминуче зростає злочинність, яку неможливо ефективно зупинити лише за рахунок моральних переконань, а взаємна довіра між людьми значно знижується, що роздрібнює суспільство і послаблює соціальні зв'язки.

Природа права завжди тісно пов'язана з примусом. Як зазначає В.В. Копейчиков, право включає в себе не лише моральні або соціальні норми, але й механізми забезпечення їх дотримання через санкції. У «Загальній теорії держави та права» С.Л. Лисенка наголошується, що примус – це необхідний елемент правового регулювання, який полягає в застосуванні до суб'єктів, що вчинили правопорушення у сфері здійснення державних функцій, передбачених нормами права заходів покарання, перевиховання та спонукання до діяльності, спрямованої на усунення шкоди, заподіяної такою поведінкою.[4, с. 76] Саме через примус держава забезпечує реалізацію норм права та захист правопорядку. Без санкцій і можливості покарання право перетворюється на мораль або звичай, втрачаючи юридичну силу. Разом з тим Лисенко підкреслює, що примус не є самоціллю: він має бути пропорційним і спрямованим на захист суспільного інтересу. Ефективна правова система не стільки карає, скільки попереджає порушення права, формуючи у громадян правосвідомість. Без примусу право ризикує залишитися декларативним і неефективним, а соціальний порядок у суспільстві стає нестійким. Саме через це питання правової анархії викликає інтерес як у юристів, так і у філософів: чи можливо організувати суспільне життя без формального примусу, або він є необхідною умовою для стабільності?

Історичний досвід показує, що суспільства з мінімальним державним примусом існували. В.С. Макарчук наводить приклади племінних союзів, ранньофеодальних громад та обшинних утворень, де відносини регулювалися традиціями та моральними нормами. Наприклад, у давніх германських племенах вирішення конфліктів відбувалося через збори старійшин і встановлені звичаєві правила, а не через державний примус. Подібні практики існували й у деяких сільських громадах Давньої Русі, де головною формою контролю були звичаї, взаємна відповідальність та громадський осуд порушників. Однак такі системи функціонували лише в умовах обмеженої

чисельності населення та простої соціальної структури; у великих державних формаціях відсутність примусу призводить до хаосу і неможливості забезпечити порядок.

Філософська проблема правової анархії також пов'язана з питанням морального саморегулювання. Як стверджують О.Г. Данильян і О.П. Дзьобань, суспільство може функціонувати без примусу, якщо норми стають внутрішньо обов'язковими для кожного індивіда. Мораль, релігійні канони або культурні традиції можуть замінити формальні закони, створюючи ефективну систему самоконтролю. Проте практика показує, що навіть у невеликих самоврядних громадах зрідка виникає потреба у «мінімальному примусі» для запобігання конфліктам або захисту найслабших членів спільноти. Цей факт вказує що ідеї повної відмови від державного примусу неможливі.

Загалом, історичні і сучасні приклади свідчать: суспільства без примусу можуть існувати лише за умови високого рівня соціальної згуртованості, невеликої чисельності і обмеженого соціально-економічного розвитку. У великих і складних суспільствах роль примусу залишається ключовою. С.Л. Лисенко підкреслює, що держава і право еволюціонували як механізми забезпечення стабільності, правопорядку та захисту колективних інтересів. Без примусу складно забезпечити реалізацію економічних, адміністративних або кримінальних норм, оскільки добровільне дотримання правил у масштабах сучасної держави є малоімовірним.

Науковці також відзначають соціально-філософське обґрунтування правової анархії. Вільям Годвін і П'єр-Жозеф Прудон у XVIII–XIX ст. пропонували суспільство без державного примусу, де люди взаємодіють на основі раціональної свободи та природної моралі. Ці ідеї закладали концепт добровільного договору між громадянами як базису суспільного порядку. Однак критики, зокрема сучасні юристи та соціологи, вказують на те, що повна відсутність примусу часто веде до хаосу, коли інтереси окремих індивідів суперечать колективним інтересам, що призводить до конфліктів і нестабільності. Таким чином, можна зробити висновок: суспільство може існувати без примусу лише в обмежених історичних і соціальних умовах, де панує висока ступінь внутрішньої дисципліни та добровільного дотримання норм. Для великих, складних і багатонаціональних спільнот примус залишається необхідним елементом правової системи, що забезпечує баланс між свободою індивіда і колективними інтересами.

Список використаних джерел

1. Копейчиков В. В. Правознавство: підручник. Київ : Юрінком-Інтер, 2003.
2. Данильян О. Г., Дзьобань О. П., Максимов С. І. та ін. Філософія права: підручник. Київ, 2009.
3. Макарчук В. С. Історія держави і права зарубіжних країн. Київ, 2001.
4. Лисенко С. Л. Загальна теорія держави та права. Київ, 2006.

*Левашов Артем Васильович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ГРОМАДИ У ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ

Проблема насильства, зокрема домашнього насильства та насильства за ознакою статі, належить до найбільш гострих соціально-правових проблем сучасного українського суспільства, оскільки безпосередньо пов'язана з порушенням фундаментальних прав і свобод людини, підризом соціальної довіри та дестабілізацією суспільних відносин. Насильство має комплексний характер і виявляється не лише як індивідуальна девіантна поведінка, а й як системна соціальна проблема, що потребує узгоджених дій держави та суспільства [2; 3].

У цьому контексті протидія насильству не може розглядатися виключно як функція державних або правоохоронних органів. Дедалі більшого значення набуває соціальна відповідальність територіальних громад, які виступають первинним соціальним простором формування цінностей, моделей поведінки та механізмів взаємної підтримки. Саме на рівні громади створюються передумови для раннього виявлення випадків насильства, своєчасного реагування та мінімізації його негативних наслідків [4].

Соціальна відповідальність громади у протидії насильству проявляється, зокрема, у розвитку місцевих ініціатив, спрямованих на профілактику насильницької поведінки, інформування населення та формування культури нетерпимості до будь-яких форм насильства. Важливу роль у цьому процесі відіграють громадські організації, які здійснюють інформаційно-просвітницьку діяльність, надають психологічну, правову та соціальну допомогу постраждалим, а також сприяють реінтеграції осіб, що зазнали насильства [6].

Громади можуть ефективно допомагати постраждалим від насильства шляхом створення безпечного соціального середовища, забезпечення доступу до інформації про наявні механізми захисту прав, а також налагодження взаємодії між органами місцевого самоврядування, соціальними службами, закладами охорони здоров'я та Національною поліцією України. Важливим інструментом такої взаємодії є міжвідомча координація, передбачена чинним законодавством [4; 5].

Ефективна протидія насильству неможлива без скоординованої співпраці держави й громадянського суспільства. Держава формує нормативно-правові засади, визначає стратегічні напрями політики та забезпечує фінансування відповідних програм, тоді як територіальні громади та громадські організації

забезпечують їх практичну реалізацію з урахуванням локальних особливостей і реальних потреб населення [1].

Нормативною основою державної політики у сфері протидії насильству є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а також Державна соціальна програма запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, яка передбачає комплекс профілактичних, захисних і реабілітаційних заходів та акцентує увагу на активній ролі органів місцевого самоврядування у реалізації соціальних програм [1; 5]. Соціальна відповідальність громади у протидії насильству має також виразний ціннісний вимір, оскільки ґрунтується на повазі до гідності людини, принципах рівності, солідарності та взаємодопомоги. Саме через активну позицію громади забезпечується реальне, а не декларативне, утвердження прав людини у повсякденному соціальному житті [2].

Отже, протидія насильству є спільним завданням держави, територіальних громад та громадянського суспільства. Соціальна відповідальність громади відіграє ключову роль у ранньому виявленні випадків насильства, наданні допомоги постраждалим і формуванні культури ненасильницької поведінки. Подальший розвиток ефективних механізмів взаємодії держави та суспільства у цій сфері є необхідною умовою забезпечення прав людини та зміцнення соціальної стабільності.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» від 24 лютого 2021 р. № 145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>

2. Кривицький Ю. В. Забезпечення прав людини як мета правової реформи в умовах воєнного стану та післявоєнний період. *Альманах права*. 2025. Вип. 16. С. 219–227. DOI: 10.33663/2524-017X-2025-16-219-227

3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» від 22 серпня 2018 р. № 658. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text>

5. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами» від 20 червня 2022 р. № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text>

6. Пухова М., Компанієць О., Ковалевич Н. Путівник для громад зі зміни соціальних норм для запобігання гендерно зумовленому насильству та домашньому насильству : посіб. Київ, 2022. 118 с.

*Лісовий Олександр Миколайович,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Терміни «стратегічна комунікація» / «стратегічні комунікації» вперше з'явилися в урядових структурах США у першій половині ХХ ст. і тривалий час використовувалися переважно Міністерством закордонних справ і Міністерством оборони. Словник військових термінів Міністерства оборони США визначає стратегічну комунікацію як цілеспрямовані дії уряду США щодо розуміння та залучення ключових цільових аудиторій для створення, зміцнення або збереження сприятливих умов для просування інтересів, політик і завдань США через реалізацію скоординованих програм, планів, тем, ключових повідомлень (меседжів) і продуктів, синхронізованих із використанням усіх інструментів державної влади [3].

У доктринальних документах НАТО сформульовано таке базове розуміння: стратегічні комунікації – це скоординоване й належне використання комунікативних можливостей НАТО (публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, PR-служб збройних сил, інформаційних та психологічних операцій) для підтримки політики Альянсу і заходів, спрямованих на просування цілей НАТО. Речник Міністерства оборони США у 2008–2009 рр. Роберт Гастінгс-мол. описав стратегічну комунікацію як «синхронізацію образів, дій та слів для досягнення бажаного ефекту» [1].

Ключове визначення стратегічних комунікацій було запропоновано у 2010 р. у Воєнній концепції НАТО зі стратегічних комунікацій: «Стратегічні комунікації – скоординоване та належне використання комунікативних дій і можливостей НАТО – публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, військових зв'язків з громадськістю, інформаційних операцій та психологічних операцій (у відповідних випадках) на підтримку політики, операцій та діяльності Альянсу, а також для досягнення цілей НАТО».

Формування поняття «стратегічні комунікації» в системі НАТО умовно пройшло три етапи [2, с. 13–14]:

1. Стратегічні комунікації = зв'язки з громадськістю.
2. Стратегічні комунікації як «битва наративів».
3. Стратегічні комунікації як інтегрована форма системних дій в інформаційному просторі (сучасний підхід НАТО).

Сьогодні у США визначення стратегічних комунікацій закріплено в Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms як

«сфокусовані Урядом США зусилля, спрямовані на розуміння та залучення ключових аудиторій для створення, посилення чи збереження сприятливих умов для просування інтересів, політик та цілей Уряду США через використання скоординованих програм, планів, тем, меседжів і продуктів, синхронізованих з діями всіх інструментів національної могутності» [3].

Вітчизняні вчені О. Кушнір і В. Ліпкан, спираючись на стандарти НАТО, виділяють такі основні компоненти системи стратегічних комунікацій: зв'язки з громадськістю; публічна дипломатія; зв'язки зі ЗМІ; цивільно-військове співробітництво; інформаційні та психологічні операції; внутрішня комунікація; дії в кіберпросторі; інформування про ситуацію та документування; забезпечення інформаційних операцій; демонстрація дій військ; введення в оману; протидія в електромагнітному просторі тощо [4].

Гібридна війна є комплексним феноменом, що поєднує політичні, економічні, інформаційні, кібернетичні та соціальні методи впливу. Специфіка гібридної агресії проти України полягає у масштабному застосуванні Росією інформаційно-психологічних операцій, дезінформації, пропаганди та інструментів тиску, включаючи економічні й енергетичні важелі.

Для посилення інформаційної стійкості та впорядкування діяльності у сфері стратегічних комунікацій у структурі Міністерства оборони України створено відділ координації стратегічних комунікацій та моніторингу. Він забезпечує координацію комунікаційних кампаній, аналіз інформаційного середовища та узгодження політики у сфері інформаційної безпеки. Також у Збройних Силах України впроваджено діяльність мобільних груп внутрішніх комунікацій, які працюють з особовим складом для підтримки морально-психологічного стану, розвитку патріотичних переконань та психологічної стійкості [5, с. 3].

Більшість міністерств та відомств сектору безпеки й оборони вже створили власні підрозділи стратегічних комунікацій. Водночас експерти НАТО наголошують на проблемах, що залишаються актуальними:

- відсутність єдиної термінології на державному рівні;
- недостатня міжвідомча координація;
- психологічні бар'єри в розумінні важливості стратегічних комунікацій;
- надмірна бюрократизація ухвалення рішень, що ускладнює оперативність реагування [6].

Україна задекларувала намір досягти оперативної сумісності з НАТО у сфері стратегічних комунікацій, що вимагає імплементації відповідних стандартів, підготовки фахівців та налаштування інституційних механізмів. Разом з тим формування власної моделі стратегічних комунікацій має враховувати унікальні умови українського інформаційного простору, характер гібридних загроз та реалії воєнного часу [7, с. 8].

Одним із важливих компонентів стратегічних комунікацій є психологічні операції, спрямовані на підтримку морально-психологічного стану військових та цивільного населення. Основними завданнями є:

- моніторинг медіапростору;
- протидія дезінформації та фейкам;

- оперативне інформування громадян;
- захист інформаційного простору від зовнішніх впливів.

Стратегічні комунікації дозволяють ефективно реагувати на інформаційні загрози, підтримувати довіру до державних інституцій та формувати позитивний міжнародний імідж України.

В умовах війни проти України стратегічні комунікації є ключовим чинником національної безпеки. Вони забезпечують оперативне реагування на інформаційні атаки, зміцнюють внутрішню стійкість суспільства, сприяють згуртованості та формують позитивний міжнародний образ держави.

Таким чином, подальший розвиток стратегічних комунікацій вимагає імплементації стандартів НАТО, посилення координації, підвищення кадрової спроможності та подолання бюрократичних бар'єрів. Україна вже досягла значного прогресу, однак шлях до повної відповідності сучасним викликам потребує системних, узгоджених і довгострокових рішень.

Список використаних джерел

1. Картки: що таке стратегічна комунікація і кому вона потрібна. Центр політичного консалтингу. URL : <https://cpc.com.ua/articles/kartki-scho-take-strategichna-komunikaciya-i-komu-vona-potribna>
2. Компанцева Л., Заруба О., Череватий С., Акульшин О. Стратегічні комунікації для безпекових і державних інституцій : практ. посіб. / За заг. ред. О. Давліканової, Л. Компанцевої. Київ : ВІСТКА, 2022. 278 с.
3. Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. URL : https://fas.org/irp/doddir/dod/jp1_02.pdf
4. Кушнір О. В. Поняття та сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні URL : <http://goal-int.org/ponyattya-tasutnist-strategichnix-komunikacii-u-suchasnomuukrainskomu-derzhavotvorenni/>
5. Капштик О. В. Державні механізми стратегічних комунікацій у секторі безпеки і оборони України : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Хмельницький, 2019. 22 с.
6. Мушта А. Сучасні дискурси управління у секторі оборони і безпеки України: концептуальні та правові підстави, практики, психологічні бар'єри. URL : https://elib.amia.by/bitstream/docs/4984/1/2020_45.pdf
7. Благодарний А., Кононець О. Стратегічні комунікації в секторі безпеки і оборони України. *Молодий вчений*. 2023. № 1.

*Луначенко Максим Сергійович,
курсант військового інституту
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка*

*Науковий керівник:
Пономаренко Наталія Вікторівна,
асистент кафедри теорії та історії права та держави
навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ОСНОВНІ ПРАВА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ У СИСТЕМІ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

В умовах тривалої збройної агресії проти України питання забезпечення прав військовослужбовців набуває особливої важливості. Оскільки, вони виконують ключову функцію захисту держави, нерідко в умовах підвищеного ризику для життя і здоров'я. Особливості служби передбачають необхідність безумовного виконання поставлених завдань та особливо уважне ставлення до окремих прав і свобод, що супроводжується державними пільгами, гарантіями та компенсаціями. Тому держава зобов'язана забезпечити належний правовий і соціальний захист військових. Дослідження цієї теми дозволяє визначити обсяг їхніх прав та оцінити ефективність правового регулювання.

Військовослужбовці України є суб'єктами із спеціальним статусом. Саме цей статус відображає зміст і особливості їх прав, обов'язків та юридичної відповідальності. На думку П.Ю. Машіка військова служба, її характер, підвищена небезпека для життя осіб, що її проходять, характеризується: підвищеним навантаженням; додатковими обов'язками; обмеженням конституційних прав і свобод; іншими обставинами додатковою відповідальністю. Військова служба суттєво відрізняється від інших видів державної служби, хоча є її різновидом, і взагалі від інших видів діяльності людини [1, с. 91]. Як зазначає О.Ф. Скакун, спеціальний правовий статус є статусом представників певної соціальної групи, відокремленої за певним юридико-значущим началом (родом діяльності, віком), який наділений відповідно до законів та інших нормативних актів спеціальними, додатковими правами і обов'язками, обумовлений особливостями становища особи і потребами її функціональної спеціальної активності. Спеціальний статус доповнює або обмежує загальний правовий статус, тобто коректує його [2, с. 32].

Права військовослужбовця України – це встановлена правовими нормами міра його можливої поведінки у правовідносинах, пов'язаних з проходженням військової служби, що забезпечує необхідні умови виконання ним обов'язків, спрямована на задоволення публічно-правових інтересів, визначених і гарантованих державою. Для їх розгляду доцільним є поділ на: а) загальні, властиві для всіх військовослужбовців; б) посадові, обумовлені особливостями проходження служби; в) спеціальні, пов'язані з виконанням окремих завдань військовослужбовцями.

До загальних прав військовослужбовців України слід віднести наступні: а) право на зберігання, носіння, застосування зброї у порядку, передбаченому законодавством; б) право на носіння форменого одягу; право на матеріальне та фінансове забезпечення; в) право на соціальне забезпечення військовослужбовців України та членів їх сімей відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»; г) право на пенсійне забезпечення відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб»; д) право на звернення у разі незаконних рішень, дій чи бездіяльності щодо них командирів чи інших військовослужбовців, порушення їх прав, законних інтересів та свобод, а також незаконного покладення на них обов'язків або незаконного притягнення до відповідальності; є) право на підвищення кваліфікації військовослужбовців передбачено пп. 174, 175 Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних силах України; ж) право на відпустки, згідно з п. 180 того ж положення; з) право на обов'язкове державне соціальне страхування на випадок хвороби, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності в період проходження ним військової служби на підставі Законів України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та інші [3, с. 166-168].

Таким чином, варто відміти, що на сьогоднішній день військовослужбовці представляють собою особливо значиму категорію громадян, які самовіддано виконують покладений на них обов'язок із захисту національної безпеки, територіальної цілісності та недоторканості кордонів держави. В процесі виконання військових завдань, вони повинні бути забезпеченими відповідним умовами для несення служби, а також відчувати гарантії захисту з позиції поваги до їх честі та гідності, непорушності засад дотримання встановлених Конституцією прав та свобод.

До посадових належать наступні права військовослужбовців: а) право командира (начальника) одноособово приймати рішення, віддавати накази згідно з п. 28 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України»; б) право командира віддавати накази і розпорядження, та обов'язок підлеглого їх виконувати, крім випадку віддання явно злочинного наказу чи розпорядження, передбачене п. 6 Закону України «Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України»; в) право командира накладати дисциплінарні стягнення та застосовувати заохочення у порядку, передбаченому тим самим законом; г) право військовослужбовців, які проходять військову службу за контрактом, на отримання вищої освіти, відповідно з пп. 172, 173 Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних силах України.

Спеціальні права військовослужбовці України набувають під час перебування на бойовому чергуванні, у добовому та гарнізонному наряді, а також під час виконання спеціальних завдань. До них належать: відповідно до п. 60 Закону України «Про Статут гарнізонної та вартової служби Збройних

Сил України» начальник патруля має право особисто застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби або зброю, чи віддати патрульним наказ застосовувати їх за передбачених законом обставин; Законом України «Про Статут гарнізонної та вартової служби Збройних Сил України» передбачені права начальників щодо перевірки готовності чергового підрозділу гарнізону до дій у разі тривоги або виклику (п. 38); право розпечатувати (запечатувати) ті чи інші об'єкти (п. 185), право змінити або зняти з поста чатового (п. 231) тощо [3, с. 168]. Загалом, як зазначає А.А. Радчук під час військового стану забезпечення прав військовослужбовців в Україні вимагає комплексного підходу, який включає нормативно-правове вдосконалення, посилення соціальної безпеки, розробку ефективних концепцій захисту та залучення необхідних ресурсів [4, с. 143-144]. Також, Д.І. Ковальов стверджує, що для забезпечення ефективного правового статусу військовослужбовців та членів їхніх сімей необхідно вжити конкретних заходів: гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами, удосконалити нормативно-правову базу з урахуванням сучасних викликів, а також запровадити дієві механізми контролю за реалізацією гарантій і соціального захисту [5, с. 445]. Крім того, варто висвітлити думку, яку висловлює Д.С. Соколов щодо врахування законодавцем психологічного стану військовослужбовців, їх мотивацію та надавати час відпочинку, достатній для відновлення сил, підтримувати здатність виконання бойових завдань на високому професійному рівні [6, с. 6]. Саме система законодавства, яка регулює питання проходження військової служби в сучасних непростих умовах для суспільства покликана належним чином визначати її гарантії, соціальний та правовий захист. Його якість та ефективність буде сприяти зміцненню військової дисципліни, дотриманню прав та свобод військових з урахуванням особливостей військової служби в нинішніх умовах.

Отже, підводячи підсумки, варто зазначити, що на сьогоднішній день правове забезпечення військовослужбовців в Україні є чітко сформованим та багаторівневим, охоплюючи як загальні громадянські права, так і спеціальні права, обумовлені характером військової служби, однак потребує постійного вдосконалення відповідно до реалій часу та потреб. Завдяки розвитку правових механізмів, підвищенню правової культури та посиленню гарантій держава зможе належно підтримати тих, хто стоїть на Захисті Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. Оскільки, саме завдяки військовослужбовцям забезпечується та реалізується процес збереження національної ідентичності, незалежності, віри в ідеали справедливості та незламності.

Список використаних джерел

1. Машіка П. Ю. Право військовослужбовців та ветеранів війни на охорону здоров'я та медичну допомогу в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2023. Серія ПРАВО. Випуск 77: частина 2. С. 86-91.

2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. Харків : Консум. 2001. 656 с.

3. Бородин І., Пасіка С. Правовий статус військовослужбовців в Україні. *European political and law discourse*. 2017. Volume 4. Issue 1. S. 164–171. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2017/2017-4-1/29>

4. Радчук А. А. Нормативні засади забезпечення прав військовослужбовців під час військового стану в Україні. *Держава та регіони*. Серія: Право, 2023. № 4 (82) том 2. С. 140–144.

5. Ковальов Д. І. Правовий статус військовослужбовців та членів їх сімей: загальнотеоретичний аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2025. Серія ПРАВО. Випуск 89: частина 2. С. 441–445.

6. Соколов Д. С. Основні права військовослужбовців, пов'язані з проходженням служби. *Академічні візії*. 2024. Випуск 33. С. 1–7.

Мартиненко Ілля Володимирович,

курсант навчально-наукового

інституту поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кривицький Юрій Віталійович,

завідувач кафедри теорії, історії та філософії права

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент.

ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Проблематика формування громадянської ідентичності в сучасній Україні є однією з ключових у контексті демократичного розвитку держави. Громадянська ідентичність визначається як усвідомлення індивідом своєї належності до політичної спільноти, що ґрунтується на спільних цінностях, правах і обов'язках, визначених Конституцією та законами України [11, с. 4]. Її сутність полягає в інтеграції громадян у єдиний правовий та політичний простір, заснований на ідеях свободи, рівності, справедливості та відповідальності.

Науковці підкреслюють, що громадянська ідентичність має передусім політико-правовий характер, формуючись через участь особи у суспільно-політичному житті, залучення до демократичних процесів, дотримання законів та реалізацію громадянських прав і свобод [5, с. 22]. На відміну від національної ідентичності, що базується на культурних, мовних чи етнічних чинниках, громадянська ідентичність інтегрує людей різного походження на

основі спільного прагнення до державного добробуту, соціальної стабільності та розвитку демократії [9, с. 14].

Саме громадянська ідентичність є чинником зміцнення суспільної солідарності, розвитку правової культури та утвердження громадянських цінностей. Як зазначає М. Головатий, вона виступає фундаментом сучасної української політичної нації, забезпечуючи інтеграцію державних і громадських інтересів [1, с. 67]. На думку В. Скуратівського, громадянська ідентичність створює умови для солідарності між громадянами, сприяє подоланню соціальної ізольованості та формує патріотичну самосвідомість [2, с. 5].

Формування громадянської ідентичності нерозривно пов'язане з розвитком почуття громадянської відповідальності. Громадянська відповідальність проявляється у свідомому ставленні до виконання конституційних обов'язків, дотриманні законів, участі у демократичних процедурах, волонтерських та соціальних ініціативах [7, с. 47].

Через такі практики формується відчуття єдності, що є основою громадянської солідарності. Солідарність забезпечує взаємоповагу, взаємопідтримку та готовність діяти задля спільного блага – ключових умов формування сильного громадянського суспільства [8, с. 32].

У багатонаціональному суспільстві громадянська ідентичність виконує важливу інтеграційну функцію. Вона сприяє політичній стабільності, зменшує ризики соціальних конфліктів та забезпечує розвиток демократичної політичної культури [4, с. 19]. Як наголошує Ю. Шайгородський, громадянська ідентичність допомагає гармонізувати взаємодію між різними групами населення та зміцнює основи демократичного суспільства [9, с. 17].

В умовах європейської інтеграції України громадянська ідентичність стає чинником посилення соціальної згуртованості та адаптації до європейського політичного та культурного простору. Вона пов'язана з утвердженням принципів верховенства права, прав людини та демократичних стандартів [10, с. 6]. Формування громадянської ідентичності є неможливим без належного рівня громадянської освіти, виховання правосвідомості та утвердження демократичних цінностей серед молоді. Концепція національно-патріотичного виховання передбачає розвиток відповідальності, патріотизму, поваги до Конституції та законів України [13].

Український інститут національної пам'яті підкреслює, що зміцнення громадянської свідомості є одним із ключових чинників побудови стійкого суспільства, здатного протистояти інформаційним та політичним викликам сучасності [14, с. 9]. Це особливо актуально з огляду на необхідність формування демократичної культури, патріотизму та поваги до прав людини.

Громадянська ідентичність також залежить від ефективності державної правової та соціальної політики, дотримання принципів соціальної справедливості, гарантування прав людини та створення умов для активної участі громадян у публічному житті [15, с. 21].

Отже, громадянська ідентичність є ключовим чинником демократичного державотворення, інтеграції суспільства та утвердження цінностей правової

держави. Її формування можливе лише за умови забезпечення верховенства права, розвитку громадянської освіти, участі населення в публічному житті, підвищення правової та політичної культури громадян.

Саме така ідентичність формує основу для становлення відповідального громадянського суспільства, що є запорукою сталого розвитку України та її успішної інтеграції до європейського політичного та культурного простору.

Список використаних джерел

1. Головатий М. Громадянське суспільство і держава: взаємодія та розвиток. Київ : Либідь, 2019. 256 с.
2. Скуратівський В. Громадянська ідентичність як фактор консолідації суспільства. *Український соціум*. 2020. № 2. С. 5–15.
3. Кривицький Ю. В. Гуманізм як принцип діяльності міліції України: сучасний стан і перспективи реалізації. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2012. № 3. С. 5–9. URL : <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/25869>
4. Кресіна І. О. Громадянське суспільство: проблеми теорії та методології дослідження. Київ : Наук. думка, 2018. 352 с.
5. Шаповал В. М. Конституціоналізм і права людини в Україні. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 240 с.
6. Касьянов Г. В. Ідентичність і пам'ять у сучасній Україні. Київ : Laurus, 2021. 264 с.
7. Сахань О. Громадянська освіта та формування демократичних цінностей молоді. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 2. С. 45–53.
8. Лубський В. І. Соціальна єдність і солідарність у сучасному українському суспільстві. Київ : Інститут соціології НАН України, 2019. 198 с.
9. Шайгородський Ю. Ж. Національна ідентичність і громадянська інтеграція в Україні. *Політичний менеджмент*. 2018. № 3. С. 12–19.
10. Гаврилюк І. Національна ідентичність у контексті європейської інтеграції України. *Вісник Національної Академії державного управління при Президентові України*. 2021. С. 33–41.
11. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
12. Закон України «Про громадянство України» від 18 січня 2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
13. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України, затверджена Наказом Міністерства освіти і науки України 6 червня 2022 р. № 527. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#n12>
14. Український інститут національної пам'яті. Формування громадянської свідомості в Україні : аналітична доповідь. Київ, 2022. 68 с.
15. Кудряченко А. І. Громадянська культура в умовах демократичної трансформації суспільства. Київ : Парламентське видавництво, 2020. 214 с.

*Медвідь Аристарх Ігорович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КРИЗИ ТА КОНФЛІКТИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Процес міжнародної економічної інтеграції, що розглядається як складний організаційно-інституційний механізм взаємодії держав на засадах міжнародного поділу праці та скоординованої внутрішньої й зовнішньої політики, є однією з визначальних тенденцій розвитку сучасного світового господарства. У колі проблем, що перебувають у фокусі сучасної економічної науки, питання інтеграції національних економік у глобальний економічний простір посідає особливо важливе місце. Необхідність подальшого теоретичного та прикладного осмислення інтеграційних процесів зумовлена поглибленням інтернаціоналізації, посиленням глобалізаційних взаємозв'язків і появою нових форм економічної взаємозалежності держав [1].

Найбільш розвинутою та інституційно завершеною моделлю економічної інтеграції залишається Європейський Союз, який виступає потужним чинником прискорення економічного розвитку країн-учасниць, зростання їх ролі у міжнародній торгівлі та валютно-фінансових відносинах [1]. Водночас, попри досягнуті успіхи, інтеграційні об'єднання залишаються вразливими до впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, що проявляються у виникненні кризових явищ різної природи.

Сучасна світова економіка характеризується циклічним виникненням криз і конфліктів, які відображають загострення системних суперечностей та зіткнення економічних, політичних і соціальних інтересів. Після глобальної фінансової кризи 2008 року в академічному дискурсі посилився інтерес до теоретичних і практичних аспектів дезінтеграції. Кризові процеси в Європейському Союзі мають багатофакторний характер і проявилися у низці взаємопов'язаних криз, що загострилися після 2010 року [2; 3].

В умовах повномасштабної війни особливої актуальності набуває аналіз кризостійкості інтеграційних механізмів у контексті євроінтеграційних прагнень України. Це вимагає глибокого осмислення теоретичних засад функціонування інтеграційних об'єднань та визначення оптимальних антикризових стратегій розвитку реального сектору економіки в умовах переходу до сталого розвитку, перерваного глобальними фінансово-економічними потрясіннями [1].

Під впливом криз і конфліктів у процесі економічної інтеграції слід розуміти сукупність негативних або трансформаційних ефектів, що виникають унаслідок кризових подій і впливають на структурні, функціональні та

динамічні параметри інтеграційних об'єднань. Такі ефекти можуть проявлятися у порушенні міждержавної торгівлі, зниженні інвестиційної активності, блокуванні логістичних маршрутів, а також у зменшенні рівня політичної довіри між державами-учасницями [3, с. 14]. Залежно від масштабу, глибини та тривалості кризи її вплив може мати дезінтеграційний характер або, навпаки, виступати каталізатором адаптаційних процесів, стимулюючи інституційне оновлення та посилення інтеграційної згуртованості [4, с. 24].

Забезпечення міжнародної економічної безпеки в умовах кризових трансформацій потребує комплексних і скоординованих дій з боку світової спільноти. У цьому контексті ключову роль відіграють міжнародні організації, зокрема Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Світова організація торгівлі, які сприяють підтримці фінансової стабільності, реалізації структурних реформ і реагуванню на виклики глобалізації [2]. Колективне антикризове реагування, розробка превентивних інструментів та ефективних механізмів економічного відновлення є необхідною умовою стабільності світової економіки. Особливу складність для ЄС становить одночасне існування кількох взаємопов'язаних криз, частина з яких має латентний характер.

До основних причин сучасної світової економічної кризи належать недостатня ефективність регулювання фінансового сектору, трансформація кредиту в елемент спекулятивної економіки, відрив фінансової сфери від реального сектору, масштабне інвестування у фінансові активи країн — накопичувачів валютних резервів, а також домінуюче положення долара США у світовій валютно-фінансовій системі [1]. Однією з ключових структурних причин кризових явищ є також розбіжність між прагненнями транснаціональних корпорацій до максимізації прибутку та реальними можливостями виробничого сектору, що стимулює формування фінансових «бульбашок» на основі короткострокових спекулятивних операцій.

Наслідками глобальних криз стають знецінення значної частини фінансового капіталу, трансформація світової валютної системи та поступова втрата долларом статусу єдиної домінуючої резервної валюти. Завершення кризових циклів пов'язується зі структурною перебудовою світової економіки на основі нового технологічного укладу та відновленням балансу між фінансовим і реальним секторами [1].

Циклічні коливання сучасної світової економіки зумовлені сукупністю взаємопов'язаних чинників, серед яких — перевиробництво фіктивного капіталу, ослаблення державного регулювання фінансових ринків, тривале використання наднизьких відсоткових ставок, демографічні зміни, трансформація світових трудових ресурсів, природні й техногенні катастрофи, а також погіршення якісних і кількісних характеристик природних ресурсів. В Україні економічна криза на макро-, мезо- та мікрорівнях зумовлена поєднанням ендегенних і екзогенних, об'єктивних і суб'єктивних чинників, що призвели до порушення відтворювальних процесів, загострення макроекономічних диспропорцій і поглиблення суперечностей між виробництвом і споживанням.

Отже, кризи та конфлікти в умовах економічної інтеграції є системним явищем сучасного світового господарства. Вони не лише становлять загрозу стабільності інтеграційних об'єднань, а й водночас можуть слугувати імпульсом для інституційного оновлення та формування більш стійких моделей економічного розвитку. Для України, з огляду на євроінтеграційний курс і виклики воєнного часу, осмислення природи криз і механізмів їх подолання є необхідною передумовою ефективної інтеграції у європейський та глобальний економічний простір.

Список використаних джерел

1. Матюшенко І.Ю., Беренда С.В., Резніков В.В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навч. посіб. Харків, 2015. 273 с.
2. Сіденко В.Р. Кризові процеси у розвитку інтеграції в ЄС: витоки та перспективи. Творчі дискусії з системних проблем суспільного розвитку. 2017. С. 7 – 30.
3. Börzel T. A. European integration and the war in Ukraine: Just another crisis? *Journal of Common Market Studies*. 2023. Vol. 61. № S1. P.14–30.
4. Wajner D. F. Populism in power and regional (dis-)integration: Charting paths of populist regionalism in Europe and Latin America. *Journal of European Integration*. 2025. Vol. 47. № 2. P. 1–24.

*Назарчук Надія Дмитрівна,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Європейська інтеграція України є складним і багатовимірним процесом, що охоплює правові, політичні, економічні та соціокультурні трансформації. Водночас її успішність значною мірою залежить від ефективної державної комунікації, здатної забезпечити суспільну підтримку стратегічного курсу, сформувати довіру до державних інституцій та сприяти усвідомленню громадянами змісту й наслідків інтеграційних змін [3, с. 11–14]. У цьому сенсі комунікація виступає не допоміжним елементом, а самостійним інструментом публічної політики.

Історично комунікаційний вимір європейської інтеграції формувалася ще з часу становлення Європейських співтовариств, коли перед європейськими інституціями постало завдання легітимації наднаціональних рішень у свідомості громадян держав-членів. Післявоєнний досвід Західної Європи засвідчив, що інтеграційні процеси не можуть бути сталими без цілеспрямованої публічної комунікації, зорієнтованої на пояснення цінностей, цілей і практичних переваг об'єднання [1, с. 5–7].

Для України комунікаційний аспект європейської інтеграції набув особливої ваги після проголошення незалежності, а згодом – у контексті укладення Угоди про асоціацію з Європейським Союзом та конституційного закріплення європейського і євроатлантичного курсу держави. В умовах зовнішнього інформаційного тиску комунікація стала інструментом не лише інформування, а й захисту євроінтеграційного вибору.

У теоретичному вимірі стратегічна комунікація у сфері державного управління розглядається як системна, цілеспрямована діяльність органів влади, спрямована на формування спільного розуміння політичних пріоритетів, реформаторських цілей і цінностей [3, с. 18–22]. Вона поєднує елементи публічної комунікації, управління репутацією, кризових комунікацій та взаємодії з громадянським суспільством.

На відміну від традиційних інформаційних кампаній, стратегічна комунікація орієнтується на довгостроковий ефект, передбачає аналіз цільових аудиторій, узгодженість повідомлень та відповідність між задекларованими політичними цілями і реальними управлінськими діями. Саме такий підхід є принципово важливим для європейської інтеграції, яка потребує не ситуативної підтримки, а сталого ціннісного консенсусу в суспільстві [2, с. 136–139].

Методологічно виправданим є розуміння комунікації як складової правової та політичної культури суспільства. Як зазначається у сучасних теоретико-правових дослідженнях, ефективність реформаторських і інтеграційних процесів безпосередньо залежить від рівня довіри до публічної влади, правосвідомості та культури сприйняття державних рішень [4, с. 22–24].

Сучасний етап європейської інтеграції України відбувається в умовах воєнного стану, гібридних загроз та активної інформаційної війни. За таких обставин державна комунікація виконує не лише інформаційну, а й безпекову функцію, що знайшло відображення у Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року [5].

Зазначена Стратегія визначає базові принципи державної комунікаційної політики у цій сфері, серед яких ключовими є відкритість, достовірність та взаємодія з громадянами [5]. Принцип відкритості передбачає прозорість і доступність інформації про євроінтеграційні процеси; достовірність – опору на перевірені факти та недопущення маніпуляцій; взаємодія – розвиток двосторонньої комунікації та залучення громадянського суспільства до формування комунікаційних наративів.

Отже, комунікація є одним із ключових інструментів європейської інтеграції України, що забезпечує суспільну підтримку стратегічного курсу, формує довіру до публічної влади та сприяє утвердженню європейських

цінностей. Історичний досвід європейських інтеграційних процесів, сучасні теоретичні підходи до стратегічної комунікації та положення національних стратегічних документів переконливо свідчать про необхідність системного, відкритого й ціннісно орієнтованого комунікаційного підходу.

Список використаних джерел

1. European Commission. Communicating Europe in Partnership. Brussels, 2007.
2. Habermas J. The Structural Transformation of the Public Sphere. Cambridge : Polity Press, 1989.
3. OECD. Public Communication: The New Imperative. Paris : OECD Publishing, 2021.
4. Кривицький Ю. В. Вплив правової культури на ефективність реалізації правової реформи. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 22–27. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2023.03
5. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» від 9 грудня 2022 р. № 1155-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>

*Намчук Анна Олегівна,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Іванчук Наталія Віталіївна,
старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Забезпечення прав і свобод людини є одним із головних принципів функціонування сучасної правової держави. Вони реалізуються через складну систему інструментів і механізмів, що діють як на національному, так і на міжнародному рівнях [1]. Національні механізми відображають унікальні особливості кожної держави: її правову традицію, історичний досвід, соціально-економічні та культурні умови. Водночас міжнародні стандарти встановлюють універсальні рамки прав людини, які є обов'язковими для всіх

країн-учасниць міжнародних угод незалежно від релігії, політичних переконань чи соціального статусу громадян [13].

Ефективність забезпечення прав людини залежить не лише від формального прийняття законів, але й від створення умов для їх практичної реалізації та захисту від порушень [3]. Основу такої системи складає взаємодія органів державної влади, місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органів, а також активна участь громадян і громадських організацій [4]. Успішна реалізація прав вимагає, щоб усі учасники процесу були незалежними, професійними та підзвітними суспільству [15].

Національний механізм захисту прав громадян в Україні формує два взаємопов'язаних рівні: нормативний і інституційний. Нормативна база визначає права і свободи, їх зміст і способи захисту. Верховна Рада України, як єдиний законодавчий орган, приймає закони та інші нормативні акти, що регулюють реалізацію прав, встановлюють гарантії їх захисту та визначають порядок набуття або припинення громадянства [1]. Такі акти охоплюють права внутрішньо переміщених осіб, дітей, людей з інвалідністю та національних меншин [3]. Нормативна база також включає міжнародні договори та угоди, ратифіковані Україною, які мають пріоритет у сфері захисту прав людини [13].

Інституційний рівень передбачає функціонування спеціалізованих органів і структур, що реалізують права громадян на практиці. Серед них – Комітет Верховної Ради з прав людини та національних меншин, Уповноважений Верховної Ради з прав людини, Уповноважений Президента з прав дитини, людини з інвалідністю та кримськотатарського народу [14]. Ці органи здійснюють контроль за дотриманням прав, координують діяльність державних установ, реагують на порушення та пропонують заходи для їх усунення [15].

Президент України, відповідно до Конституції, є гарантом дотримання прав і свобод, забезпечуючи формування та реалізацію державної політики у цій сфері [1]. Він призначає уповноважених, які моніторять ситуацію, виявляють порушення та вживають заходів для їх усунення [14]. Кабінет Міністрів України, у свою чергу, координує виконання державної політики, забезпечує практичну реалізацію законів та представляє Україну в міжнародних структурах, таких як Європейський суд з прав людини [13].

Значну роль у забезпеченні прав і свобод відіграють органи виконавчої влади на місцях – обласні, районні та міські державні адміністрації. Вони реалізують державну політику безпосередньо у територіальних громадах, дбаючи про безпечне середовище, доступність державних послуг та захист прав громадян [3]. Паралельно органи місцевого самоврядування здійснюють контроль і реагують на порушення, створюючи додаткові механізми захисту прав у громадах [14]. Судова система та адвокатура є ключовими інструментами практичного захисту. Конституційний Суд контролює відповідність законів Конституції, офіційно тлумачить її положення та забезпечує верховенство права [1]. Громадяни мають право звертатися до судів для захисту своїх прав, а адвокатура, як недержавна самоврядна структура, надає правову допомогу, представляє інтереси клієнтів у суді та сприяє відновленню порушених прав [15]. Не менш важливим елементом є активна

участь громадянського суспільства. Громадські організації, волонтерські рухи та ініціативи «правової допомоги» відіграють роль посередників між державними органами та населенням, контролюють діяльність влади, інформують громадян про їх права та сприяють формуванню культури правової свідомості [14]. Такий підхід дозволяє не лише формально дотримуватися законів, але й забезпечує їх практичне застосування у житті людей [115].

Таким чином, національна система захисту прав людини в Україні ґрунтується на комплексі законодавчих, інституційних і громадських механізмів. Її ефективність залежить від якості законів, незалежності органів влади, професіоналізму державних і недержавних інституцій, а також активності суспільства [1–15]. Тільки через взаємодію всіх учасників можливо забезпечити реальний захист і практичну реалізацію прав та свобод громадян.

Список використаних джерел

1. Конституція України. – Київ: Верховна Рада України, 1996. – 80 с.
2. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 № 2235-III. – Відомості Верховної Ради України, 2001, № 6, ст. 38.
3. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII. – Відомості Верховної Ради України, 2014, № 44, ст. 442.
4. Закон України «Про Національну поліцію» від 2.07.2015 № 580-VIII. – Відомості Верховної Ради України, 2015, № 40, ст. 445.
5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 7.07.2010 № 2453-VI. – Відомості Верховної Ради України, 2010, № 40, ст. 415.
6. Конституційний Суд України. – Офіційний сайт. URL: <https://ccu.gov.ua/> (дата звернення: 28.10.2025).
7. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. – Офіційний сайт. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/> (дата звернення: 28.10.2025).
8. Уповноважений Президента України з прав дитини. – Офіційний сайт. URL: <https://childrenombudsman.gov.ua/> (дата звернення: 28.10.2025).
9. Кабінет Міністрів України. Постанова про Координаційну раду з питань якості і безпеки життя людини. URL: <https://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення: 28.10.2025).
10. Харківський національний університет внутрішніх справ. Методичні матеріали з прав людини. – Харків, 2020. – 56 с.
11. Органи місцевого самоврядування в Україні: навчальний посібник / за ред. О. І. Шевченка. – Київ: КНУ, 2019. – 128 с.
12. Європейський суд з прав людини. – Офіційний сайт. URL: <https://www.echr.coe.int/> (дата звернення: 28.10.2025).
13. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. 1966.
14. Закон України «Про громадські об'єднання». 2012.
15. Рабінович П. Практичні аспекти забезпечення прав людини в Україні. – Київ, 2018.

*Новіков Андрій Сергійович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Дорошук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА ГРУПА. ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ТА НАСЛІДКИ ДІЯЛЬНОСТІ

В умовах сучасних викликів державному суверенітету та проблем у сфері реалізації прав людини, дослідження діяльності Української Гельсінської групи набуває особливого значення, оскільки основою її діяльності була боротьба за реалізацію політичних, економічних, соціальних, національних та релігійних прав людини.

Передумовою розвитку правозахисного руху стала політична ситуація, яка склалася в СРСР: діючим режимом впроваджувався тотальний контроль над усіма сферами життя суспільства, гальмувався процес розвитку української нації, знищувався її генофонд. Репресій зазнали найвидатніші представники українства. Незгодних позбавляли власності, арештовували за сфальсифікованими обвинуваченнями, катували, ув'язнювали, піддавали насильницькій депортації, страчували.

У 1970-х роках, в умовах «холодної війни», провідні держави світу прагнули знайти мирні варіанти зниження рівня протистояння між НАТО та Організацією Варшавського договору. У зв'язку з цим 32 країни Європи, а також США, Канада та СРСР після довготривалих переговорів 1 серпня 1975 року в місті Гельсінкі підписали Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва у Європі. Цим міжнародним документом було закріплено сформовані після Другої світової війни кордони європейських країн. Таким чином Радянський Союз домігся від Заходу визнання свого впливу у Східній Європі. В обмін на це СРСР зобов'язався дотримуватися принципу самовизначення націй, а також забезпечувати повагу до прав і свобод людини та їх реалізацію.

Але, те що узгоджувалося на папері, не завжди втілювалося в реальному житті. Тож СРСР згодом зіткнувся з протестами з боку суспільно свідомої частини населення, а також і з вимогами західних держав та громадськості дотримуватися взятих на себе гельсінських зобов'язань. Особливо гостро ставилося питання дотримання прав та основних свобод людини.

Під міжнародним політичним тиском СРСР ухвалив нову Конституцію (1977 р.), що замінила «сталінський» основний закон 1936 року. Утім, ця конституція не змінювала основ радянського ладу. Вона констатувала факт появи «нової історичної спільності – радянського народу» та створення «загальнонародної держави» (ст. 1), але при цьому проголошувала зовсім

недемократичне положення про керівну і спрямовуючу роль КПРС у радянському суспільстві (ст. 6). Конституція УРСР 1978 року приймалась за аналогічними принципами. Вона також стала ідеологічним продуктом Комуністичної партії. Конституція формально закріплювала принцип поділу влади на три гілки, однак відносини людини і держави не відповідали нормам міжнародних стандартів у галузі інституту прав людини [1, с. 377].

Однак підписання СРСР Гельсінських угод мало ряд позитивних наслідків, адже таким чином була створена правова база для діяльності правозахисних організацій, які були утворені в ряді радянських республік.

9 листопада 1976 року провідними українськими громадськими діячами та правозахисниками того часу було засновано Українську Гельсінську групу, а вже 11 листопада оприлюднено повідомлення про її створення за підписами Миколи Руденка та Петра Григоренка.

Програмною метою Української Гельсінської групи (УГГ) стало сприяння виконанню Радянським Союзом Гельсінських угод; ознайомлення українського суспільства із положеннями Загальної декларації прав людини; присутність України, як члена ООН, на всіх міжнародних нарадах; розкриття та оприлюднення злочинів СРСР проти України, таких як розкуркулення, Голодомор 1932-1933 років, переслідування шістдесятників тощо. УГГ вела легальну боротьбу за здобуття незалежності України, проводила правопросвітницьку роботу, роз'яснюючи українцям поняття прав та свобод людини, і таким чином надавала поштовх до розуміння своєї національної ідентичності. Вирішальною ознакою УГГ як громадського об'єднання був її легальний статус. «Ми принципово визначилися, – писав Микола Руденко, – підпільною діяльністю не займатися. Ідемо з відкритим заборолом, ставимо свої підписи й адреси під документами: ось ми є, ми кажемо правду, а ви чиніть з нами, що хочете» [2]. УГГ виступала на захист громадян, які зазнавали переслідувань з боку влади, надаючи таким людям юридичну та моральну допомогу. Приймала письмові скарги про порушення прав людини в Україні та українців за межами УРСР. Цю інформацію передавали до засобів масової інформації і урядам країн-учасниць Гельсінського процесу.

Значна частина населення Радянської України не мала змоги відкрито підтримувати діяльність Групи через боязнь репресій зі сторони влади, але більшість людей, особливо інтелігенція, були солідарними із платформою організації, бо розуміли, що Група стоїть на захисті прав та свобод українців і бореться за їх інтереси на міжнародній арені. Попри право УГГ займатися правозахисною діяльністю, радянський режим одразу почав застосовувати жорстокі репресії проти її учасників, що призвело до масових арештів та ув'язнень. Практично всі члени Української Гельсінської групи зазнали переслідувань з боку влади, загальний строк їх тюремного ув'язнення сягнув понад 550 років! Українська Гельсінська група є свідченням дії феномену українського народу, який своєю незламністю, нескореністю і зараз чинить опір рашистському агресорові і ніколи не дозволить позбавити український народ права на самовизначення! Попри переслідування, УГГ продовжувала свою діяльність, хоча загальна чисельність групи до 1985 року складала всього

40 осіб. [3]. У період «перебудови» активісти Гельсінської групи, звільненні від відбування покарань, відновили правозахисну діяльність, яка швидко набувала політичного характеру. 7 липня 1988 року Група трансформувалася в Українську Гельсінську спілку, яка заклала основи першої недержавної політичної партії в Україні.

Отже, діяльність Української Гельсінської групи залишила значний слід в історії розвитку української державності, мала глобальний вплив на формування громадянської правосвідомості українського народу. Сформувавши єдиний загальнонаціональний правозахисний центр, вона зіграла активну роль в консолідації опозиційного руху в Україні, сам факт її існування в майбутньому став пусковим механізмом, який «підірвав» Радянський Союз зсередини. УГГ поклала початок ненасильницькому шляху до здобуття Україною незалежності та сталому розвитку демократії.

Список використаних джерел

1. Історія держави і права України. Курс лекцій / за ред. В. М. Щербатюка. Київ.: Фенікс, 2018. 496 с.

2. Розмова з Миколою Руденком, головою Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод. *Українська Громадська Група сприяння виконанню Гельсінських угод*: в 4 т. Т. 1. Особистості / Харківська правозахисна група; Упорядник Є. Ю. Захаров. Харків: Фоліо, 2001. С. 43–49.

3. Секо Я. П. Основні етапи діяльності Української Генсільської групи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія*. 2012. Вип. 1. С. 142–149.

Новікова Анастасія Олексіївна,

*курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

Науковий керівник:

*Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Гендерна рівність є одним із ключових принципів демократичного суспільства та важливою складовою соціальної політики сучасної правової держави. Вона охоплює рівність прав, можливостей і доступу до ресурсів для жінок і чоловіків у всіх сферах суспільного життя – від освіти до політики та

ринку праці. Зауважимо, що концепт рівності ґрунтується на фундаментальних положеннях теорії прав людини, викладених зокрема у працях Г. Арендт, Дж. Ролза та А. Сена, які наголошували, що свобода та рівність є взаємопов'язаними і взаємозалежними цінностями демократичної системи [5, с. 74–78; 6, с. 52–55; 7].

В Україні принцип рівності закріплений у ст. ст. 21, 24 Конституції України, які забороняють будь-яку дискримінацію за ознакою статі та гарантують рівність прав і свобод [1]. Державна політика у сфері гендерної рівності реалізується через законодавство, а також комплексні програми та стратегії, що відповідають європейським і міжнародним стандартам, зокрема вимогам CEDAW та Стамбульської конвенції [8].

Розмежування понять стать і гендер є базовим у науковому дискурсі. Як пояснює С. де Бовуар, «жінкою не народжуються – нею стають», підкреслюючи соціальну природу гендерних ролей [9]. Подібні позиції розвивали українські дослідниці Т. Марценюк та О. Плахотнік, які наголошували на тому, що гендер – це система соціальних норм, що формує очікування щодо поведінки чоловіків і жінок [10; 11].

Незважаючи на законодавчі гарантії, фактичний стан рівності в Україні демонструє низку викликів. Дослідження UN Women та Світового банку підтверджують наявність гендерного розриву в оплаті праці, що сягає 18–25% залежно від галузі [12]. У фінансовому секторі жінки декларують менші зарплатні очікування, ніж чоловіки (24 123 грн проти 35 548 грн), але головною проблемою є те, що роботодавці часто керуються стереотипними уявленнями щодо «ненадійності» жінок як працівниць через можливу декретну відпустку або сімейні обов'язки [3]. Ці проблеми докладно описані у працях О. Кісь і М. Маєрчик, які аналізують стійкі гендерні упередження в українському суспільстві [13; 14].

Водночас стереотипи щодо чоловіків також створюють соціальний тиск: очікування бути єдиними годувальниками, не демонструвати емоцій, витримувати підвищене навантаження. Дослідники маскуліності (зокрема Р. Коннелл) наголошують, що такі моделі поведінки негативно впливають як на психологічний стан чоловіків, так і на суспільне сприйняття гендерної рівності в цілому [15].

Суттєвим кроком у формуванні системної державної гендерної політики стало ухвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року [2]. Документ визначає ключові цілі: інтеграцію гендерного підходу в державне управління, посилення інституційної спроможності органів влади, подолання стереотипів та забезпечення недискримінації. Як зазначає Л. Кобеліанська, гендерна інтеграція є фундаментом сучасної політики соціальної справедливості і важливою умовою європейської інтеграції України [16].

Окремою, надзвичайно гострою проблемою є домашнє насильство та насильство за ознакою статі. Для її вирішення уряд ухвалив Державну соціальну програму запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року [1]. Науковці

підкреслюють, що ефективність державної політики у цьому напрямі залежить від міжвідомчої взаємодії, підготовки кадрів та належного фінансування спеціалізованих служб підтримки [17, с. 41–45].

Важливим міжнародним етапом стало приєднання України до Стамбульської конвенції, яка встановлює високі стандарти захисту постраждалих від насильства. Документ підкреслює принцип «нульової толерантності» до будь-яких проявів насильства та визначає обов'язки держави щодо його запобігання [8].

Реалізація державних програм передбачає залучення органів влади всіх рівнів, Національної поліції, закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, а також громадських організацій та міжнародних партнерів. Комплексність такої співпраці є основою формування безпечного та справедливого суспільства.

Отже, гендерна рівність є не лише цінністю та правом, а й важливою умовою демократичного розвитку держави. Як наголошував Дж. Ролз, рівність можливостей – основа справедливості [6], а як підкреслювала Г. Арендт, знецінення людської гідності руйнує фундамент соціального порядку [5]. Україна, впроваджуючи державні стратегії, міжнародні стандарти та програми підтримки, рухається шляхом до побудови суспільства, де права і можливості не залежать від статі, а гарантуються кожному.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» від 24 лютого 2021 р. № 145. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки» від 14 вересня 2022 р. № 752-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-%D1%80#Text>
3. Гендерна рівність як базовий принцип паритетної демократії. URL : <https://studies.in.ua/parytetna-demokratija/3857-genderna-rvnst-yak-bazoviy-princip-paritetnoyi-demokratyi.html>
4. Міністерство соціальної політики України. Гендерна політика. URL : <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovi-napryamy/henderna-polityka>
5. Арендт Г. *Vita activa, або Про активне життя*. Київ : Дух і Літера, 2008. 380 с.
6. Ролз Дж. *Теорія справедливості*. Київ : Основи, 2000. 591 с.
7. Sen A. *Development as Freedom*. Oxford : Oxford University Press, 1999. 366 p.
8. Council of Europe. *Istanbul Convention*.
9. Бовуар С. де. *Друга стаття*. Київ : Основи, 2019. 848 с.
10. Марценюк Т. *Гендер для всіх*. Київ : Критика, 2017. 296 с.

11. Плахотнік О., Міселюк О. Гендерні студії: поняття та підходи. Київ : ФОРМ Кандиба Т. П., 2020. 212 с.
12. UN Women. Gender Pay Gap in Eastern Europe and Central Asia. 2021.
13. Кісь О. Українки в історії: гендерні аспекти. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2010. 240 с.
14. Маєрчик М. Гендерні режими в Україні: історично-культурний аналіз. Київ : Сфера, 2003. 164 с.
15. Connell R. Masculinities. Berkeley : University of California Press, 2005. 324 p.
16. Кобеліанська Л. Гендерний підхід у державній політиці. Київ : Логос, 2019. 180 с.
17. Буроменський М. В., Гнатюк О. В. Протидія домашньому насильству: правові та соціальні підходи. Київ : Алерта, 2020. 112 с.

*Павлик Дмитро Олександрович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ІНФОРМАЦІЙНА СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД КРИЗ: ІСТОРИЧНІ УРОКИ ТА ВИКЛИК ДЛЯ ДЕРЖАВИ

Інформаційна стратегія держави в періоди криз виступає ключовим механізмом забезпечення політичної стабільності, суспільної єдності та легітимності державної влади. В умовах стрімкої цифровізації інформація перетворюється на стратегічний ресурс, здатний мобілізувати суспільство, формувати довіру, протидіяти паніці та підтримувати моральний дух громадян. Як слушно зауважує М. Кастельс, комунікаційний простір став критичним компонентом сучасної влади, а інформаційні потоки – основою соціального впливу держави [1, с. 53–74].

Україна перебуває в ситуації, коли інформаційна безпека і стратегічні комунікації стали необхідною умовою національної безпеки. Постійні інформаційно-психологічні операції Російської Федерації, кібератаки та дезінформаційні кампанії формують безпрецедентні загрози, які вимагають системної державної політики у сфері інформаційної безпеки [2, с. 4–7].

Історичний досвід підтверджує: в періоди воєн, криз чи трансформацій інформаційна політика держав завжди поєднувала мобілізаційну та легітимізаційну функції. Під час Другої світової війни Велика Британія створила одну з найефективніших інформаційних систем. Її пропагандистські плакати, зокрема легендарне «Keep Calm and Carry On», вироблені Міністерством інформації, сприяли підтримці морального духу та громадської стійкості [3]. Британська стратегія була побудована на поєднанні достовірності, психологічної підтримки та простоти комунікаційних меседжів [4, с. 197–223].

У США також активно використовувалася стратегічна комунікація, орієнтована на формування демократичних цінностей, відповідальності та участі громадян у війні [4, с. 224–238]. Це стало прикладом відкритої моделі комунікацій, де довіра між державою та суспільством виступала основою ефективності.

Зовсім інша модель діяла в Радянському Союзі, де інформаційна політика була вибудована на тотальному контролі, ідеологічній мобілізації та придушенні альтернативних наративів. Р. Сані докладно аналізує механізми формування радянської «офіційної реальності» та роль пропаганди у війні, вказуючи на її короткострокову ефективність і довгостроковий руйнівний вплив на довіру до влади [5, с. 266–290].

Період холодної війни став апогеєм інформаційних стратегій: США й союзники застосовували концепцію «м'якої сили» – культурної привабливості, свободи, відкритості [3, с. 73–94], тоді як СРСР спирався на ідеологічну мобілізацію [8, с. 63–112]. Саме сила привабливості, а не примусу, забезпечила Заходу інформаційну перевагу.

Розпад СРСР продемонстрував, що інформаційна відкритість і гласність стали каталізатором системної трансформації. Саме зміна інформаційної політики підірвала основи радянського тоталітаризму [7, с. 203–229].

Для України відсутність власної інформаційної стратегії в 1990–2000-х роках дозволила Росії домінувати в медіапросторі, формуючи хибні наративи про історію, мову та ідентичність [9, с. 372–389]. Лише після 2014 р. та особливо після 2022 р. Україна активно розвиває власну систему стратегічних комунікацій.

Ключовим сучасним документом є «Стратегія комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України до 2025 року», затверджена Указом Президента № 348/2021 [10]. Документ визначає принципи відкритості, достовірності, взаємодії, системності, що повністю відповідає міжнародним демократичним стандартам. Реалізація забезпечується Планом заходів на 2024–2025 роки, що деталізує інструменти комунікаційної роботи.

Також важливим є Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1155-р від 9 грудня 2022 р., яке затверджує Стратегію комунікації з питань європейської інтеграції [11]. Документ визначає конкретні цільові групи, канали, інструменти та очікувані ефекти.

Порівняння української стратегії з історичними моделями дає підстави стверджувати, що вона поступово наближається до відкритої демократичної моделі комунікації, властивої країнам Заходу в періоди криз. Водночас Україна

має враховувати історичні ризики: закритість, ідеологізація, невідповідність слів і дій можуть зруйнувати довіру суспільства, що є критичним у воєнний час [5, с. 274].

Ефективна інформаційна стратегія ґрунтується на прозорості, достовірності, швидкості та моральній відповідальності. У період війни вона перетворюється на елемент національної безпеки, визначаючи рівень стійкості суспільства та здатність держави протистояти зовнішнім загрозам.

Список використаних джерел

1. Castells M. The Power of Communication. New York : Oxford University Press, 2013. 624 p.
2. Держспецзв'язку України. Аналітичні звіти щодо кіберзагроз. 2022–2024.
3. British National Archives. WWII Home Front Propaganda Posters Collection. London : TNA, 1939–1945.
4. Taylor P. M. Munitions of the Mind: A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Era. Manchester : Manchester University Press, 2003. 344 p.
5. Suny R. G. The Soviet Experiment: Russia, the USSR, and the Successor States. Oxford : Oxford University Press, 2011. 540 p.
6. Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics. New York : Public Affairs, 2004. 191 p.
7. Brown A. The Gorbachev Factor*. Oxford : Oxford University Press, 1996. 352 p.
8. Gaddis J. L. The Cold War: A New History. New York : Penguin Press, 2005. 352 p.
9. Кульчицький С. О. Історія України. Київ : Либідь, 2010. 512 с.
10. Указ Президента України «Про Стратегію комунікації з питань євроатлантичної інтеграції України на період до 2025 року» від 11 серпня 2021 р. № 348/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348/2021#Text>
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» від 9 грудня 2022 р. № 1155-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>

*Пінчук Софія Олексіївна,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Іванчук Наталія Віталіївна,
старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПОБУДОВА ДОВІРИ МІЖ ПОЛІЦІЄЮ ТА ГРОМАДСЬКІСТЮ: ДЕОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ГРОМАДСЬКОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО СЛУЖІННЯ

Сучасні трансформаційні процеси в Україні охоплюють економічну, політичну та соціальну сфери, що безпосередньо впливає на взаємовідносини між державою та її громадянами. Зміни у соціальному середовищі формують нові підходи до функціонування державних інституцій, серед яких особливе місце займають органи внутрішніх справ. Їхня діяльність вже давно виходить за межі традиційного забезпечення правопорядку, включаючи соціальну підтримку, профілактику злочинності та розвиток партнерських відносин із громадою. В умовах демократичного суспільства ефективна робота поліції стає можливою лише за активної участі населення. Взаємодія правоохоронців і громадськості забезпечує не лише політичну стабільність, а й підвищує ефективність державних програм у сфері безпеки. Саме тому Національна поліція України будує свою діяльність на принципах партнерства, орієнтуючись на тісну співпрацю з місцевими громадами, громадськими організаціями та населенням. Підходи до організації роботи підрозділів передбачають врахування специфіки конкретного регіону, соціально-економічних та культурних особливостей громади, що дозволяє розробляти ефективні превентивні заходи та оперативно реагувати на виклики безпеки.

Законодавча основа взаємодії поліції та громадськості чітко визначена. Так, ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» передбачає партнерство правоохоронних органів з населенням, а Європейський кодекс поліцейської етики підкреслює необхідність зміцнення зв'язків із громадою, органами місцевого самоврядування та іншими державними та громадськими інституціями. Міжнародна практика свідчить, що довіра населення до поліції зростає тоді, коли вона активно співпрацює з громадою, демонструє повагу до прав людини та забезпечує дотримання законності у всіх сферах діяльності.

Етичні стандарти правоохоронців закріплені у Кодексі поведінки посадових осіб системи кримінальної юстиції (1979 р.), який регламентує підзвітність поліції перед населенням та її обов'язок представляти інтереси громади. Дотримання цих норм передбачає надання допомоги людям, що опинилися в складних життєвих обставинах, захист їхніх прав, підтримку соціальної стабільності та зміцнення авторитету правоохоронних органів.

Сьогодні взаємодія поліції з населенням реалізується через різноманітні механізми, зокрема проведення спільних досліджень, розробку нормативних актів та програм, діяльність громадських приймалень, організацію гарячих ліній та просвітницьких заходів. Поліцейські активно залучаються до освітніх програм, поширюють правові знання та впроваджують сучасні методи підвищення результативності своєї роботи.

Реформа правоохоронних органів у поєднанні з децентралізацією створює додаткові можливості для залучення громадян до забезпечення безпеки. Яскравим прикладом такої співпраці є проект у селі на Львівщині, де дільничний офіцер разом із мешканцями встановив понад сотню камер відеоспостереження. Результатом стало зниження рівня злочинності та підвищення довіри населення до поліції. Фінансування проекту здійснювалося через різні джерела: сільська рада, місцеві підприємці та самі мешканці. Прозорість і залучення громадян стали ключовими факторами успіху. Усі камери підключено до централізованого моніторингового центру, що забезпечує оперативне реагування на потенційні загрози. Мешканці активно долучаються до ініціативи, спостерігаючи за результатами та підтримуючи поліцію. Такий підхід демонструє, що поєднання сучасних технологій та активної комунікації з населенням є основою ефективного забезпечення громадської безпеки. Фінансування подібних ініціатив може здійснюватися через державний бюджет, участь забудовників або приватні внески підприємців і громадян. Впровадження систем відеоспостереження не лише запобігає злочинам і ДТП, а й формує відповідальне ставлення громадян до закону та дисциплінує населення. Проект «Шерифи для нових громад» демонструє, що громада здатна брати активну участь у підтримці безпеки. Конституційне право громадян на самооборону та захист власності підкреслює важливість цієї співпраці. Пілотні програми, наприклад у Дніпрі, показали, що дільничний офіцер має бути невід'ємною частиною громади, надаючи мешканцям практичні послуги та інформаційну підтримку.

У рамках проекту «Поліцейський офіцер громади» Національна поліція України ставить перед дільничними офіцерами такі завдання:

- здійснювати діяльність на принципах партнерства та взаємодії з громадянами, громадськими організаціями та підприємствами;
- співпрацювати з органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськими формуваннями охорони порядку;
- забезпечувати дотримання прав і свобод людини та захист інтересів суспільства й держави.

Дільничні офіцери організують роботу за такими напрямками:

- профілактика злочинності та охорона громадського порядку у партнерстві з населенням;
- співпраця з місцевими органами влади, підприємствами, освітніми, соціальними та культурними установами для реалізації принципу партнерства;
- визначення пріоритетів роботи та оцінка її ефективності з урахуванням думки громади;

- проведення відкритих зустрічей із населенням та інформування про стан законності;
- формування правової культури та профілактика суспільно небезпечних явищ;
- взаємодія з соціальними службами та громадськими організаціями для підтримки осіб у складних життєвих обставинах.

Таким чином, сучасна поліція України формує новий формат роботи, де дільничний офіцер стає невід'ємною частиною громади, поєднуючи забезпечення безпеки, правову просвіту та партнерство з населенням. Впровадження інноваційних підходів та технологій сприяє підвищенню довіри громадян, ефективності правоохоронної діяльності та зміцненню соціальної стабільності в державі.

Список використаних джерел

1. Сучасні стратегії та перспективи оптимізації взаємодії поліції і населення в соціумі : матеріали круглого столу (Львів, 23 листоп. 2017 р.) / упоряд. З. Р. Кісіль, Л. Й. Гуменюк. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 172 с.
2. Дослідження роботи «шерифів» в Україні та світі. – Режим доступу: <http://vgoru.org/index.php/politsiya-dlya-gromadi/item/30014-doslidzhennia-roboty-sheryfiv-v-ukraini-ta-sviti>.
3. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / кол. авт. ; кер. авт. кол. Т. П. Мінка. Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 480 с.
4. Дячук О. В. Правові засади партнерських відносин між поліцією та населенням. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 153–156. URL: http://pap.in.ua/3_2015/47.pdf

*Поліщук Ангеліна Миколаївна,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В ЗАПОБІГАННІ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Держава є основним гарантом дотримання прав і свобод людини, тому її участь у запобіганні та протидії домашньому насильству має фундаментальне

значення. Домашнє насильство – це не лише приватна сімейна проблема, а соціальне явище, що завдає шкоди не тільки конкретній людині, а й суспільству загалом. Воно підриває моральні основи родини, створює атмосферу страху, недовіри та соціальної дезадаптації. Саме тому держава, як виразник публічних інтересів і носій соціальної відповідальності, зобов'язана розробляти, реалізовувати та контролювати політику, спрямовану на ліквідацію будь-яких форм насильства в сім'ї [1].

З теоретичної точки зору, участь держави в захисті прав людини ґрунтується на її позитивному обов'язку не лише утримуватися від порушень цих прав, а й активно створювати умови для їх реалізації. Конституція України, Загальна декларація прав людини [4] та Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція) [3] визначають, що кожна людина має право на життя, безпеку та повагу до гідності, і саме держава зобов'язана забезпечити ефективні механізми їх захисту. Оскільки домашнє насильство порушує ці основоположні права, державне втручання є необхідним, пропорційним і виправданим.

Державна діяльність у цій сфері полягає не лише у покаранні кривдника, а передусім у створенні ефективної системи попередження насильства. Вона включає розробку законодавчої бази [1], налагодження міжвідомчої співпраці, формування мережі соціальних служб допомоги, проведення інформаційно-просвітницьких кампаній, а також моніторинг ситуації в суспільстві. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає правові та організаційні засади діяльності органів влади, а також механізми захисту осіб, які постраждали від насильства [1]. В основі державної політики лежить людиноцентричний підхід – орієнтація на відновлення прав, безпеки та добробуту постраждалих осіб.

Соціальні програми є практичним інструментом реалізації державної політики у сфері запобігання домашньому насильству. Вони забезпечують перехід від нормативних положень до реальних заходів, спрямованих на підтримку сімей, реабілітацію постраждалих і формування нових суспільних установок. Такі програми включають створення мережі притулків, кризових кімнат, мобільних бригад соціально-психологічної допомоги та спеціалізованих служб підтримки [5, с. 45]. Важливе значення має професійна підготовка кадрів – поліцейських, соціальних працівників, медичних фахівців і психологів, які повинні діяти відповідно до потреб жертв насильства.

Держава також активно впроваджує профілактичні заходи, спрямовані на формування в суспільстві нульової толерантності до насильства. Інформаційні кампанії, навчальні програми, тренінги для населення та освітніх закладів відіграють ключову роль у зміні суспільних стереотипів і підвищенні рівня обізнаності громадян [5, с. 72]. Засоби масової інформації також роблять значний внесок у популяризацію ідей рівності, взаємоповаги та ненасильницької комунікації. Основними принципами державної підтримки постраждалих осіб є забезпечення безпеки, доступності, конфіденційності, поваги до людської гідності та недискримінації. Захист і допомога надаються безоплатно, своєчасно та професійно. Держава гарантує, що будь-яка людина –

незалежно від статі, віку чи соціального статусу – може отримати необхідну підтримку [1]. Важливою умовою є міжвідомча взаємодія органів влади, поліції, закладів освіти й охорони здоров'я, а також громадських організацій, що забезпечує комплексний підхід до подолання насильства. Вагомим кроком у розвитку системи захисту стали положення Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі до 2025 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 145 [2]. Програма визначає стратегічні цілі, напрями діяльності та механізми реалізації політики у сфері протидії насильству. Її центральна мета – формування ефективної системи реагування та захисту, що забезпечує безпеку постраждалих та створює умови для функціонування ненасильницьких моделей поведінки.

У межах програми передбачено розширення мережі спеціалізованих служб підтримки – кризових центрів, притулків, консультативних пунктів, а також забезпечення роботи національної гарячої лінії [2]. Значну увагу приділено підвищенню кваліфікації фахівців, які працюють із постраждалими. Важливим напрямом є інформаційно-просвітницька діяльність, спрямована на зміну стереотипів та формування суспільної нетерпимості до насильства.

Програма узгоджена з міжнародними стандартами, включно з положеннями Стамбульської конвенції [3], та сприяє виконанню Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. Її реалізація потребує належного фінансування, якісного моніторингу та координації з громадськими організаціями, що мають великий практичний досвід у сфері допомоги постраждалим. Сучасні підходи до державної політики у сфері протидії домашньому насильству ґрунтуються на принципах доказовості, системності та комплексності. Програми повинні базуватися на актуальних статистичних даних, результатах соціологічних досліджень, міжнародних практиках та рекомендаціях експертів [5, с. 101]. Особливо актуальним є питання реагування на нові форми насильства, зокрема кібернасильство, насильство в умовах воєнного стану та вимушеної міграції. Особливої уваги потребує реінтеграція і ресоціалізація постраждалих. Держава повинна забезпечувати психологічну підтримку, соціальний супровід, доступ до освіти та професійної адаптації [5, с. 88]. Ці заходи спрямовані на відновлення автономності, самостійності та життєстійкості людини, що є важливою умовою подолання наслідків насильства.

Отже, роль держави у запобіганні домашньому насильству є багатовимірною та стратегічною. Вона полягає у створенні правових механізмів захисту, розвитку системи соціальної підтримки, формуванні громадянської свідомості та забезпеченні реального доступу до допомоги. Ефективна державна політика сприяє утвердженню принципів гуманізму, рівності та верховенства права. Лише держава, яка послідовно реалізує комплекс заходів щодо захисту сім'ї та особистості, здатна гарантувати кожній людині право на безпечне, гідне й щасливе життя.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року» від 24 лютого 2021 р. № 145. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-2021-%D0%BF#Text>

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#top

4. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

5. Ільїна О. В. Державна політика протидії домашньому насильству в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Київ : НАДУ, 2021. 128 с.

*Приходько Юрій Юрійович,
студент навчально-наукового експертно-
криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Носенко Олександр Володимирович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філософських наук, доцент*

НАЦІОНАЛЬНА ТА ГРОМАДЯНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНІ ЕЛЕМЕНТИ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА

В умовах сучасної динамічної трансформації світу, зумовленої процесами глобалізації та цифровізації, професія юриста також зазнає суттєвих змін. Професія юриста, як і характеристика права, перебуває в тісному взаємозв'язку з можливостями запобігання виникненню конфліктних ситуацій та, у разі їх появи, пошуку етично оптимальних шляхів вирішення. У класичному розумінні юристи встановлюють зв'язок між законом і суб'єктами для досягнення справедливості, законності та етики; їхня правова культура має бути взірцем високих стандартів і становити основу для формування довіри та авторитету не тільки до них самих, але й до державних органів правосуддя з боку суспільства. У цьому аспекті правова культура та компетентність юриста є багатовимірним явищем, яке справляє значний вплив на свідомість суспільства.

Правова культура юриста має свою специфіку, охоплюючи елементи різних видів культур – набір якостей, зумовлений особливостями професійної діяльності правника. По-перше, професійна культура юриста включає елементи правової, педагогічної, естетичної, політичної, психологічної, економічної, моральної та інших культур, необхідних для юридичної практики. По-друге, вона охоплює правничу деонтологію як систему знань про формування службово-юридичного обов'язку, а також правничу етику як вчення про професійну поведінку юриста з погляду морально-етичних вимог та акмеологічну оцінку впливу правосвідомості на дотримання встановленої системи принципів, вияв свободи волевиявлення та духовно-моральних приписів, що позначається на етикеті правника. Варто зазначити, що остаточного визначення правової культури в юридичній літературі досі не встановлено, оскільки думки науковців і практиків залишаються різними.

Професор В. Копейчиков зазначає, що правова культура – це система правових цінностей, що відповідають рівню, досягнутому суспільством правового прогресу, і відображають у правовій формі стан свободи особи та інші найважливіші соціальні цінності [3]. З цього приводу професор В. Лемак зауважує, що: «правова культура за своїм змістом є певним юридичним багатством, яке виражається в досягнутому рівні регулятивних властивостей права, нагромаджених правових цінностях, тих особливостях права, юридичної техніки, котрі належать до духовної культури, до правового прогресу» [4].

Теорія держави і права поділяє правову культуру на такі концептуальні види, як правова культура суспільства, правова культура особи та професійна правова культура. Правова культура суспільства є надзвичайно складним феноменом. Вона визначається як система правових цінностей, що відповідають рівню досягнутого суспільством правового прогресу та відображають у правовій формі стан свободи особи й інші найважливіші соціальні цінності.

Правова культура особи нерозривно пов'язана з правовою культурою суспільства, динамічно впливаючи на неї в процесі модернізації та розвитку залежно від досвіду, освіти, правових знань і розуміння особи (суб'єкта), її здатності формувати зміст правових норм, визначати їхню сферу дії, поважати закон, переконання в необхідності та суспільній корисності нормативно-правових приписів тощо. Одним із шляхів розвитку індивідуальної та загальносуспільної правової свідомості й культури є правове виховання населення, наприклад через правову пропаганду й агітацію з використанням сучасних технологій та їхніх алгоритмів, а також самовиховання. Таким чином, правова діяльність спрямована на формування високого рівня правової свідомості та культури загалом. У цьому аспекті національно-патріотичне виховання виступає фактором утвердження української національної та громадянської ідентичності, про що зазначено у Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», прийнятому Верховною Радою України 13 грудня 2022 р. Зокрема, в Законі зазначається, що «національно-патріотичне виховання охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства», а саме сферу освіти і науки,

молодіжну та соціальну сфери, культуру і мистецтво, рекламу, профорієнтацію на військові спеціальності, цивільну оборону та цивільний захист, безпеки й оборони України тощо [7].

Тому до основних складових національно-патріотичного виховання належать залучення громадян країни до активної участі в громадському житті, формування особистої психологічної та духовної стійкості, співпраця із закордонними українцями для формування, модернізації та реалізації державної політики відповідно до Закону України «Про закордонних українців», прийнятого в 2004 р., планування та проведення виховних і просвітницьких заходів з метою підвищення обізнаності населення [6]. Підписання цього Закону було зумовлено активізацією єднання окремих політичних груп, орієнтованих на національну ідентичність, що активно обговорювалися в громадсько-політичних та громадсько-юридичних колах.

Як зазначається в загальних положеннях Закону: «українська національна ідентичність – це процес усвідомлення громадянами України, які перебувають на території держави або за кордоном, свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» [6]. Українська громадянська ідентичність – це процес стійкого усвідомлення громадянином України на території держави або іншої країни свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством. Професійна правова культура юриста – це система професійно-правових знань, умінь і навичок, що в практичній діяльності характеризують високий рівень правового розвитку правника та справляють вагомий вплив на правову культуру суспільства. Вона є комплексом різних видів культур, серед яких правова, політична, моральна, психологічна, естетична, економічна, екологічна, релігійна, педагогічна та фізична. Культурний стиль поведінки юриста-практика вирізняється сталістю дотримання принципів у юридичній діяльності в межах, визначених нормами права та деонтологічною базою. Як зазначає професор В.О. Лозовий, результати юридичної діяльності у будь-якій сфері залежать не лише від інтелектуальних якостей юриста та його професійних умінь, але й від його «етичного потенціалу. Метою юридичної діяльності є усвідомлення обов'язку як з моральної точки зору, так і внутрішнього переконання особи для аналізу відповідальності перед суб'єктом, суспільством та законом, оскільки юрист під час своєї діяльності повинен дотримуватися морально-етичних і правових норм.

Отже, в сучасному світі професія юриста є затребуваною та водночас привілейованою, яка з плином часу трансформується й видозмінюється. Обов'язки професії пов'язані з запобіганням і врегулюванням конфліктних ситуацій з метою пошуку етично оптимальних шляхів їхнього вирішення. Водночас професійно-правова культура юриста є багатовимірним явищем і сукупністю різних видів культур для професійного зростання. Юристам необхідно постійно самовдосконалюватися відповідно до правових, психологічних, моральних, релігійних, естетичних, економічних, педагогічних, політичних та інших якостей професійного розвитку.

Список використаних джерел

1. Гудима М. М. Професійна культура юриста: загальний аналіз. Серія право. Вип. 86. Ч. 1. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/9.pdf>
2. Гусарев С. Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посіб. 4-те вид., стер. Київ : Знання, 2010. С. 344.
3. Загальна теорія держави і права: навч. посіб. / за ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. Київ : Юрінком-Інтер, 2000. 320 с.
4. Лемак В. В. Загальна теорія права: між зміною парадигми і пошуком структури. *Публічне право*. 2017. № 3. С. 40-48.
5. Підлісний Є. В. (2018) Kharakterystyka Poniattia «Pravova Kultura» Cherez Pryzmu Metodolohichnykh Pidkhodiv. *World Science*. 10(38), Vol.2. doi: 10.31435/rsglobal_ws/31102018/6183
6. Про закордонних українців: Закон України від 09.02.2012 № 4381-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1582-15#Text>
7. Про основні засади державної політики у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13.12.2022 р. No 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
8. Сливка С. С. Професійна культура юриста. Львів: Світ, 2000. 336 с.
9. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл. ім. М.П. Бажана, 1998–2004. Т. 1–Т. 6: іл.
10. Шаповалова І. О. «Scientific And Theoretical Characteristics Of Legal Culture». URL: http://lsej.org.ua/8_2021/8.pdf (дата звернення: 07.11.2025).

Севрюкова Єлизавета Володимирівна,

курсант навчально-наукового

інституту поліцейської діяльності

Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кривицький Юрій Віталійович,

завідувач кафедри теорії, історії та філософії права

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ СТВОРЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Разом з тим перед багатьма громадянами стоїть низка бар'єрів у реалізації своїх прав, отриманні доступу до публічних послуг та повноцінної

участі в культурному, політичному й суспільному житті [2]. Ці бар'єри можуть проявлятися у різних сферах – від доступності громадських і житлових будівель до працевлаштування та участі в культурному житті.

Відсутність безбар'єрного середовища не лише ускладнює повсякденне життя мільйонів громадян, але й негативно впливає на загальний добробут суспільства. Існують значні проблеми з доступом до фізичної та цифрової інфраструктури, інформаційних ресурсів, транспорту, об'єктів соціальної сфери. Значна частина сайтів, інформаційних платформ, документів і сервісів не адаптована для всіх громадян, що створює нерівність і обмежує можливості їх реалізації. При цьому недостатній рівень статистичних даних ускладнює визначення масштабу проблеми та гальмує формування ефективної політики [1, с. 12]. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р було схвалено Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (далі – Стратегія) [2]. Документ визначає пріоритетні напрями державної політики, спрямовані на усунення бар'єрів у фізичному, цифровому, інформаційному, соціальному та громадянському середовищах.

Метою Стратегії є створення безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізувати свої права, отримувати послуги та брати участь у суспільному житті на рівних умовах з іншими шляхом інтеграції безбар'єрності у всі сфери державної політики [2].

Інституційна трансформація – це процес глибинної зміни, оновлення або розвитку соціальних інститутів, що веде до створення нових правил, норм, структур і принципів функціонування суспільства [4, с. 18]. Вона може передбачати як появу нових інститутів, так і реформування існуючих, змінюючи політичні, соціальні, економічні та правові відносини.

Ключові аспекти інституційної трансформації:

1. Еволюція інститутів – трансформація означає не випадкову зміну, а цілеспрямоване перетворення інституцій, появу нових форм або модернізацію старих [4, с. 22].

2. Вплив на суспільні відносини – нові правила, норми й моделі управління змінюють поведінку людей та механізми взаємодії у суспільстві.

3. Створення нових інституцій – зокрема, інститутів цифрових сервісів, інклюзивної освіти, доступності публічних послуг, комунікації тощо [3, с. 44].

4. Динамічний характер – формальні (закони, нормативні акти) і неформальні (традиції, норми, суспільні очікування) механізми взаємодіють між собою, визначаючи темп і напрям трансформації.

У контексті безбар'єрності інституційна трансформація охоплює масштабне реформування правових, адміністративних, організаційних та управлінських інститутів, спрямоване на забезпечення рівного доступу всіх громадян до публічних послуг.

Правові та адміністративні інститути в рамках реалізації Стратегії зазнають суттєвих змін, які проявляються у:

1. Джерелах права – розширюється система правових джерел шляхом активної імплементації міжнародних договорів, рішень ЄСПЛ, норм законодавства ЄС [3, с. 38]. Це посилює європейську орієнтацію національного права та забезпечує дотримання інклюзивних стандартів.

2. Регулюванні суспільних відносин – змінюються норми щодо надання публічних послуг, цифрової доступності, адміністративних процедур. Органи влади зобов'язані надавати інформацію у доступних форматах (жестова мова, шрифт Брайля, аудіоописи), що визначено новими нормативними актами [2].

3. Трансформації ключових інститутів:

– державна служба – переглядаються вимоги до компетентностей, систему кар'єрного зростання, механізми оплати праці, посилюється інклюзивність кадрової політики [3, с. 53].

– адміністративна відповідальність – актуалізуються санкції за порушення вимог доступності (як у будівництві, так і в цифрових сервісах).

– права громадян – розширюється та конкретизується правовий статус громадян у сфері отримання адміністративних послуг, включаючи осіб з інвалідністю, осіб похилого віку, внутрішньо переміщених осіб та інших груп.

4. Впровадженні нових управлінських підходів

– цифровізація публічного управління – розвиток електронних сервісів та електронного документообігу веде до трансформації правового регулювання цифрових прав і доступності [1, с. 19].

– децентралізація – розширення повноважень місцевого самоврядування у сфері доступності вимагає оновлення адміністративних процедур і створення нових локальних інститутів.

– євроінтеграція – гармонізація українського законодавства зі стандартами ЄС поглиблює трансформацію правових механізмів та інструментів управління.

Механізм публічного права охоплює систему правових норм, інструментів, методів, процедур та суб'єктів, що забезпечують реалізацію державних функцій у сфері безбар'єрності [1, с. 27].

Економічні стимули доповнюють правовий механізм, забезпечуючи фінансову та мотиваційну підтримку реформ.

Основні елементи:

– економічні механізми: податкові стимули, інвестиційні програми, субсидії, державні інвестиції в інклюзивну інфраструктуру.

– мотиваційні механізми: премії, надбавки, соціальні пільги для державних службовців, що впроваджують безбар'єрні практики.

– організаційні механізми: формування нових структур, служб доступності, відділів інклюзивної політики.

Правовий механізм визначає рамки, а економічні стимули забезпечують інструменти, що мотивують державні органи та посадових осіб реалізовувати політику безбар'єрності [4, с. 30].

Контроль та моніторинг – це систематичний процес спостереження, збору й аналізу даних про доступність інфраструктури, публічних послуг і громадського середовища [1, с. 33].

Ключові напрями моніторингу:

- фізична доступність будівель, транспорту, інфраструктури;
- доступність послуг і сервісів;
- збір статистичних даних;
- цифрові інструменти моніторингу (мапи доступності, відкриті дані).

Метою моніторингу є виявлення бар'єрів, оцінка ефективності впроваджених заходів і ухвалення обґрунтованих управлінських рішень щодо підвищення рівня доступності [2].

Отже, інституційна трансформація є ключовим процесом зміни та розвитку суспільних інститутів у політичній, економічній, соціальній та правовій сферах. Створення безбар'єрного простору – це стратегічна концепція, спрямована на сприяння рівності, доступності та безперешкодному доступу всіх громадян до ресурсів, послуг і можливостей. Безбар'єрність передбачає руйнування фізичних, інформаційних, цифрових і соціальних бар'єрів, що перешкоджають реалізації прав людини. Її забезпечення є завданням не лише органів влади, а й суспільства, бізнесу, громадських організацій. Формування ефективного механізму правового забезпечення створення безбар'єрного простору має стати перспективою подальших наукових досліджень, адже безбар'єрність сьогодні – це не лише про доступність, а про системність державної політики та новий підхід до організації суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Бабич О. В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. Київ : 2021. 96 с.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
3. Слободян Л. Я. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Право, публічне управління та адміністрування. 2020. 212 с.
4. Небрат В. В. Теоретичні основи дослідження інституційної трансформації економіки. Київ : НАН України, 2019. 148 с.

*Семиборенко Катерина Вячеславівна,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Іванчук Наталія Віталіївна,
старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

ПРАВОТВОРЧІСТЬ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ОСОБЛИВОСТІ ТА РИЗИКИ

Актуальність дослідження правотворчості під час воєнного стану зумовлена тим, що воєнний стан створює особливі правові умови, в яких ухвалення нормативно-правових актів набуває підвищеного значення для забезпечення національної безпеки, стабільності функціонування державних органів та дотримання прав людини. У цей період законодавча діяльність потребує оперативності, узгодженості та високого рівня правової якості, адже помилки чи надмірне розширення повноважень можуть призвести до обмеження конституційних прав або порушення принципів верховенства права. Саме тому вивчення особливостей правотворчості в умовах воєнного стану є необхідним для розуміння механізмів адаптації правової системи до кризових ситуацій і мінімізації ризиків правового дисбалансу.

Сьогодні нові інформаційні технології суттєво змінюють спосіб життя людини та проникають у всі сфери суспільного життя. Особливе значення ці зміни набувають у сфері правотворчості, що потребує адаптації до умов воєнного стану. Воєнний стан вимагає оперативного прийняття рішень та коригування нормативно-правових актів, що покликані забезпечити національну безпеку та дотримання прав громадян. Вплив воєнних подій на правотворчість є багатограним, оскільки він охоплює як національні, так і міжнародні аспекти. На національному рівні правотворчість у період воєнного стану передбачає створення та прийняття нормативно-правових актів, що спрямовані на забезпечення обороноздатності держави, захист населення та підтримку функціонування економіки. Така діяльність включає внесення змін до законів, які регулюють функціонування державних інститутів та їх взаємодію з суспільством. Важливою особливістю є застосування механізмів обмеження прав і свобод громадян з метою забезпечення громадського порядку та безпеки. Це підтверджується міжнародними стандартами, що передбачають можливість таких обмежень за умови забезпечення пропорційності та тимчасовості їх застосування.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає низку обмежень, однак ці обмеження повинні бути необхідними, пропорційними та відповідати міжнародним стандартам у сфері прав людини. Зокрема, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 4) дозволяє державам відступати від окремих зобов'язань у період надзвичайного стану, але виключає

можливість обмеження таких прав, як право на життя, свободу від катувань, свободу совісті тощо. Проте, навіть за умов надзвичайних обставин, держава не має права виходити за межі дозволеного. Частина 2 ст. 64 Конституції України встановлює перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені навіть під час воєнного чи надзвичайного стану. До таких прав належать: право на життя, свобода від катувань, право на повагу до гідності, презумпція невинуватості, право на право ву допомогу, заборона повторного притягнення до відповідальності за одне і те саме правопорушення («ne bis in idem»), право не свідчити проти себе чи близьких родичів. Це своєрідний «ядерний» блок прав, який втілює принципи гуманізму та справедливості, притаманні конституційному ладу України, навіть у кризові періоди.

Правотворча діяльність у воєнний час відрізняється від «мирної» тим, що вона потребує прискореного прийняття нормативно-правових актів, спрощення бюрократичних процедур та швидкого ухвалення рішень, які забезпечують безпеку і оборону країни. Особливістю такої правотворчості є концентрація повноважень у органах виконавчої влади, військових адміністраціях та інших органах сектору безпеки і оборони. Це дає можливість державним інституціям швидко впроваджувати тимчасові обмеження, наприклад, на свободу пересування чи зібрання, для підтримки громадського порядку та захисту суспільства від можливих загроз. Підвищення ролі виконавчої влади у правотворчості в умовах воєнного стану дозволяє ухвалювати рішення без затримок, характерних для мирного часу. Ці зміни, хоча й ефективні для оборони держави, несуть найбільші ризики для принципу верховенства права, оскільки можуть призвести до значної концентрації повноважень виконавчих органів і послаблення контролю з боку судової та законодавчої влади. Через це, навіть в умовах війни, правотворча діяльність повинна дотримуватися рамок, які гарантують відновлення демократичних принципів після завершення кризового періоду.

Першочергово необхідно відзначити складність і різноплановість правотворчості воєнного часу, що виявляється у її надзвичайному характері. Як відомо, створення правових актів поза планами законотворчої діяльності та за особливих обставин визнає їх надзвичайність. «На сьогодні надзвичайне законодавство є невід'ємним атрибутом правових систем практично в усіх державах світу й надзвичайно ефективним юридичним засобом, що забезпечує вихід із екстремальних ситуацій з метою захисту і збереження безпеки суспільства та держави. Як особливий вид законів, надзвичайні закони призупиняють дію чинних у відповідній сфері нормативних актів. «Такі закони покликані гарантувати безпеку громадян у разі війни, катастроф, епідемій, необхідності захисту конституційного ладу у зв'язку зі спробою захоплення державної влади шляхом насильства тощо». З позицій теорії права можна виділити ознаки надзвичайних законів: тимчасова дія; їх норми мають переважно імперативний характер і передбачають низку зобов'язань, заборон, обмежень; адресатами можуть бути як окремі категорії фізичних та юридичних осіб на певних територіях, так і всі, хто перебуває на території держави або під її юрисдикцією та ін. Саме такими ознаками характеризується низка законів і підзаконних нормативно-правових актів, як результат правотворчості у період введення в Україні воєнного стану.

Вони стосувалися, з одного боку, організації відносин у державі, а з другого – Збройних Сил України та інших військових формувань. Зокрема, це: закони України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», «Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію», «Про основи національного спротиву», «Про правовий режим воєнного стану», «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», укази Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», Указ Президента України «Про загальну мобілізацію» та ін. Загалом Верховна Рада України за перші два місяці війни прийняла понад 30 постанов та 70 законів. Серед них лише 5 – первинні закони, всі інші стосувалися внесення змін і доповнень до чинного законодавства. Йдеться про правове забезпечення організації та діяльності різних суспільно-економічних інститутів в умовах воєнного стану і приведення чинного законодавства у відповідність до об'єктивних суспільних відносин. Змін і доповнень зазнало майже все чинне законодавство у сфері державного управління, трудових, сімейних, освітніх, податкових, фінансових, бюджетних, господарських та ін. відносин. Зокрема, почали запроваджуватися комплексні зміни до законодавства та державних програм, спрямованих на забезпечення прав і свобод громадян, підтримку української економіки (дерегуляція, лібералізація та посилення державної підтримки бізнесу); організацію трудових відносин; навчального процесу, податків і зборів; пенсійного забезпечення; розв'язання проблем, пов'язаних з публічними закупівлями, орендою майна та ін. У зв'язку зі збільшенням суспільної небезпеки та реальності загроз державному ладу було посилено відповідальність за окремі види правопорушень, шляхом внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України тощо [4, с. 29].

Таким чином, правотворчість під час воєнного стану характеризується посиленням впливом виконавчої влади, скороченням процедур ухвалення нормативно-правових актів, оперативністю у прийнятті рішень та пріоритетом безпекових інтересів держави над звичайними демократичними процедурами. Особливістю цього періоду є тимчасова зміна співвідношення між гілками влади, делегування окремих повноважень військовим та органам правопорядку, а також підвищена роль указів Президента та актів Кабінету Міністрів. Основними ризиками залишаються можливість зловживання владою повноваженнями, послаблення парламентського контролю, порушення прав людини під прикриттям воєнної необхідності та прийняття нормативних актів без належного громадського обговорення, що потребує збереження балансу між ефективністю державного управління і дотриманням принципів законності та верховенства права.

Список використаних джерел

1. Зінченко Д. А. Особливості правотворчої діяльності в умовах воєнного стану: національний та міжнародний досвід. *Актуальні проблеми правотворчості в Україні: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф.* Вінниця: ХНУВС. 2024. С. 68–70. URL:

<https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ce4e14f5-a424-4b45-a503-3bfd1bcfc04/content> (дата звернення: 03.11.2025).

2. Костенко А. М. Справедливість як принцип право творчості в умовах воєнного стану. *Альманах права*. 2025. С. 394–399. URL: <https://almanahprava.org/assets/images/issues/16/issue16.pdf?page=394> (дата звернення: 03.11.2025).

3. Кудря А. Р. Трансформація право творчої діяльності в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми правотворчості в Україні: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф.* Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 85–86. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9d9b7d84-a6bd-4611-a3af-ce473e7ae09d/content> (дата звернення: 03.11.2025).

4. Пархоменко Н. М. Особливості право творчої діяльності за умов воєнного стану. *Альманах права*. 2022. С. 28–33. URL: http://jnas.nbuiv.gov.ua/j-pdf/ap_2022_13_6.pdf (дата звернення: 03.11.2025).

*Слободяник Даріана Андріївна,
студент навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

КОНЦЕПЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРАЦЯХ В.В. КОПЕЙЧИКОВА

Питання взаємодії держави і громадянського суспільства є одним із ключових у сучасній теорії держави та права, адже саме через ефективну взаємодію цих двох систем формується демократична, правова держава. Володимир Володимирович Копейчиков, видатний український правознавець, у своїх працях приділив значну увагу аналізу природи цієї взаємодії, визначенню її принципів, форм і механізмів реалізації. На його думку, держава і громадянське суспільство є двома взаємопов'язаними елементами єдиної соціальної системи, кожен з яких виконує власні функції, водночас взаємодіючи з іншим задля досягнення спільної мети – забезпечення добробуту людини та стабільності суспільства [1, с. 12].

У науковому дискурсі окремо підкреслюється, що Копейчиков розглядав реформування держави й публічної влади як процес, неможливий без конструктивної взаємодії з громадянським суспільством та опори на принципи

науковості й верховенства права. Учений наголошував, що будь-які перетворення державного механізму повинні бути спрямовані на забезпечення прав людини, відкритість і підзвітність влади, що становить концептуальний фундамент модернізаційних процесів [2, с. 188–189].

Учений підкреслював, що держава не повинна домінувати над громадянським суспільством, оскільки це призводить до порушення балансу прав і свобод особи. Натомість держава покликана забезпечувати правові гарантії для самостійного функціонування громадянських об'єднань і виступати арбітром у разі виникнення конфліктів між ними [1, с. 46]. Такий підхід відповідає європейській традиції правової держави, де саме громадянське суспільство є джерелом контролю за владою.

В.В. Копейчиков визначав громадянське суспільство як систему переважно неполітичних відносин, у якій люди реалізують свої інтереси, об'єднуючись за спільними цінностями й цілями. Держава в цій системі виступає не панівним суб'єктом, а гарантом, який забезпечує законність, стабільність і безпеку суспільного життя [1, с. 47]. Він наголошував, що саме у взаємодії держави і громадянського суспільства виявляється сутність демократичного ладу, коли держава діє в інтересах громадян, а громадяни беруть участь у формуванні та реалізації державної політики [1, с. 48].

Копейчиков виокремлював кілька форм взаємодії між державою та громадянськими інституціями. По-перше, регулятивну форму – через неї держава створює правову основу для діяльності громадських об'єднань, визначаючи порядок їх утворення, реєстрації та припинення [3, с. 216]. По-друге, партнерську форму, яка передбачає спільну участь державних органів і громадських організацій у вирішенні соціально значущих питань [3, с. 217]. По-третє, контрольну форму, коли відбувається взаємний контроль: держава здійснює нагляд за дотриманням законодавства громадянськими об'єднаннями, а громадські організації контролюють діяльність державних інституцій [3, с. 218]. Нарешті, інтеграційну форму, в межах якої представники громадськості беруть участь у дорадчих і консультаційних органах при державних структурах [4, с. 230].

Науковець підкреслював, що ефективність взаємодії держави та громадянського суспільства можлива лише за умови дотримання низки принципів: верховенства права, законності, прозорості, гласності, партнерства та підзвітності [1, с. 52]. Держава повинна бути відкритою для громадського впливу, забезпечувати право на свободу слова, інформації та об'єднань. Громадянське суспільство, своєю чергою, має діяти в межах закону, не підмінюючи собою державу, а взаємодіючи з нею на засадах рівноправності [3, с. 220]. Особливу увагу Копейчиков приділяв ролі правової культури як передумови дієвої взаємодії. Він зазначав, що без підвищення рівня правової свідомості громадян будь-які інституційні зміни будуть неефективними [1, с. 54]. Розвинене громадянське суспільство можливе лише за умови, що громадяни усвідомлюють свої права й обов'язки та вміють ефективно застосовувати правові засоби для їх захисту. Розвиток правової культури, правової активності та здатності громадян застосовувати правові механізми є

ключовою умовою, яку В.В. Копейчиков розглядав як фундамент для ефективної взаємодії держави та суспільства. Академік підкреслював, що без зрілої правосвідомості неможливе ані становлення правової держави, ані успішне здійснення правової реформи [2, с. 193].

На думку вченого, держава повинна відмовитися від патерналістського ставлення до громадян, натомість сприяти розвитку самоорганізації суспільства. Він писав, що «ефективна взаємодія держави і громадянського суспільства можлива лише тоді, коли держава не нав'язує свою волю, а діє як партнер громадян» [4, с. 231]. Це положення є надзвичайно актуальним для сучасної України, де процеси демократизації ще тривають, а інститути громадянського суспільства лише формуються. Водночас Копейчиков звертав увагу на низку проблем, що ускладнюють реалізацію цієї концепції: слабкість громадських організацій, брак правової обізнаності, надмірну централізацію влади, низький рівень довіри між владою і громадянами [3, с. 219]. Він пропонував вирішувати ці проблеми шляхом розширення участі громадян у прийнятті рішень, створення спільних консультативних рад, запровадження громадського контролю над діяльністю органів влади [4, с. 232].

Отже, концепція взаємодії держави та громадянського суспільства, запропонована В.В. Копейчиковим, ґрунтується на визнанні рівноправного партнерства між цими двома соціальними системами, їхньої взаємної відповідальності за стан суспільного розвитку та правової автономії кожного з учасників цього процесу. Учений підкреслював, що держава має розглядатися не як владна структура, що домінує над громадянами або обмежує їхню ініціативу, а як правовий інструмент, створений самим суспільством для забезпечення реалізації його інтересів, захисту прав людини, підтримання правопорядку та справедливості.

Копейчиков послідовно обґрунтовував, що ефективність державної влади визначається мірою її відкритості до суспільного контролю, а зрілість громадянського суспільства – здатністю до конструктивної взаємодії з державними інститутами. У цьому контексті його концепція передбачає двосторонній характер взаємин: держава створює сприятливі правові умови для діяльності громадян, а громадяни, зі свого боку, беруть активну участь у формуванні політики, здійсненні контролю та оцінці рішень влади.

Значення наукової спадщини В.В. Копейчикова підтверджується масштабністю його життєвого шляху: понад 250 наукових праць, підготовка десятків учнів, формування наукової школи, що визначила методологічні орієнтири сучасного державоправотворення [5, с. 104–106].

Ідеї Копейчикова залишаються надзвичайно актуальними для сучасної України, адже саме вони задають теоретичний орієнтир для побудови демократичної, соціальної та правової держави. Реалізація його підходів сприяє формуванню довіри між владою й суспільством, розвитку інститутів громадянської участі, підвищенню рівня правової культури та утвердженню принципів демократії в державному управлінні.

Список використаних джерел

1. Правознавство : підруч. / С. Е. Демський та ін. / Ред. В. В. Копейчиков. 7 вид., стереотип. Київ : Юрінком Інтер, 2002. 736 с.

2. Кривицький Ю. В. Проблеми правової реформи в науковій спадщині академіка В.В. Копейчикова. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (102). С. 187–196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvknuvs_2017_1_19

3. Правознавство : навч. посіб. / А. М. Колодій та ін. / Ред. В. В. Копейчиков. 3 вид., перероб. та доп. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 638 с.

4. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / А. М. Колодій та ін. / Ред. В. В. Копейчиков. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 320 с.

5. Кривицький Ю. В. Життєвий шлях і творчий доробок академіка В.В. Копейчикова в цифрах. *IX наукові читання, присвячені пам'яті академіка В.В. Копейчикова* : зб. матеріалів (м. Київ, 20 лист. 2019 р.) / редкол. : А. М. Завальний, Ю. В. Кривицький, Н. В. Лазнюк. Київ : НАВС, 2019. С. 104–106. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/20397>

*Смалько Анна Павлівна,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Дорошук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

ЛЕВКО ЛУК'ЯНЕНКО-ЛЕГЕНДАРНА ПОСТАТЬ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Переосмислення радянського минулого та історії державотворення України спонукає нас приділити особливу увагу дослідженню історичного шляху діячів, які стояли біля витоків проголошення незалежності нашої держави. Серед видатних постатей визвольного руху другої половини ХХ ст. особливо вирізняється постать Левка Лук'яненка.

Від штатного пропагандиста райкому комуністичної партії, від випускника юридичного факультету московського університету, до голови Української Гельсінської спілки, до письменника, спадщина якого налічує 13 томів, до Акта проголошення незалежності України. Ми говоритимемо про людину, чие життя стало синонімом української незалежності – Левка Лук'яненка. Його біографія – це не просто перелік посад чи років, а 90-річний роман про незламну віру. Він живий, дев'яносторічний символ незламної української волі, людина, чие

особисте життя стало частиною національної історії. Його біографія це – дзеркало боротьби української нації за право бути. Існує майже містичний збіг: Левко Лук'яненко народився 24 серпня 1927 року, і саме його підпис стоїть під Актом проголошення незалежності України, ухваленим 24 серпня 1991 року. Його безсумнівно можна назвати одним із батьків незалежності, який заплатив за це право найвищу ціну.

Для того, щоб зрозуміти легендарність Левка Лук'яненка, варто відкинути сухі біографічні факти та зосередитися на ключових аспектах його життя. Передусім, його діяльність це – свідомий вибір людини, яка мала всі шанси стати частиною радянської номенклатури: випускник престижного юридичного факультету Московського університету, член КПРС, Л. Лук'яненко мав неймовірне майбутнє [1]. Однак, він обрав шлях, який в умовах СРСР однозначно був йому вироком.

У 1959 році на Львівщині він став співзасновником підпільної Української робітничо-селянської спілки (УРСС). Це був не просто гурток інтелектуалів. Це була перша спроба створити політичну організацію, що ставила на меті мирний, законний вихід України зі складу СРСР. УРСС посилалася на Конституцію СРСР 1936 року, яка гарантувала республікам право на вихід із його складу. Л. Лук'яненко тоді усвідомив головне: боротьба за незалежність має бути політичною, а не лише культурницькою.

За цю ідею Л. Лук'яненка заарештували у 1961 році. Фізичне ув'язнення для нього було меншим злом, ніж життя у брехні, під ярмом тоталітарної системи. Це доводить, що його боротьба була не лише політичною, а й екзистенційною. Львівський суд виніс найсуворіший вирок – розстріл. Л. Лук'яненко провів у камері смертників 72 дні, щодня чекаючи виконання вироку. Це час, коли він, за його словами, «переформатував» свій мозок, написав «Сповідь у камері смертників» і усвідомив свою місію [2]. Розстріл замінили 15 роками ув'язнення в таборах суворого режиму.

Цей перший аспект доводить його надзвичайну відвагу і далекоглядність. У той час, коли більшість українців навіть боялися говорити вголос, Левко Лук'яненко підписав собі смертний вирок заради політичного ідеалу, ставши першим політичним архітектором незалежності у післявоєнний період.

У 1976 році, після першого звільнення, Л. Лук'яненко знову шокував КДБ. Він не втік, не замовк і не погодився на співпрацю. Він одразу ж став одним із засновників Української Гельсінської Групи (УГГ) – ключової правозахисної організації, яка з 1970-х років перевела українську визвольну боротьбу у міжнародне правове поле.

УГГ діяла, спираючись на Гельсінські угоди, які зобов'язували СРСР дотримуватися прав людини та визнавати право нації на самовизначення. Левко Лук'яненко зрозумів, що боротьба за вихід зі складу СРСР неефективна, якщо про неї не знає світ. УГГ фіксувала порушення прав людини, гоніння, утиски. Це була дипломатія неформальної держави.

За цю діяльність Л. Лук'яненко був знову заарештований у 1977 році та засуджений як «особливо небезпечний рецидивіст» на 10 років таборів і 5 років заслання [1]. Загалом, за свою боротьбу Левко Лук'яненко провів у радянських

тюрмах та на засланні 27 років. Це одна з найвищих цін, заплачених за політичні переконання серед усіх світових лідерів.

Цей період показав його незламну волю: 27 років ув'язнення не змогли знищити його ідеал. У той час як інші дисиденти могли втомлюватися чи зневірюватися, Левко Лук'яненко перетворив кожне десятиліття ув'язнення на політичний капітал.

Кульмінаційний акт відбувся у серпні 1991 року, коли в Москві стався путч, очолюваний Державним комітетом із надзвичайного стану в СРСР. Левко Лук'яненко та його соратники розуміли: це вікно можливостей, яке не можна втратити. Він узяв на себе історичну відповідальність. В умовах повної невизначеності, поки радянська влада хиталася, Левко Григорович на звичайному учнівському зошиті написав чернетку документа, який мав перевернути історію.

24 серпня 1991 року, коли депутати зібралися на позачергову сесію, саме Левко Лук'яненко зачитав текст Акта проголошення незалежності України. Це був текст, який юридично, політично та морально завершував його 32-річну боротьбу. Підтримка 346 депутатів стала тріумфом його ідеї, за яку він відбував покарання у камері смертників. Цей момент – це його найвищий внесок у державотворення. Він не лише заклав ідеологічну основу незалежності в 1959-му, але й забезпечив її політичну реалізацію у 1991-му, діючи рішуче та швидко в критичний момент історії.

Після проголошення незалежності, він балотувався на посаду Президента України, але не для перемоги. Його завданням було об'їхати країну і агітувати за незалежність перед референдумом 1 грудня 1991 року, щоб перетворити парламентське рішення на волю народу. Його особиста жертвність була найкращим доказом серйозності цього кроку. Він усвідомлював, що не має ні адміністративного ресурсу, ані фінансових можливостей, щоб перемогти кандидата від колишньої номенклатури. Але він мав щось значно важливіше: моральний капітал і законне право використовувати статус кандидата.

Лук'яненко перетворив свою виборчу кампанію на «Потяг Свободи»: він отримав змогу безкоштовно об'їхати Україну, особливо її Схід та Південь, щоб, як живий свідок і жертва імперії, особисто донести до мільйонів громадян лише одне послання: ми здобуваємо волю.

Таким чином, Лук'яненко пішов на вибори свідомо, щоб програти у битві за крісло, але виграти у битві за народну довіру до Незалежності. Його 4,49% голосів були менші за відсоток переможця, але його внесок у 90% «Так» на референдумі є абсолютною і беззаперечною перемогою у справі всього його життя – справі українського державотворення.

Левко Лук'яненко до останнього подиху у 2018 році залишався незмінним моральним авторитетом. Він був першим Послом України в Канаді, народним депутатом кількох скликань, Героєм України та лауреатом Національної премії імені Тараса Шевченка. Його життя – це унікальний приклад, коли ідея, засуджена до смерті, перемогла цілу імперію. Лук'яненко довів, що Україна народилася не випадково, а була вистраждана та виборена.

Левко Лук'яненко – це не просто частина історії. Це легенда-урок для сучасного українського державотворення: віра у власні сили, політична далекоглядність та готовність до найбільшої жертви є тими стовпами, на яких стоїть сучасна українська державність. Його постать має слугувати вічним нагадуванням: свобода, яку ми маємо, не подарована, а викувана вогнем і залізом незламної волі.

Левко Лук'яненко свідомо відмовлявся від привілеїв (зокрема, від державної квартири, як це було з іншими депутатами), залишаючись вірним ідеалам простоти та служіння. Він продовжував боротьбу з корупцією та номенклатурою вже у незалежній Україні, доводячи, що його мета була не влада чи матеріальні блага, а якісна розбудова української держави.

«Не просимо! Не випрошуємо! Здобуваємо!» – це не лише бойове гасло, це філософія українського державотворення. Воно є відображенням і позиції Левка Лук'яненка: незалежність це – не подарунок чи прохання до москви, а результат боротьби і право, взятє власними руками.

Список використаних джерел

1. Лук'яненко Левко Григорович / Л. В. Стасів // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2017, оновл. 2019. – URL: <https://esu.com.ua/article-59216>.

2. Лук'яненко Левко Григорович. Сповідь у камері смертника. Вид. 2-ге, допов. Київ : Преса України, 2006. 142 с.

*Тимчишин Павло Андрійович,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Власенко Валерій Павлович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

РОЛЬ СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ У ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Загальною позицією, що визначає релевантність будь-якого явища у процесі своєї реалізації, є досягнення певних цілей. Відповідно для отримання передбачуваного результату мають бути виконані функції або навіть алгоритм

таких функцій, що у своїй сукупності призведе до визначеної конструкції мети. Ураховуючи, що судовий прецедент є юридичною конструкцією, варто розглядати його як структуровану модель функціонування суспільних відносин, що має задовільняти інтереси суспільства і формуватися за допомогою юридичної техніки [1, с. 57]. Наявність достатнього арсеналу техніки правозастосовних актів (принципи, правила, прийоми тощо) максимально забезпечує відповідність сформульованих положень змісту норм права, надає чіткості викладу та доступність для усвідомлення, конкретизує питання, що становлять предмет правового регулювання, досягається мета норм права [2, с. 38]. Роль судового прецеденту під час розгляду кримінальних проваджень у період дії правового режиму воєнного стану полягає у формуванні єдиних орієнтирів для застосування норм матеріального і процесуального права в умовах, коли традиційні механізми правозастосування функціонують під постійним впливом факторів війни. Рішення Верховного Суду, ухвалені в нових реаліях, виконують роль стабілізатора правової системи – вони уніфікують тлумачення норм, узгоджують національну практику з міжнародним гуманітарним правом і задають чіткі орієнтири для слідчих, прокурорів і судів. У період воєнного стану, коли обставини злочину часто пов'язані з окупацією територій, діями військових формувань або обмеженням доступу до доказової бази, судовий прецедент виконує практичну функцію – він створює фундамент для об'єктивного, послідовного і законного розгляду проваджень незалежно від складності умов [3, с. 254–255].

Характерним прикладом такого прецеденту є рішення Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України від 28 лютого 2024 року (провадження № 51-6134км23, справа № 753/14148/21), яким залишено в силі вирок за ч. 1 ст. 438 КК України стосовно посадовця окупаційного «військкомату» в АР Крим [4]. Суд підтвердив, що організація примусового призову цивільних осіб на окупованій території до збройних сил держави-агресора є порушенням законів і звичаїв війни. При цьому колегія суддів узгодила тлумачення статті 438 КК України із нормами міжнародного гуманітарного права, які забороняють будь-які форми примусу цивільних осіб до служби у військах держави, що здійснює окупацію. Суд визначив, які саме докази є релевантними для підтвердження цього кримінального правопорушення: документи окупаційних органів, свідчення очевидців, публічні повідомлення про призов, матеріали, що підтверджують контроль території державою-агресором. Таким чином, Верховний Суд України заклав практичну модель доведення вини за подібними провадженнями, яку слідчі органи тепер застосовують як орієнтир при документуванні аналогічних фактів та подій.

Зміст цього рішення важливий не лише для кваліфікації воєнних злочинів, а й для організації самого процесу доказування. Верховний Суд України фактично вказав, що для встановлення вини необхідно довести: 1) факт окупації території державою-агресором; 2) конкретні дії посадових осіб, спрямовані на організацію або забезпечення примусового призову; 3) усвідомлення ними забороненого характеру своїх дій [5, с. 93–97]. Це формує

логіку побудови предмета доказування у подібних кримінальних провадженнях і дозволяє уникнути помилок при розмежуванні складів воєнних злочинів і колабораційної діяльності. Судовий прецедент набув практичного значення, його положення активно цитуються у подальших судових рішеннях, а також у методичних рекомендаціях Офісу Генерального прокурора та органів досудового розслідування, що сприяє єдності практики.

Іншим важливим прикладом є постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду від 7 жовтня 2024 року (справа № 755/6898/21, провадження № 51-4645км23), яка стосувалася продовження строків досудового розслідування у провадженнях, відомості про які були внесені до ЄРДР до 16 березня 2018 року. Верховний Суд України усунув тривалу процесуальну невизначеність і встановив, що для таких проваджень застосовується правовий режим, чинний на момент внесення відомостей. Отже, у певних категоріях проваджень рішення про продовження строку може приймати прокурор без звернення до слідчого судді. Водночас якщо продовження було здійснено суддею, це не порушує прав сторін і не впливає на допустимість доказів [6]. Таким рішенням Суд фактично унеможливив зловживання процесуальними інструментами, коли захист намагався оскаржити результати розслідування виключно з формальних підстав, і закріпив стабільний порядок дій у надзвичайних умовах воєнного стану, коли строки розслідування можуть об'єктивно порушуватись через бойову обстановку чи окупацію територій. Практичний зміст цього прецеденту полягає у спрощенні роботи органів досудового розслідування та прокуратури. Тепер у кожному кримінальному провадженні під час воєнного стану слідчі керуються чіткою послідовністю дій: перевіряють дату внесення відомостей до ЄРДР, застосовують відповідний правовий режим, документують усі рішення прокурора або судді щодо строків. Це усуває ризики втрати доказів через формальні порушення і зміщує акцент судового розгляду на оцінку доказової бази. У результаті створено єдиний стандарт допустимості доказів, що забезпечує їх стабільність навіть за тривалого строку розслідування або зміни процесуального керівника.

Таким чином, наведені прецеденти – про кваліфікацію примусового призову цивільних осіб на окупованих територіях і про процесуальний порядок продовження строків досудового розслідування – виконують системну функцію для всієї судової практики в умовах правового режиму воєнного часу. Перше рішення забезпечує узгодженість національного кримінального права з міжнародним гуманітарним, формує чіткі критерії доведення вини за воєнні злочини. Друге – стабілізує процесуальні засади, створюючи передбачувані умови для ефективного розслідування і судового розгляду. Вони спільно формують правовий баланс між вимогами оперативності та дотриманням принципу верховенства права навіть у період дії воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Гусарев С. Д., Власенко В. П. Функціонально-видова характеристика юридичних конструкцій. *Науковий вісник Ужгородського національного*

університету. Серія: Право. 2025. Том 1 № 88. С. 55–61. URL : <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/328832/318585>

2. Vlasenko, V. (2024). Legal reservations in fulfilling the purpose of the European principle of legal certainty on the example of Ukrainian legislation. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*, 14(3), 33-42. <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/3.2024.33>

3. Орловська Н. А. Судовий прецедент як джерело кримінального права України. Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія" : зб. наук. праць / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред), Ю. П. Аленін [та ін] ; відп. за вип. В. М. Дрьомін ; МОН України, НУ "ОЮА". Одеса : Юрид. л-ра, 2014. Т. 14. С. 254-262.

4. Верховний Суд. Касаційний кримінальний суд (Третя судова палата). Постанова від 28.02.2024 у справі № 753/14148/21 (провадження № 51-6134км23). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117402461> (дата звернення: 30.10.2025).

5. Максимович Р. Л. Судовий прецедент як джерело кримінального права. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 1 (11). С. 93–102. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3704> (дата звернення: 30.10.2025).

6. Верховний Суд. Об'єднана палата Касаційного кримінального суду. Постанова від 07.10.2024 у справі № 755/6898/21 (провадження № 51-4645км23). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122302600> (дата звернення: 30.10.2025).

Ткачова Діана Андріївна,
здобувачка ступеня вищої освіти
бакалавра навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Носенко Олександр Володимирович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філософських наук, доцент

КУЛЬТУРА ЗОВНІШНЬОГО ВИГЛЯДУ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ: ЕТИЧНА ТА ЕСТЕТИЧНА СКЛАДОВА

Культура зовнішнього вигляду державного службовця формується як складова етичної поведінки та професійної репутації, суттєво впливаючи на рівень довіри громадян до органів влади. У сучасному демократичному суспільстві зовнішній вигляд представника держави розглядається не лише як

приватна справа, а як важливий елемент публічного іміджу, що сприяє зміцненню легітимності державних інституцій та підвищенню якості комунікації між владою і населенням. Державний службовець, виконуючи функції публічного управління, фактично уособлює державу у повсякденній взаємодії з громадянами, тому його зовнішній вигляд постає як символ відповідальності, професійності й дотримання етичних норм. «Етична складова державному управлінні в демократичному суспільстві відіграє значну роль. Оскільки від етичної складової в управлінській діяльності органів публічної влади, наявних моральних якостей державного службовця, загального рівня його етичної культури залежить ступінь довіри до влади...» [1, с. 53].

Питання культури зовнішнього вигляду набуває актуальності у контексті реформ державної служби та підвищення вимог до прозорості, якості послуг і професійної поведінки службовців. Закон України «Про державну службу» [2] визначає обов'язок державного службовця дотримуватися етичних норм, діяти неупереджено та підтримувати позитивний образ держави. Це означає, що зовнішній вигляд є частиною професійної відповідальності, оскільки формує у громадян перше враження про устанovu, у якій працює службовець, а отже, впливає на сприйняття не лише окремого працівника, а й державного органу загалом. Зовнішній вигляд є важливим інструментом професійної комунікації. Охайність, стриманість, відповідність ситуації та службовим нормам – універсальні критерії, які сприяють ефективній роботі та формуванню довіри з боку громадян. Зовнішній вигляд, поряд з мовною культурою та невербальною поведінкою, є складовою професійної етики. Він виконує комунікативну функцію, підсилюючи або послаблюючи переконливість та авторитет державного службовця. У ситуаціях, що передбачають контакти з громадянами, наявність нейтрального ділового стилю одягу сприяє виникненню атмосфері довіри та передбачуваності, що є важливими чинниками для стабільної взаємодії органів влади з суспільством.

У міжнародній практиці сформувалися стійкі підходи до регламентації зовнішнього вигляду публічних службовців. У країнах Європейського Союзу переважає модель «етичного дрес-коду», що включає вимоги щодо стриманості, нейтральності та відповідності одягу професійному контексту. Наприклад, у Німеччині та Франції існують докладні інструкції для державних службовців щодо допустимих елементів зовнішнього вигляду, кольорової гами, зачісок і використання аксесуарів. Такі правила спрямовані не на обмеження індивідуальності, а на створення єдиних стандартів професійної поведінки, які забезпечують однакові умови представлення держави незалежно від підрозділу чи регіону. В українському контексті культура зовнішнього вигляду також розвивається у напрямі стандартизації та професіоналізації. Окремі державні органи – наприклад, Державна міграційна служба України – вже запровадили внутрішні інструкції щодо ділового стилю співробітників [3]. У таких документах визначаються характеристики одягу, допустимі елементи зовнішнього вигляду, особливості ділових аксесуарів і зачісок. Подібні вимоги сприяють формуванню відчуття порядку, дисципліни, а також підкреслюють

офіційний статус працівника, що є необхідним для виконання ним функцій публічного представництва.

Зовнішній вигляд державного службовця виконує естетичну, комунікативну та етичну функції водночас. З естетичної точки зору, він повинен бути гармонійним і стриманим, не викликати надмірної уваги й не створювати конфліктних ситуацій у професійному середовищі. Комунікативна функція виявляється через здатність зовнішнього вигляду підсилювати професіоналізм, формувати сприятливі умови для спілкування та зменшувати потенційний рівень напруги між громадянином і представником влади. Етична складова полягає в дотриманні принципів нейтральності, поваги до культурних і гендерних відмінностей, недопущенні дискримінації та забезпеченні рівного ставлення до всіх громадян, з якими взаємодіє службовець.

З нашої точки зору, доречним мав би бути принцип балансу між індивідуальним самовираженням і службовими вимогами. Державний службовець має зберігати право на особистий стиль, однак його реалізація не повинна вступати у суперечність із нормами професійного етикету та вимогами до нейтральності. У випадках, коли культурні або релігійні особливості впливають на вибір одягу, державний орган повинен забезпечити врахування таких особливостей, якщо вони не перешкоджають виконанню службових обов'язків. Це узгоджується з принципами недискримінації, закріпленим у Конституції України та професіоналізму, закріпленим в Законі «Про державну службу». Подальший аналіз культури зовнішнього вигляду державного службовця потребує детального розгляду етичних механізмів контролю та відповідальності, які застосовуються в органах державної влади. Важливо підкреслити, що контроль за дотриманням вимог щодо зовнішнього вигляду не може здійснюватися у формі, яка принижує честь і гідність працівника. Пропорційність дисциплінарних заходів та делікатність у їх застосуванні є ключовими вимогами сучасного етичного менеджменту. Роботодавець має право встановлювати певні стандарти зовнішнього вигляду, але повинен робити це таким чином, щоб не порушувати прав працівників, що передбачено нормами трудового законодавства та антисексистськими і антидискримінаційними положеннями Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [3].

Окремої уваги потребує питання гендерної рівності у формуванні вимог до зовнішнього вигляду. В українській та міжнародній практиці існує значна кількість випадків, коли дрес-код встановлював нерівні або навіть дискримінаційні вимоги для жінок і чоловіків. Сучасний підхід передбачає створення гендерно-нейтральних вимог, які забезпечують рівні умови професійної самореалізації. Наприклад, вимоги до довжини спідниць, висоти підборів або специфіки макіяжу не повинні нав'язуватися лише жінкам. Водночас державний орган має право визначити, що зовнішній вигляд працівника повинен залишатися стриманим і професійним незалежно від статі, при цьому надаючи працівникам кілька альтернативних варіантів ділового одягу, що вже активно застосовується у таких країнах, як Канада чи Нідерланди.

Зовнішній вигляд державного службовця також є відображенням корпоративної культури державної установи. «Метою корпоративної культури персоналу є забезпечення високої результативності державного органу за рахунок підвищення якісної діяльності державного органу, зокрема, в частині активізації домінант державотворчого патріотизму нації» [5, С. 809]. Формування єдиних етичних стандартів дрес-коду сприяє зміцненню внутрішньої дисципліни, підвищує рівень організаційної довіри та формує відчуття професійної єдності колективу. Наявність таких стандартів особливо важлива для органів, що здійснюють безпосередню взаємодію з населенням, оскільки зовнішній вигляд працівників створює враження про доступність, передбачуваність та послідовність дій державної установи.

Зовнішній вигляд може підсилювати зміст повідомлення або, навпаки, послаблювати його. Наприклад, якщо працівник виступає на офіційних заходах, бере участь у міжвідомчих нарадах або представляє державу на міжнародному рівні, від нього очікується дотримання високих стандартів естетичної культури. Водночас у щоденній роботі з громадянами основним критерієм стає охайність та професійна стриманість.

Важливим аспектом є також психологічний вплив зовнішнього вигляду. Офіційний зовнішній вигляд працівника сприяє зростанню його власної впевненості, концентрації та підвищенню рівня самодисципліни. У державному секторі, де рішення часто мають значний суспільний вплив, такі психологічні аспекти відіграють важливу роль у забезпеченні професійної поведінки та етичної відповідальності службовця.

Не менш важливим є питання професійного навчання та підготовки. Культура зовнішнього вигляду має входити до програм підвищення кваліфікації державних службовців, оскільки формування належного професійного іміджу вимагає системного підходу. Тренінги з ділового етикету, імідж-менеджменту та міжкультурної комунікації повинні стати складовою освітніх програм у сфері публічного управління. Вони дозволяють працівникам не лише оволодіти базовими правилами, а й зрозуміти значення зовнішнього вигляду як інструменту професійної комунікації. Особливої уваги заслуговує питання взаємозв'язку між зовнішнім виглядом і довірою громадян до влади. У суспільстві з високим рівнем політичної напруги, соціальних викликів або реформування державних інституцій зовнішній вигляд працівників державної служби відіграє роль «заспокійливого фактору». Стриманий, професійний образ формує відчуття стабільності, порядку та владної відповідальності. У країнах з усталеною демократичною культурою зовнішній вигляд службовця часто порівнюють з «візитівкою держави», підкреслюючи, що кожен працівник фактично представляє національні інституції на індивідуальному рівні.

У підсумку можна зазначити, що культура зовнішнього вигляду державного службовця є системним явищем, яке потребує комплексного підходу. Вона охоплює етичні, естетичні, комунікативні, психологічні та правові аспекти, що впливають на ефективність діяльності органів влади та довіру громадян. Формування єдиних стандартів, що базуються на принципах недискримінації, професійної нейтральності та поваги до особистості, є

необхідною умовою розвитку сучасної державної служби в Україні. Впровадження таких стандартів сприятиме підвищенню авторитету державних інституцій, зміцненню етичної культури та формуванню нового покоління службовців, для яких зовнішній вигляд буде не лише формальною вимогою, а природною частиною професійної ідентичності.

Список використаних джерел

1. Брусакова О. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення дотримання поліцейськими правил етичної поведінки та доброчесності. *Юридичний бюлетень*. 2025. Вип. 36. С. 53–65.
2. Про державну службу. Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/889-19?utm_source=chatgpt.com#Text
3. Про затвердження рекомендацій щодо зовнішнього вигляду (дрес-коду) працівників Державної міграційної служби України: Наказ Державної міграційної служби України від 5.11.2012 № 263 URL: Про затвердження рекомендацій що... від 05.11.2012 № 263
4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні Закон України від 06.09.2012, № 5207-VI URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17?utm_source=chatgpt.com#Text
5. Карпінський Б. А. Управлінська доктрина формування корпоративної культури персоналу в державних органах: перспективи її розвитку. *Молодий вчений*. 2019. № 11 (2). С. 809–812.

Ткачук Андрій Віталійович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ПУБЛІЧНІЙ КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах збройної агресії проти України, загострення інформаційних і гібридних загроз, а також активізації євроінтеграційних процесів публічна комунікація держави набуває стратегічного значення. Вона постає не лише як інструмент інформування громадян, а як цілеспрямований

механізм формування ціннісних орієнтирів, суспільної довіри та спільної громадянської ідентичності, заснованої на європейських засадах.

Європейські цінності – людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини – закріплені як фундаментальні принципи Європейського Союзу та визначають зміст європейської ідентичності [1]. Для України вони мають не лише зовнішньополітичне, а й внутрішньодержавне значення, оскільки виступають нормативною основою модернізації публічної влади, правової системи та суспільних відносин.

Публічна комунікація держави в цьому контексті покликана забезпечити смислове поєднання національних інтересів з європейськими цінностями, подолавши хибне протиставлення «національного» та «європейського». Європейський вибір України дедалі більше усвідомлюється як цивілізаційний і ціннісний, що передбачає утвердження стандартів відкритого врядування, прозорості, підзвітності та участі громадян у прийнятті публічних рішень [2].

Визначальну роль у цьому процесі відіграє Стратегія комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року, яка закладає засади системної, послідовної та ціннісно орієнтованої державної комунікації [3]. Стратегія спрямована на формування стійкої суспільної підтримки європейської інтеграції шляхом пояснення її змісту, цілей і практичних наслідків для різних соціальних груп, а також на розвиток відчуття належності України до європейського політико-правового простору.

Формування спільної громадянської ідентичності через публічну комунікацію передбачає не лише трансляцію офіційних наративів, а й створення умов для діалогу між державою та суспільством. Така комунікація має ґрунтуватися на принципах інклюзивності, поваги до різноманіття та визнання активної ролі громадян як суб'єктів європейського вибору. У цьому сенсі ідентичність формується не шляхом нав'язування, а через залучення, співучасть і спільне вироблення смислів.

Особливе значення у зміцненні європейської ідентичності мають освіта, культура та медіа. Освіта забезпечує довгострокове засвоєння європейських цінностей через розвиток критичного мислення, правової культури та громадянської відповідальності. Культурна політика сприяє символічному закріпленню європейської приналежності, інтегруючи національний досвід у ширший європейський контекст. Медіа ж відіграють ключову роль у формуванні повсякденного інформаційного середовища, протидії дезінформації та утвердженні довіри до демократичних інститутів [4].

Водночас ефективна публічна комунікація держави вимагає врахування безпекового виміру. В умовах інформаційної війни європейські цінності нерідко стають об'єктом маніпуляцій і дискредитації. Саме тому стратегічна комунікація має поєднувати ціннісну відкритість із захистом національних інтересів, формуючи стійкість суспільства до деструктивних інформаційних впливів [5].

Отже, європейські цінності та ідентичність у публічній комунікації держави виступають ключовим чинником демократичної легітимності влади, суспільної згуртованості та стратегічної стійкості України. Системна,

послідовна й ціннісно виважена комунікація сприяє формуванню спільної громадянської ідентичності, зміцненню довіри до європейського курсу та інтеграції України до єдиного європейського політико-правового простору.

Список використаних джерел

1. Consolidated version of the Treaty on European Union. *Official Journal of the European Union*. С. 202. 07.06.2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12016M%2FTXT>

2. European Commission. White Paper on the Future of Europe. Reflections and scenarios for the EU27 by 2025. Brussels, 2017. URL: https://commission.europa.eu/publications/white-paper-future-europe_en

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» від 9 грудня 2022 р. № 1155-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>

4. Council of Europe. Media and Information Literacy: A Strategy for Democratic Participation. Strasbourg, 2019. URL: <https://rm.coe.int/media-and-information-literacy-strategy-for-democratic-participation/16809e4f62>

5. NATO. Strategic Communications Handbook. Brussels, 2020. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_68372.htm

Ткачук Ілля Сергійович,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх

Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ДЕРЖАВА ТА СУСПІЛЬСТВО В КОМУНІКАЦІЙНОМУ ПАРТНЕРСТВІ

У наукових дослідженнях, присвячених міжсекторальній взаємодії, системно підкреслюється, що ефективний розвиток соціальних систем можливий лише за умов поєднання ресурсів кількох секторів – державного, бізнесового та громадського. У статті «Стратегічні напрями взаємодії бізнесу, громадських організацій і держави у часи динамічних змін» зазначено, що «бізнес, громадські організації та держава мають різні ресурси та компетенції, які можуть бути використані для досягнення спільних цілей» [1, с. 10]. Автори

запропонували концептуальну візію партнерства в умовах трансформацій, що підкреслює необхідність координації дій між секторами та спільного використання ресурсів.

Аналогічний підхід демонструє дослідження «Вплив міжсекторного партнерства на розвиток громад», у якому наголошено, що «міжсекторальне партнерство, яке передбачає співпрацю між державою, бізнесом і громадянським суспільством», є фундаментом сталого розвитку територіальних громад [1, с. 22]. Таким чином, видима формула взаємодії – «державна + бізнес + громадянське суспільство (ЗМІ)» – стає ключовою для модернізаційних процесів і зміцнення місцевої демократії. У статті «Принципи організації партнерських відносин між бізнесом і державою» акцент зроблено на нормативно-ціннісних засадах міжсекторальної взаємодії. Зокрема, серед ключових принципів ефективності партнера автори виділяють прозорість: «Прозорість є критично важливим фактором для створення ефективного партнерства між бізнесом і державою» [2, с. 41]. Це свідчить, що сучасна концепція партнерства включає не лише суб'єктний склад, а й систему чітких правил, заснованих на довірі, відкритості та взаємній відповідальності. Матеріали Urban Reform Initiative («Партнерство») підкреслюють, що міжсекторальні моделі взаємодії охоплюють значно більше, ніж класичну формулу «державна-бізнес». Важливу роль відіграють ЗМІ, експертні середовища та громадяни, які формують публічні дискурси, забезпечують комунікацію та впливають на суспільну легітимацію рішень [1, с. 33]. Узагальнюючи наведені підходи, можна визначити такі характерні елементи сучасної концепції партнерства між державою, бізнесом, медіа та громадськістю:

1. Спільні ресурси й компетенції.

Держава забезпечує регуляторні й координаційні функції, бізнес – фінансові та технологічні можливості, громадські організації та ЗМІ – експертний потенціал, мережеві комунікації, здатність формувати громадську думку [1, с. 12].

2. Мультисекторальність.

Партнерство виходить за межі традиційної дихотомії «державна-бізнес» і інтегрує громадянське суспільство, медіа та професійні спільноти [2, с. 45].

3. Принципи взаємодії.

Прозорість, підзвітність, рівноправність та довіра забезпечують стабільність комунікації й знижують ризики конфліктів [2, с. 42].

4. Спільні цілі партнерства.

Досягнення суспільно значущих результатів – реформ, модернізації, розвитку громад та підвищення ефективності управління [1, с. 20].

5. Контекст динамічних змін.

Партнерства формуються як відповідь на сучасні виклики: війна, реформи, цифровізація, євроінтеграція [3, с. 4].

6. Комунікаційний компонент.

Комунікація – основа партнерства, оскільки забезпечує обмін інформацією, залучення громадян та легітимацію рішень.

Особливе значення комунікаційна взаємодія набуває в контексті європейської інтеграції. У Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України до 2026 року зазначено, що ефективна комунікація є «спільною відповідальністю органів державної влади, організацій громадянського суспільства, експертного середовища, бізнесу та засобів масової інформації» [3, с. 2]. Підкреслюється необхідність діалогу, співпраці та горизонтальної взаємодії, а не одностороннього інформування.

Стратегія визначає також розподіл ролей: держава координує та забезпечує інституційні рамки; медіа інформують суспільство; громадські організації та експерти пояснюють зміст реформ; бізнес поширює інформацію в межах своїх мереж [3, с. 6]. Це підсилює тезу про мультиакторний характер комунікаційної політики. Питання публічного діалогу розглядається й у теоретичних працях. Ю. Габермас у роботах «Структурні зміни у сфері публічності» та «Теорія комунікативної дії» наголошує, що раціональний публічний діалог є ключем до формування суспільної згоди та легітимності політичних рішень [4, с. 15–18]. М. Кастельс у праці «Влада комунікації» підкреслює, що сучасні демократичні суспільства досягають консенсусу через комунікацію, яка синхронізує позиції різних соціальних груп [4, с. 34]. Європейська Комісія у «White Paper on European Governance» також наголошує, що участь громадян і публічні обговорення є умовою формування європейського консенсусу [4, с. 52]. Українські дослідження (журнал «Public Administration and Local Government», 2023) трактують публічний діалог як механізм підвищення довіри, обізнаності та залучення громадян до процесів євроінтеграційної політики [4, с. 77].

Таким чином, відповідно до положень Стратегії комунікації, публічний діалог забезпечує системну взаємодію між державою, громадянським суспільством, бізнесом та медіа й виступає основою формування суспільного консенсусу щодо європейського курсу України [3, с. 7].

Список використаних джерел

1. State and Regions. 2024. № 2. 120 с.
2. Сенишин О., Ільків Н., Угольков Є. Стратегічні напрями взаємодії бізнесу, громадських організацій і держави в часи динамічних змін. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2024. 28 с.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року» від 9 грудня 2022 р. № 1155-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>
4. Габермас Ю. Структурні зміни у сфері публічності. Київ : Юніверс, 2016. 312 с.
5. Габермас Ю. Теорія комунікативної дії. Київ : Дух і Літера, 2018. 480 с.
6. Кастельс М. Влада комунікації. Київ : Ніка-Центр, 2019. 408 с.
7. White Paper on European Governance. European Commission, 2001. 35 с.
8. Public Administration and Local Government. 2023. № 4. 145 с.

*Толочко Богдан Віталійович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО БЕЗБАР'ЄРНОСТІ: ВІД СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДО ПРАВ ЛЮДИНИ

Навчально-методичний центр Державної служби з надзвичайних ситуацій України визначає безбар'єрний простір як середовище, що забезпечує рівний доступ та комфортне користування всіма об'єктами й послугами для кожної людини незалежно від її фізичних, когнітивних, вікових чи соціальних особливостей [1]. Це поняття охоплює комплекс взаємопов'язаних характеристик, що формують умови для повноцінної участі людини у суспільному житті.

Безбар'єрний простір включає такі ключові риси:

1. Фізична доступність – наявність пандусів, ліфтів, широких дверей, тактильних плиток, знижених бордюрів, зручної навігації тощо.

2. Інформаційна доступність – використання шрифту Брайля, озвучення інформації, контрастних вказівників, застосування легкої мови (plain language).

3. Соціальна інклюзивність – відсутність дискримінації, надання підтримки людям з інвалідністю, батькам з дітьми, людям похилого віку та іншим маломобільним групам населення.

4. Цифрова доступність – забезпечення функціонування сайтів, мобільних застосунків і сервісів з урахуванням потреб людей з порушеннями зору, слуху чи моторики.

Таким чином, безбар'єрний простір є складною міждисциплінарною конструкцією, що охоплює одночасно фізичний, інформаційний, соціальний та цифровий виміри життєдіяльності. Реалізація такого простору передбачає системне регулювання всіх зазначених сфер і передусім покладає відповідальність на державу за створення умов, у яких люди з різними потребами можуть користуватися всіма благами та можливостями суспільства [4, с. 3].

Окремої уваги заслуговує цифрова доступність, яка з'явилася порівняно недавно та безпосередньо пов'язана з розвитком технологій. У сучасному суспільстві значна частина комунікацій, послуг і сервісів переміщається у цифрову сферу, що робить її рівноправну доступність обов'язковою умовою забезпечення прав людей та їхньої участі у соціальній взаємодії.

Поняття «безбар'єрного простору» нерозривно пов'язане з категоріями «бар'єри» та «інклюзія».

Бар'єри – це перешкоди, які заважають людині реалізувати свій потенціал,

отримати доступ до послуг, ресурсів або можливостей. Часто бар'єри створюються суспільством через стереотипи, упередження або незнання [2, с. 8].

Основні види бар'єрів:

1. Фізичні – перешкоди в пересуванні та орієнтації (відсутність пандусів, ліфтів, тактильних елементів тощо).

2. Психологічні – прояви упереджень, дискримінації, навішування «ярликів».

3. Інформаційні – недоступність або некоректна подача інформації, відсутність адаптованих форматів.

4. Економічні – обмеження доступу до праці, послуг чи освіти через соціально-економічні чинники.

5. Інституційні – недоліки в законодавстві чи регуляторній політиці, що ускладнюють доступ певних груп.

Інклюзія є одним з основних принципів безбар'єрності. Це процес, спрямований на повне залучення всіх громадян до соціального, економічного, культурного та політичного життя. Інклюзія передбачає ліквідацію бар'єрів та створення рішень, які дозволяють кожній людині рівноправно брати участь у житті суспільства [2, с. 5].

У міжнародному праві поняття «безбар'єрність» не використовується, однак його функціональним аналогом є доступність як ключовий принцип. Стаття 9 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю передбачає усунення бар'єрів у фізичному середовищі, транспорті, інформації та комунікаціях, послугах і цифровому просторі [3].

Бар'єри в Конвенції класифікуються на: 1) фізичні; 2) інформаційні та комунікативні; 3) законодавчі та адміністративні; 4) поведінкові та соціальні.

Їхнє існування розглядається як порушення прав людини, а усунення – як пряма відповідальність держави.

Інклюзія відповідно до Конвенції визначається як принцип залучення без дискримінації до всіх сфер життя. Принципи інклюзії найбільш розгорнуто розкриваються у статтях щодо освіти (ст. 24), зайнятості, доступності правосуддя та участі в політичному житті.

Національна стратегія трактує безбар'єрність ширше, ніж Конвенція, охоплюючи не лише людей з інвалідністю, а й інші групи, які стикаються з перешкодами: осіб старшого віку, ветеранів, батьків із малими дітьми, людей із тимчасовою втратою працездатності тощо [4, с. 5].

У Стратегії виокремлено дев'ять груп бар'єрів: 1) фізичні; 2) інформаційні; 3) комунікаційні; 4) цифрові; 5) економічні; 6) освітні; 7) культурні; 8) інституційні; 9) нормативні.

Порівняно з Конвенцією, Стратегія розглядає бар'єри комплексно – як системні перешкоди, які держава повинна усунути шляхом реформ, зміни законодавства, інфраструктурних рішень і суспільних трансформацій.

Інклюзія, відповідно до Стратегії, є принципом рівного доступу для всіх суспільних груп: у сфері освіти, охорони здоров'я, послуг, культури та спорту. Україна інтегрує принципи Конвенції ООН, але розширює їх, застосовуючи

соціально-політичний підхід замість суто правозахисного.

Отже, головна відмінність між міжнародним і національним підходами полягає у фокусі: Конвенція ООН спрямована передусім на захист прав людей з інвалідністю, тоді як Національна стратегія орієнтована на створення безбар'єрних умов для всіх соціальних груп, що стикаються з перешкодами в повсякденному житті. Перехід України від традиційної соціальної політики до моделі захисту прав людини та універсальної безбар'єрності свідчить про важливі цивілізаційні зміни – формування суспільства, в якому кожна людина може реалізувати свій потенціал без зовнішніх чи внутрішніх бар'єрів.

Список використаних джерел

1. Навчально-методичний центр ДСНС України. URL : <https://nmc.dsns.gov.ua>
2. Довідник «Безбар'єрності». URL : <https://bf.in.ua/>
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
4. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» від 14.04.2021 № 366-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

*Хізанов Олексій Дмитрович,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Власенко Валерій Павлович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Механізм забезпечення прав людини під час дії обмежень конституційних прав у зв'язку з воєнним станом є системою правових і процесуальних інструментів, що дозволяють державі діяти в умовах збройної агресії, не виходячи за межі принципу верховенства права. Його основою є Конституція України, спеціальні нормативно-правові акти, що діють під час воєнного часу, норми Кримінального процесуального кодексу України та міжнародні договори, ратифіковані Україною. У кримінальному провадженні цей механізм

працює через баланс між необхідністю забезпечення безпеки та обов'язком держави дотримуватися фундаментальних прав, навіть за надзвичайних обставин.

Конституція України визначає, що права і свободи людини можуть бути тимчасово обмежені у період воєнного стану, але лише в межах, передбачених законом, і тільки настільки, наскільки цього вимагає ситуація. Стаття 64 Конституції України прямо встановлює, що не всі права можуть бути обмежені – недоторканими залишаються право на життя, заборона катувань, право на справедливий суд, презумпція невинуватості, свобода думки і совісті та ін. Це створює межі для рішень органів досудового розслідування чи суду, які повинні співвідносити свої дії не лише з конкретною нормою Кримінального процесуального кодексу України, а й із конституційною гарантією [1, с. 235–236]. Втручання в права людини можливе лише тоді, коли воно законне, необхідне та пропорційне меті – тобто не перевищує те, що дійсно потрібно для досягнення безпеки чи правосуддя.

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» деталізує підстави, порядок і межі таких обмежень. Він встановлює, що запровадження воєнного стану не означає призупинення дії норм Конституції, а лише створює особливі умови їх застосування. Органи державної влади, у тому числі правоохоронні органи і суди, продовжують працювати у звичайному правовому полі, з урахуванням додаткових процедур, які покликані забезпечити оперативність та безпеку. На практиці це означає, що навіть у прифронтових регіонах, де частина судів тимчасово не працює, рішення ухвалюються із забезпеченням права на захист, фіксацією судових засідань і наданням сторонам можливості брати участь у судовому процесі дистанційно.

Важливу роль у системі гарантій відіграє ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає порядок здійснення досудового розслідування і судового контролю в умовах воєнного стану. Вона дозволяє змінювати територіальну підсудність, проводити процесуальні дії за спрощеними процедурами, залучати суддів або прокурорів із інших регіонів, якщо це необхідно для безперервності провадження. Водночас ці «воєнні» норми не повинні скасовувати базові гарантії – зокрема право особи на судовий розгляд у розумний строк, на участь у засіданні, на оскарження ухвал. Кожна дія, проведена за спрощеною процедурою, має бути чітко обґрунтована в рішенні, з посиланням на конкретні обставини, які зробили звичайний порядок неможливим.

Яскравим прикладом того, як працює система конституційного контролю під час війни, стало рішення Конституційного Суду України, яким визнано неконституційною частину шосту ст. 615 Кримінального процесуального кодексу України. Ця норма дозволяла продовжувати строк тримання під вартою у «спрощеному» порядку без особистої участі підозрюваного або його захисника, що суперечило принципу судового контролю та праву на свободу. Конституційний Суд дійшов висновку, що навіть у воєнних умовах продовження тримання під вартою має відбуватися за загальною процедурою – із судовим розглядом, мотивованою ухвалою та забезпеченням можливості

сторін висловити позицію [2, с. 140–141]. Це рішення стало ключовим орієнтиром для судів та органів досудового розслідування: воєнний стан не є підставою для відмови від процесуальних гарантій.

Судовий контроль загалом є центральним елементом механізму захисту прав людини у період дії воєнного стану. Верховний Суд у своїх рішеннях неодноразово підкреслював, що «воєнний стан не скасовує правосуддя». Навіть якщо деякі процесуальні строки можуть бути продовжені, це не дає суду права ухвалювати рішення без індивідуальної оцінки кожного випадку. Так, у кримінальних провадженнях, де особа тримається під вартою, суди зобов'язані перевіряти обґрунтованість кожного клопотання про продовження запобіжного заходу, розглядати альтернативи і наводити у мотивувальній частині факти, які підтверджують реальні ризики втечі чи впливу на свідків. У такий спосіб Верховний Суд України формує практику, де навіть за наявності воєнних загроз не допускається формальне застосування обмежень.

Міжнародний рівень цього механізму забезпечується зобов'язаннями України за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Україна повідомила Раду Європи про тимчасові відступи (дерогацію) від окремих положень Конвенції, зокрема щодо строків затримання і судового розгляду, проте це не звільняє державу від обов'язку доводити законність, необхідність і пропорційність кожного обмеження. Європейський суд з прав людини перевіряє, чи обґрунтовані відступи реальними загрозами та чи зберігаються базові гарантії [3, с. 95–96]. Це зобов'язує українські суди документувати кожну причину обмеження прав і пояснювати, чому менш суворі заходи були неможливими. Зазначений стан справ обумовлений загальними тенденціями у сфері прав та обов'язків людини і громадянина, що відображають зміни у суспільствах та міжнародному праві. Зокрема, у світі зростає важливість забезпечення прав людини, рівно як і розширюється перелік обов'язків, що покликані забезпечити ефективне функціонування органів публічної влади і захист суспільства від загроз. Сучасний розвиток прав та обов'язків людини і громадянина відображає прагнення міжнародної цивілізованої спільноти до забезпечення більш справедливих, рівноправних і стійкого суспільства. Важливою тенденцією є розширення як прав, так і обов'язків людини в умовах технологічних, екологічних, соціальних змін, а також необхідність адаптації до нових викликів [4, с. 35].

Для практики досудового розслідування і судового розгляду у воєнний період напрацьовано чіткий алгоритм дій. По-перше, потрібно визначити, яке право обмежується, і чи належить воно до переліку прав, що не підлягають обмеженню. По-друге, послатися на конкретну норму закону чи статтю КПК, яка передбачає можливість такого обмеження в умовах воєнного стану. По-третє, описати конкретні фактичні обставини, що унеможливають застосування звичайного порядку (наприклад, відсутність безпечного доступу до суду або учасників процесу). По-четверте, надати повне мотивування – чому саме цей захід є необхідним і пропорційним.

У реальних умовах воєнного стану цей механізм дозволяє зберегти стабільність кримінального процесу. Судова практика показує, що навіть за

обмежених ресурсів і загроз безпеці, система може діяти ефективно, якщо дотримано базові правила прозорості й контролю [1, с. 235–236]. Наприклад, під час розгляду клопотань про обшуки чи арешти майна суди часто використовують дистанційні засідання, залучають прокурорів та захисників онлайн, що не порушує права сторін, якщо забезпечено їхню участь і можливість висловитися. Аналогічно, суди відмовляються продовжувати тримання під вартою, якщо клопотання прокурора не містить конкретного обґрунтування ризиків або не доведено неможливість обрати інший запобіжний захід.

Таким чином, механізм забезпечення прав людини під час дії обмежень конституційних гарантій у період воєнного стану – це поєднання трьох рівнів контролю: нормативного, судового та міжнародного. Усі три рівні взаємодіють між собою, створюючи систему, в якій кожне обмеження має бути законним, необхідним і пропорційним. Приклади, такі як рішення Конституційного Суду України щодо неконституційності ч. 6 ст. 615 КПК, демонструють, що навіть у воєнний час правосуддя залишається підзвітним Конституції та принципам верховенства права. Цей підхід дозволяє державі зберігати легітимність своїх дій і забезпечувати реальний захист прав людини, не зменшуючи рівень безпеки та правопорядку.

Список використаних джерел

1. Пархоменко Ю. М. Обмеження прав людини в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану: межі правомірності. *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 6–7. С. 235–239. DOI: 10.36919/3041-1149(Print).6-7.2025.235-239. URL: <https://dSPACE.e-u.edu.ua/bitstreams/06482796-9289-4653-9a26-25127b69e69d/download> (дата звернення: 30.10.2025).

2. Павлов І. Р., Колесніков С. Д. Права людини в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 16 трав. 2025 р.). Вінниця: ХНУВС, 2025. С. 139–141.

3. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 95–99. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/15.pdf> (дата звернення: 30.10.2025).

4. Власенко В. П., Бесклеткіна М. Ю. Напрями розвитку прав та обов'язків людини і громадянина в сучасних умовах. *Науковий вісник УжНУ. Серія Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 1. С. 30–36. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4>

*Черновський Іван Олександрович,
курсант навчально-наукового інституту
поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Дорошук Ніна Олександрівна,
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат історичних наук, доцент*

ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВНЕСОК ШІСТДЕСЯТНИКІВ У СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Українське шістдесятництво – це суспільно-культурний феномен другої половини 1950-х – 1960-х років, який став внутрішньою моральною опозицією радянському режиму. Покоління «шістдесятників» склала молода українська інтелігенція доби хрущовської «відлиги», що прагнула творчої самореалізації та національного відродження всупереч ідеологічним обмеженням [1]. За словами істориків, без цього покоління молодих талантів не було б ані організованого дисидентського руху в Україні, ані того інтелектуального підґрунтя, яке привело до незалежності [2]. У цих тезах проаналізовано витoki шістдесятництва в УРСР, основні ідеї діячів руху, зв'язок культурного опору з формуванням національної ідентичності, внесок шістдесятників у зародження дисидентства і політичної думки незалежної України, а також їхній вплив на відновлення державної незалежності 1991 року.

Після смерті Сталіна настав період певної лібералізації – хрущовської «відлиги», що відкрив можливості для поживлення національно-культурного життя в УРСР. Друга половина 1950-х років характеризувалася пом'якшенням цензури, поверненням репресованих громадян із таборів та спробами партії реформувати суспільство. У цей час серед інтелігенції з'явилася талановита творча молодь, яка прагнула вийти за рамки догматичного соцреалізму та говорити правду про життя [1]. Покоління шістдесятників не ставило за мету повалення існуючого ладу, але виступало за його оновлення демократичними реформами на основі гуманістичних ідеалів. Серед них була популярна теза про «соціалізм із людським обличчям» – тобто соціалізм, що поважає гідність людини [1]. Молоді інтелігенти відкрито критикували сталінські злочини та викривали догми минулої доби, формуючи критичне мислення в суспільстві.

Важливим чинником стало проникнення в Україну впливів світової культури. З 1958 р. відновився випуск журналу «Всесвіт», який друкував українською мовою кращі твори західних письменників (А. Камю, Е. Хемінгуей, Ф. Кафки та ін.). Недоступні раніше переклади світової класики значно розширили світогляд молоді і утвердили розуміння універсальних гуманістичних цінностей [1]. Таким чином, на рубежі 1950–60-х в УРСР визрівало середовище, відкрите до нових ідей – як загальнолюдських, так і національно-культурних.

Наприкінці 1950-х – на початку 1960-х шістдесятники почали самоорганізовуватися. У 1960 р. в Києві при міському комітеті комсомолу був утворений Клуб творчої молоді «Сучасник», який став осередком нової інтелігенції. Президентом клубу був режисер Лесь Танюк, а членами – літератори, митці, науковці. На зібраннях «Сучасника» звучали лекції Івана Світличного, Івана Дзюби, Євгена Сверстюка з проблем розвитку української літератури; історик Олена Апанович і археолог Микола Брайчевський читали доповіді з історії України. Проводилися літературні вечори, зокрема вечори поезії Ліни Костенко, Василя Симоненка, Івана Драча, збираючи молодь, спраглу справжнього українського слова. Подібні клуби виникли і в інших містах – «Пролісок» у Львові (1962), осередки в Одесі, Дніпропетровську, Черкасах, Запоріжжі тощо. Львівський клуб, очолюваний М. Косівим, І. Калинцем, братами Горинями, був ще радикальнішим і відкрито дискутував національні проблеми, не уникаючи політичних тем [1].

Період відлиги був нетривалим. У грудні 1962 та березні 1963 років Микита Хрущов на зустрічах з діячами культури обрушився на творчу інтелігенцію із звинуваченнями в «формалізмі та безідейності». Ці події фактично ознаменували кінець відлиги. В Україні партійна преса розпочала кампанію цькування шістдесятників, багатьох зі скандалом звільняли з роботи, перестали друкувати їхні твори. Найбільше постраждали ті, хто вирізнявся незалежними судженнями і пошуком нових форм: так, за «формалістичні викрутаси» переслідувань зазнали Іван Дзюба, Іван Драч, Ліна Костенко, Іван Світличний та Євген Сверстюк. У 1964 р. Хрущова усунули від влади, але наступне керівництво на чолі з Брежнєвим продовжило репресивну лінію. Влітку 1965 р. відбулася перша хвиля арештів української інтелігенції (т.зв. «перший покіс») – було заарештовано кілька десятків осіб, серед яких Михайло та Богдан Горині, В'ячеслав Чорновіл, Валентин Мороз, Святослав Караванський, Юрій Бадзьо та інші [1]. Ці репресії поклали край відкритій діяльності клубів: київський «Сучасник» та аналогічні осередки шістдесятників в інших містах закрили. Шістдесятники опинилися перед вибором – змиритися або продовжити опір вже в нових, підпільних формах.

Попри утиски, шістдесятники сформулювали прогресивну суспільно-політичну програму. Вони прагнули демократизації і «олюднення» радянської системи, обстоюючи концепцію «соціалізму з людським обличчям» [1]. Це означало, що молоде покоління інтелігентів вимагало реального втілення засад справедливості та свободи в межах соціалістичного ладу. Зокрема, шістдесятники виступали за визнання пріоритету прав людини і громадянських свобод, за рівність усіх перед законом (включно з партійною номенклатурою), за верховенство суспільства над державою та підзвітність влади народу. Вони відстоювали необхідність подолати ізоляцію України від світової культури, вимагали відкритості та інтеграції із Заходом, а також наполягали на неутручанні партійних ідеологів у творчий процес митців [1]. Іншими словами, шістдесятники обстоювали свободу художнього самовираження, культурний плюралізм і загальнолюдські цінності, ставлячи їх вище за догми класової боротьби.

Особливої уваги шістдесятники надавали проблемам національної культури. В умовах русифікації та державного контролю вони кинулися захищати українську мову, популяризувати правдиву історію України та повернуті із забуття імена репресованих діячів. Молоді літератори й художники розгорнули активну культурно-просвітницьку діяльність поза офіційними рамками. Вони організували неформальні літературні вечори, художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців, ставили на аматорській сцені п'єси, заборонені радянською цензурою. Фактично, культурна діяльність стала формою непрямого спротиву: у поезії, прозі, публіцистиці ці молоді люди озвучували замовчувані проблеми доби, говорили про те, що боліло суспільству, але було табуйоване за сталінізму [1]. Відтак виник конфлікт поколінь («батьків і дітей»): молода генерація закидала старшим літераторам конформізм і мовчазну згоду з тоталітаризмом. Такий моральний максималізм став рушійною силою руху.

Рух шістдесятників згуртував талановитих особистостей різних галузей. Основу його становили передусім молоді письменники й поети: Ліна Костенко, Іван Драч, Микола Вінграновський, Василь Симоненко, Євген Гуцало, пізніше до них долучився й Василь Стус. Їх гостре слово і новаторська поезія пробуджували душі сучасників. Помітну роль відігравали літературні критики та публіцисти – зокрема, Іван Світличний, Іван Дзюба, Євген Сверстюк, які не лише аналізували літературу, а й відкрито оцінювали стан суспільства й порушення прав національної культури [2]. Серед шістдесятників були і художники (наприклад, яскрава представниця руху Алла Горська), кінорежисери (Сергій Параджанов, Юрій Ілленко) та інші митці [1] – вони всі разом творили феномен українського культурного відродження.

Діячі цього руху нерідко мали блискучі перспективи в офіційних радянських інституціях – багато хто здобув освіту і починав кар'єру в системі. Однак вони вирізнялися високими моральними якостями і принциповістю. Як згадував історик-дисидент Валентин Мороз, ці молоді люди могли зробити успішну кар'єру в комуністичному істеблшменті, але «це були найкращі люди у моральному розумінні... Вони відчували, що проповідувати те, у що не віриш, просто робити кар'єру, дивитися, як твій народ русифікують, – це багно. Виникло природне бажання вирватися з того багна» [1]. Саме цей моральний імператив спонукав шістдесятників діяти всупереч особистій вигоді, обороняючи правду і національну гідність.

Попри початково аполітичний характер, рух шістдесятників поступово еволюціонував у бік відкритої опозиції режимові. Після згортання відлиги багато представників цього покоління зробили свідомий крок до дисидентства – мирного ненасильницького опору системі. Дослідники одноставно визначають українське шістдесятництво як ідейне ядро та предтечу дисидентського руху [3, с. 38]. Перші самвидавні журнали й протестні акції в Україні організували саме колишні шістдесятники. Уже в серпні 1965 р. поет Василь Стус та кінокритик В'ячеслав Чорновіл публічно виступили в кінотеатрі «Україна» на прем'єрі фільму Сергія Параджанова, протестуючи проти арештів інтелігенції – цей крок часто називають «першим політичним страйком» в радянській

Україні. Того ж року Іван Дзюба написав відкрите звернення до партійного керівництва («Інтернаціоналізм чи русифікація?»), де вперше системно виклав проблеми національного гноблення – цей текст став маніфестом українського правозахисного руху [1]. Таким чином, шістдесятництво переросло у дисидентство: культурний протест видозмінився в правозахисну і національно-демократичну діяльність.

Історики відзначають визначальну роль шістдесятників у зародженні українського руху опору 1960–1980-х рр. Радомир Мокрик, автор ґрунтовного дослідження про шістдесятників, наголошує, що саме це покоління стало живильним середовищем, на якому виник і зростав дисидентський рух [2]. Українські шістдесятники фактично заклали підґрунтя політичної думки другої половини ХХ ст., адже їхні ідеї свободи, демократії, права національного самовизначення лягли в основу програм опозиційних груп і стали дороговказом для наступників [2]. Більшість організаторів українського дисидентства були безпосередньо пов'язані з рухом шістдесятників або ж надихалися його спадщиною. В'ячеслав Чорновіл, наприклад, у 1960-і працював журналістом і близько зійшовся з київськими шістдесятниками, а згодом став одним з лідерів правозахисників: у 1968 р. він уклав збірник «Лихо з розуму» про політичні судилища над українською інтелігенцією [3, с. 38]. Його самвидавчий журнал «Український вісник» (1970–1972) став платформою для координації дисидентів. До першого складу створеної у 1976 р. Української Гельсінської групи увійшли такі відомі шістдесятники-дисиденти як Микола Руденко, Оксана Мешко, Левко Лук'яненко та інші – вони перенесли ідеали 1960-х на ґрунт правозахисної боротьби 1970-х і 1980-х.

Внесок шістдесятників проявився не лише в організації опору, але й у формуванні новітньої української політичної думки. Саме їхні праці та самвидав відіграли роль «лабораторії ідей» для незалежної України. Наприклад, у публіцистиці Євгена Сверстюка, Валентина Мороза, Івана Дзюби кінця 1980-х рр. вже проглядалися концепти, що стали наріжними для державної ідеології після 1991 р.: неперервність української державницької традиції, пріоритет прав і свобод людини, необхідність декомунізації та утвердження української мови як державної. Багато шістдесятників особисто долучилися до державотворення у 1990-х роках – вони стали народними депутатами, урядовцями, радниками. Зокрема, Іван Драч, Дмитро Павличко, В'ячеслав Чорновіл, Михайло Косів, Роман Іваничук та інші в перші роки незалежності зайняли активну позицію в політиці [3, с. 77]. Вони принесли до верховних органів влади дух правдивості й принциповість, закладені ще в 1960-х роках. Власне, шістдесятники не полишили своєї головної зброї – слова: навіть ставши депутатами чи урядовцями, продовжували писати статті, звернення, викривати рецидиви тоталітарного мислення у новій номенклатурі [1, с. 77]. Таким чином, ідейна спадщина шістдесятництва безпосередньо вплинула на формування суспільно-політичної думки незалежної України, закріпивши в ній пріоритет цінностей свободи, демократії і національної солідарності.

Шістдесятництво як суспільний рух відіграло ключову роль у відновленні української державності наприкінці ХХ століття. По-перше, у середині 1950–

1960-х рр. цей рух започаткував «тиху революцію» в свідомості – він пробудив у частини радянського суспільства національну пам'ять, гідність та прагнення свободи. По-друге, шістдесятники створили інтелектуальне підґрунтя для дисидентського руху, передавши естафету опору наступному поколінню правозахисників і націоналістів [1, с.38]. Саме в їхньому середовищі народилися ідеї, що надалі жили боротьбу 1970–80-х років – від вимоги поваги до прав людини і аж до мрії про незалежність. По-третє, рух шістдесятників заклав засади політичної думки незалежної України – його учасники принесли у нову державу ідеали демократії, свободи слова, культурного плюралізму та національної солідарності [2].

Отже, ідейна спадкоємність між шістдесятниками і творцями незалежності простежується прямо. Через десятиліття після перших виступів цієї інтелігенції їхні засади матеріалізувалися у вигляді суверенної Української держави. Без морального прикладу і самовідданої праці шістдесятників шлях України до свободи був би значно довшим і складнішим. Їхній внесок – у відродженні української мови та культури, у вихованні нової генерації свідомих громадян, у нескореності духу перед лицем тоталітаризму – став одним із вирішальних чинників, що привели до історичного Акта 24 серпня 1991 року. Шістдесятники залишили по собі не лише літературні шедеври, але й ціннісні орієнтири для нації: любов до свободи, повага до власного коріння і непохитна віра в право українського народу на власну державу. Їхня спадщина продовжує надихати наступні покоління українців у розбудові незалежної, демократичної України.

Список використаних джерел

1. Український спротив: 50 років від «генерального погрому» українського шістдесятництва. Операція «Блок». / Міська спеціалізована молодіжна бібліотека URL: <https://msmb.org.ua/biblioressursi/bibliografiya/istorichni-podii/ukrainsykiy-sprotiv-50-rokiv-vid-generalynogo-pogromu-ukrainsykyogo-shistdesyatnitstva-operatsiya-blok>
2. Дзюба Н. М. Національно-світоглядна публіцистика українських шістдесятників (концептуальні засади, проблематика, опінієтворча роль). : дис. ... канд. наук із соц. Комунікацій : 27.00.04. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. 257 с.
3. Ліна Костенко, Іван Драч, Іван Дзюба, Євген Сверстюк, Алла Горська... Як «шістдесятники» руйнували СРСР URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/represiya-mova-sovok-dysydeny/32866570.html>

*Шаль Всеволод Володимирович,
курсант навчально-наукового
експертно-криміналістичного інституту
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Кривицький Юрій Віталійович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

У сучасних умовах глобалізації, гібридних загроз та інтенсивної інформаційної конкуренції питання формування національної та громадянської ідентичності набуває особливої ваги. Сильна демократична держава зацікавлена в тому, щоб громадяни усвідомлювали належність до політичної нації, поділяли спільні цінності й відчували відповідальність за суспільний розвиток. Формування ідентичності є не лише соціокультурним, а й політичним завданням, що передбачає взаємодію державної політики, системи освіти, культурної сфери та мовної політики. Саме ці інструменти забезпечують відтворення спільного символічного простору, який об'єднує громадян і сприяє консолідації українського суспільства [1, с. 10]. Концептуальні підходи до розуміння ідентичності:

1. Соціально-конструктивістський підхід:

У межах конструктивізму ідентичність розглядається як результат соціального конструювання, що формується інститутами держави, освіти, культури й публічними наративами. Нація постає як спільнота, об'єднана символами, міфами, колективною пам'яттю та історичним досвідом [7, с. 42].

2. Громадянський (політичний) підхід:

Громадянська ідентичність базується на спільних політичних цінностях, демократичних принципах, правовій культурі та визнанні державних інституцій. В Україні цей підхід є особливо актуальним на тлі становлення політичної нації, яка об'єднує представників різних етнічних груп [5, с. 123].

3. Культурно-історичний (етнокультурний) підхід:

Цей підхід наголошує на визначальній ролі мови, культури, традицій та історичної пам'яті. Спільність культурних кодів створює символічні межі нації та забезпечує міжпоколінну тяглість [4, с. 87].

4. Інструменталістський підхід:

Ідентичність розглядається як ресурс, що може бути мобілізований державою чи політичними акторами для консолідації суспільства, зміцнення легітимності або реалізації стратегії національної безпеки. Це особливо важливо в умовах гібридних загроз і зовнішнього інформаційного впливу [2, с. 51].

Держава формує нормативну та символічну основу ідентичності через законодавство, національні символи, державні свята, політику історичної

пам'яті, охорону культурної спадщини та інформаційну безпеку. Політика пам'яті – важливий інструмент протидії зовнішнім маніпуляціям і спробам нав'язати альтернативні інтерпретації історії. Як підкреслює О. Гнатюк, боротьба за ідентичність є боротьбою за право на власний голос у світі, що глобалізується [3, с. 29]. Особливого значення набуває подолання наслідків колоніальної політики, яка тривалий час руйнувала українську культурну тяглість і деформувала історичну пам'ять. Відновлення історичної суб'єктності є важливою умовою зміцнення ідентичності та національної стійкості [8, с. 114].

Освіта є одним із ключових інструментів формування національної та громадянської ідентичності. Навчальні програми з історії України, громадянської освіти, української мови та літератури забезпечують знання про державу, її традиції, культуру та ключові цінності. Через освітню систему держава передає молодому поколінню базові елементи політичної та культурної ідентичності [1, с. 37]. У сучасних умовах важливою складовою стає розвиток критичного мислення, медіаграмотності та здатності протидіяти дезінформації – компетентностей, що визначають стійкість громадян до зовнішніх інформаційних впливів та формують зрілу громадянську позицію.

Українська мова виконує інтегративну, комунікативну та символічну функцію. Державна мовна політика спрямована на створення рівних можливостей для громадян у публічному просторі, зміцнення культурної матриці та захист гуманітарної ідентичності. Як зазначає Л. Масенко, саме мова виступає ключовим чинником деколонізації та національної самоідентифікації [6, с. 19].

Культурна сфера формує смисли, ціннісні орієнтири й символічні образи, що становлять фундамент колективної ідентичності. Підтримка української культури, мистецтва, літератури, кінематографу та креативних індустрій сприяє створенню цілісного культурного простору. В умовах збройної агресії культурна політика стає важливим чинником гуманітарної та інформаційної безпеки [4, с. 102].

Усі згадані сфери утворюють цілісну систему формування національної та громадянської ідентичності:

1. Державна політика задає стратегічні напрями та нормативні рамки.
2. Освіта формує світогляд, передає цінності й забезпечує знання про політичну націю.
3. Мова є комунікативним і символічним стрижнем спільноти.
4. Культура створює простір спільних смислів і єдності [3, с. 211].

Узгоджена взаємодія цих сфер зміцнює гуманітарну стійкість, забезпечує розвиток політичної нації та сприяє формуванню згуртованого суспільства.

Отже, формування національної та громадянської ідентичності є стратегічним завданням сучасної держави, що потребує комплексного підходу та взаємодії ключових сфер суспільного життя. Держава відіграє провідну роль у створенні умов, за яких громадяни можуть усвідомлювати власну належність до політичної нації, поділяти спільні цінності й брати відповідальність за розвиток країни. Ефективна політика у сфері освіти, культури, мови та

інформаційної безпеки сприяє зміцненню суспільної згуртованості й формуванню стійкої української ідентичності. У сучасних умовах такий підхід є не лише гуманітарною, а й безпековою необхідністю [2, с. 67].

Список використаних джерел

1. Ваховський Л. Громадянська освіта в Україні: теорія і практика. Київ : КНЕУ, 2020. 276 с.
2. Горбулін В. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
3. Гнатюк О. Прощання з імперією. Українські дискусії про ідентичність. Київ : Критика, 2012. 368 с.
4. Забужко О. Шевченків міф України: спроба філософського аналізу. Київ : Комора, 2018. 304 с.
5. Кресіна І. Політична нація: українські реалії та перспективи. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2009. 352 с.
6. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ : КМ Academia, 2016. 248 с.
7. Портнов А. Історії для домашнього вжитку: нариси з української історіографії 1990–2000-х років. Київ : Критика, 2011. 296 с.
8. Яковенко Н. У пошуках нового неба: історичні есеї. Львів : Видавництво УКУ, 2019. 224 с.

*Яровка Анастасія Олександрівна,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Власенко Валерій Павлович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАХИСТ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ (ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ)

Внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України мільйони людей були змушені залишити свої домівки та отримати статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 2024 рік в Україні налічувалося понад 4,9 млн. ВПО, що створює

безпрецедентне навантаження на систему державного управління, соціального захисту, місцеве самоврядування та правову інфраструктуру [1].

Захист прав ВПО у повоєнний період набуває особливого значення, оскільки їх інтеграція, соціалізація та забезпечення належного рівня правових гарантій є запорукою успішної реінтеграції суспільства і національної єдності [2, с. 23]. Серед основних викликів, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи в Україні, ключовим залишається питання забезпечення житлом. За даними Нацсоцслужби, значна частина ВПО не має ані власного житла, ані фінансових ресурсів для його оренди чи придбання, що зумовлює їхню залежність від тимчасових форм проживання або допомоги з боку держави та гуманітарних організацій [3]. Наявні державні програми, спрямовані на забезпечення житлом, реалізуються фрагментарно та не охоплюють усі категорії потребуючих [4].

Іншим системним викликом є обмежений доступ до соціальних виплат та державної допомоги. Попри визначені Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» № 1706-VII, прийнятий 20 жовтня 2014 року, гарантії, на практиці реалізація цих прав часто ускладнена тривалими процедурами, бюрократичними бар'єрами, а також відсутністю єдиного цифрового механізму обліку [5]. Це призводить до затримок або навіть відмов у наданні допомоги, що ставить переміщених осіб у становище додаткової соціальної вразливості. Значною проблемою залишається також працевлаштування внутрішньо переміщених осіб. Втрата робочого місця внаслідок переміщення, труднощі з реєстрацією місця проживання, відсутність доступу до соціального пакету [6].

Окремо варто зазначити нестабільність нормативно-правового забезпечення статусу ВПО. Часті зміни законодавства, суперечності між основними законами та підзаконними актами, а також відсутність довгострокової стратегії правового регулювання створюють правову невизначеність. Це ускладнює як реалізацію прав самими ВПО, так і роботу органів державної влади та місцевого самоврядування щодо їх захисту та підтримки [7, с. 25].

У підсумку, така фрагментарність і неузгодженість законодавства свідчить про необхідність його системного перегляду з урахуванням міжнародних стандартів та практик, зокрема керівних принципів ООН з питань внутрішнього переміщення, таких як право на недискримінацію, на безпечне повернення тощо [8].

Існуючі прогалини у сфері захисту трудових прав ВПО виникають через недосконалість адміністративних процедур, таких як складність отримання дозволу на працевлаштування, відсутність єдиної реєстраційної системи тощо, що ускладнює швидку інтеграцію ВПО у ринок праці [9, с. 36].

Отже, на підставі викладеного вище можна зробити узагальнений висновок щодо основних викликів, з якими стикаються внутрішньо переміщені особи в Україні. Передусім, це проблеми соціального забезпечення, серед яких ключовим є питання доступу до постійного житла, медичних послуг, освіти та соціальної допомоги. Крім того, актуальними залишаються виклики, пов'язані з

правовими механізмами реалізації статусу ВПО – як в інституційному (координація органів влади, повноваження місцевого самоврядування), так і в юридичному вимірі (стабільність законодавства, чіткість правових процедур, наявність дієвих інструментів захисту прав). Відсутність єдиної цифрової платформи обліку та обміну даними між відомствами також ускладнює ефективну реалізацію політики щодо ВПО. Ці фактори в комплексі зумовлюють потребу в системному перегляді чинної нормативно-правової бази та розробці довгострокових механізмів інтеграції внутрішньо переміщених осіб у соціально-економічне життя держави.

У повоєнний період державна політика щодо внутрішньо переміщених осіб має трансформуватися з орієнтації на короткострокову гуманітарну підтримку у напрямі довгострокової соціальної інтеграції. Такий підхід передбачає не лише надання допомоги, а й створення стійкого правового середовища, яке забезпечує повноцінну участь ВПО у суспільному житті. Однією з ключових передумов ефективної інтеграції, на нашу думку, є реформування житлового законодавства у напрямі запровадження механізмів соціального орендного житла або державного лізингу, що дозволить подолати системну житлову незабезпеченість значної частини переміщеного населення [10]. Важливу роль у цьому процесі відіграють органи місцевого самоврядування, чия спроможність має бути розширена як у сфері повноважень, так і в частині бюджетного забезпечення відповідних функцій. Також актуальним є запровадження сучасних цифрових механізмів обліку та ідентифікації внутрішньо переміщених осіб, що сприятиме прозорості процедур, ефективному управлінню ресурсами та мінімізації адміністративних бар'єрів. Водночас об'єктивною необхідністю постає гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами, зокрема у сфері дотримання керівних принципів ООН щодо внутрішнього переміщення. Правовий статус ВПО в Україні має бути визначений не лише як фактичний, а й як такий, що гарантує реалізацію всього комплексу конституційно захищених прав на рівні з іншими громадянами.

В умовах повоєнної відбудови України та тривалих наслідків масового внутрішнього переміщення постає необхідність переорієнтації державної політики з моделі переважно гуманітарної допомоги на модель соціальної інтеграції та правового включення внутрішньо переміщених осіб у загальносуспільні процеси. Така трансформація можлива лише за умови комплексного вдосконалення чинного законодавства, яке має відповідати не лише базовим правам, а й гарантувати реальні механізми їхньої реалізації.

Важливим кроком на шляху до комплексного вирішення проблем внутрішнього переміщення стало ухвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках, яка визначає основні напрями інтеграційної політики. Однак ефективність цього документа можлива лише за умови оновлення нормативної бази, забезпечення міжвідомчої координації та реального включення громадянського суспільства до процесу розроблення та імплементації відповідних рішень [11].

Отже, сучасна система правового захисту внутрішньо переміщених осіб в Україні характеризується значною динамікою, проте залишається недостатньо ефективною в умовах зростаючих соціальних викликів та масштабів внутрішнього переміщення. Законодавство України у цій сфері створює формальні гарантії для ВПО, однак на практиці воно не забезпечує повноцінної реалізації їхніх прав, особливо у сфері доступу до житла, праці, освіти та участі в суспільному житті.

Таким чином, можна зазначити, що існуючі проблеми обумовлені неузгодженістю нормативно-правової бази, обмеженим інституційним ресурсом органів місцевого самоврядування, недостатньою цифровізацією процедур обліку та реєстрації, а також фрагментарністю підходів до соціальної інтеграції переміщених осіб. У цьому контексті повоєнна відбудова України вимагає системного перегляду національного законодавства в бік посилення гарантій прав ВПО та створення умов для їх повноцінного включення в економічне, соціальне та політичне життя приймаючих громад.

Перспективним напрямом, на нашу думку, доцільно вважати гармонізацію українського законодавства з міжнародними стандартами, а також закріплення в нормативних актах цілісної інтеграційної стратегії, орієнтованої на довгострокову стабілізацію становища ВПО. Успішне правове врегулювання цих питань є не лише гарантією реалізації базових прав людини, а й чинником соціальної стійкості держави в умовах післявоєнного розвитку.

Список використаних джерел

1. Міністерство соціальної політики України. Внутрішньо переміщеним особам. URL: <https://msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/vnutrishno-peremishchenym-osobam>.

2. Захист прав внутрішньо переміщених осіб: монографія / за ред. О. Я. Рогача, М. В. Савчина, М. В. Менджул. Ужгород : РІК-У, 2018. 268 с.

3. Національна соціальна сервісна служба України. Перевірки фактичного місця проживання/перебування ВПО за 2024 рік. URL: <https://nssu.gov.ua/news/perevirky-faktychnoho-mistsia-prozhyvanniaperebuvannia-vpo-za-2024-rik>

4. Фонд «Право і демократія». Забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб у громадах: проблеми та практики. Одеса, 2024. URL: https://sss-ua.org/wp-content/uploads/2024/12/Odeska_TH_zvit_zhytlovi-programy_novu.pdf

5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18>.

6. Центр зайнятості вільних людей. Жінок-переселенок на ринку праці дискримінують за гендером і віком та стигматизують дослідження. 2017. URL: https://zmina.info/news/zhinokpereselenok_na_rinku_praci_diskriminujut_za_jenderom_i_vikom_ta_stigmatizujut__doslidzhennja-2/.

7. Судовий захист прав внутрішньо переміщених осіб та осіб, які постраждали від збройної агресії проти України : матеріали базового курсу для

суддів / Національна школа суддів України ; Проект Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень. Фаза – II». Київ, 2022. 172 с.

8. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни (документ ООН E/CN.4/1998/53/Add/2F) ратифіковано Україною 17.04.1998; URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf>.

9. Селіхов Д. А. Механізм забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб органами місцевого самоврядування // Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 4. С. 46.

10. Дослідницька служба Верховної Ради України. *Наукова концепція розвитку житлового законодавства України*. 2023. 112 с. URL: <https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33104.pdf>

11. Про схвалення Стратегії державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 312-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/312-2023-p>.

Ящур Павло Олександрович,
курсант навчально-наукового
інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Власенко Валерій Павлович,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ІЄРАРХІЯ НОРМ І ПРІОРИТЕТ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ПЕРІОД ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Під час дії правового режиму воєнного стану система права України зберігає визначену Конституцією ієрархію нормативних актів, що забезпечує послідовність та передбачуваність правозастосування. Конституція України залишається актом найвищої юридичної сили, норми якої мають пряму дію й є обов'язковими для всіх органів державної влади. Ратифіковані міжнародні договори виступають складовою національного законодавства, застосовуються безпосередньо та мають пріоритет у випадку колізії у законодавстві України, однак вони не можуть змінювати або обмежувати положення самої

Конституції. Таке співвідношення джерел права зберігає баланс між суверенітетом держави і виконанням міжнародних зобов'язань, забезпечуючи верховенство Конституції навіть у кризових умовах. Саме вона визначає межі обмеження прав і свобод людини, порядок дій органів державної влади та дозволяє уникати свавілля у правозастосуванні.

В умовах збройної агресії та запровадження воєнного стану принцип верховенства Конституції має особливе значення для збереження правової визначеності. Міжнародні договори, що регулюють питання прав людини, захисту цивільного населення та правил ведення війни, ратифікуються у визначеному Конституцією порядку та інтегруються у національне законодавство. Наприклад, Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них визначають гуманітарні стандарти, яких держава зобов'язана дотримуватися навіть у період війни [1, с. 142–145]. Водночас застосування цих норм має здійснюватися з урахуванням Конституції України, яка гарантує основоположні права – на життя, гідність, свободу та справедливий суд. Таким чином, імплементація міжнародних стандартів не є заміною національного правопорядку, а його розвитком у межах конституційної системи.

Практичний виклик полягає в тому, щоб забезпечити узгодження міжнародних норм із положеннями Конституції без втрати змісту жодного з рівнів правового регулювання. Воєнний стан не скасовує дії Конституції, а лише активує передбачені нею механізми реагування – зокрема, можливість тимчасового обмеження окремих прав. Водночас держава не має права відступати від прав, що не підлягають обмеженню, таких як право на життя, заборона катувань, право на судовий захист і презумпція невинуватості. У випадку колізії між національним законом і ратифікованим міжнародним договором застосовується норма міжнародного договору. Якщо ж суперечність зачіпає основи конституційного ладу, остаточне рішення приймається у конституційному порядку – через тлумачення Конституційного Суду або внесення відповідних змін до законодавства. Такий механізм забезпечує стабільність системи та запобігає знеціненню конституційних гарантій навіть за умов війни [2, с. 138–139].

Важливим елементом цього балансу є судовий контроль. Конституційний Суд України і Верховний Суд України наголошують, що навіть у період воєнного стану держава не звільняється від обов'язку дотримуватися принципу верховенства права. Рішення щодо обмеження прав, продовження запобіжних заходів чи втручання в особисте життя повинні бути обґрунтованими, індивідуальними і відповідати вимогам пропорційності. Судові інституції фактично виконують роль гаранта, який не допускає перетворення надзвичайного правового режиму на підставу для свавільних рішень або порушення конституційних прав громадян, чим сприяє збереженню правової визначеності.

Під час воєнного стану міжнародне право виконує функцію матеріального орієнтира, який допомагає кваліфікувати дії сторін конфлікту, оцінювати дотримання гуманітарних стандартів і визначати відповідальність за воєнні злочини. У цьому контексті важливе значення мають положення Римського

статуту Міжнародного кримінального суду, норми Статуту ООН та інших міжнародних актів, які визначають межі допустимого під час збройних конфліктів. Для держав, які визнали міжнародноправові засади державної воєнної політики, вони є основою забезпечення національної безпеки та критеріями визначення справедливості ведення воєнних дій. Їх сутність полягає у гарантуванні охорони життя та здоров'я людей, забезпеченні екологічної безпеки, збереженні власності, духовних та культурних цінностей нації, народу, людства [3, с. 537]. Водночас усі ці положення застосовуються через призму Конституції, яка закріплює національну правову ідентичність, суверенітет і верховенство права як принципи державності. Це дозволяє уникнути конфлікту між національним та міжнародним правом і забезпечує контрольовану інтеграцію зовнішніх стандартів у внутрішній правопорядок [4, с. 4–5]. Закріплені в Конституції основоположні засади права (справедливість, рівність, свобода, гуманізм) є програмно-орієнтаційними, фундаментальними принципами, що визначають напрямки державно-правового розвитку, нехтування якими спричиняє руйнацію національної безпеки та ціннісно-нормативної системи суспільства [5, с. 35].

Концепція конституційної ідентичності є ключовою для збереження єдності правової системи у період війни. Вона означає, що держава, приймаючи міжнародні зобов'язання, не відмовляється від своїх засадничих принципів і не делегує суверенні функції поза межі конституційного поля. Конституція залишається базовим фільтром, який визначає, у якому обсязі і в який спосіб міжнародні норми інтегруються у внутрішню правову систему. Такий підхід дозволяє зберігати власну правову ідентичність навіть у ситуації, коли міжнародні зобов'язання охоплюють сфери, що безпосередньо впливають на функціонування органів правопорядку [1, с. 142–143]. Таким чином, під час дії воєнного стану ієрархія норм права не змінюється, але проходить практичну перевірку на здатність забезпечувати баланс між міжнародними зобов'язаннями й конституційним суверенітетом. Конституція України залишається основою, на яку спирається правова система; міжнародне право – це інструмент, що доповнює її положення, надаючи додаткові гарантії дотримання прав людини та гуманітарних стандартів; національні закони – це механізм практичної реалізації цих норм. У такій моделі Конституція не лише визначає межі дії міжнародних договорів, а й гарантує, що будь-яка імплементація здійснюється без шкоди для державного суверенітету і прав людини. Саме це поєднання зберігає цілісність правової системи України та забезпечує її стійкість під час воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Рагуліна К. А. Взаємовплив міжнародного і національного права: глобалізаційні виклики. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2022. Вип. 44. С. 142–161. URL: https://dbmsjournal.com/wp-content/uploads/2024/12/zbi_derg_bud_44_2022-142-161.pdf (дата звернення: 30.10.2025).

2. Давидюк В. Національно-конституційна модель ідентичності як запорука консолідації українського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 79. Ч. 1. С. 138–144. DOI: 10.24144/2307-3322.2023.79.1.23. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/288590> (дата звернення: 30.10.2025).

3. Власенко В. П. Міжнародно-правові засади формування та реалізації державної воєнної політики. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. С. 535–538. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-5/132>

4. Козюбра М. І. Співвідношення національних і міжнародних правових систем. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2016. Т. 181. С. 4–11. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4d256e96-6379-4220-b65d-eb8fd6b55c39/content> (дата звернення: 30.10.2025).

5. Власенко В. П. Об'єкти конституційної безпеки. *Актуальні питання конституційного розвитку незалежної України : матеріали наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 черв. 2015 р.) / редкол. : О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Лазнюк, Д. О. Тихомиров*. Київ : НАВС, 2015. С. 33–35.

Наукове видання

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
XV НАУКОВИХ ЧИТАНЬ,
ПРИСВЯЧЕНИХ ПАМ'ЯТІ АКАДЕМІКА
ВОЛОДИМИРА ВОЛОДИМИРОВИЧА КОПЄЙЧИКОВА

(Київ, 17 листопада 2025 року)